

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**DEVLET EKSENLİ SOYLULAŞMA ve YEREL HALK:
NESLİŞAH ve HATİCE SULTAN MAHALLELERİ
(SULUKULE) ÖRNEĞİ**

Yük. Mim. Tolga İSLAM

**FBE Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Şehir Planlama Programında
Hazırlanan**

DOKTORA TEZİ

Tez Savunma Tarihi : 21 Aralık 2009
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Zeynep ENLİL (YTÜ)
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. İclal DİNÇER (YTÜ)
: Prof. Dr. Güzin KONUK (MSGSÜ)
: Prof. Dr. Ayşenur ÖKTEN (YTÜ)
: Prof. Dr. Nilgün ERGÜN (İTÜ)

İSTANBUL, 2009

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ :	v
TABLO LİSTESİ:	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ:	vii
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix

1.	GİRİŞ.....	1
1.1	Araştırma Soruları	3
1.2	Çalışmanın Çatkısı.....	3
2.	SOYLULAŞMA SÜRECİNİN EVRİMİ ve DEVLET EKSENLİ SOYLULAŞMA5	
2.1	Soylulaşma'nın Değişen Anlamı	5
2.1.1	Dalga Metaforu Ve Üçüncü Dalga Soylulaşma	7
2.2	Yeni Soylulaşma Dalgasının Temel Karakteristikleri	8
2.3	Soylulaşma Sürecinin Arkasındaki İtici Güç:	13
2.3.1	Birinci ve İkinci Dalga Soylulaşma Süreçleri: Arz ve Talep Eksenli Açıklamalar13	
2.3.2	Üçüncü Dalga Soylulaşma: Kamu Politikaları	14
2.4	Neoliberal Politikalar, Kentsel Dönüşüm ve Üçüncü Dalga Soylulaşma.....	16
3.	İSTANBUL'DA SOYLULAŞMA SÜRECİNİN EVRİMİ ve DEVLET EKSENLİ YENİ SOYLULAŞMA DALGASI.....	19
3.1	Istanbul'da Klasik Soylulaşma: 2002 Öncesi	19
3.1.1	Soylulaşma Sürecini Ortaya Çıkaran Koşullar	19
3.1.2	İstanbul'da Soylulaşma.....	24
3.2	Istanbul'da Yeni Soylulaşma Dalgası: 2002 Sonrası	27
3.2.1	Yeni Soylulaşma Dalgasını Oluşturan Koşullar	27
3.2.2	Yeni Soylulaşma Dalgası.....	34
3.3	Devlet Eksenli Soylulaşma Dalgasının Temel Özellikleri	37
3.3.1	Ölçek Atlaması	38
3.3.2	Yeni Aktörler	39
3.3.3	Riskli Alanlar	42
3.3.4	Sosyal Politikalar	43
3.3.5	Soylulaşma Karşıtı Hareketler	45
3.3.6	Değerlendirme	46
3.4	Devletin Soylulaşma Sürecine Müdahil Olmasının Arkasında Yatan Nedenler ...	49
4.	ÇALIŞMA ALANI VE YÖNTEME İLİŞKİN BİLGİLER	52

4.1	Çalışma Alanının Seçimi	52
4.2	Araştırma Yöntemi	52
4.2.1	Anket Metodolojisi	53
4.2.2	Mülakat Metodolojisi	56
4.3	Sulukule (Neslişah Ve Hatice Sultan Mahalleleri)	58
4.4	Yenileme Süreci	58
4.5	Kronolojik Olarak Yenileme Süreci	60
4.6	Sulukule Yaşanan Süreç Soylulaşma mı?	63
4.7	Sulukule İsminin Tercihi	66
5.	SULUKULE’DE SOSYAL YAPI ve PROJE DESTEK EĞİLİMLERİ	68
5.1	Demografik Nitelikler	68
5.2	İş ve Gelir	72
5.3	Mülkiyet ve Yaşam Kalitesi	75
5.4	Memnuniyet Algıları	81
5.5	Proje Destek Eğilimleri	82
5.5.1	Proje Destek Genel Analiz	83
5.5.2	Değişkenler Arası Korelasyon	84
5.5.3	Modelleme	85
5.5.4	Model Sonuçları	90
5.6	Ek –Tablolar	91
6.	MAHALLEYE İLİŞKİN ALGILAR	98
6.1	Eğlence Evleri	98
6.2	Giriş Yok	102
6.3	Çıkış Yok	105
6.3.1	Mahallenin Ekonomik Yapısı – “Günlük Yaşamak”	105
6.3.2	Mahalledeki Kültürel Pratikler	106
6.3.3	Romanlar ve Çingeneler hakkındaki olumsuz yargılar	107
6.4	Roman	110
7.	SOYLULAŞMA (YENİLEME) SÜRECİNE İLİŞKİN ALGILAR	114
7.1	Yeniden Yatırım ve Fiziksel Değişim	114
7.1.1	Rant – Mülklerin Değer Kazanması	114
7.1.2	Komplo Teorileri:	116
7.2	Fiziksel Değişim	120
7.3	Müstakbel Sakinler (Soylulaştırıcılar)	123
7.4	Yerinden Edilme: Taşoluk	127
7.5	Devlet	136
8.	SOYLULAŞMA SÜRECİNE YÖNELİK FARKLI TEPKİLER	139
8.1	Üzülme	139
8.2	Kurtulma	143
8.3	İkilem	148
8.4	Dernekler	149
9.	YENİLEME PROJESİ: PROJENİN HEDEFLERİ ve YAŞANAN GERÇEKLİK	157
9.1	“Yaşayan Kültürün Korunması”	158
9.2	“Ekonomik ve İktisadi Gelişimi Sağlamak”	160

9.3	“Yaşam Kalitesini Arttırmak”	163
9.4	“Kültürel Dinamikleri Koruyarak Kentsel Bütünleşmeyi Arttırmak”	165
9.5	“Katılımı Sağlamak”	166
9.6	Değerlendirme	167
10.	SONUÇ.....	170
KAYNAKLAR.....		180

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1 2002-2007 Arası Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri.....	28
Şekil3.2 Yerel Belediyeler ve Merkezi Hükümet Arasındaki Uyum	33
Şekil3.3 İstanbul’da Yeni Soylulaşma Dalgasının Temel Özellikleri.....	38
Şekil 4.1 Sulukule Yenileme Projesi (www.fatih.bel.tr)	59
Şekil 5.1 Doğum Yerine Göre Dağılım.....	69
Şekil 5.2 Aile Büyüklükleri.....	70
Şekil 5.3 Eğitim Düzeyi	71
Şekil 5.4 2008 ADNKS Türkiye, İstanbul, Fatih Eğitim Durumları.....	71
Şekil 5.5 Gelir Düzeyi	73
Şekil 5.6 Aylık Gelir Seviyeleri	74
Şekil 5.7 Mülkiyet Durumu	76
Şekil 5.8 Mal-Mülk Durumu	76
Şekil 5.9 Hisseli Evler	77
Şekil 5.10 Aylık Kira Bedelleri	78
Şekil 5.11 Oda Sayısı	78
Şekil 5.12 Yaşam Standardı	79
Şekil 5.13 Memnuniyet	81
Şekil 5.14 Proje Destek Eğilimleri	83
Şekil 5.15 <i>Güvenlikten Memnun Olan Sakinlerin Genel Rahatsızlık Analiz</i>	86
Şekil 5.16 <i>Güvenlikten Memnun Olmayan Sakinlerin Genel Rahatsızlık Analizi</i>	86
Şekil 5.17 <i>Mahalleden Memnun Olan Sakinlerin Genel Memnuniyet Analizi</i>	86
Şekil 5.18 <i>Mahalleden Memnun Olmayan Sakinlerin Genel Memnuniyet Analizi</i>	87
Şekil 5.19 Karar Ağacı	88

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1 Dış Ticaret Rakamları	27
Tablo 3.2 İthalatçı /İhracatçı Firma Sayıları.....	28
Tablo 4.1 Örneklem Yüzdeleri	54
Tablo 4.2 Soylulaşma?	64
Tablo 5.1 Mahallelere Göre Projeyi Destekleme Eğilimleri	84
Tablo 5.2 Değişkenler arası korelasyon	85
Tablo 5.3 Etkin Değişkenler	89
Tablo 5.4 Regresyon Modeli	89
Tablo 5.5 Demografik Nitelikler	91
Tablo 5.6 İş ve Gelir	92
Tablo 5.7 Mülkiyet ve Yaşam Kalitesi	93
Tablo 5.8 Memnuniyet Algıları	94
Tablo 5.9 Proje Destek Eğilimlerini Etkileyen Faktörler	95

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto 4.1 Anketin yapıldığı dönemde (2007 Eylül) mahallenin görünümü.....	54
Foto 4.2 Mülakatların yapıldığı dönemde mahalleden bir kesit.....	57
Foto 5.1 Çeşmeye hortum bağlanarak günlük su ihtiyacının karşılandığı bir örnek.....	80
Foto 7.1 Sulukule’de uygulanması planlanan projeye ait görsel.....	121
Foto 7.2; Foto 7.3: Yerel Seçimler öncesinde Hürriyet gazetesinin manşeti	125
Foto 7.4 TOKİ Taşoluk evleri (T.İ. arşivi)	128

ÖNSÖZ

Bu tezin ortaya çıkmasında katkısı olan birçok kişi oldu. Sulukule’de gerçekleştirdiğimiz mülakatlara katılmayı kabul ederek bu tezin oluşmasına katkı sağlayan tüm Sulukule sakinlerine, başta yaptığı davet ile Sulukule’de çalışmamın önünü açan Zinnure olmak üzere Sulukule Platformu’ndaki tüm arkadaşlara, sağladıkları destek mahalledeki iki derneğin üye ve temsilcilerine, mülakatları beraber gerçekleştirdiğimiz Özlem’e, mülakat deşifrelerinde yardımcı olan sevgili Burcu ve Ece’ye, Güneş ve Buket’e, Nurdan, Gizem, Seçil ve Neval’e teşekkür etmek isterim. Tez süreci boyunca yorumlarıyla katkıda bulunan tez yürütücüm Zeynep Enlil’e, desteğini sürekli yanımda hissettiğim İclal Dinçer’e, yaptıkları yorumlarla tezin gelişmesine katkı sağlayan Güzin Konuk’a, Ayşenur Ökten’e ve Nilgün Ergün’e de ayrıca teşekkür ederim.

Anket sonuçlarının yorumlanmasında sağladığı teknik destek ve teslim aşamasındaki yardımları için kardeşim Tuba’ya çok şey borçluyum. Ve son olarak, tez sürecinde ve yaşamımda gösterdikleri destek için eşime ve aileme sonsuz teşekkürler...

ÖZET

DEVLET EKSENLİ SOYLULAŞMA VE YEREL HALK: NESLİŞAH VE HATİCE SULTAN MAHALLELERİ (SULUKULE) ÖRNEĞİ

Tolga İSLAM

Şehir Planlama Programı, Doktora Tezi

Devlet Eksenli Soylulaşma, 90 sonrası dönemde ortaya çıkan küresel ölçekteki yeni soylulaşma dalgasının farklı tezahür şekillerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul bu süreç ile 2005 yılında çıkarılan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” ile tanışmıştır. İstanbul’da gerçekleşmekte olan devlet eksenli soylulaşma dalgasının onu önceki dönemlerden ayıran beş temel özelliği tespit edilmiştir. 2005 sonrası soylulaşma, yeni aktörler içermekte, daha önce görülmedik bir hız ve ölçekte gerçekleşmekte, riskli alanlara doğru sıçramakta, sosyal politikalar ile desteklenmekte ve soylulaşma karşıtı hareketlere evsahipliği yapmaktadır. Çalışma alanı olarak seçilen Sulukule bölgesi, kentsel yenileme merkezli soylulaşma süreçleri içerisinde sonuçları gözlenebilen tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma alanında kantitatif ve kalitatif yöntemler bir arada kullanılmış; 2007 sonunda gerçekleştirilen anketin ardından, 2009 başında alanda derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Anket sonuçları, Sulukule’de oldukça kırılğan ve dezavantajlı bir kesimin yaşamakta **olduğunu** ortaya koymaktadır. Anketin gerçekleştirildiği tarihte sakinlerin büyük çoğunluğu mahallelerinde gerçekleşecek olan yenileme projesine karşı olduklarını bildirmiştir. Sakinlerin proje destek eğilimlerinde, güvenlikten memnuniyet ve mahallede kalış süreleri olmak üzere iki belirleyici etken tespit edilmiştir. Derinlemesine mülakatlar, sakinlerin gerek mahalleye, gerekse yenileme projesine ilişkin farklı algılama biçimlerine sahip olduklarını göstermektedir. Projenin gerçekleşmesinden memnun olsun veya olmasın sakinlerin önemli bir bölümü mahallelerinin ortadan kalkmış olmasından üzüntü duymaktadır. Projeye yönelik itirazların mahalle içinde belli bir düzeyde kalmasının arkasındaki temel neden, projenin alandaki aktörlerin büyük bir bölümüne (alanda yaşayan/yaşamayan mülk sahipleri ve kiracılar/ücretsiz kullanıcılar) mülkiyet üzerinden bir takım ekonomik kazanımlar sağlamış olmasıdır. Bu kazanımların orta ve uzun vadede, özellikle kiracı sakinlerin kente tutunmaları için ne ölçüde yeterli olacağı konusu ise oldukça tartışmalıdır.

Anahtar Kelimeler: soylulaşma, devlet eksenli soylulaşma, üçüncü-dalga soylulaşma, kentsel yenileme, kentsel dönüşüm, yerel halk, Sulukule, yerinden edilme,

JURİ:

Doç. Dr. Zeynep ENLİL (YTÜ)
Doç. Dr. İclal DİNÇER (YTÜ)
Prof. Dr. Güzin KONUK (MSGSÜ)
Prof. Dr. Ayşenur ÖKTEN (YTÜ)
Prof. Dr. Nilgün ERGÜN (İTÜ)

Kabul Tarihi: 21.12. 2009
Sayfa sayısı: 189

ABSTRACT

STATE-LED GENTRIFICATION and the LOCAL RESIDENTS: The CASE of NESLİŞAH and HATİCE SULTAN NEIGHBORHOODS (SULUKULE)

Tolga İSLAM

Urban Planning Program, Ph.D Thesis

State-led gentrification emerges as a different manifestation of the new gentrification wave that is taking place at a global scale in the post 90s era. Istanbul has witnessed this process with the amendment of a new law, Law No. 5366: “Law on Conservation by Renovation and Use through Revitalization of Deteriorated Historical Buildings”. Five main characteristics are identified that discerns the current state-led gentrification wave in Istanbul from earlier waves. The post-2005 gentrification in Istanbul involves new actors, takes place in an unprecedented speed and scale, leaps toward risky areas, is supported by social policies and hosts anti-gentrification movements. The selected study area, Sulukule, stands as the only example among the urban renewal based gentrification processes in the city, where the results of the process are to be observed. Quantitative and qualitative methods are used together in this study; after the survey conducted at the end of 2007, indepth interviews are carried out in the study area in the early 2009. Survey results reveal that Sulukule hosts a very vulnerable and disadvantaged population. At the time of the survey, the vast majority of the residents stated their disapproval to the renewal project that is to take place in their neighborhood. The most two significant indicators that effect the tendencies of the residents to support the the renewal project are satisfaction from security and length of stay in the neighborhood. The in-depth interviews indicate that the residents have different perceptions for both the neighborhood and the renewal project. Regardless from their opinion towards the renewal project, the majority of the residents are unhappy about the demolishment of their neighborhood. The main reason behind the resistance to the project staying at a certain level is the economic opportunities that the project bestows to most of the actors in the area, including the owner residents, renter residents, landlords etc. However, whether these economical gains will be enough, for especially the renter residents, to survive in the medium and long term remains as a big question.

Anahtar Kelimeler: gentrification, state-led gentrification, third-wave gentrification, urban renewal, urban regeneration, local people, Sulukule, displacement,

JURİ:

Doç. Dr. Zeynep ENLİL (YTÜ)

Doç. Dr. İclal DİNÇER (YTÜ)

Prof. Dr. Güzin KONUK (MSGSÜ)

Prof. Dr. Ayşenur ÖKTEN (YTÜ)

Prof. Dr. Nilgün ERGÜN (İTÜ)

Approval date: 21.12. 2009

Page: 189

1. GİRİŞ

Mahalleler, birbirinden farklı çıkar ve talepleri olan gruplara evsahipliği yaparlar. Dolayısıyla soylulaşma sürecine karşı aynı mahalle içinde farklı tepkiler ortaya çıkabilir. Yakın dönemde ortaya çıkan birkaç yayın dışarıda bırakılacak olursa (Freeman ve Braconi 2004; Freeman 2005; Freeman 2006), soylulaşma sürecine tümüyle karşı olma hali dışında kalan diğer algılama biçimlerinin ve tepkilerin literatürde neredeyse hiç bahsinin geçmediği görülmektedir. Akademik camia içindeki bu yalnızca *bir yöne aşırı vurgu yapma eğilimi* soylulaşma sürecinin tüm yönleriyle tahlil edilmesini engellemiştir. Böylelikle son 40 yılda, soylulaşmaya karşı çıkan yerel halkın neden karşı çıktığına, ne tür taleplere sahip olduğuna ve bu süreçten nasıl etkilendiğini anlamamıza olanak sağlayan oldukça geniş ve yararlı bir akademik veri tabanı oluşurken; soylulaşma sürecinden etkilenen ama sürece karşı farklı tepkiler veren kesimlerin talep ve beklentilerini anlamamıza yardımcı olacak neredeyse hiçbir bilgiye sahip olunamamıştır. Bu durum doğal olarak, soylulaşma sürecinin tüm yönleriyle tahlil edilmesi önünde bir engel teşkil etmektedir. Sürecin çok boyutlu ve çok aktörlü yapısının tam olarak kavranması için bu engelin aşılması gereklidir. Bu çalışma böyle bir gaye ile hazırlanmıştır.

İstanbul soylulaşma süreçleri ile 1980’li yılların başlarında tanışmıştır. Soylulaşma, 90’lı yılların sonlarına kadar kentin kültürel orta sınıflarının öncülüğünde Kuzguncuk ve Arnavutköy gibi Boğaz kıyısındaki ve Galata ve Cihangir gibi Beyoğlu’ndaki birkaç mahalle ile sınırlı kalmıştır. 80’li ve 90’lı yıllar boyunca genel olarak kendiliğinden gerçekleşen spontane bir süreç olarak karşımıza çıkan soylulaşma, 2000’li yıllarla birlikte giderek dışarıdan müdahaleler ile tetiklenen bir sürece doğru evrilmiştir.

2005 yılı soylulaşmanın İstanbul’daki 25 yıllık serüveninde bir kırılma noktasına karşılık gelmektedir. Bu yıl içerisinde çıkarılan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” belediyelerin eline sit alanlarında mahalle ölçeğinde proje geliştirmelerine ve uygulamalarına imkân verecek çok güçlü silahlar vererek kentteki (ve ülkedeki) yenileme dinamiğini tamamen değiştirmiştir. Yasa sonrası dönemde soylulaşma kentsel yenileme projeleri aracılığı ile daha önce soylulaşma baskısı altında kalmamış ya da bu baskıyı bir şekilde savurabilmiş semtlere doğru sızmaya başlamıştır.

Soylulaşma son otuz yıldır İstanbul’un çeşitli semtlerinde görülmekte olan bir süreç olsa da, bu konuda yapılan yayınlar son on yılda ortaya çıkmaya başlamıştır. 2000’li yılların başlarına

kadar İstanbul'daki soylulaşma süreçleri üzerine yapılmış olan sınırlı sayıda yayına karşılık (Keyder 1999c, Uzun 2000, 2001, 2002; İslam 2003a, 2003b, 2004), 2000'li yılların ortalarından itibaren bu konuda üretilen yeni tezlerin (Sakızlıoğlu 2007, İlkuçan 2004, Şen 2006, Budak 2007, Uslu 2004, Şalgamcıoğlu 2005, Kütükoğlu 2006, Schlebusch 2008) ve ulusal¹. ve uluslar arası (Uzun 2003, Ergün 2004, İslam 2005, 2010a, 2010b) yayınların sayılarındaki önemli artış göze çarpmaktadır

2005 sonrası yaşanan kentsel dönüşüm merkezli yeni soylulaşma dalgası ile birlikte soylulaşma isminin giderek günlük kullanımda kullanılan bir kavrama dönüşmekte olduğu gözlenmektedir. Soylulaşma kavramının kullanımındaki bu yaygınlaşma, sürecin medya ile kamuoyu gündemine taşınması yanında, içinde önemli sayıda akademisyenin de bulunduğu kentli aktivistlerin kentsel yenileme sürecine muhatap olan mahallelerdeki yerel halk ile etkileşim içerisinde olmalarının da önemli rolü olmuştur.

90'lı yılların ortalarından itibaren New York ve Londra gibi merkez kentlerde görülmekte olan devlet eksenli soylulaşma, kent ile ilgili literatüre 2000'li yılların başlarından itibaren girmiş bir kavramdır. Türkiye'de ise süreç 2005 sonrasında İstanbul'da kentsel yenileme projeleri ile gözlenir olmuş ve sürecin sonuçları son bir yıl içerisinde görünür hale gelmiştir. 2005 yılında çıkarılan 5366 sayılı yenileme yasanın uygulama biçimlerinin, literatürde “3. dalga soylulaşma” ya da “devlet eksenli soylulaşma” olarak adlandırılan süreçlerle arasındaki benzerlikler, bu tezin hazırlanmasının arkasındaki itici gücü oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Sulukule örnek alanından yola çıkılarak 2005 yılında çıkarılan 5366 sayılı yenileme yasanın ardından soylulaşma sürecinin geçirdiği evrim ve sürecin yerel halk için ifade ettiği anlam incelenmektedir. Çalışmada kentsel dönüşüm odaklı devlet eksenli yeni soylulaşma dalgasının –onu önceki dönemlerden ayıran- temel özellikleri, yerel halk açısından anlamı ve yerel halk üzerindeki mevcut ve olası etkileri analiz edilmektedir. Çalışmada aynı zamanda yeni soylulaşma süreçlerini meşrulaştırmak için ana aktörler tarafından kullanılan politik söylem ile soylulaşmaya konu olan alanlarda yaşanan gerçeklik arasındaki farklar tartışılmaktadır.

¹ 2000'li yılların ortalarından sonra soylulaşma üzerine yapılan ulusal yayınlar için bkz. : Behar ve İslam 2006, Ergün 2006, Uzun 2006, İslam 2006a, 2006b, 2009a, Yavuz 2006, Erden 2006, Perouise ve Behar 2006, Mills 2006, İnce 2006, İlyasoğlu ve Soytemel 2006, İslam ve Enlil 2006, İslam 2008, 2009.

1.1 Araştırma Soruları

Tezde cevap aranan başlıca sorular ve bu sorulara cevap aranan bölümler şöyle sıralanabilir:

- (1) İstanbul'da 2005 sonrası dönemde ortaya çıkan yeni yenileme dinamiği, yurt dışında 90 sonrasında ortaya çıkan ve üçüncü dalga ya da devlet eksenli soylulaşma olarak adlandırılan süreçler kapsamında değerlendirilebilir mi? Başka bir deyişle, literatürde devlet eksenli soylulaşma süreçlerine yönelik açıklamalar İstanbul'daki süreçleri anlamamıza ne ölçüde yardımcı olmaktadır? (Bölüm III)
- (2) İstanbul'da 2005 sonrası yeni soylulaşma dalgasını oluşturan koşullar ve onu önceki dönemlerden ayıran, temel karakteristikleri nelerdir? (Bölüm III)
- (3) 2005 sonrası devlet eksenli soylulaşma süreçlerinin etkilerinin belirgin şekilde görüldüğü tek örnek olan Sulukule'de yerel halkın yenileme sürecine karşı desteği nasıldır? Yerel halkın projeye yönelik destek eğilimlerinin oluşmasında belirleyici olan/olmayan değişkenler hangileridir? (Bölüm V)
- (4) Sulukule'de yaşayan sakinler mahallelerine ve mahallelerinde gerçekleşmekte olan yenileme sürecinin farklı aşamalarına (projenin işleyişine, proje geneline, projenin mevcut ve olası etkilerine) yönelik ne tür algılama biçimleri geliştirmiştir? (Bölüm VI ve VII)
- (5) Yenileme projesinin mahallede yaşamakta olan sakinler üzerinde ne tür etkileri olmuştur? Yenileme projesi kapsamında başlangıçta ortaya konan hedefler ile mahallede yaşanan gerçeklik ne ölçüde örtüşmektedir? (Bölüm VII ve VIII)

1.2 Çalışmanın Çatısı

Tez dokuz bölümden oluşmaktadır. Tezin teorik altyapısını oluşturan ikinci bölümde, soylulaşma sürecinin ve kavramının geçen yarım asıra yakın süre içerisinde nasıl bir dönüşüm geçirdiği anlatıldıktan sonra, yeni soylulaşma dalgasına ilişkin teorik tartışmalara yer verilmektedir. Bu bölümde yeni soylulaşma dalgasının önceki dalgalardan farkları, ortaya çıkmasına zemin hazırlayan koşullar, temel özellikleri, başat aktörleri ve farklı tezahür biçimleri, ilgili literatür doğrultusunda tartışılmaktadır.

Üçüncü bölümde, İstanbul'daki soylulaşma süreçlerinin 80'li yıllardan bugüne geçirdiği evrim ve İstanbul'daki yeni soylulaşma dalgasının, ikinci bölümde çizilen teorik çerçevenin neresine oturduğu tartışılmaktadır. 2000/2002 öncesi dönemde İstanbul'da gerçekleşen klasik soylulaşma süreçlerine ve soylulaşmanın alt yapısını oluşturan makro dönüşümlere değinildikten sonra; 2000/2002 sonrası ilk belirtileri ortaya çıkan ve 2005 sonrasında açık bir şekilde hissedilir olan devlet eksenli yeni soylulaşma dalgasının farklı tezahür biçimleri ve oluşumuna zemin hazırlayan koşullar incelenmektedir. Bölümde yeni soylulaşma dalgasını önceki dönemlerden ayıran temel karakteristikler ortaya konmakta ve kamu otoritesinin

sürece müdahil olmasının arkasındaki nedenler analiz edilmektedir.

Dördüncü bölümde, çalışma alanının seçimi ve araştırma yöntemleri tartışılmakta, çalışma alanı ve yenileme projesi hakkında betimleyici bilgiler verilmektedir. Beşinci bölüm iki alt bölümden oluşmaktadır. İlk olarak Sulukule’de 2007 Eylül ayında gerçekleştirilen anket çalışmasından yola çıkarak alanda yaşayanların sosyal profili incelenmekte, ardından anket verileri istatistiksel olarak sorgulanarak sakinlerin proje destek eğilimlerinin hangi faktörlere göre belirlendiği analiz edilmektedir. Bunun için SAS istatistik programı marifetiyle oluşturulan istatistiksel modellerden faydalanılmaktadır.

Altıncı bölümde mahallenin, yedinci ve sekizinci bölümlerde mahallede soylulaşma sürecinin, yerel halkın gözünden nasıl algılandığı, yorumlayıcı (interpretative) bir yaklaşımla incelenmektedir. Yedinci bölümde sakinlerin devlet eksenli soylulaşma sürecinin beş temel özelliğine yönelik algıları, sekizinci bölümde ise soylulaşma sürecine yönelik tepkileri tartışılmaktadır. Bu bölümler, 2009 Ocak ve Şubat aylarında alanda yaşayan sakinlerle gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlara dayanılarak hazırlanmıştır. Son olarak, dokuzuncu bölümde, Sulukule Yenileme Projesi, belediyenin en başta koyduğu hedeflerle, projenin sonunda mahallede yaşanan gerçeklik arasındaki farklar tartışılarak değerlendirilmektedir.

2. SOYLULAŞMA SÜRECİNİN EVRİMİ ve DEVLET EKSENLİ SOYLULAŞMA

“Soylulaşma sürecinin zaman içinde mutasyona uğraması gibi, onu açıklamak ve tarif etmek için kullanılan terimler de mutasyona uğradı”. Lees, Slater and Wyly 2008: 129

Bu bölümde, 90’ların başlarındaki ekonomik kriz sonrası küresel ölçekte ortaya çıkan yeni soylulaşma dalgasının kavramsal çerçevesi tartışılmaktadır. İlk olarak soylulaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı 50’li, 60’lı yıllardan günümüze geçirdiği evrim anlatılmakta, ardından sürecin en son halkasını oluşturan ve “duraklama sonrası”, “üçüncü dalga” ya da “devlet-eksenli” gibi kavramlarla adlandırılan yeni soylulaşma dalgasının dinamikleri, temel karakteristikleri ve neoliberal politikalar ve kentsel dönüşüm süreçleri ile ilişkileri tartışılmaktadır.

2.1 Soylulaşma’nın Değişen Anlamı

70’li yılların ikinci yarısından itibaren yabancı literatürde yerini alan soylulaşma, Hackworth’ün de belirttiği gibi muhtemelen son otuz-kırk yılın üzerine en çok tartışılan kentsel sürecidir (2002). Sürecin isim annesi olan Ruth Glass’ın Londra’nın işçi sınıfı mahallelerinde gözlemlediği ve soylulaşma olarak adlandırdığı süreci şöyle tarif etmektedir:

“ Teker teker **Londra’nın birçok işçi sınıfı mahallesi orta sınıflar** (üst-orta ve alt-orta) tarafından istila edildi. **Eski püskü**, sade (alt ve üst katlarda ikişer odası bulunan) küçük kulübemsi evler, kira sözleşmeleri sona erdiğinde ele geçirildi ve zarif ve **pahalı konutlar** haline geldi... Bir mahallede bu **soylulaşma** süreci bir kere başladı mı, orada yaşamakta olan **işçi-sınıfı** sakinlerin hepsi yada büyük bir çoğunluğu **yerlerinden edilene** ve mahallenin tüm **sosyal dokusu değişene** kadar hızla devam eder” (Ruth Glass, 1963 – vurgu eklendi)

Soylulaşma süreci, ilk ortaya çıktığı andan bugüne kadar geçen 50 yıla yakın süre içinde yukarıda verilen orijinal tanımından bir hayli uzaklaşmıştır. Soylulaşma artık yalnızca orta sınıfların işçi sınıfların yaşadıkları mahalleleri dönüştürdükleri süreçleri tanımlamamaktadır. Çağdaş soylulaşma tanımları süreci çok daha geniş bir çerçevede ele almaktadır. Davidson ve Lees’in belirttiği gibi soylulaşma artık dar kapsamlı tanımlara sığmayacak bir hüviyet kazanmıştır; çünkü “birçok farklı yerde gerçekleşmekte ve pek çok farklı form almaktadır” (2005: 1167). Sürecin anlamının ve kapsama alanının yıllar içinde nasıl değişime uğradığını 70’li yıllardan beri soylulaşma üzerine yazılar yazan ve soylulaşma literatüründe oldukça önemli bir yere sahip olan Neil Smith’in farklı dönemlerde yaptığı soylulaşma tanımları üzerinden izlemek mümkündür. Smith’in 80’li yılların başlarında yaptığı aşağıdaki tanım

Ruth Glass'ın 1963 yılında çizdiği çerçeve ile birebir örtüşmektedir:

“Soylulaşma ile ben işçi sınıflarının yaşadıkları mahallelerin orta sınıf ev alıcıları, yatırımcılar ve profesyonel konut geliştiriciler tarafından rehabilite edildiği bir süreci kastediyorum. Soylulaşma ile yeniden yapılaşma arasında teorik bir ayrım yapıyorum. Yeniden yapılaşma eski dokuların rehabilitasyonunu değil, yapılı çevre üzerinde yeni binaların inşa edilmesini içerir” Smith 1982: 139

90'lı yılların ortalarından itibaren ise Smith rehabilitasyon ve yeniden yapılaşma arasındaki ayrım yapmanın artık doğru olmayacağını, soylulaşmanın her iki süreci de kapsadığını ifade etmektedir (1996). Yaşadığı mekânsal ve biçimsel çeşitlenmeden dolayı soylulaşma, 90'lı yıllara kadar görmeye alışık olduğumuz klasik ya da “tekil tanımlar”la ifade edilemeyecek bir nitelik kazanmıştır (Davidson ve Lees 2005). Kabul etmek gerekir ki, bu değişken yapısı, sürecin kavramsal olarak ifade edilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Zira bir olgunun tanımını yapmak, aynı zamanda o olgunun nerede başlayıp nerede bittiğini ortaya koymayı, yani sınırlarını çizmeyi gerektirmektedir. Soylulaşma ise, sınırları –nerede başlayıp nerede bittiği- oldukça muğlak olan bir kavrama karşılık gelmektedir. Soylulaşma, belli dönemlerde yapılan tanımlamaların çizdiği sınırlar içerisinde kalmayı reddeden, sürekli sınırlarını zorlayan ve bunu, o ana kadar içine aldığı süreçleri de dışlamadan, onlardan vazgeçmeden benzer başka süreçleri de absorbe ederek yapan ve bu şekilde giderek geçmişte tanımladığı alanı giderek genişleten bir süreç görünümündedir. Dolayısıyla soylulaşma sürecine yönelik yapılacak her türlü tanımlamanın, geçmiş tanımların kaderini paylaşması yani yakın bir gelecekte işlevselliğini yitirmesi oldukça kuvvetli bir olasılıktır. Bu durum, yine de, soylulaşma sürecine yönelik güncel tanımların yapılmasına engel oluşturmamaktadır. Bilakis, bu çeşitlilik içerisinde soylulaşmayı analiz edebilmek için sürece yönelik bir dizi kabul yapmak (sınır belirlemek) zorunlu hale gelmektedir.

Yakın dönemde soylulaşma sürecinin ulaştığı yeni hali tasvir eden birçok tanım yapılmıştır. Clark (2005:258) bir sürecin soylulaşma olarak adlandırabilmesi için gerekli üç koşulu (1) mevcut sakinlerden daha üst gelir gruplarının yerleşmesi ile bir nüfus değişimi yaşanması, (2) fiziksel çehrede bir değişim yaşanması, (3) ve yeniden yatırım olarak aktarmaktadır. Davidson ve Lees (2005: 1187) soylulaşma sürecinin dört temel bileşenini “(1)sermayenin yeniden yatırımı, (2)dışarıdan gelen yüksek-gelir grupları tarafından sosyal profilin yükselmesi, (3) fiziksel peyzajın değişimi, (4) düşük gelir gruplarının doğrudan ya da dolaylı olarak yerinden edilmeleri” olarak sıralamaktadır. Dolaylı yerinden edilmenin soylulaşma sürecine dahil edildiği bu tanımlarla, soylulaşmanın tanımı ve kapsama alanını önemli ölçüde

genişlemektedir. Süreç, soylulaşmayı “**kentsel mekânın ileriye dönük olarak daha varlıklı kullanıcılar için üretilmesi**” (Hackworth 2002) ve “**o mekânı kullananlardan daha varlıklı sınıflara mekân üretmek için SERMAYE’nin kent merkezine yeniden yatırımı**” (Smith 2000: 294) olarak tanımlayan yazarlar ise süreci çok daha geniş bir perspektife oturtmaktadır. Dolayısıyla yeni tanımlarda yerinden edilenlerden çok, kentsel mekânın yeniden üretim dinamikleri ve kimin için üretildiği konularına vurgu yapılmaktadır.

2.1.1 Dalga Metaforu Ve Üçüncü Dalga Soylulaşma

Soylulaşma ilk olarak ortaya çıktığı 50’li 60’i yıllardan bugün önemli değişimler geçirmiştir. Hackworth ve Smith (2001) soylulaşma sürecinin geçirdiği dönüşümleri, biri 1973 yılında, diğeri 1990’lı yılların başlarında olmak üzere, iki ana kırılma noktası üzerinden analiz ederek üç ana döneme ayırmaktadır: birinci dalga (1973 öncesi), ikinci dalga (80’ler) ve üçüncü dalga (90’ların ortalarından sonra). Ağırlıklı olarak New York örneği üzerinden yola çıkarak – ama literatürdeki diğer örneklerden de yararlanarak- yapılan bu analiz her bir soylulaşma dalgasında devletin sürece müdahil olma pratiklerinin değişim geçirdiği savına dayanmaktadır.

Buna göre **birinci dalga soylulaşma** olarak tarif edilen süreç, soylulaşmanın ilk olarak görülmeye başlandığı 50’li yıllardan 1973 krizine kadar geçen zaman dilimini kapsamakta ve arkasına önemli miktarda kamu teşviki alarak gerçekleşmektedir. Birinci dalganın coğrafi sınırları ise Amerika Birleşik Devletlerinin kuzey-doğusundaki ve Batı Avrupadaki bir kaç küçük mahalleden ibarettir (ibid.).

Hackworth ve Smith, 1973 krizinden sonraki bir kaç yıllık geçiş döneminin ardından, 70’li yılların sonlarında başlayıp 80’li yıllar boyunca devam eden **ikinci bir soylulaşma dalgasında** bahsetmektedir. Bu süreç, önceki dönemle kıyaslanmayacak bir hız ve ölçekte gerçekleşmektedir. Yine önceki dönemden farklı olarak bu dönemde soylulaşmanın merkez kentlere özgü bir süreç olmaktan sıyrılıp artık ‘**daha küçük ve küresel olmayan**’ kentlere doğru nüfuz etmeye başladığı görülmektedir. 80’li yılların başlarındaki haliyle İstanbul’un da bahsi geçen ‘küresel olmayan’ kentler arasında yer aldığını söylenebilir. Dolayısıyla **İstanbul** tam da **küreselleşme süreçleriyle içli dışlı** olmaya başladığı bir sırada, bir anlamda **küreselleşmekte olan soylulaşma süreci** ile tanışmış olmaktadır.

Hackworth bu kentlerde gerçekleşen süreçlerin New York ve Londra örneklerinde ortaya çıkan ana desen ile büyük bir uyum içinde olduğuna işaret etmektedir (2002: 818). Buna göre

ilk olarak sürece dâhil olan küçük yatırımcıları, sırasıyla konut geliştiricileri (developers), yerinden edilme (displacement) ve soylulaşma karşıtı hareketler (resistance) takip etmektedir (ibid.). İkinci dalga aynı zamanda soylulaşmanın artık daha üst ölçekte gerçekleşmekte olan süreçlerden bağımsız olarak okunamayacağı ve ‘küresel ve ülkesel ölçekte gerçekleşen daha geniş kapsamdaki bir dizi ekonomik ve kültürel sürece entegre’ olduğu bir döneme karşılık gelmektedir (Hackworth ve Smith 2001: 466).

80’li yılların sonlarına doğru Amerikan ekonomisinde yaşanan bunalım sonucu emlak sektörünün ciddi bir kriz içerisine girmesinin doğal sonuçlarından biri de soylulaşma sürecinin sekteye uğraması olmuştur. Bu dönemde, soylulaşmanın etki gücünün giderek azalacağı yönünde yorumlar yapılmaya başlanmıştır (Bourne 1993a, 1993b). Hackworth ve Smith’in (2001) ‘geçiş dönemi’ olarak adlandırdığı 1993 yılına kadar devam eden bu duraklama döneminin ardından ise ‘duraklama sonrası’ ya da ‘üçüncü dalga’ (Hackworth 2002, Hackworth ve Smith 2001) olarak adlandırdıkları yeni bir soylulaşma dalgası başlamıştır. Bu yeni dalga farklı yazarlar tarafından ‘kamu politikası eksenli’ (Cameron and Coaffee 2005), ‘devlet-eksenli soylulaşma’ (Uitermark et. al. 2007) ya da ‘özel konut geliştiricisi tarafından inşa edilen devlet eksenli soylulaşma’ (Davidson ve Lees 2005) gibi farklı terimlerle de ifade edilebilmektedir. Bu yeni dalga ile soylulaşma ‘daha önce hiç olmadığı oranda şirket ve devlet odaklı’ gerçekleşen bir süreç hüviyetini kazanmıştır (Hackworth ve Smith 2002: 839). Dolayısıyla 1990’ların başları, tarihsel süreç içerisinde soylulaşma sürecinin yaşadığı en önemli kırılma noktalarından birine karşılık gelmektedir.

2.2 Yeni Soylulaşma Dalgasının Temel Karakteristikleri

“Soylulaşma şimdi, daha önce hiç olmadığı oranda büyük şirket ve devlet odaklı olarak gerçekleşmekte (facilitated) ve az dirençle karşılaşmakta.”

Hackworth (2002, p. 839)

Ekonomik bunalım sonrasında ortaya çıkan soylulaşma süreçlerinin o döneme kadar alışık olduklarımızdan ciddi manada farklılaşmakta olduğu, 90’lı yılların sonlarından itibaren birçok akademisyen tarafından dile getirilmeye başlanmıştır (Wyly and Hammel 1999, 2001; Lees 2000; Hackworth ve Smith 2001; Hackworth 2002). Soylulaşma üzerine çalışan akademisyenler bu dönemde yeni soylulaşma dalgasının genel karakteristiklerini tanımlama çabası içerisinde olmuşlardır (Hackworth ve Smith 2001; Hackworth 2002; Davidson ve Lees 2005; Uitermark, Duyvendak ve Kleinhaus 2007). Üçüncü dalganın temel karakteristiklerine

yönelik en kapsamlı analizlerden biri ortaya koyan Hackworth ve Smith (2001), yeni soylulaşma dalgasını önceki dalgalardan ayıran dört temel özelliğe işaret etmektedir. Buna göre soylulaşma daha önce görülmedik oranda (1) **büyük şirketler** ve (2) **devlet aktörleri** tarafından tetiklenmekte; (3) **soylulaşma karşıtı hareketler** hiç görülmedik ölçüde cılızlaşmakta; (4) süreç soylulaşma baskısını üzerinde daha önce hissetmemiş olan **merkezden uzak alanlara** doğru yayılma eğilimindedir.

“Duraklama sonrası soylulaşmanın büyük ölçekli sermaye ile daha önce hiç olmadığı ölçüde bağlantılı olduğu görülüyor; zira büyük konut geliştiricileri (developers), çoğu zaman devlet desteği ile, bütün bir mahalleyi dönüştürüyor.” (Hackworth and Smith 2001: 467)

Büyük şirketler:

90’lı yılların başlarında emlak sektörünü derinden etkileyen Amerikan ekonomisindeki durgunluk, emlak piyasasında faaliyet gösteren aktörlerin konsolodisasyona gitmeleri ve küçük firmaların büyük firmaların bünyesine katılmaları sonucunu doğurmuştur (Hackworth 2002). Uluslararası firmalarının da bu birleşmeler de önemli roller oynamasıyla soylulaşma ve finans sermayesi arasındaki ilişki geçmiştekinden daha ileri bir boyuta taşınmış, böylelikle kent içindeki emlak piyasasında büyük aktörler -bireysel ve küçük ölçekli yatırımcılara kıyasla- daha avantajlı bir konum kazanmıştır (ibid.: 819-20). Bu durum küçük şirketleri piyasadan uzaklaştırarak, soylulaşma sürecinin ağırlıklı olarak büyük şirketler tarafından gerçekleştiği bir döneme girilmiştir.

Diğer taraftan büyük sermayenin soylulaşma süreci ile iç içe olma durumunun bu dönemde ortaya çıkan yeni bir olgu olmadığını kabul etmek gerekir. Büyük şirketlerin geçmişte de soylulaşmanın belli bir olgunluğa ulaştığı mahallelerde sürece dâhil olduğu bilinmektedir (Ley 1996). Burada sermayenin rolüne dair *yeni* olarak bahsedilen şey bu müdahalenin zamanlaması ile ilgilidir. Hackworth’un de belirttiği gibi “**firmalar giderek artan bir şekilde mülklere ilk yatırımı yapan**” rolündedir (2002: 820, vurgu eklendi). Dolayısıyla yeni olan büyük ölçekli şirketlerin soylulaşma sürecine dâhil olmaları ve onu geliştirmeleri değil, sürece en başta dâhil olup soylulaşmayı tetiklemeleridir.

Devlet:

Hackworth ve Smith’in yaptıkları bu analiz, soylulaşma farklı dalgalar altında ilerlemeye devam ederken **devletin süreç içerisindeki rolünün** yeniden tanımlanmakta olduğunu

göstermektedir. Soylulaşma ve kamu politikası arasındaki ilişkinin geçmişi sürecin ilk ortaya çıktığı yıllara değin uzanmaktadır. Devletin süreç içerisindeki ağırlığında, soylulaşma sürecinin içerdiği riske bağlı olarak artmalar ya da azalmalar yaşanmaktadır. Örneğin sürecin henüz başladığı ve nasıl sonuçlanacağını belirsizlik taşıdığı ilk dalgada kent merkezlerindeki ekonomik çöküntüyü tersine çevirmeyi arzulayan yerel ve merkezi otoriteler, kent merkezine yatırımın sermaye için henüz çok riskli olduğu bir ortamda soylulaşma sürecine müdahale etme ihtiyacını hissetmişlerdir (Hackworth ve Smith 2001) **60’ler ve 70’ler** boyunca devletin soylulaşma sürecini teşvik edici yönde politika uygulamalarına hem Kuzey Amerika hem de İngiltere örneklerinde sıklıkla tanık olunmuştur. Örneğin 70’li yıllarda Kanada’da (Montreal) kent merkezinde inşaat için verilen teşvikler ya da Amerika’da (New York) konut iyileştirmelerine karşılık olarak yapılan vergi indirimleri ile devlet soylulaşma sürecinin ivme kazanmasında önemli bir rol oynamış (Ley 1996: 54), 50’lilerin sonlarında Philadelphia Society Hill’de devletin aldığı inisiyatif sonucu gerçekleşen dönüşüm projesi bir tür “soylulaşma projesi” işlevi görmüş ve işçi sınıflarının yaşadığı mahalle kısa sürede bir orta sınıf mahallesine dönüşmüş (Smith 1996:119-139; bkz. ayrıca Smith 1979-Antipode, Beauregard 1990); yine 70’lerde İngiltere’de devlet tarafından sağlanan konut iyileştirme fonları soylulaşma sürecinin ilerlemesine zemin hazırlamıştır (Hamnett 1973 – Lees ve Ley 2008).

Sürecin kendi ayakları üzerinde durabileceği bir kez görüldükten sonra, ikinci dalga soylulaşmanın gerçekleştiği 80’li yıllar boyunca devletin soylulaşma süreci üzerindeki müdahaleleri azalma eğilimi göstermiş, özellikle bir önceki dönemle kıyaslandığında 80’li yıllar devletin büyük ölçüde geri plana çekildiği, süreci ağırlıklı olarak piyasa aktörlerinin yönlendirdiği bir dönem olarak yaşanmıştır².

90’lı yılların ortalarından itibaren üçüncü dalga soylulaşma ile birlikte ise devletin **risk azaltıcı** rolüne yeniden ihtiyaç duyulmuş ve devlet soylulaşma sürecinde bir aktör olarak yeniden devreye girmiştir. Hackworth ve Smith’e ait aşağıdaki alıntı bu süreci oldukça iyi bir şekilde özetlemektedir:

“1980’ler boyunca piyasa merkezli soylulaşma süreçleri genelde merkezi iş alanlarının yakınındaki yeniden yatırım yapılan merkezi alanlarla sınırlı kaldı (Hackworth 2001). Ama neredeyse 20 yıllık bu tür bir gelişmenin ardında,

² New York’un Aşağı Doğu Yakası’nda devletin soylulaşmayı kolaylaştırıcı müdahaleleri örnek olarak gösterilebilir (Lees and Bondi 1995).

kolayca soylulaşabilir mahallelerin büyük bir çoğunluğuna (yüksek donatılı, MIA'ya yakın) yapılabilecek yatırımın tümü yapılmış oldu. Kaçınılmaz olarak, soylulaştırıcılar ve dışarıdan gelen yatırımcılar ekonomik olarak daha riskli alanların arayışı içerine girdiler (karışık nüfuslu mahalleler, uzak lokasyonlar, sosyal konutlar gibi korunaklı parseller). Bu tür alanlarda ise bireysel soylulaştırıcıların devlet desteği almadan kâr edebilmeleri oldukça güçtü.” (2001:469)

Riskli Alanlar:

Merkezde ve yakın çevresinde on yıllardır devam eden yatırım süreçlerinin bu alanlara yönelik yatırım olanaklarını sınırlı hale getirmesi ile birlikte 90'lı yıllarda soylulaşmanın “daha önce soylulaştırılamaz olarak düşünölen daha uzaktaki alanlara doğru yayılması” (Hackworth 2002: 825) gündeme gelmiştir. Yeni soylulaşma dalgasının nüfuz ettiği alanlar, bireylerin ya da küçük yatırımcıların tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri riskler içermektedir (Hackworth ve Smith 2001).

Direniş:

Hackworth (2002), 1990 sonrası dönemde, **soylulaşma karşıtı hareketlerin** geğmiş dönemlere kıyasla etki düzeyinin önemli oranda azaldığına dikkat çekmektedir. Hackworth bu durumu üç nedene bağlamaktadır. İlk olarak, devlet bu tür hareketlere geğmiş dönemlere kıyasla daha az tolerans göstermekte ve bu hareketleri sert müdahalelerle bastırmaktadır. Hackworth bu duruma örnek olarak Newyork'ta Tompkins Square parkında ve San Francisco'da Tenderloin bölgesinde soylulaşma karşıtı gösterilere karşı yapılan polis müdahalelerini göstermektedir. İkinci olarak, aktivist hareketlerin bir kısmının devletle kurdukları ilişkinin yapısı değişmiştir. Neoliberal politikalara bağlı olarak devletin sosyal politika alanından geri çekilmesi neticesinde ortaya çıkan boşluğun bir bölümü bu aktivist gruplarca doldurulmaktadır. Dolayısıyla, aktivistler faaliyetlerini büyük oranda devletten aldıkları fonlarla yürütmekte ve bu nedenle devletin de içinde olduğu bir soylulaşma sürecine karşı açık bir tepki ortaya koyamamaktadır. Son olarak, uzun dönem süren soylulaşma süreçleri neticesinde yerlerinden edilen işçi sınıfları bu mahallelerde geğmişte olduğu oranda (bu tür bir direniş hareketini organize edebilecek düzeyde) temsil edilmemektedir.

90'lı yıllarla soylulaşma sürecinin hem mekânsal olarak, hem de biçimsel olarak çeşitlendiği bir döneme karşılık gelmektedir (Davidson ve Lees 2005, Hackworth and Smith 2001, Hackworth 2002). Gerçekten de soylulaşma sürecinin küresel ölçekte görünürlölüğünün artması 90'lı yıllarla birlikte geręekleşmiřtir. 80'li yıllarda başlayan **soylulaşma sürecinin Kuzey Amerika ve İngiltere bağlamının dışına taşma süreci**, üçüncü dalganın ortaya

çıkıldığı 90'lı yıllarla birlikte hız kazanmıştır. Davidson ve Lees'e göre sürecin bu denli yaygınlaşması "dünya genelinde seri bir şekilde üretilen, pazarlanan ve tüketilen" bir tür 'soylulaşma kılavuzu'nun (gentrification blue print) yürürlükte olduğu hissini uyandırmaktadır (2005:1167).

Davidson ve Lees (2005) tarafından üçüncü dalganın temel özelliklerinden biri olarak gösterilen bir diğer unsur da sürecin **işleyiş biçimlerinde yaşanan çeşitlenmedir**. 90'lı yıllarla birlikte soylulaşmanın gerçekleştiği coğrafyanın yanı sıra gerçekleştiği mekânların (yeni binalar, eski endüstri binaları, ticari alanlar, kent merkezine uzak alanlar, terk edilmiş alanlar) ve süreci tetikleyen aktörlerin de (bireyler, devlet, sermaye, devlet+sermaye) çeşitlenmesi ile farklı soylulaşma formları ortaya çıkmıştır. Bir taraftan bireylerin kendi kendilerine (dışarıdan bir itici güç olmaksızın) tarihi binaların ağırlıklı olduğu mahallelere yerleşmeleri ile Ruth Glass'ın orijinal tarifine uygun bir şekilde köhnemiş konut alanlarının orada yaşayanlardan daha üst sınıflar tarafından rehabilite ya da restore edilmesi şeklinde ilerleyen "klasik" ya da "geleneksel" soylulaşma süreçleri gerçekleşmeye devam ederken, farklı bağlamlarda farklı soylulaşma türleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Davidson ve Lees (2005), soylulaşma süreçlerindeki bu çeşitliliğin en az yedi farklı türünden söz etmektedir: klasik soylulaşma, devlet eksenli soylulaşma, sermaye eksenli soylulaşma, ticari alanlarda soylulaşma, karma kullanımlı alanlarda soylulaşma, "yeniden soylulaşma" ve "yeni-yapı soylulaşması". Soylulaşma artık sadece konut alanları ile sınırlı kalan bir süreç olarak kalmamakta, aynı zamanda **ticari alanlarda** (Kloosterman and Van Der Leun 1999) ya da diğer konut dışı alanlarda da -eski **endüstri alanları** (Davidson and Lees 2005), karma kullanımlı alanlarda (Lees 2003b) gerçekleşmektedir. 'Mevcutta soylulaşmış, zengin ve büyük oranda üst-orta sınıfların yaşadığı mahallelerin, çok daha seçkin ve pahalı yerleşmeler haline dönüşmeleri" ile yeniden soylulaşma (regentrification/supergentrification) süreçleri yaşanabilmektedir (Lees 2003: 2487, ayrıca bkz. Lees 2000). Yukarıda sıraladığımız bu yeni soylulaşma türleri arasında, boş ve terk edilmiş alanlarda gerçekleşmekte olan süreçlerin ("yeni yapı soylulaşması") da soylulaşma olarak değerlendirildiği örnekler karşımıza çıkmaktadır³ (Davidson and Lees 2005, Cameron 2003). Aynı zamanda süreci başlatan

³ Yeni yapı soylulaşması (newbuilt gentrification) kavramının ortaya atılması, bir dizi tartışmayı da beraberinde getirdi. Davidson ve Lees, yeni yapı soylulaşmasının, soylulaşma sürecinin temel özelliklerini (yeniden yatırım, sosyal ve mekansal değişim, doğrudan ya da dolaylı yerinden edilme) taşıdığını ve bu nedenle soylulaşma kavramı altında incelenmesi gerektiğini savunmaktadır

aktörler arasında farklılaşmalar ortaya çıkmakta; bireylerin yanı sıra soylulaşma doğrudan **devlet eliyle, sermaye eliyle** ya da ikisinin birlikteliği ile *tetiklenebilmektedir*. Davidson ve Lees'e göre üçüncü dalga, soylulaşmanın tüm bu yeni hallerini içinde barındırmaktadır.

2.3 Soylulaşma Sürecinin Arkasındaki İtici Güç:

Süreci oluşturan dinamikler, yeni soylulaşma dalgasını önceki dönemlerden ayıran en önemli özelliği oluşturmaktadır. Bu dinamiklerin tartışılabilceği bir zemini oluşturmak için ilk olarak birinci ve ikinci dalga soylulaşma süreçlerinin arkasındaki dinamikleri (neden ve nasıl ortaya çıktığını) kısaca hatırlamakta fayda vardır.

2.3.1 Birinci ve İkinci Dalga Soylulaşma Süreçleri: Arz ve Talep Eksenli Açıklamalar

Soylulaşma sürecinin akademik yazında yoğun olarak tartışıldığı 70'li ve 80'li yıllar boyunca sürecin nasıl ve neden başladığı üzerine çok sayıda makale kaleme alınmıştır. Klasik soylulaşma sürecinin gerçekleşme dinamikleri genel olarak iki ana eksenle tartışılmaya gelmiştir: talep/tüketim eksenli açıklamalar ve arz/üretim eksenli açıklamalar.

Talep eksenli açıklamalar, soylulaştırıcıları ve onların bireysel tercihlerini ön plana çıkarmakta ve soylulaşma sürecinin, oluşmakta olan yeni bir '*kültürel orta sınıfin*' ve onların klasik orta sınıflardan farklılaşan yaşam tarzlarının ve taleplerinin mekâna yansımalarının bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunmaktaydı (Ley 1996). Bu açıklamalar çoğunlukla ikinci dünya savaşı sonrası nüfus yapısında meydana gelen değişimlere (nüfus patlaması, aile yapısı, kadının iş gücüne katılımı gibi) ve bu değişimlerin bireysel tercihlere nasıl yansıdığı gibi konular üzerine odaklanmaktaydı.

Neo-marksist gelenekten gelen akademisyenlerin savunduğu arz eksenli açıklamalar ise soylulaştırıcıları ve onların tercihlerini merkezine koyan açıklamaların soylulaşma sürecinin başlangıç dinamiklerini açıklamakta yetersiz kaldığını iddia etmekteydi. Onlara göre talep her zaman yaratılabilir bir şeydi, önemli ve belirleyici olan sermaye ve sermayenin yatırım tercihleriydi (Smith 1996). Soylulaştırıcıları sürecin pasif birer aktörü konumuna indirgeyen bu açıklamaların merkezine, soylulaşma literatüründe oldukça geniş bir yer tutan Smith'in '*rant uçuşumu*' teorisi oturmaktadır (Smith 1979 - Antipode). Buna göre soylulaşma, bir bölgedeki emlak değerleri ile çevre bölgelerdeki emlak değerleri arasındaki farkın (arada bir uçurum olduğunu çağrıştıracak nicelikte) maksimuma ulaştığı noktada başlamakta, alanın mevcut değeri ile potansiyel (daha iyi bir kullanımla elde edilebilecek) değeri arasındaki farkın büyümesi ile birlikte sürecin gerçekleşme ihtimali artmaktadır.

90'lı yılların başında bu iki teorinin bir arada değerlendirilebileceği bütüncül analizler ortaya çıkmaya başlamıştır. Chris Hamnett, 1991 yılında kaleme aldığı (ve aynı zamanda soylulaşma yazınında en fazla kaynak gösterilen makaleler arasında yer alan) “Kör Adam ve Fil” başlıklı makalede soylulaşma üzerine yapılan analizlerin sürecin bir yönüne vurgu yaparken diğer yönlerini görmezden geliyor olmasını eleştirerek, soylulaşma sürecinin arkasındaki dinamiklerin tam olarak anlaşılabilmesinin her iki görüşün bir arada ve birbirine tamamlar şekilde okunmasıyla mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Warde (1991) da eski bir evi içinde oturmak için satın alan bireylerle, üzerinden rant elde etmek için satın alan büyük yatırımcılar arasındaki farktan yola çıkarak yaptığı analizle bütüncül analizlere katkı sağlamıştır. Warde’a göre ilk süreç bireysel tercihlerle, ikinci süreç ise Smith’in rant farkı tezi ile açıklanabilmektedir. Lyons (1996) soylulaşma sürecinin bu iki dinamiğin birbiriyle etkileşime girmesi sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir. Üretime ilişkin unsurları soylulaşmanın ortaya çıkmasında başat unsur olarak gören Smith de ilerleyen yıllarda “üretim ile tüketim arasında sembiyotik bir ilişkinin” olduğunu, üretim faktörlerinin bu ilişkideki rolünün daha baskın olduğu şerhini düşerek de olsa ifade etmiştir (1996: 57).

2.3.2 Üçüncü Dalga Soylulaşma: Kamu Politikaları

“Yine de bu soylulaşma biçiminin taşıyıcısı soylulaştırıcılar ya da sermaye değil, kamu politikasıdır” Cameron (2003: 2373)

“... çünkü (arazi değeri yerine) devlet değişiyor, müzakare ediyor ve sermayenin kentsel arazi piyasasında hareketini yönetiyor ...”(Davidson ve Lees 2005: 1175).

“Soylulaşma geçmişte hiç olmadığı kadar kamu politikasına eklemlenmiş duruma” (Wyly ve Hammel 2005: 35)

Gerek arz eksenli, gerek talep eksenli, gerekse bu ikisinin entegrasyonu ile ortaya konan teoriler 90 sonrası ortaya çıkan güncel soylulaşma süreçlerinin dinamiklerini açıklamada yetersiz kalmışlardır. Başka bir deyişle üçüncü dalga ile birlikte soylulaşmanın arkasındaki temel itici gücün salt soylulaştırıcıların tercihlerine ya da sermaye dinamiklerine bakılarak anlaşılamayacağı bir döneme girilmiştir. Üçüncü dalga, en başta ortaya çıkış dinamikleri noktasında önceki dalgalardan ayrılmaktadır. Duraklama sonrası soylulaşma süreçlerinin en belirgin özelliği devletin ve büyük sermayenin (kimisi zaman ayrı ayrı, kimi zaman bir arada) sürecin başlangıç aşamasında daha önce hiç olmadığı kadar önemli roller üstlenmeleridir.

Özellikle devletin oynadığı bu belirleyici rolden yola çıkılarak sürecin dinamiklerine yönelik

yeni analizler ortaya çıkmıştır. Giderek artan bir şekilde üçüncü dalga soylulaşmanın başta konut alanında olmak üzere 90 sonrası kent politikalarında gerçekleşen değişimlerin bir ürünü olarak ortaya çıktığı yönünde görüşler ağırlık kazanmaya başlamıştır (Cameron 2003: 2373, Davidson ve Lees 2005: 1175, Wyly ve Hammel 1999).

Wyly ve Hammel'e göre konut politikalarında yaşanan ve soylulaşma sürecini esas etkileyen değişim konut finansman sisteminde yaşanmaktadır. Buna göre önceki dönemlerde (Amerika'da) riskli bölgeler olarak görülüp *mortgage* kredisi kapsamı dışında bırakılan ve bu nedenle yatırımsızlığa itilen **kent merkezlerindeki araziler, yeni dönemde yeniden *mortgage* kredisi kapsamına alınmıştır**. Bu durum, bir yönüyle, dar ve orta gelirli için bir fırsat yaratıp, onlara mortgage kaynaklarını kullanarak evsahibi olabilme imkânı tanırken, diğer taraftan yeni kredilerin bu mahallelerde yaşamayanlar tarafından da kullanılabilir olması, mahalleleri soylulaşma baskısı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Başka bir deyişle, yerel halkın bir bölümü için fırsat olan bir gelişme, geri kalanı için bir tür tehdide dönüşmektedir.

Devletin soylulaşma süreci içerisinde oynadığı rolde yaşanan değişimi ve bu değişimin devlet-sermaye ilişkilerini nasıl bir boyuta taşıdığını Davidson ve Lees Londra kıyı bandında gerçekleşen kentsel dönüşüm örneği üzerinden tanımlamaktadır. Burada, devlet ana aktör olarak yatırımcılar ile işbirliği yapmakta ve kıyı bandını dönüştürmektedir. Davidson ve Lees, buradan yola çıkarak Smith'in rant uçurumu teorisinin Londra kıyı bandında işlemediğini iddia etmektedir. Yazarlara göre burada değişen arsa değerlerinden çok devletin yaklaşımı ve müzakere biçimleridir (Davidson ve Lees 2005: 1175).

Literatürde devletin yakın dönemde soylulaşma sürecine müdahil olmasının arkasındaki nedenlere yönelik farklı açıklamalar getirilmektedir. Bu noktada Hackworth ve Smith (2001) ve Uitermark et. al. (2007) tarafından yapılan açıklamalar iki ayrı eksene oturmaktadır. Hackworth ve Smith (2001: 464) devletin kent merkezlerine yeniden yatırım yaparak soylulaşma sürecini tetiklemesini, yerel belediyelerin azalan kaynakları ve artan gelir ihtiyacına, yeni alanların sermayenin tek başına üstesinden gelemeyeceği boyutta riskler içermesine ve sosyal devletin zayıflaması ile işçi sınıflarına yönelik koruyucu tedbirlerin geçmişe oranla çok daha kolay vazgeçilebilir olmasına bağlıyor:

“Öncelikle, federal devletin devam eden değer kaybı (1) yerel hükümetlerin üzerindeki vergi geliri yaratabilmek için aktif bir şekilde yeniden yatırıma ve soylulaşmaya yönelmelerine yönelik mevcut baskıları daha da arttırdı. İkinci olarak, soylulaşmanın daha uzak kentsel alanlara nüfuz ediyor olması, (2) bireysel kapitalistlerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri kâr risklerini

doğurmakta. Üçüncü olarak, post-Keynezyen hükümete doğru daha genel kayış devleti sosyal yeniden üretim projelerinden uzaklaştırdı; böylece (3) işçi sınıflarını korumaya yönelik tedbirler daha kolayca göz ardı edilebilir hale geldi.” (2001: 464, numara eklendi)

Uitermark et. al. (2007) ise Hollanda örneğinde soylulaşma süreçlerine müdahil olmaya iten nedenlerin, Hackworth ve Smith’in New York örneği için öne sürdüğü etkenlerden bir hayli farklı olduğunu ifade etmektedir:

“Ne var ki, biz bu alanlardaki soylulaşma süreçlerinin arkasındaki itici gücün yerel hükümetlerin vergi tabanlarını güçlendirme ihtiyacından ya da girişimcilerin kâr arayışlarından kaynaklanmadığını ileri sürüyoruz. Soylulaşma, ayrıca yeni orta sınıfların konut taleplerine bir cevap olarak da ortaya çıkmış değil. Onun yerine, biz Holanda’daki -ve de belki başka yerlerdeki- devlet eksenli soylulaşma süreçlerini, devlet aktörlerinin ve konut birliklerinin oluşturduğu bir koalisyonun **dezavantajlı mahallelerde sosyal düzen oluşturmaya** yönelik bir çabası olarak algılıyoruz. Soylulaşma gerilimleri yatıştırmak ve otoriteler için problem teşkil eden yoğunlukları seyreltmek için kullanılmakta.” (Uitermark, Duyvendak ve Kleinhans 2007: 125 – vurgu eklendi)

-Dolayısıyla devletin soylulaşma sürecine müdahil olması ile ilgili iki farklı bağlamda (Amerika-Avrupa) iki karşıt görüş getirilmiştir. Birinci görüş devletin daha fazla vergi geliri elde etmek ve sermayenin risklerinin bir bölümünü absorbe etmek için soylulaşmayı tetiklediğini savunurken, diğer görüş devletin ana motivasyonun “sosyal düzen” sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Bölüm III’te bu iki görüşün İstanbul bağlamında ne ölçüde geçerli olduğu tartışılacaktır.

2.4 Neoliberal Politikalar, Kentsel Dönüşüm ve Üçüncü Dalga Soylulaşma

“Bir küresel strateji olarak soylulaşma neoliberal kentleşmenin mükemmel bir ifadesidir” (Smith 2002: 446)

“Devlet eksenli soylulaşma, bugün, mahalle dönüşümü adı altında pazarlanmaktadır” (Lees ve Ley, 2008: 2382).

Peter Marcuse ve Ronald van Kempen’in küreselleşme kavramı için kullandıkları “çok sık kullanılan ama her zaman çok iyi tanımlanmayan” (2000: 5) şeklindeki tanımlama büyük ölçüde neoliberalizm için de geçerliliğini korumaktadır. Neoliberalizm bugün içinde bulunduğumuz dönemin yarattığı her türlü olumsuz sonucun müsebbibi ya da günah keçisi olarak gösterilmekte ve bu nedenle de oldukça geniş ve dolayısıyla muğlak bir anlama karşılık gelmektedir. Lees, Slater ve Wyly (2008) neoliberalizm kavramının ifade ettiği bu geniş anlam yelpazesini şöyle anlatmaktadır:

“Akademisyenler ve politika analistleri onu [neoliberalizm] deregulasyon, ticarileşme, özelleştirme, işçi piyasası esnekliği, kamu-özel sektör ortaklığı ve fakirlere, ırksal ya da etnik azınlıklara ve piyasa mekanizmaları tarafından marjinalize edilmiş diğer gruplara yardım etmeye yönelik hükümet organlarının küçültülmesine yönelik hâkim olan eğilimleri özetlemek için tanımlayıcı bir kısaltılma olarak kullanıyor” (2008:164)

Smith, 2002 yılında Antipode dergisinde yayınlanan “New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy” başlıklı makalede neoliberalizm ve soylulaşma arasında çok açık bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Smith’e göre soylulaşma “**neoliberal kentleşmenin mükemmel bir ifadesidir**” (2002: 437). Gerçekten de içinde bulunduğumuz dönem soylulaşma süreçlerini küresel sermaye hareketlerinden bağımsız bir şekilde değerlendiremeyeceğimiz bir döneme karşılık gelmektedir. Sadece küresel hiyerarşinin tepesinde konumlanmış kentler için değil, şöyle ya da böyle bir şekilde küresel sisteme eklemlenmiş, eklemlenmekte olan her kent için geçerli olan bu tez İstanbul için de geçerliliğini korumaktadır.

Neoliberal politikaların cisimleştiği, en açık ve somut bir şekilde görünür kılındığı durumlar bu politikalar aracılığıyla ya da marifetiyle kentsel mekân üzerinde yapılan tasarruflarla ortaya çıkmaktadır. Hackworth’un “**neoliberalizmin yerel ölçekte kendini maddi anlamda göstermesi**” (2007:149) olarak ifade ettiği, soylulaşmayı adeta neoliberal politikaların kent mekânındaki cisimlenmiş halleri olarak tasavvur eden argümanlar bugün Marksist gelenekten gelen akademisyenler ve araştırmacılar tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Hackworth’e göre (2007) belediyeler için neoliberal politikaların benimsenmesi bir tercih meselesinin ötesinde, adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlam çerçevesinde küresel hiyerarşinin herhangi bir basamağında yer alan istisnasız tüm kentlerde karşımıza çıkan kentsel projelerinin, aslında bu kentlerde uygulanmakta olan neoliberal politikaların cisimlenmiş halleri oldukları iddia edilebilir. İçinde bulunduğumuz dönemde ortaya çıkan büyük ölçekli gelişim ya da dönüşüm projeleri vasıtasıyla üretilen yapıli çevre, aynı zamanda bizlere bu kentte neoliberal politikaların tüm kanallarıyla yürürlükte olduğunu hatırlatan simgesel bir değere sahiptir.

Neoliberal politikaların arkasına sığınarak ya da bu politikalardan destek alınarak ya da esinlenerek uygulamaya konulan büyük ölçekli projeler çoğunlukla proje alanı sınırları içerisinde yaşamakta olanların çıkarları doğrultusunda değil, kentin yarışmacı kimliğini güçlendirmesi ve onu küresel hiyerarşinin daha üst basamaklarına taşıması beklenen büyük sermayenin talepleri ve ihtiyaçlarına göre şekillenir. Bu tür projelerin neden ve nasıl ortaya

çıkıldığı ile ilgili anlamlı bir bilgi sahibi olmak için, çoğu zaman projelerin gerçekleştikleri mahalleler ya da ilçelerin sınırlarını aşan daha üst ölçekteki politikaların ve süreçlerin de hesaba katılması gerekir.

Neoliberal devletin artık piyasada düzenleyici olarak değil aktif bir aktör olarak sahne aldığını ifade etmekte olan Neil Smith'in 2002 yılında "New globalism, new urbanism: Gentrification as global urban strategy" başlığı ile Antipode dergisinde yayınladığı yazısında yer alan aşağıdaki alıntı yakın zamana kadar tartışmalı bir konu olan soylulaşma ile kentsel dönüşüm projeleri ve neoliberal politikalar arasındaki ilişkiye de açıklık getirmektedir

“ ‘Kentsel dönüşüm’, soylulaşmanın (planlı, finanse edilmiş ve daha önce görülmedik ölçekte) bir sonraki dalgasını temsil etmekle kalmıyor, bu dilin Avrupa’da soylulaşmaya eleştirel anlayışları uyuşturma başarısı, kentteki neoliberal vizyonlar için inanılmaz bir ideolojik zafer anlamına geliyor” (Smith 2002: 446).

Soylulaşma “kentsel dönüşüm kılıfı” altında çoğu zaman gizleniyor olmasına karşın, birçok kentsel dönüşüm projesinin arkasında açık ya da gizli soylulaşmaya yönelik niyetler yatmaktadır (Smith 2002: 445). Bu anlamda, mevcut kentsel dönüşüm pratikleri “soylulaşmayı kentsel peyzajda genelleştirici” ve meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir (ibid.: 438-9). Loretta Lees ve David Ley, Urban Studies dergisindeki “Soylulaşma ve Kamu Politikaları” temalı sayıya beraber yazdıkları giriş yazısında, “devlet eksenli soylulaşmanın mahalle dönüşümü adı üzerinden pazarlandığını” dile getirmişlerdir (2008: 2382). Dolayısıyla bugün gelinen noktada, soylulaşma üzerine çalışmakta olan kilit isimler, kentsel dönüşüm süreçleri ile soylulaşma arasında keskin bir ayrıma gitmenin doğru olmadığını vurgulamaktadır. Bu konuda genel eğilim, bu iki süreci bir bütün olarak yorumlama yönündedir.

3. İSTANBUL'DA SOYLULAŞMA SÜRECİNİN EVRİMİ ve DEVLET EKSENLİ YENİ SOYLULAŞMA DALGASI

İstanbul'daki soylulaşma sürecinin tarihsel süreç içerisindeki evriminde ekonomik ve siyasal krizlerin birbirini peşi sıra takip ettiği 2001 yılı ve uzun süren koalisyon hükümetlerinin ardından geçmiş siyasi partilerin tasfiye olup yeni bir partinin tek başına iktidara geldiği 2002 yılı önemli dönüm noktalarıdır. Kentteki yenileme dinamiğinin tamamen değiştiren 5366 sayısı yasanın çıktığı 2005 yılı ise soylulaşma süreci açısından yeni bir milada karşılık gelir.

Bu bölümde 2005 sonrası ortaya kamu müdahalesi ile ortaya çıkan yeni soylulaşma dalgası, önceki bölümde ortaya konan teorik çerçeve üzerinden incelenecektir. İstanbul'daki soylulaşma süreci kabaca iki ana döneme ayrılabilir: sürecin kendiliğinden geliştiği 2002 öncesi dönem ve devletin öncülüğünde gerçekleştiği 2005 sonrası dönem. 2002-2005 arası dönemde ise yeni soylulaşma dalgasının koşullarının yavaş yavaş oluşmaya başladığı bir geçiş dönemi yaşanmıştır.

Bu bölümde 2002 öncesi soylulaşma süreçleri üzerine kısa bir bahsin ardından İstanbul'daki yeni soylulaşma dalgası incelenecektir. Bölümde yeni dalgayı ortaya çıkaran koşullar, önceki dönemlerden ayıran özellikler ve devletin bu dönemde soylulaşma sürecine müdahil olmaya iten etkenler tartışılacaktır.

3.1 İstanbul'da Klasik Soylulaşma: 2002 Öncesi⁴

3.1.1 Soylulaşma Sürecini Ortaya Çıkaran Koşullar

Bu bölümde 2002 öncesinde kentte ortaya çıkan soylulaşma süreçlerini oluşturan koşullar iki başlık altında incelenecektir: (i) soylulaştırılabilir konutların oluşumu ve (ii) yeni soylulaştırıcı sınıfların ortaya çıkması.

“Soylulaştırılabilir Konutların Oluşumu”

Beauregard'in da belirttiği gibi soylulaştırılabilir alanların oluşumuna iki süreç yol açar: “soylulaştırılabilir konutların oluşumu” ve “kolayca yerinden edilebilecek ya da yer değiştirmeleri sağlanabilecek sabık sakinlerin oluşumu” (1986: 47). İstanbul'da, ilk sürecin temelleri 19.yy. sonlarına ve 20. yy. başlarına dayanmaktadır. Şu anda soylulaştırılmakta olan

⁴ Bu bölüm daha önce yayınlanmış olan İslam (2005)'ten yararlanarak (aynen alıntılanarak ya da yorumlanıp yeniden yazılarak) hazırlanmıştır.

mahallelerdeki konut stokunun büyük bir bölümü bu döneme aittir. O zamanlar bu konutlar, farklı etnik ve dini gruplara ev sahipliği yapmaktaydı: Müslümanlar ve daha yaygın olarak toplumun orta ve üst-orta sınıf tabakalarını oluşturan gayri-Müslim azınlıklar – özellikle Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler – ve bazı mahallelerde de Avrupalı yabancılar.

İkinci süreç, bu yaygın nüfusun mahallelerinden ayrılması ile başlamıştır. 1940'lara kadar, yabancıların neredeyse tümü ve azınlıkların önemli bir bölümü, 19. yüzyılın son döneminde var olan ekonomik fırsatların kaybolması nedeniyle, şehir içindeki konutlarını terk etmişlerdir. Geride kalan orta ve üst gelirli azınlıklar da, 1940'ları izleyen otuz yılda, bu sefer amacı “gayri-Müslim nüfusu ülke dışına sürmek” (Keyder 1999a) olan siyasi baskılardan duydukları rahatsızlıklar sonucu, mahallelerini terk etmiştir⁵. Her iki göç dalgasında da, azınlıklar ve yabancılar, sadece yaşadıkları mahalleleri değil, ülkeyi de terk etmiştir.

Orta ve üst-orta sınıf azınlıkların toplu göçü, Türkiye'nin kırsal bölgelerinden gelen düşük gelirli göçmenlerin yoğun bir şekilde İstanbul'a akmasına neden olan, 1950 sonrasının hızlı sanayileşme ve kentleşme dönemiyle aynı zamana denk gelmiştir. Bu göçmenler, çoğunlukla, gecekonduya yerleşeler de, içlerinden bir bölümü şehir içindeki kısmen terkedilmiş azınlık mahallerine yerleşmiş; bu durum geride kalan azınlıkların da ayrılmasına yol açmıştır. çeperlerde yasal olmayan yollarla işgal ettikleri araziler üzerine, kendilerinin inşa ettikleri 1960'lar ve 1970'lerde, şehir içindeki bu mahalleler, mülklerinin bakım-onarım ve yeniden-yatırım masraflarını karşılamak için gerekli kaynaklardan yoksun, kırsal göçmenlerce işgal edilmiştir. Bu yüzden, sosyo-ekonomik seviyedeki düşüşü, fiziksel dokudaki bozulmalar izlemiş, bu da daha büyük ölçüde köhneleşmeye ve değer yitimine yol açmıştır. 1980'lerde, bu azınlık mahalleleri, kolayca “yerinden edilebilir” sakinleri ve sahip oldukları ucuz konut stokuyla, soylulaşma için elverişli yerler haline gelmiştir.

Potansiyel olarak soylulaştırılabilir alanların oluşmasıyla, şehrin soylulaştırılması için gerekli koşullardan sadece biri sağlanmıştır. Bir sonraki bölümde diğer koşul olan potansiyel soylulaştırıcıların oluşumu irdelenecektir.

⁵ Orta ve üst-orta sınıf azınlıkları göç etmeye zorlayan ideolojik itici faktörler arasında, 1942 yılında gayri-Müslim iş adamlarına uygulanan muazzam boyutta Varlık Vergisi, 1955 yılında – Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunu ile bağlantılı olarak – Rumlara ait mülklerin yağmalanması ile sonuçlanan ayaklanma ve 1964 yılında Yunanistan vatandaşlarının şehri terk etmesini zorunlu kılan bir yasanın çıkması, yer almakta. Bu politik ortam genelde Rum vatandaşları etkiledi; öte yandan Yahudiler, genel olarak, 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasının ve dünya genelinde yaşayan Yahudilere vatandaşlık vereceğini açıklamasının ardından yaşadıkları mahalleleri, terk ettiler.

Yeni soylulaştırıcı sınıfın oluşumu: 1980 sonrasında ekonomik, kültürel, demografik ve mekansal yeniden yapılanma süreçleri

Potansiyel soylulaştırıcı sınıfın oluşumu, “yeni profesyonel ve idari iş gücünün ortaya çıkması” ve “bu grup içinden bir kesimin kültürel ve tüketim özellikleri” ile yakından ilişkilidir (Hamnett 1991:184). Bu durumda, 1980’lerden beri İstanbul’da gerçekleşmekte olan ekonomik, kültürel, demografik ve mekânsal yeniden yapılanma süreçleri, şehirdeki potansiyel soylulaştırıcı sınıfın nasıl oluştuğunu anlamak için bir temel oluşturabilir.

1980 yılı, Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcıydı. Önceki dönemin içe dönük kalkınma politikalarının yerini neo-liberal politikalara bırakmasıyla, Türkiye ekonomisi dünya sermaye akışlarına daha fazla açılmıştır. Bu açılımın belki en açık göstergesi dış ticaret hacimlerinde ve yabancı sermaye yatırımlarında görülen artışlardır. 1980 ile 2001 yılları arasında, ithalat ve ihracat hacimleri sırasıyla 5’er ve 10’ar kat artarken – ilki 7.9 milyar dolardan, 41.4 milyar dolara, ikincisi de 2.9 milyar dolardan, 31.3 milyar dolara çıkmıştır (D.İ.E – Devlet İstatistik Enstitüsü – 2001; 2002b); izin verilen yabancı sermaye yatırımları 28 kat artarak – 1980’deki 97 milyon dolar seviyesinden – 2001 yılında 2.7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Aynı dönemde Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketlerin sayısı – 78’den 5841’e ulaşarak – 75 kat arttı ve yabancı sermaye yatırımlarının kompozisyonunda önemli değişiklikler gerçekleşmiştir: yabancı sermaye yatırımları içinde sanayinin payı % 91.5’ten, % 45.2’ye düşerken, hizmetler sektörünün payı – % 8.5’ten, % 48.3’e çıkarak – yaklaşık 6 kat artmıştır (www.treasury.gov.tr).

İstanbul, tek başına, bu dış kaynaklı faaliyetlerin büyük bir bölümüne ev sahipliği yapmıştır. 2001 yılı itibarı ile, ülkenin toplam ithalatının % 39.3’ü ve ihracatının % 46.6’sı İstanbul üzerinden yapılmakta (DİE 2002b); 1997 yılı itibarı ile ülkeye giren toplam yabancı sermayenin %41.8’i ve yabancı sermayeli şirketlerin de %58.1’i (Berköz 2001), 1999 yılı itibarı ile de yabancı sermayeye dayalı bankacılık ve diğer finansal hizmetlerin %95’i (Özdemir 2002) İstanbul’da konumlanmaktadır. Bu değişimlerin şehrin istihdam yapısı üzerinde de etkileri olmuştur. Endüstriyel iş gücünün payı yavaşça gerilerken – 1980’de % 34.4’ten, 2000’de % 32.2’ye, yeni hizmet endüstrileri istihdam paylarını yükselmişlerdir. Finans, sigortacılık ve gayri menkul hizmetleri (FIRE) her on yılda 100.000 yeni iş olanağı sağlayarak İstanbul’un iş gücü içindeki paylarını 1980’de % 5.3’ten, 1990’da % 7.1’e ve 2001’de % 8.2’ye yükseltmiştir (DİE 1983, 1993, 2002a). Medya sektörü, özellikle 90’lı

yıllarda, bir patlama yaşamış; medya, reklamcılık ve diğer ilgili sektörlerde yeni iş olanakları yaratmıştır.⁶

Batılı değerlerin ve tüketim maddelerinin serbestçe ülkeye girdiği 1980'lerin bu liberal politik-ekonomik ortamında İstanbullular, merkez ülkelerdekine benzer yeni kültürel tüketim alışkanlıkları kazanmıştır. Şehirdeki bu yeni yaşam tarzının göstergeleri, şehre yeni gelen ve sayıları giderek artan, dünya markalarının satıldığı butikler, yeni alışveriş merkezleri, dev hipermarketler, fast-food zincirleri, dünyanın çeşitli ülkelerinin mutfaklarını şehre taşıyan restoranlar, barlar, diskotekler, gece kulüpleri ve belki hepsinden önemlisi, her yıl 300.000 izleyiciyi ve 2500'den çok sanatçı ve oyuncuyu çeken film, **tiyatro, müzik, caz ve sanat festivalleri** (The Washington Times 2000, 5 Aralık) olarak gösterilebilir. Sonuncusu, aynı zamanda, şehirde sayıları giderek artmakta olan sanatçı bir kesimin varlığının da bir göstergesidir.

Son 25 yılda hane halkı sayılarının azalması yönündeki demografik değişimler de bu yeni tüketim kalıplarının benimsenmesini kolaylaştırmıştır. İstanbul'da, 1975 ile 2000 arasında, ortalama hane halkı büyüklüğü 4,9'tan, 3,9'a düşmüş; doğurgan çağdaki kadın başına düşen çocuk sayısı % 41 oranında azalmıştır. Bu eğilimin sebeplerinden birisi, kadınların eğitime ve işgücüne katılım oranlarında görülen hızlı artıştır. 1975 yılı itibari ile İstanbul'daki kadınların sadece % 2,2'si üniversite mezunuyken, bu oran 2000 yılına gelindiğinde dört kat – erkeklerdeki artışın iki katı kadar- artarak % 8,8 seviyesine ulaşmıştır. Benzer şekilde, kadınların iş gücüne katılım oranları da yaklaşık iki kat artarak – 1980'de % 14,9 seviyesinden, 2000 yılında % 27,3 seviyesine ulaşmıştır (DİE 2002a).

Bu mesleki ve kültürel yeniden yapılandırma süreçlerine, kent mekânındaki dönüşümler de eşlik etmiştir. Büyük Şehir Belediyesi, şehir merkezinde ve şehir içinde yeni bulvarlar açma amacıyla, çok sayıda tarihi binanın yıkımını da içeren bir dizi kentsel yenileme projesini hayata geçirmiş; İstiklal Caddesi, üzerindeki trafik yeni inşa edilen bulvarlara aktararak, yayalaştırılmış ve kültür ve eğlence aktivitelerinin merkezi haline gelmiştir. Benzer şekilde,

6 1982 yılında – devlet tarafından işletilen ve siyah-beyaz yayın yapan – tek bir kanal varken, bugün, hemen hepsi İstanbul'dan yayın yapan, 20'den fazla ulusal televizyon kanalı vardır. 1998 yılına ait iletişimle ilgili OECD raporuna göre, Türkiye'deki radyo-televizyon sektörü 1995 ile 1997 arasında % 24,3'lük bir büyüme göstererek – aynı dönemde OECD'nin % 3,4'lük ortalama büyüme oranından yedi kat daha fazla – bu sektördeki gelişimde başı çekmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/grupe/ci/cie/07.htm>). Yazılı basında da benzer bir gelişme yaşanmıştır. Yayınlanan dergi sayısındaki artış bunun bir göstergesi olarak görülebilir: 1990 yılında Türkiye'de sadece 20 dergi yayınlanırken, 1999'da bu sayı 110'a ulaşmıştır.

gelişmekte olan hizmetler sektörü iş kolları da, Beyoğlu'nun kuzeyinde, Levent-Maslak aksı boyunca konumlanan yeni merkezi iş alanlarında yoğunlaşmıştır (Enlil 2000). Bahsi geçen iş kollarının ve en önemlisi kültürel aktivitelerin bu şekilde mekânsal olarak yoğunlaşmasının soylulaşma açısından önemi, Beyoğlu'nun çekiciliğini arttırması ve oradaki konutlar üzerinde bir talep oluşturmaya idi.

Yeni profesyonel grupların sayıca artması ve bununla beraber 1980'lerden beri tüketim alışkanlıklarında ve demografik kalıplarda meydana gelen diğer değişimler, şüphesiz, İstanbul'da potansiyel bir soylulaştırıcı sınıf oluşumuna katkıda bulunmuştur. Ancak bu, önemli merkez şehirlerde gözlenen ölçekte bir soylulaşmanın gerçekleşmesi için yeterli değildir. İstanbul'da iş gücünün yeniden yapılandırılması süreci oldukça yavaş işlemiştir (Keyder 1999a). Dolayısıyla şehir, merkez şehirlerde görüldüğü gibi, profesyonel hizmetler sektörü işlerinde çok hızlı bir büyüme yaşamamıştır. Örneğin finans, sigortacılık ve gayrimenkul hizmetleri (FIRE) 1985'te İstanbul'daki işgücünün % 6.4'ünü oluştururken (SIS 1988), bu oran aynı yıl Londra'da % 18.2, New York'ta ise % 17.3 idi (Sassen 1991: 199). Bu kesimler, –en büyük darbeyi geliştirmekte olan hizmetler sektörü işlerine vuran– Türkiye'deki ekonomik krizler nedeniyle, 2000'li yılların başlarında daha da küçülmüştür: 23.000 kadar bankacı (Cumhuriyet 3 Aralık 2001) ve 12.000 medya çalışanı arasından yaklaşık 3000 kişi (The New York Times 2 Nisan 2001), Şubat 2001'deki şiddetli ekonomik krizin ardından işlerini kaybetmiştir. Aynı zamanda, bu kesimler arasında demografik dönüşümler de sınırlı oranda yaşanmıştır: profesyonellerin büyük çoğunluğu çocuklu ailelerden oluşmaktadır ve bu yüzden de korunaklı yerleşimlerde yaşamaya daha meyillidir (Keyder 1999b).⁷

Yukarıdaki veriler 2002 yılına kadar kentin ekonomik tabanında meydana gelen dönüşümleri yansıtmakta ve soylulaşma sürecini ortaya çıkaran dinamikleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Analizin yapıldığı tarihten (2002) bugüne değin, ülkede ve kentte yeni bir soylulaşma dalgasının altyapısını oluşturacak yeni gelişmeler yaşanmıştır. 2000'li yılların

⁷ Soylulaşmanın İstanbul'da, merkez şehirlere göre, daha düşük seviyelerde gerçekleşmesinin nedenleri arasında, bu potansiyel soylulaştırıcılardan, profesyonel hizmetlerde çalışanların arzındaki eksiklik, kültürel orta sınıfların arzındaki eksikliğe göre daha büyük bir önem taşımaktadır. İkinci grup, genelde soylulaşma sürecinin başlangıcında öncül bir rol oynadığından, soylulaşma sürecinin ölçeğini ilk grup kadar etkilememektedir.

Belirtildiği gibi, şehirde soylulaşmanın görece düşük seviyelerde seyretmesinin en önemli nedeni potansiyel soylulaştırıcı arzındaki eksikliktir. Buna ek olarak, etkileri daha az olsa da, uzun vadeli ve düşük faizli konut kredisi verecek finans kurumlarının (mortgage institutions) olmaması, büyük ölçekli yatırımcıların soylulaşma piyasasına uzak duruşu, Türkiye'deki orta sınıfların özel arabaya olan aşırı düşkünlüğü, tarihi binaların yenilenebilmesi için gerekli olan zorlu ve yoğun bürokratik işlemler ve soylulaşmayı teşvik edici herhangi bir devlet politikasının olmaması gibi, başka faktörler de sıralanabilir.

ortalarından sonra ortaya çıkan yeni soylulaşma dalgası gerek dinamikleri gerekse ölçeği ile önceki dönemlerde rastladığımız süreçlerden oldukça farklıdır. Aradaki farkın büyüklüğü kentte 2002 sonrasında yaşanan değişimleri de içine alan yeni bir analizi gerekli kılmaktadır (bkz.: yeni soylulaşma dalgasını oluşturan koşullar).

3.1.2 İstanbul’da Soylulaşma

1980’ler: Boğaz’ın Soylulaşması⁸

İstanbul’da soylulaşmanın ilk örnekleri, Boğaz kıyısındaki Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy semtlerinde görülmüştür. 1980’lerin başlarında soylulaştırıcılar için çekici olan, bu semtlerdeki – standart orta sınıf apartmanlarına alternatif – 19.yy. sonları ve 20.yy. başlarından kalma iki ve üç katlı müstakil sıra evler ile paha biçilmez kıyı şeritleriydi.

1980’ler boyunca soylulaşma, bu üç semtte, konut rehabilitasyonu olarak başlamış ve öyle gelişmiştir. Ancak, 1992’den sonra, Ortaköy Meydanı’nın ilçe belediyesi tarafından yeniden düzenlenmesinin ardından, soylulaşma Ortaköy’de daha farklı bir hâl almıştır. Bölge bar, diskotek, kafe ve diğer sosyal etkinlikleri o kadar yoğun bir şekilde çekmiştir ki, bu durum konut yaşamını rahatsız etmiş ve son birkaç yıl içinde bölgeye yerleşen soylulaştırıcıların Ortaköy’ü terk etmesine yol açmıştır (Ergün, 2004).

Kuzguncuk ve Arnavutköy’de, 90’lı yıllar boyunca konut rehabilitasyonu devam etmiştir. Boğaz kıyısındaki bu iki semtte soylulaşma çok hızlı gelişmemiş, yerinden edilme sınırlı olarak gerçekleşmiştir; farklı tabakalardan insanlar halen bir arada yaşamaktadır. Her iki semtte de fiziksel doku – en azından binaların dış görünüşleri – Boğaz’da yeni inşaat yapımını yasaklayan ve böylece mevcut konut stokunun yenilenmesinin yolunu açan 1983 yılına ait 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu sayesinde, büyük oranda korunmuştur. Kuzguncuk’ta soylulaşma, 1970’lerin sonlarında, tanınmış bir mimarın bölgeye gelmesiyle başlamış ve onu mimar ve sanatçı dostları takip etmiştir (Uzun 2001). Diğer taraftan, “Arnavutköy’ün soylulaştırılma sürecinde yolu açanlar sanatçılar değil” (Keyder 1999c: 185), – muhtemelen semtin merkezi iş alanlarına olan yakınlığı nedeniyle – daha çok “bilgi-yoğun hizmet sektörü” çalışanlarıdır.

⁸ Bu ve bundan sonraki bölüm, Rowland Atkinson ve Gary Bridge’in derlediği ve Routledge tarafından yayınlanan “The New Urban Colonialism: Gentrification in a Global Context” (2005) içinde yer alan “Outside the core: Gentrification in Istanbul” başlıklı makaledeki “first-wave” ve “second-wave” başlıklı bölümlerin çevirisinden oluşmaktadır.

1990'lar: Beyoğlu'nun Soylulaşması

Boğazdaki soylulaşma dalgası devam ederken, 1990'lerin sonlarında ikinci bir soylulaşma dalgası, eski şehir merkezi Beyoğlu'ndaki Cihangir, Galata ve Asmalımescit mahallelerinde başlamıştır. 19. yy. sonları ve 20. yy. başlarından kalma boğaz manzaralı apartmanlar ile yakın çevrelerindeki – 1990 yılında İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılmasının ardından ortaya çıkan – yoğun kültür ve eğlence aktiviteleri bu mahallelerin tipik özelliklerindendir. Daha merkezi bir konumda olmaları nedeniyle, ilk soylulaşma dalgasının –şehir içindeki kıyı mahallelerinden– buralarda başlaması beklenebilirdi. Ne var ki, Beyoğlu'nun kültür ve eğlence aktivitelerinden yoksun olduğu 80'li yıllar boyunca, kıyı kasabaları, sahip oldukları zengin çevresel konforlarla, potansiyel soylulaştırıcılara daha çekici gelmiştir.

Soylulaşma, İstiklal Caddesi'nde bahsi geçen yeniden canlandırma hareketlerinin ardından, yeni bir atılım kazanmış ve her mahallede farklı bir şekilde ilerlemiştir. Asmalımescit'te konutsal ve ticari soylulaşma bir arada gerçekleşmiş; ikincisi –muhtemelen İstiklal Caddesi'ne yakınlığı nedeniyle– daha yoğun bir şekilde ilerlemiştir. Asmalımescit şu anda, Ortaköy'de yaşanan süreçleri yaşama, yani son yıllarda kazandığı orta ve üst-orta sınıf sakinleri –ticari aktivitelerin, özellikle de restoranların, konutlarının hemen yanında bu denli yoğunlaşmasından duydukları rahatsızlık nedeniyle– kaybetme tehdidi altındadır (Ak 2002, İslam 2005).

Galata ve Cihangir'de ise – farklı düzeylerde olsa da – konutsal soylulaşma daha yaygın. Soylulaşma Galata'da çok yavaş ilerlemiş; ilk belirtilerinin görülmesinin üzerinden neredeyse 15 yıl geçtikten sonra bile, mahallenin sadece küçük bir bölgesinde etkili olmuştur. Ama, Galata soylulaşmayı çok daha ileri düzeyde yaşayacak bir potansiyele sahipti; zira sonraki yıllarda yakın çevresinde açılan yeni metro çıkışıyla birlikte ulaşılabilirliği çok daha artacaktı. Cihangir'de ise soylulaşma, özellikle 1990'ların ortalarından sonra, çok hızlı yayılmış; konut fiyatlarında çok hızlı artışlara neden olmuş ve on yılın sonunda Cihangir'i bir üst-orta sınıf mahallesine dönüştürmüştür. Birbirine bu kadar yakın iki semt arasındaki bu farklılık, büyük bir ihtimalle, ticari tabanlarındaki farklılıklar sonucu oluşuştur. Galata, Cihangir'den farklı olarak, apartmanların zemin katlarında faaliyet gösteren çok sayıda imalat atölyesine ev sahipliği yapmakta; bu atölyeler de yarattıkları kirlilik, pis koku ve endüstriyel gaz tüpü kullanımından doğan potansiyel risklerle konut yaşamını ciddi şekilde rahatsız etmektedir⁹.

⁹ Galata ile karşılaştırıldığında, Cihangir'in, daha iyi manzara noktalarına sahip olması, İstiklal Caddesine ve

(İslam 2006b)

2000’li yıllarla birlikte o döneme kadar alışkın olduğumuz spontan soylulaşma süreçlerinden farklı, daha planlı bir soylulaşma dalgasının ilk işaretleri İstanbul’da ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk olarak 2000’li yılların başlarında ulusal ve uluslar arası kurumların oluşturduğu bir konsorsiyumun Fener ve Balat semtlerine yönelik geliştirdiği rehabilitasyon programı uygulanmaya başlanmıştır. Yapılan yatırım (ve hatta yatırımdan çok daha önce yatırım vaadi) önceki dönemlerde bölgeden uzak duran orta ve üst-orta sınıflar için bölgeyi cazip hale getirmiş ve soylulaşma sürecini tetiklemiştir. Daha sonra Beyoğlu’nda önceki dönemlerde görmeye alışık olmadığımız bir süreç ortaya çıkmaya başlamıştır. Büyük ölçekli firmalar özellikle Galata ve yakın çevresinde bina satın almaya başlamışlardır. Bunu 2004 yılında özel bir şirketin İstiklal Caddesi’nin arkalarında yer alan bir sokaktaki tüm binaları satın alıp sokağı yeme-içme-eğlence merkezine dönüştürmesi süreci izlemiştir. Cezayir Sokağı’nda gerçekleşen bu dönüşüm ile İstanbul ilk kez bir sokağın sermaye tarafından arkasında açık bir devlet gücü olmaksızın içindeki tüm binalarıyla birlikte dönüştüğü bir sürece tanıklık edilmiştir. Böylelikle on yıllardır kentte gerçekleşmekte olan soylulaşma sürecinin sınırları daha önce hiç olmadığı kadar zorlanmış; bir bakıma, soylulaşma mevcut yasal düzenlemeler ile ulaşabileceği en son noktaya ulaşmıştır.

2000 sonrasında ortaya çıkan bu yeni dalga, 2005 yılında çok ciddi bir kırılma yaşamıştır. 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”un yürürlüğe girmesi ile geniş ölçekli soylulaşma süreçlerinin önündeki yasal kısıtlar kalkmış ve soylulaşma yeni bir yapıya bürünmüştür.

Soylulaşma sürecinin geçirdiği bu değişim, kentin –ve de ülkenin- ekonomik, siyasi ve yasal tabanından bağımsız bir şekilde okumak mümkün değildir. Bu nedenle, bölüme İstanbul’da 2000 sonrasında ilk belirtileri görülmeye başlanan ve 2005 sonrasında ise bambaşka bir boyut kazanan yeni soylulaşma dalgasını ortaya çıkaran koşulları tartışarak başlanacak; ardından bu yeni soylulaşma dalgasının yukarıda kısaca üzerinden geçtiğim farklı tezahür biçimleri ortaya konacaktır.

Taksim Meydanına daha yakın olması, araba ile daha rahat ulaşılabilir daha geniş yollara sahip olması – orta ve üst-orta sınıfların arabaya olan düşkünlüğü düşünülecek olursa bu oldukça önemli bir faktör, gibi başka avantajları da var (İslam 2003a, 2003b).

3.2 İstanbul'da Yeni Soylulaşma Dalgası: 2002 Sonrası

3.2.1 Yeni Soylulaşma Dalgasını Oluşturan Koşullar

2001 yılının yarattığı yıkımın ardından, 2002 yılında tek parti iktidarı ile tanışan Türkiye'de değişen ekonomik ve politik dengeler, doğal olarak en başta ülkenin en büyük ve dış dünya ile en fazla etkileşim içerisinde olan kenti olan İstanbul'u ve İstanbul'da gerçekleşmekte olan süreçleri etkilemiştir. Kentte belli bir doyuma ulaşmış olan soylulaşma sürecinin de bu değişimden etkilenmemesi mümkün değildir. Bu bölümde, 2000 sonrası yeni soylulaşma dalgasının alt yapısını oluşturan koşullar üç başlık altında incelenmiştir: ekonomik göstergeler, fizik mekâna ait göstergerler, politik atmosfer ve yasal düzenlemeler.

Ekonomik Göstergeler

2000'li yıllarla birlikte İstanbul için hızlı dönüşümlerin daha önce görülmedik bir ölçekte gerçekleştiği yeni bir dönem başlamıştır. Kent 1980'li yıllardan beri üstlenmiş olduğu ülkeyi küresel dünyaya açan ve bağlayan köprü rolünden ötürü sürekli olarak dönüşmekteydi. Önceki bölümde ortaya konan İstanbul'a ait göstergeler, kentin 80'lerden 2000'li yıllara gelinceye kadar sahne olduğu değişimleri göstermektedir. 2000 sonrası dönemi farklı kılan ise değişimin geçmiş deneyimleri gölgede bırakan ya da önemsiz kılan ölçeğidir. Küresel ölçekte devam eden kesintisiz büyüme ve uzun bir aradan sonra yeniden tesis edilen tek parti iktidarı ile sağlanan politik istikrar Türkiye ekonomisinin 2002-2007 arası dönemde önemli bir büyüme göstermesine imkân sağlamıştır. Türkiye ekonomisi bu dönemde yıllık ortalama % 7'lik bir büyüme göstermiş (önceki 10 yıl ortalamasının yaklaşık 3 katı), bu altı yıl içerisinde **GSMH'si** 350 milyar dolardan, 850 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 3.1 Dış Ticaret Rakamları

	DIŞ TİCARET RAKAMLARI					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat Türkiye	36.059.089	47.252.836	63.167.153	73.476.408	85.534.676	107.271.750
İhracat İstanbul	20.946.393	27.576.767	36.825.700	41.615.072	47.011.436	59.619.064
İthalat Türkiye	51.553.797	69.339.692	97.539.766	116.774.151	139.576.174	170.062.715
İthalat İstanbul	28.842.432	41.381.626	60.797.906	70.114.989	81.262.367	99.028.569

kaynak:
www.dtm.gov.tr

2002 sonrası yaşanan dramatik dönüşümü yansıtan en önemli göstergelerden biri de **dış ticaret rakamlarıdır**. Türkiye'nin dış ticaret hacmi 2002 yılı ile 2007 yılı arasında 3 kat artış

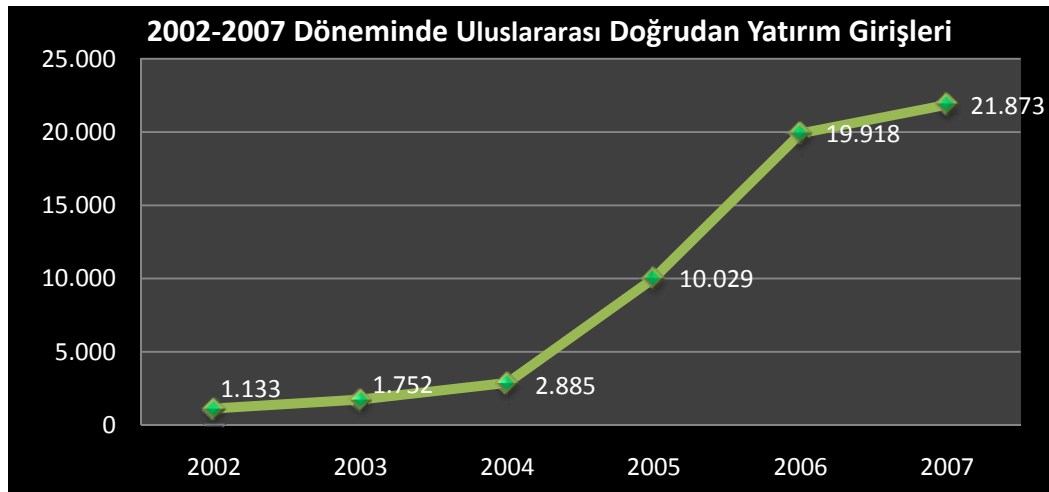
göstererek 87.5 milyar dolardan 277.5 milyar dolara yükselmiş, ihracat rakamları da benzer oranda bir artış göstererek 2002 yılındaki 36 milyar dolar seviyesinden, 2004 yılında 50 milyar dolar seviyesini aşarak 63 milyara, 2007 yılında ise 100 milyar dolar seviyesini aşarak 107 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo 3.2 İthalatçı /İhracatçı Firma Sayıları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracatçı firma sayısı TÜRKİYE	31.719	35.587	39.432	42.138	44.159	48.265
İhracatçı firma sayısı İSTANBUL	17.588	19.662	21.679	22.896	23.942	26.067
İthalatçı firma sayısı TÜRKİYE	39.042	43.330	48.059	51.287	53.765	58.902
İthalatçı firma sayısı İSTANBUL	23.690	26.300	28.497	30.352	31.922	34.739

Kaynak: www.dtm.gov.tr

İhracat ve ithalat değerlerindeki bu artış, geçmişte olduğu gibi bu dönemde de büyük oranda İstanbul üzerinden gerçekleşmiştir. 2002-2007 arası dönemde gerçekleşen tüm ihracatın ve ithalatın sırasıyla ortalama % 57'si ve % 59'u İstanbul üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yine aynı dönemde ihracata ve ithalata yönelik açılan firma sayılarında önemli artışlar yaşanmıştı ve İstanbul bu firmaların büyük bir bölümüne evsahipliği yapmıştır. 2007 yılı itibari ile Türkiye'deki tüm ihracat firmalarının % 55'i, tüm ithalat firmalarının ise % 60'ı İstanbul'da konumlanmaktadır. Tüm bu rakamlar, kentin ülke içerisinde sahip olduğu ayrıcalıklı konumu kaybetmediğini ve böylelikle ülkede artan zenginliğin büyük bir bölümünü kendine çektiğini göstermektedir.

Şekil 3.1 2002-2007 Arası Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

2002 sonrası yaşanan dönüşüm sürecini en iyi yansıtan göstergelerden biri de **uluslararası doğrudan yatırım** (UDY) girişine yönelik verilerdir. Bu dönemde Türkiye'ye ve İstanbul'a

giren uluslararası sermaye miktarı geçmiş dönemlerle kıyaslanamayacak oranda artış göstermiştir. Özellikle 2003 yılında yabancıların yatırım yapmasını kolaylaştırmaya yönelik çıkarılan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından UDY girişlerindeki artış dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır.

2005 yılında bir önceki yıla göre % 247'lik bir artışla UDY girişi 10 milyar dolar seviyesini aşarken, 2006 yılında % 99'luk bir artışla 19.9 milyar dolara ulaşmış ve 2007 yılında da % 10'luk bir artış ile 20 milyar seviyesini aşarak 21.9 milyar dolar olmuştur. **İstanbul UDY** girişlerinden diğer göstergelere oranla (ithalat ve ihracat rakamları gibi) çok daha yüksek oranda bir pay almaktadır. İstanbul tek başına 2007 yılı içerisinde Türkiye'deki UDY'nin % 89'unu çekerek 17.6 milyar dolarlık, 2006 yılında % 95'ini çekerek 16.7 milyar dolarlık ve 2005 yılında % 79'unu çekerek 7.9 milyar dolarlık UDY'ye ev sahipliği yapmıştır (Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü [HMYSGM] 2008, 2007, 2006). Dolayısıyla 2005-2007 yılları arasındaki son üç yıl içerisinde İstanbul'a 42.2 milyar dolarlık bir UDY girişi olmuştur. 1995-2001 yılları arasında Türkiye'ye giren toplam UDY miktarının 8.5 milyar dolar olduğunu göz önüne aldığımızda, çok kısa bir süre içerisinde bu miktarda bir UDY girişinin kent ekonomisi üzerinde önemli etkilerinin olacağını kestirmek mümkündür.

2002 sonrası dönemde yaşanan sıçrama, bu dönemde **UYD girişi yapan firma sayılarındaki** artışlara bakarak da okunabilmektedir. 1954-1999 yılları arasında toplamda 4050 uluslararası sermayeye sahip firma Türkiye'de faaliyet gösterirken, 2002 yılına kadar küçük artışlarla bu rakam 5438'e ulaşmıştır. Özellikle 2003 yılında çıkarılan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırım Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra ciddi bir sıçrama yaparak 2005 yılında 2002 seviyesinin yaklaşık 2 katına (11318) ve 2007 yılında ise yaklaşık üç katına (18308) ulaşmıştır.

2007 yılı itibari ile Türkiye'deki toplam 18308 **uluslararası sermayeli şirketin** % 55'ine (10053) İstanbul evsahipliği yapmaktadır¹⁰. İstanbul'dan sonra en fazla uluslararası şirketin faaliyette bulunduğu kentler ise Antalya (2283) ve Ankara'dır (1616). İstanbul'daki uluslararası sermayeli şirketlerin ağırlıklı olarak üç sektörde toplandığı görülmektedir: toptan ve perakende ticaret (3.698 adet), imalat sanayi (2.026 adet) ve **gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri** (1.401 adet) (HMYSGM 2008).

¹⁰ Önceki yıllara ait verilere baktığımızda da yeni kurulan şirketlerin yaklaşık yarısının İstanbul'da konumlandıklarını görmekteyiz. Örneğin 2006 yılında kurulan 3350 yeni şirketin % 48'i (1616) İstanbul'da faaliyet göstermekte (HMYSGM 2007).

İstanbul bu dönemde büyük ölçekli uluslar arası yatırımlara evsahipliği yapması kentteki ekonomik hareketliliğin ve kentin küresel akışlarla içiçeliğinin artması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda son yıllarda bu yatırımların sektörel dağılımları arasında gayrimenkul sektörünün ağırlıklı bir rol oynaması, İstanbul'un soylulaşma serüveninde yaşanan dönüşüme dair de önemli ipuçları sunmaktadır.

Fizik mekâna dair göstergeler

Yukarıda bahsi geçen ekonomik tabanda meydana gelen değişimlerin/dönüşümlerin fizik mekân üzerindeki yansımaları ulaşım altyapısındaki yatırımlar, boş alanlara yapılan yeni inşaatlar ve mevcut yapıları çevrenin dönüşümü şeklinde kendini göstermiştir.

2004-2009 arasında İstanbul'un ulaşım altyapısına İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bütçesinin yaklaşık yarısına karşılık gelen miktarlara ulaşan önemli yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımlarda, kentin Anadolu ve Avrupa yakasını Boğaz'ı denizin altından geçerek birbirine bağlayan Marmaray Projesi de dahil olmak üzere, yeni metro hatları için inşa edilen yer altı tünellerine ağırlık verilmiştir.

Kentin ekonomik tabanındaki değişimin fizik mekân üzerindeki ikinci tür yansıması ise büyük sermaye tarafından kentin boş alanlarında gerçekleştirilen ticari ya da konut kullanımına yönelik yeni inşaat faaliyetleridir. Bunun en açık göstergesi, neredeyse kent içindeki her boş parselde inşa edilmekte olan alışveriş merkezleridir: kentteki alışveriş merkezlerinin sayısı 2000 yılına göre 7 kat artış göstererek 72'ye ulaşmış, şu an inşaat halinde olan 49 adet alışveriş merkezinin de 2010 yılı sonu itibari ile tamamlanmış olması beklenmektedir (Jones Lang LaSalle, Turkey Retail Market Overview, April 2009).

Konut alanlarında en dikkat çekici gelişme ise farklı ölçeklerde ve farklı sosyal gruplar için kentin arta kalan boş alanlarında inşa edilen kapalı sitelerin inşasındaki yoğunlaşma ve çeşitlenmedir. Son birkaç yıl içerisinde kent içinde kapalı site inşasındaki yaygınlaşma dramatik boyutlara ulaşmış; kapalı siteler yeni konut projelerinde adeta tek alternatif haline gelmiştir. Göktürk bölgesinde kapalı konutların sayılarındaki artıştan yola çıkarak Ayfer Bartu Candan ve Biray Kolluoğlu Kırılı kent genelindeki kapalı konut sayısının 2008 yılı itibari ile 2005 yılına göre iki kat daha artmış olabileceğini tahmin etmektedir. Kentin fiziksel çehresini biçimlendiren diğer önemli bir gelişme ise Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından kamu arazilerine inşa edilen yeni toplu konutlardır. TOKİ 2003-2008 arası dönemde kent içindeki en büyük emlak aktörü haline gelmiştir. Bu dönemde TOKİ İstanbul'da yaklaşık 60

bin konutun inşasını gerçekleştirmiş, 2012 yılı itibari ile 65 bin konutu daha inşa etmeyi planlamaktadır¹¹

Yukarıda bahsedilen gelişmeler yanında, kentin sosyal yapısı üzerindeki etkileri düşünüldüğünde çok daha önemli bir gelişme mevcut yapıyı çevrenin kentsel yenileme/dönüşüm projeleri ile dönüşüme uğraması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Politik Atmosfer ve Yasal Düzenlemeler

Soylulaşmanın yaşadığı bu dönüşümün arkaplanında ekonomik ve fizik mekâna ilişkin göstergeler kadar, onlar üzerinde de etkisi olan 2002 sonrasında değişen politik atmosfer de oldukça önemli bir rol oynamıştır. 2002 genel seçimleri sonrasında tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi, 2004 yılı yerel belediye seçimleri sonrasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ni ve İstanbul'daki yerel belediyelerin birçoğunu kazanmıştır. Böylelikle üç önemli idari organ aynı çatı altında toplanmıştır. Merkezi ve yerel otoriteler arasındaki koordinasyon ve uyumun getirdiği yeni olanakların, soylulaşma dâhil olmak üzere kentte gerçekleşmekte olan birçok sürecin işleyişinde önemli etkileri olmuştur. 2005 yılında çıkarılmasıyla birlikte soylulaşma sürecinin seyrini değiştiren 5366 sayılı yasa, örneğin, siyasi iradelerin aynı çatı altında toplanmasının yarattığı bu uyumun neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu uyumun olmadığı bir atmosferde benzer bir yasanın çıkması, çıksa bile uygulama şansı bulması çok da olası değildir. Yasanın hazırlanma süreçleri yakından irdelendiğinde ilçe belediyeleri ile merkezi hükümet arasındaki uyumun ne kadar hayati bir rol oynadığı daha iyi anlaşılacaktır.

Soylulaşmanın kazandığı yeni biçim ve ivmenin altında yatan en önemli etken şüphesiz ki 2005 yılında, belediyeye sit alanlarında kentsel dönüşüm projesi geliştirme noktasında önemli yetkiler tanıyan yeni yasal düzenlemelerdir. 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” ile belediyelere sit alanlarında proje geliştirmeye yönelik o ana kadar yürürlükte olan yasal düzenlemelerin imkân tanımadığı yeni olanaklar tanınmaktadır. Bu olanakların başında sit alanlarında tek ya da birden fazla adada proje geliştirme yetkisi gelmektedir. Belediye'ye bu olanağı sağlayan, yasada yer alan yeni kamulaştırma haklarıdır: 5366 sayılı yasa ile belediye

¹¹ TOKİ başkanı Erdoğan Bayraktar ile mülakat: İsa Sezen, TOKİ'den 65 bin ucuz konut', Zaman Gazetesi İnşaat & Emlak Eki, 22 August 2008. (<http://www.timeturk.com/TOKIden-65-bin-ucuz-konut-22924-haberi.html>)

uzlaşmaya yanaşmayan mülk sahiplerinin mülklerini kamulaştırma yetkisini elde etmiştir.

Yasanın ortaya çıkışında Beyoğlu Belediyesi kilit bir rol oynamaktadır. Zira, yasa büyük ölçüde Tarlabası bölgesini yeniden yatırıma açmayı hedef alarak kaleme alınmıştır. Bu nedenle yasa ilk çıktığı zamanlarda “Tarlabası Yasası” olarak ifade edilmiştir. Yasanın bu kadar kolay ve hızlı bir şekilde çıkmasında mevcut başbakanın 90 yılların ortalarında İstanbul Büyükşehir Belediyesi başkanlığı yapmış olmasının oynadığı rolü¹² ve yasanın çıkması için Ankara’da bizzat lobi faaliyetleri yürüten Beyoğlu Belediye Başkanı ile başbakanın arasındaki yakın kişisel ilişkileri de hesaba katmak gerekir. Pınar Öğünç’ün Beyoğlu Belediye Başkanı ile Radikal gazetesinde yapılan röportajdan alıntılanan aşağıdaki alıntı yasanın çıkış dinamikleri hakkında oldukça doyurucu bilgiler sunmaktadır:

“...Vücuda benzetecek olursak, buranın kan damarları kesilmiş. **Başbakanımızın desteği** ile bu işi tersine çevirecek işler yaptık. **Önce hukuki düzenlemeyi yaptık.** Bölgeyi bina, parsel bazında değil, bütün olarak gören, çözümü bütünde arayan bir mantıkla restorasyonu öngören bir yasa hazırladık.” (Radikal, 2007, Ağustos 25, vurgu eklendi).

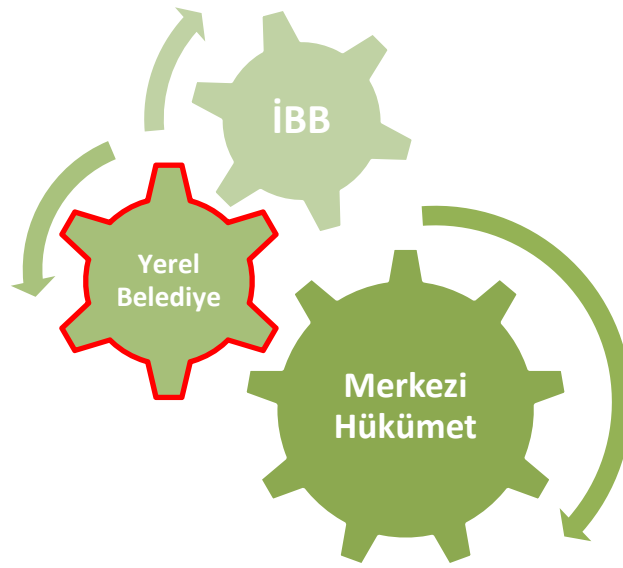
Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmet Misbah Demircan arasındaki diyalogu anlatan aşağıdaki alıntı da yerel yönetim ile merkezi hükümet arasındaki uyumun boyutları hakkında fikir vermektedir:

“Ne yapıp edip Tarlabası’nda bir çözüm bulacaksınız! Neye ihtiyacın varsa gel, bana söyle. Yasaysa yasa, kanunsa kanun... Ben sana sonuna kadar destek vereceğim.” (Radikal, 25 Ağustos 2007: Ahmet Misbah Demircan röportaj sırasında başbakan tarafından kendisine söylenmiş sözleri aktarıyor

Yasanın çıkışı ile proje alanlarının ilan edilişi arasındaki kronolojik ilişki önce -soyut bir takım ihtiyaçlardan yola çıkarak- bir yasanın hazırlandığı, ardından yasanın uygulanabileceği proje alanlarının belirlendiği hissini uyandırsa da, yukarıdaki alıntı yasanın arkasındaki

¹² Başbakanın belediye başkanlığı yaptığı dönemde merkezi hükümet ile kent yönetiminin farklı siyasi partilere ait olmasının yarattığı uyum sorunlarını ve belediye başkanlarının karşı karşı kaldıkları yasal kısıtları bizzat deneyimlemiş olması, yerel belediyelerden gelen taleplere karşı daha hassas olması sonucunu doğurmuş olabilir. Aynı zamanda o dönemde gerçekleştiremediği kimi projeleri başbakanlığı sırasında gerçekleştirme düşüncesinde olabilir.

motivasyonu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. 5366'nın sayılı yasa, temel olarak, Tarlabası'nda bir yenileme projesinin hayata geçirilebilmesi için atılması gereken adımlardan biridir. Sulukule'deki dönüşüm projesinin ön çalışmalarının da daha yasa çıkmadan önce başlatıldığını görülmektedir (bkz. Çalışma Alanı ve Yenileme Projesi). Yasa ortaya çıkmadan, iki yerel belediyenin yasanın çıkacağından emin olarak proje çalışmalarına başlaması, belediye ile merkezi hükümet arasındaki uyumu oldukça açık bir şekilde sergilemektedir.

Şekil3.2 Yerel Belediyeler ve Merkezi Hükümet Arasındaki Uyum

Yasa farklı seviyelerdeki birçok aktörün bir arada hareket etmesini gerektirmektedir. Yerel belediye'nin ilan bir bölgeyi yenileme alanı olarak ilan edebilmesi için, yerel belediye meclisinin ve büyükşehir belediyesinin ve bakanlar kurulunun onayını alması gerekmektedir. Hazırlanan yenileme projesinin ise Yenileme Kurulu'nun onayını aldıktan sonra yerel belediye meclisinin ve Büyükşehir Belediye Başkanı'nın onayını alması gerekmektedir. Bu kadar farklı ve çeşitli kamu aktörünün onayının gerekmesinin, normal şartlarda proje sürecini yavaşlatıcı bir etkiye sahip olması beklenir. Uygulamada böyle bir sorunun çıkmaması, bahsi geçen tüm siyasi aktörlerin aynı siyasi partiye bağlı olmalarından ve bağımsız kurulların kompozisyonun oluşturulmasında siyasi idarenin etkisinin olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum 5366'nın bu döneme mahsus özel bir yasa olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Zira mevcut siyasi tabloda ortaya çıkabilecek bir değişiklik hem mevcut, hem de gelecekte ilan edilecek olan projelerin akıbetleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olacaktır. Böyle bir durum, şüphesiz, yenileme projesi karşıtı sosyal hareketlerin elini güçlendirici bir etkiye sahip olacaktır.

3.2.2 Yeni Soylulaşma Dalgası

5366 sayılı yasanın çıktığı 2005 yılı soylulaşma sürecinin İstanbul'daki (ve dolayısıyla Türkiye'deki) gelişim serüveni içerisinde bir milat olarak kabul edilebilir. Bu milat, İstanbul'da soylulaşma sürecinin evrimini 2005 öncesi ve 2005 sonrası şeklinde iki ayrı dönem altında incelenmesini zaruri kılacak nitelikte keskin bir ayrıma karşılık gelmektedir. 2005 yılı öncesindeki son birkaç yılda ise soylulaşmanın yeni bir yapıya doğru evrilmeye başladığının ilk işaretleri görülmeye başlanmıştır. Bu bölümde 2005 öncesinde yeni soylulaşma sürecine geçiş dönemi ve 2005 sonrası yeni soylulaşma dalgasının işleyiş şekilleri iki başlık altında incelenecektir.

2005 Öncesi: Yeni Soylulaşma Dalgasına Geçiş Dönemi

2000'li yıllarla birlikte soylulaşma giderek, önceki dönemlerde olduğu gibi kendiliğinden gerçekleşen spontane bir süreçten, devlet ve sermaye aktörleri tarafından şekillenen bir sürece doğru evrilmeye başlamıştır. [Sürecin yaşadığı bu dönüşüm, soylulaşmadan soylulaşTIRmaya geçiş olarak tanımlanabilir¹³](#). Bu yıllar aynı zamanda soylulaşma süreçlerinin çeşitlendiği bir döneme karşılık gelmektedir. 2000 yılların ilk yarısında gerçekleşen ve yeni soylulaşma dalgasına geçiş dönemi olarak adlandırdığımız dönemde, önceki dönemlerden farklı olarak, kurumsal konsorsiyum eksenli ve farklı ölçeklerde (bina-sokak) gerçekleşen büyük şirket merkezli soylulaşma süreçlerine tanık olunmaktadır.

1990'lı yılların sonlarına doğru soylulaşma süreci kentin en yoksul semtleri arasında gösterilen, Fatih ilçesi sınırları içerisinde ve Haliç'in kıyısında konumlanan iki komşu semte, **Fener** ve **Balat**'a, sıçramıştır¹⁴. Fener ve Balat'ta soylulaşma, bölgedeki 200 kadar evi (toplam konut stokunun yaklaşık yedide biri) rehabilite etmeyi hedefleyen Avrupa Komisyonu ve Fatih Belediyesi ortaklığı ile hazırlanan '**Fener ve Balat Semtlerinin**

¹³ Eğer kendiliğinden, spontane olarak gerçekleşen bir süreci tarif etmek için *soylulaşma* (edilgen) kelimesini kullanmayı tercih ediyorsak, dış müdahalelerin tetiklemesi ile gerçekleşen süreçleri *soylulaşma* (etken) olarak nitelendirmemiz daha uygun olacaktır.

¹⁴ Genel olarak 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş iki-üç katlı sıra evlerden oluşmakta olan bölgede 1950'lere kadar ağırlıklı olarak gayri-Müslim azınlıklar (Rumlar ve Museviler) yaşamaktaydı. Burada da azınlıkları ülkeyi terk etmeye zorlayan politikalar orijinal sakinlerin uzaklaşmalarına hizmet etmiştir. 1950'li sonrasında boşalmaya başlayan iki semte, kırsal bölgelerden gelen göçmenler yerleşmeye başlamış, tek bir ailenin yaşayacağı tasavvur edilerek inşa edilmiş ve oldukça küçük taban alanlarına sahip olan binalar kendi içlerinde kat-kat daha küçük birimlere bölünerek birden fazla aileye mesken olmuş ve yoksullar için ucuz kira stoku olarak işlev görmeye başlamıştır. 1980'li yıllara kadar Haliç'te konumlanan sanayinin de desantralize olarak çeperlere taşınmasıyla birlikte bölgedeki ticari canlılık iyice azalma göstermiş ve fiziksel köhneme süreci hızlanmıştır

Rehabilitasyon Programı'nın 1996 yılında ilan edilmesinin ardından görülmeye başlanmıştır. 1999 yılında başlaması planlanan program, ancak 2003 yılı Ocak ayında başlayabilmiştir (<http://www.fenerbalat.org>). **Avrupa Komisyonu** tarafından finanse edilen proje yaklaşık 7 milyon Euro'luk bir bütçeye sahiptir¹⁵. Fener ve Balat örneğinde “kurumsal müdahale” soylulaşma sürecinden *önce* gerçekleştiği¹⁶ ve soylulaştırıcılar bölgeye taşındıklarında rehabilitasyon programından haberdar oldukları için, amaçları bu olsun ya da olmasın, kurumlar soylulaşma sürecinin esas ateşleyicileri olarak görülebilir (İslam 2004, 2005). Bu nedenle Fener ve Balat örneği devlet eksenli yeni soylulaşma dalgası kapsamında görülebilir.

Üçüncü dalga'nın tezahür şekillerinden bir diğeri Beyoğlu'nda (özellikle Galata bölgesinde) **büyük emlak yatırımcılarının** soylulaşma sürecinin kendi seyrinde devam ettiği bölgelerden sistematik bir şekilde bina satın alarak, içlerindeki daireleri üst-orta ve üst sınıfların yaşam tarzlarına uygun bir şekilde restore edip, bu kesimlere pazarlamaya başlaması ile ortaya çıkmıştır (İslam and Enlil 2006). Böylece daha önce bağımsız bireyler ya da küçük yatırımcılar öncülüğünde daire-daire dönüşmekte olan semt, bina-bina dönüşmeye başlamış ve soylulaşma süreci yeni bir ivme kazanmıştır.

Son olarak, 2004 yılında bir girişimcinin Beyoğlu'nda Galatasaray Lisesi'nin arka tarafında yer alan **Cezayir Sokağı** boyunca konumlanan binaları toplu olarak satın alarak restoran ve barlardan oluşan bir çekim merkezi yaratma projesinin hayata geçmesiyle birlikte soylulaşma süreci yeni bir boyut kazanmıştır. Böylelikle kent ilk kez sokak ölçeğinde gerçekleşen bir soylulaşma sürecine ev sahipliği yapmış oldu¹⁷. Cezayir Sokağı deneyimi, sermaye için soylulaşmanın mevcut yasal düzenlemeler ile gerçekleşebileceği en üst ölçeği göstermektedir.

¹⁵ Proje kapsamında mülklerini 1997'den önce satın almış olan ev sahiplerinden anlaşmaya gidilenlere binalarının onarımı için hibe yolu ile krediler verilmiştir. Proje kapsamında Türkiye'de ilk defa karşımıza çıkan bir uygulamaya imza atılarak soylulaşma sürecini donduracak ya da geciktirecek önlemler alınmıştır: onarım gören binaların 5 yıl boyunca satılmaları ve içlerindeki mevcut kiracıların kendi rızaları dışında çıkartılmaları sözleşmelere konan maddeler ile engellenmiştir. Alınan bu tür önlemler ve projenin belli bir alanı tümüyle iyileştirmek yerine, büyük bir alan içerisinde noktasal müdahaleler şeklinde gerçekleşmiş olması, soylulaşmanın geniş bir alana yayılmasını engellemiştir.

¹⁶ Bu durum, aynı zamanda, Munt'ın “soylulaşma kurumsal müdahaleden önce başlar” (1987: 1178) argümanı ile de tezat teşkil etmekte.

¹⁷ Oldukça ironik bir şekilde sokakla birlikte sokağın ismi de “soylulaştırılmıştır”: yılların Cezayir Sokağı Fransız Sokağı ismini aldı. Neyse ki bu durum çok uzun sürmedi. Bir kaç yıl içinde Fransa'yı protesto etmek üzere başlatılan kampanyalar kapsamında (Fransa'da 1915 Ermeni soykırımını tanıyan bir yasal düzenlemenin ardından) sokak eski ismine yeniden kavuştu.

2005 Sonrası: Yeni Soylulaşma Dalgası- Devlet/Kentsel-Dönüşüm Eksenli Soylulaşma

2005 yılında bakanlar kurulu tarafından çıkarılan bir yasa ile soylulaşmanın İstanbul'daki 25 yıllık serüveninde yeni bir sayfa açılmış oldu. 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” başta getirdiği özel kamulaştırma yetkileri olmak üzere, belediyelerin sit alanlarında, mahalle ölçeğinde proje gerçekleştirmelerine imkân sağlayan bir dizi düzenlemeyi içermektedir. Bu durumun kentin soylulaşması açısından anlamı şudur: soylulaşmanın o ana değin kendiliğinden gerçekleşmesinin mümkün olmadığı alanlar, belediyelerin ellerindeki sihirli değneklerle teker teker soylulaştırılacak, üstelik bu süreç önceki dönemlerde görmeye alışık olmadığımız bir hız ve ölçekte gerçekleşecektir.

Yasanın yayınlanmasının ardından, kentteki sit alanlarının büyük bir bölümüne ev sahipliği yapan iki yerel belediye, Beyoğlu ve Fatih belediyeleri, bir dizi alanı peş peşe yenileme alanı olarak ilan etmiştir. Bunlar arasında iki öncü proje dikkatleri çekmektedir: Beyoğlu'nda Tarlabası ve Fatih'te Sulukule yenileme projeleri. 5366 sayılı yasaya dayanarak gerçekleştirilmekte olan bu iki projede farklı ortaklık modelleri benimsenmiştir: Tarlabası projesi belediye ve özel bir şirket arasında kurulan kamu-özel sektör birlikteliği ile yürütülürken, Sulukule projesi belediye ve TOKİ'nin aralarında imzaladığı protokolle kamu-kamu ortaklığına dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Her iki projede şu ana kadar ortaya konan uygulamalar ve alınan ilk sonuçlar, fiziksel çevrede önemli iyileşmelerin, arsa değerlerinde ciddi artışların ve nüfus kompozisyonlarında önemli değişimlerin (mevcut sakinlerin yerlerini kendilerinden daha üst sınıflara bırakması şeklinde) yaşanacağı yeni bir soylulaşma dalgasının gelmekte olduğunu bizlere müjdelemektedir.

Hackworth (2002: 816) **1990'lardaki ekonomik duraklama** döneminin soylulaşma süreci için bir kırılma noktasına karşılık geldiğini söylemektedir. Bu dönemden sonra “üçüncü-dalga soylulaşma”, “duraklama sonrası soylulaşma”, “devlet eksenli soylulaşma” gibi çeşitli adlarla anılan yeni bir soylulaşma dalgası başlamıştır. **2005 yılında** çıkarılan 5366 sayılı yasa da İstanbul'daki soylulaşmanın seyrinde bir kırılma noktası teşkil etmektedir¹⁸. Bu dönemde ortaya çıkan yeni soylulaşma dalgası, yurt dışında 90 sonrası görülmekte olan ve “üçüncü-dalga soylulaşma”, “duraklama sonrası soylulaşma”, “devlet eksenli soylulaşma” gibi çeşitli

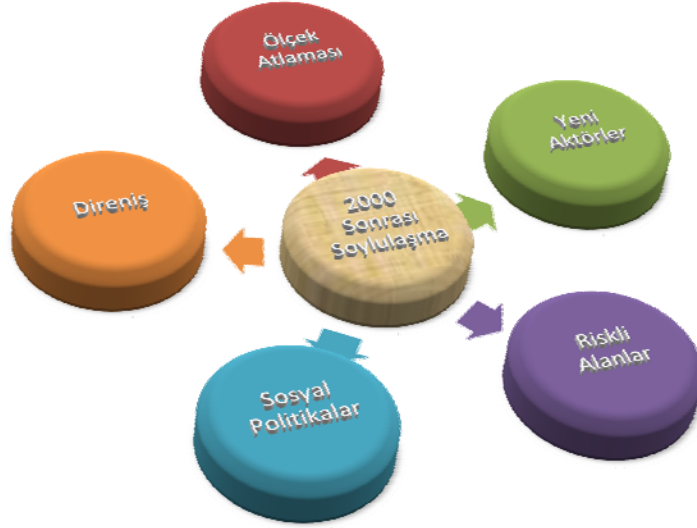
¹⁸ Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidar partisi olduğu 2002 ve İstanbul'daki (ve ülke genelindeki) belediyelerin büyük bir bölümünü kazandığı 2004 seçimleri ise bu yeni dönemi mümkün kılan koşulların ortaya çıkmasını sağlayan önemli tarihlerdir.

adlarla anılan yeni soylulaşma dalgası ile birçok yönden paralellik göstermektedir. Dolayısıyla İstanbul’da yeni soylulaşma dalgasının, yurt dışındaki benzerlerine göre 10 yıl gecikmeli olarak başladığı söylenebilir.

Cameron ve Coaffee (2005), Hackworth ve Smith tarafından tasvir edilen üçüncü dalga soylulaşma sürecinde büyük ölçekli sermaye gruplarına atfedilen önemi, yenileme/kentsel dönüşüm (regeneration) projelerinin ancak kamu otoritesinin öncülüğünde gerçekleşebilecek olmasından yola çıkarak, abartılı bulmaktadır. Yazarlar böylelikle özel sektörün üçüncü dalganın öncü ve itici güçlerinden biri olamayacağı ima etmiş olmaktadır. Cameron ve Coafee (2005), aynı zamanda kentsel dönüşüm/yenilemeye olan ihtiyaçtan ötürü merkez şehirlerden daha alt basamaktaki şehirlere doğru gidildikçe soylulaşmanın arkasındaki itici gücün kamu sektörüne doğru kaymakta olduğuna da dikkat çekmektedir. İstanbul örneği, bu durumu doğrular niteliktedir. İstanbul’da 2005 sonrasında gerçekleşmekte olan soylulaşma süreçlerinin arkasındaki başat aktörün kamu organları olduğu düşünülecek olursa, bu yeni süreci, tezin başlığında yer aldığı gibi, **devlet eksenli soylulaşma** olarak adlandırmak uygun olacaktır.

3.3 Devlet Eksenli Soylulaşma Dalgasının Temel Özellikleri

Yukarıda 2000 sonrası değişen politik ve ekonomik yapıya paralel olarak soylulaşma sürecinde bir dizi değişimin yaşanmakta olduğundan ve bu değişimin artık potansiyel soylulaştırıcı arzını temel alan argumanlarla açıklanamayacak boyutları da içermekte olduğundan bahsedilmişti. Yeni soylulaşma dalgasını ortaya çıkaran koşulların açıklandığı bu arka planın ardından, burada İstanbul’daki yeni soylulaşma dalgasının temel karakteristikleri tanımlanacak ve ardından bu tanımlar ışığında literatürde bahsi geçen duraklama sonrası soylulaşma süreçleri ile ne ölçüde örtüştüğü sorgulanacaktır.

Şekil3.3 İstanbul’da Yeni Soylulaşma Dalgasının Temel Özellikleri

İstanbul’da ortaya çıkan yeni soylulaşma dinamiğinin özellikleri, anlamlı sorgulamalara imkân sağlayan iki örnek üzerinden tartışılacaktır. Bunlardan ilki 5366 sayılı yasanın çıkmasının arkasındaki temel motivasyon olan Tarlabası Yenileme Projesi’dir. Diğeri ise bundan sonraki bölümlerin ana konusunu oluşturan ve 5366 sayılı yasa sonrası soylulaşma süreçlerinin sonuçlarının sorgulanabildiği tek örnek olan Neslişah ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleleri Yenileme Projesi’dir [Sulukule Yenileme Projesi]. Bu iki örnek üzerinden bakıldığında, yeni soylulaşma sürecinin temel özellikleri beş başlık altında toplanabilir:

- i) **yeni aktörlerin** sürece dahil olması
- ii) soylulaşmanın bir **ölçek atlaması** yaşaması
- iii) sürecin önceki dönemlere kıyasla daha **riskli alanlara** kayması
- iv) soylulaşma sürecinin bir takım **sosyal politikalar** ile desteklenmesi
- v) soylulaşma sürecine karşı **direniş** hareketlerinin organize edilmesi

3.3.1 Ölçek Atlaması

“Elit konut (yeniden)inşasının daire ölçeğinden, bina ve sonrasında ada ölçeğine olan evrimi Moskova’nın merkezindeki sistematik soylulaşmaya işaret ediyor” (Badyına And Golubchikov 2005: 115).

80’li ve 90’lı yıllar boyunca soylulaşma genel olarak soylulaştırıcıların belli oranda yatırımsızlığa maruz kalmış merkezi mahallelerden konut satın alıp, iyileştirdikten sonra bu

konutlarda yaşamaya başlamaları şeklinde gerçekleşmekteydi. Bazı durumlarda, küçük yatırımcıların satın aldıkları konutları iyileştirerek potansiyel soylulaştırıcılara kiraladıkları görülmekteydi. Her iki koşulda da süreç adım adım, aşamalı olarak gerçekleşmekteydi. 2000 sonrasında ise giderek artan bir şekilde soylulaşma sürecinin etki gücünün arttığına ve önceki dönemlerde ancak yıllar sonra gelinilen seviyelere bir anda ulaşabilecek bir konuma ulaştığına şahit olunmaktadır. Yeni soylulaşma dalgasına geçiş dönemi olarak adlandırdığımız 2000-2005 arası dönemde soylulaşmanın kademeli olarak ölçeğini arttırmakta olduğu görülmektedir. Galata bölgesinde yabancı sermayeli şirketlerin bina bazlı alımlar yaparak, o ana dek büyük oranda soylulaştırıcılar ve küçük yatırımcılar tarafından daire bazında alımlarla gerçekleşmekte olan, soylulaşma sürecinin ivmesini arttırmıştır. 2004 yılında Cezayir Sokağı'ndaki binaların bir girişimci tarafından satın alınarak tüm sokağın bir yeme-içme merkezine dönüştürülmesi ile soylulaşma yeni bir ivme kazanmıştır. Cezayir Sokağı projesi ile soylulaşma sürecinin artık noktasal bazda gerçekleşen bir süreç olmakla sınırlı kalmayacağı görülmüş oldu. 2005 sonrasında ise soylulaşmanın yaşadığı ölçek atlaması iyice görünür olmuş, soylulaşma 5366 sayılı yasa marifetiyle ada ve mahalle ölçeğinde gerçekleşme imkânı bulmuştur. Dolayısıyla 2000 sonrasında soylulaşmanın daire/ev ölçeğinden, sırasıyla bina, sokak, ada ve mahalle ölçeğine doğru evrildiği bir dönem yaşanmıştır.

3.3.2 Yeni Aktörler

Soylulaşma sürecinin 2000 sonrasında geçirdiği dönüşümün en somut göstergelerinden biri de yakın dönemde sürece dâhil olan **yeni aktörlerdir**. 2000'li yıllara kadar **bireyler** ve **küçük yatırımcılar** aracılığı ile aşamalı olarak gerçekleşmekte olan bir süreç görünümünde olan soylulaşmaya, 2000'li yıllarla birlikte, özellikle de 2005 sonrasında, önceki dönemlerde görece mesafeli duran bir dizi aktörün sürece dâhil olmaya başladıkları görülmektedir. Bu aktörler içerisinde özellikle **büyük şirketler**, **toplu konut üreten devlet iştirakleri** ve **yerel yönetimlerin** ön plana çıkmaktadır. Bir anlamda soylulaşmanın yaşadığı ölçek atlamasının ana lokomotifleri olarak işlev gören bu aktörler zaman zaman tek başlarına, zaman zaman da aralarında kurdukları ortaklıklarla sürece katkı sağlamaktan öte, bizzat sürecin tetikleyici gücü olarak karşımıza çıkıyorlar.

Büyük Şirketler

TOKİ:

1984 yılında başbakanlığa bağlı bir birim olarak kurulan T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın (TOKİ) iki temel kuruluş amacı vardır: artan nüfusla birlikte ortaya çıkan **konut ihtiyacını karşılamak** ve konut üretimindeki istihdam potansiyellerini kullanarak **işsizliği azaltmak**. TOKİ, 2003 yılından sonra yapılan yasal düzenlemeler ile görev tanımı ve yetkileri önemli ölçüde genişletilerek konut piyasasının işleyişini etkileyebilecek önemli bir aktöre dönüşmüştür. Yeni düzenlemeler ile tanınan, (i) konut sektöründe faaliyet gösteren şirketler kurabilme ya da varolan şirketlere ortak olabilme, (ii) yurt içinde ya da dışında **doğrudan ya da iştirakler aracılığı ile proje geliştirebilme**, (iii) gecekondü dönüşümüne ve **tarihi dokuların yenilenmesine yönelik projelere doğrudan kredi verme**, (iv) **hatta gerekli durumlarda bu kredilerin faizlerinde subvansiyona gidebilme** gibi yeni yetkilerle, TOKİ'ye konut sektöründe daha aktif bir rol oynayabileceği bir alan açılmıştır.

TOKİ'nin sektör içerisindeki bu ağırlıklı konumu TOKİ'ye tanınan, (v) kâr amaçlı projeler geliştirme ve (vi) 2007 yılında yapılan düzenlemeler ile hazine arazilerini, ilgili bakanların teklifi ve başbakanın onayı ile bedelsiz alabilme gibi **kaynak geliştirmeye yönelik imkânlarla** daha fazla pekişmiştir (www.toki.gov.tr). TOKİ böylelikle kamu kaynaklarını bedelsiz elde edebilmesinin sağladığı avantajların yanında, kendisine özel bir şirket gibi hareket etme serbestiyeti veren yeni yetkilerle birlikte konut piyasasında ayrıcalıklı bir

konuma sahip olmuştur. TOKİ'nin soylulaşma sürecine müdahalesi yukarıda sıralananlar arasında özellikle ikinci ve üçüncü maddelerde tarif edilen yetkiler kapsamında gerçekleşmektedir.

Büyük şirketler:

Önceki dönemlerde soylulaşma sürecine müdahil olmayan büyük sermayeli şirketler 2000'li yıllarla birlikte süreç içerisinde aktif bir şekilde rol oynamaya başlamıştır. Büyük sermayenin oynadığı hayati rol en belirgin bir şekilde Tarlabaşı Yenileme Projesi'nde karşımıza çıkmaktadır. Belediye tarafından gerçekleştirilen ihaleyi 2007 Nisan ayında Türkiye'de ve dünyada çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren (enerji, inşaat, tekstil, finans, dış ticaret ve pazarlama) ve yıllık cirosu 2 milyar doları¹⁹ bulan Çalık Holding kazanmıştır.

Yeni soylulaşma dalgasının en önemli göstergelerinden biri olan bu gelişmeden önce de İstanbul'da sermayenin soylulaşma sürecine yönelik ilgisini gösteren başka örneklerle rastlanmaktadır. Yukarıda bahsi geçtiği gibi Mehmet Taşdiken adlı bir girişimcinin inisiyatifi ile gerçekleşen Cezayir Sokağı Projesi (2004), bu kapsamda değerlendirilebilir.²⁰ Burada dikkat çekici olan bahsi geçen süreçlerde bu aktörlerin devam eden bir soylulaşma sürecini geliştirici bir rol üstlenmekten öte, soylulaşmayı bizzat **tetikleyici** bir rol üstlenmiş olmalarıdır.

Belediyeler:

Belediyeler genel olarak soylulaşma süreçlerini memnuniyetle karşılama eğilimindedirler. Bunun altında oldukça basit bir mantık yatmaktadır: zenginler daha fazla gelir getirirler ve giderleri daha azdır. Sonuçta soylulaşma ile mevcut sakinler yerlerini kendilerinden daha zengin olanlara bırakır; ekonomik seviyedeki bu artış tüketim kalıplarına da yansır, bölgedeki ekonomik canlılık artar. Yine gelir seviyesi belli bir düzeyin üzerine çıktığında, kamu tarafından sunulan sosyal hizmetlere (eğitim, sağlık gibi) olan talep azalır, bu tür ihtiyaçlar bunları daha nitelikli bir şekilde sunan özel sektör tarafından karşılanır.

İstanbul'da da belediyeler soylulaşma sürecine direk müdahil olmadıkları geçmiş dönemlerde

¹⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/30/haber,0BEC1470AA224E72B19B8994873DA138.html>

²⁰ Galata bölgesinde faaliyet gösteren Beyoğlu AŞ gibi yatırımcıların bölgeden bina bazında alımlar yapması (İslam and Enlil 2006), Demirören Şirketler grubunun İstiklal Caddesi'ne cephe veren bir adada gerçekleştirmekte olduğu inşaat faaliyetleri, Eczacıbaşı grubunun Galata Kulesi yakın çevresinden aldığı mülkler ya da Koç grubunun Tepebaşı'nda gerçekleştirmeyi planladığı kültür merkezi de büyük sermayenin soylulaşma sürecine olan ilgisini gözler önüne sermektedir.

süreci hızlandırıcı ya da kolaylaştırıcı politikalar izlemişlerdir. Örneğin Beyoğlu Belediyesi'nin bir önceki başkanı Kadir Topbaş, “*şuurlu, kültürel mirasın ne olduğunun farkında olan insanlar*” olarak tanımladığı soylulaştırıcıları, imkânları olmadığından maddi anlamda (kredi sağlayarak) teşvik edemeseler de, onların önündeki bürokratik engelleri ortadan kaldırarak soylulaştırıcılara yardımcı olmaya çalıştıklarını dile getirmişti (İslam 2003a: 75).

Fatih Belediyesi'nde de önceki başkan (Saadettin Tantan) döneminde, devlet destekli yeni soylulaşma dalgasının ilk tohumları atılmıştı. Fener ve Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Programı kapsamında Fatih Belediyesi ile Avrupa Komisyonu'nun öncü aktör olduğu bir konsorsiyum bölgedeki seçilmiş evleri rehabilite etmişti. Bu projenin, aynı belediyenin yeni başkanının (Mustafa Demir) şu anda Sulukule'de ve Fener-Balat'ta gerçekleştirmek istediği projeler ile arasında şüphesiz önemli farklılıklar vardır. Rehabilitasyon Projesi'nde müdahale bina ölçeğinde gerçekleşmiş; evlerin restorasyon masraflarının tümü uzun vadeli krediler ile hibe yoluyla karşılanmış ve bölgeye yapılan yatırımın olası bir soylulaşma sürecini tetiklememesi için soylulaşmayı geciktirici önlemler alınmıştır. Yine de, bu dönemde atılan adımlar büyük ölçekli ve devlet eksenli soylulaşma süreçlerine geçişi kolaylaştırıcı ya da meşrulaştırıcı bir işlev görmüştür.

İçinde bulunduğumuz dönemde Belediye'lerin oynadığı rolü önceki dönemlerden ayıran ya da yeni başkanların politikalarını eski başkanlarından farklılaştıran ise belediyelerin artık gerçekleşmekte olan bir soylulaşma sürecini düzenleyici değil, soylulaşma sürecini bizzat **başlatıcı ve yönetici** bir role soyunmuş olmalarıdır.

3.3.3 Riskli Alanlar

Yaşadığı (i) ölçek genişlemesine ve (ii) aktör daralmasına paralel olarak, soylulaşma sürecinin (süreci gerçekleştirenler için) içerdiği riskte artışlar yaşanmıştır. Soylulaşmanın dağınık ve kendiliğinden gerçekleştiği önceki dalgalarda içerdiği riskler, 2000 sonrası planlı soylulaşma dalgasında olduğu gibi bir ya da birkaç büyük aktör arasında değil, soylulaştırıcıları ve küçük yatırımcılardan oluşan çok sayıda küçük aktör arasında paylaştırılmaktaydı. Yeni dönemde yaşanan bu aktör daralması, riskin az sayıda aktör arasında dağılmasına, bir bakıma bu aktörler üzerinde yoğunlaşmasına yol açtı. Yine soylulaşmanın etki alanının genişlemesi, sürecin içerdiği riskleri artmıştır. Daire ya da bina ölçeğinde gerçekleşen bir sürecin başarısız olması ile mahalle ölçeğinde gerçekleşen bir sürecin başarısız olması durumunda yaratacağı etki şüphesiz aynı olmayacaktır. Yatırımcı açısından ikinci durumun ekonomik sonuçları,

birinciye göre çok daha ağır olacaktır.

Yeni soylulaşma dalgasını daha riskli kılan nedenlerden bir diğeri de yeni dalganın birçok açıdan kent için yeni bir sürece karşılık gelmesiydi. Sürecin dağınık bir şekilde, adım adım ve yavaş yavaş ilerlediği 80’li ve 90’lı yıllar boyunca soylulaşma belli oranda risk taşıyan bir süreç olsa da, öncü soylulaştırıcıları bir kenara bırakacak olursak, evsahibi ve yatırımcı soylulaştırıcıların (satın aldığı konutu oturmak için kullananlar ile kâr elde etmek için kullananlar) büyük bir bölümü soylulaşmakta yani değişmekte olan bir mahalleye, üstelik de değişimin yönü, yani mahallenin yakın ya da orta gelecekte mutena bir semt olacağı, belli olduktan sonra girmektedirler. Ayrıca yepyeni ve daha önce hiç denenmemiş ve dolayısıyla sonucu belirsiz olan bir sürecin değil, daha önce birçok kişi tarafından test edilmiş gerçekleştirilen ve başarılı bir şekilde sonuçlanan (yapılan yatırımın karşılığında kâr elde edilen) bir eylemin parçası olmaktaydılar soylulaştırıcılar. Oysa 2000 sonrası ortaya çıkan soylulaşma dalgası, önceki dalgaların sahip olduğu bu denenmişlik ve test edilmişlik güvencesine sahip değildi. Proje eksensiz bu yeni soylulaşma dalgası kent için daha önce örneği olmayan yeni, dolayısıyla nasıl sonlanacağını tam olarak kestirilemediği, bir sürece karşılık gelmekteydi. Bu da doğal olarak sürecin içerdiği riskleri arttıran bir durumdu. Tüm bunların yanında, belki daha da önemlisi, yeni projelerin toplum genelinde güvenlik algılamalarının çok düşük seviyelerde seyrettiği ve suçla ilişkilendirilmiş bölgelerde gerçekleşiyor olması (Tarlabaşı ve Sulukule gibi) risk katsayısını önemli ölçüde arttırmaktadır²¹.

Dolayısıyla yeni dalga ile soylulaşma, geçen 25 yıl içerisinde soylulaşma baskısını hiç ya da çok az hisseden, kendiliğinden ya da devlet desteği olmadan salt sermaye eliyle dönüşemeyeceği açık olan alanlara sıçramıştır. Oluşan risk sermayenin tek başına üstlenemeyeceği boyutlarda olduğu için, devletin müdahalesi bir anlamda kaçınılmaz olmuştur.

3.3.4 Sosyal Politikalar

2000’li yılların ortalarından sonra nüveleri görülmeye başlanan yeni soylulaşma dalgasını, önceki dönemlerden ayıran en önemli göstergelerden biri de etkilediği alanlarda yaşayan

²¹ Diğer taraftan ortada büyük riskler varsa, büyük kazanç fırsatları da vardır. Riskin boyutu, bir anlamda yeni soylulaşma dalgasının yaratacağı rantın boyutları hakkında bizlere ipucu vermektedir. Riski paylaştan aktör sayısının azlığı, pastadan pay alacak aktörlerin de sayısının azalacağı, oluşacak rantın az sayıda aktör tarafından paylaşılacağı anlamına gelmektedir.

sakinlere yönelik içerdği sosyal politikalar. Tarlabası örneğinde sosyal politika adına henüz somut adımlar atılmış olmasa da, Sulukule Yenileme Projesi kapsamında kiracılara ucuz kredilerle TOKİ tarafından üretilen konutlarda sağlanan evsahibi olma hakkı, evsahiplerine ve kiracılara yapılan kira yardımları gibi uygulamalar önceki soylulaşma dalgalarında görmeye alışık olmadığımız ve neoliberal belediyeçilik anlayışlarıyla ters düşen uygulamalardır. Uitermark et. al. temel amaçları “sosyal düzeni” tesis etmek olan yerel belediye birimleri ve konut birliklerinin zaman zaman piyasa mantığına ters bu tür uygulamalarda bulunabildiklerini aktarmaktadır (2007: 138).

İstanbul’da soylulaşmanın büyük oranda piyasa merkezli ve kendiliğinden (birbirinden bağımsız bireylerin inisiyatifiyle) gerçekleştiği on yıllar boyunca sürecin yol açabileceği olumsuz sonuçları ortadan kaldırıcı ya da iyileştirici politikalar gündeme gelmemiştir. Nihayetinde soylulaşma olarak tanımladığımız süreç birbirinden bağımsız bireyler arasındaki mülk alış verişinden ibaretti. Başka bir deyişle bizim belli bir üst ölçekten bakarak soylulaşma olarak tanımladığımız süreci oluşturan temel dinamik aslında bireyler arasındaki basit bir satınalma işleminden başka bir şey değildi. Soylulaşma bu satın alma işleminin istisnai olmadığı ve sürekli tekrar ettiği durumlarda ortaya çıkan sürecin adıydı. Bu nedenle soylulaşmanın birey ile birey arasında gerçekleşen alım-satım işlemleri sonucu olduğu bir bağlamda, sürecin sosyal politikalar ile desteklenmiyor oluşu bir ölçüde doğal karşılanabilirdi. Zira bu tür politikalara duyulan ihtiyaç yeni dalganın dayattığı kadar yoğun değildi. Örneğin soylulaşmayı en fazla tartışılır ve eleştirilir kılan yerinden edilme konusunu ele alınacak olursa, 2000 öncesinde soylulaşma tabanlı yerinden edilmeler hane ölçeğinde gerçekleşmekteydi. Başka bir deyişle soylulaşan mahallelerde yaşayan sakinler bir anda ve topluca değil, birer birer mahalleyi terk etmekteydiler. Bu durum soylulaşmanın olumsuz etkilerini hafifletici bir işleve sahipti. Yerinden edilme süreci zamana yayılmakta, dolayısıyla sakinlere geleceklerine yönelik plan yapmak, ayakta kalabilmek için yeni stratejiler geliştirebilmek için bir fırsat sunmaktaydı.

Kamu aktörlerinin ya da büyük şirketlerin tetiklemesi ile gerçekleşen yeni soylulaşma dalgası ise bir anda ortaya çıkarak ve herkesi aynı anda ve aynı şekilde etkilemekte ve alanda yaşayan sakinlere böyle bir imkân tanımamaktadır. Soylulaşmanın planlı bir şekilde gerçekleşmekte olduğu bu yeni dönemde mahalleler bir anda soylulaşmakta, dolayısıyla ani ve toplu yerinde edilmelerin yaşandığı bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır. Dolayısıyla soylulaşmanın önceki dalgalarında gözlemlediğimiz görece durgun hali, yeni soylulaşma dalgasında yerini

hiç alışık olmadığımız hızda bir hareketliliğe bırakmaktadır. Sürecin tek bir hane ölçeğinden, sokak ve ada ölçeğine kayması ile birlikte soylulaşma bir anda yüzlerce aileyi etkileyen bir sürece dönüşmüştür. Soylulaşmaya konu olan mahallelerin dar gelirli kesimlere sunduğu ucuz konut stokunun bir anda ortadan kaldırılmasının önemli toplumsal sonuçlarının olacağı ortadadır. Bu da soylulaşma eksenli projelerin bir dizi sosyal politika ile desteklenmesini kaçınılmaz hale getirmektedir.

Üstelik yeni soylulaşma dalgasıyla birlikte güç dengelerinin ciddi manada değişmekte olduğu bir durum ortaya çıkmıştır. Zira soylulaşmanın bireylerin marifetiyle gerçekleştiği önceki dalgalarda nispeten iki eşit aktörün (birey-birey) karşı karşıya geldiği bir durum söz konusuydu. Kamu ya da büyük sermayenin ayrı ayrı ya da bir arada doğrudan müdahil olduğu yeni durumda ise böyle bir güç dengesinden bahsetmemiz mümkün değildir. Denge mahallede yaşayan sakinler aleyhine bozulmuş durumdadır. Bu nedenle süreçten doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek dezavantajlı kesimlere uygulanmakta olan sosyal politikaları aradaki bu güç dengesizliğini bir nebze de olsa ortadan kaldırmaya yönelik bir çaba olarak görülebilir.

3.3.5 Soylulaşma Karşıtı Hareketler

Geçmişte soylulaşma karşıtı hareketler bir yana, ciddi bir örgütlenme ve sosyal hareket geleneği olmayan İstanbul'da soylulaşma sürecine karşı beklenmedik ölçekte tepkiler ortaya çıkmıştır. Sürecin ilk ortaya çıktığı ve en hızlı ilerlediği Sulukule'de en uç seviyede temsil edilen aktivist hareketler, devlet eksenli soylulaşmaya konu olan tüm mahallelerde farklı şekillerde ve ölçeklerde kendini göstermiştir. Tarlabası'ndaki yerel halk, dönüşüm projesinin kendilerine tebliğ edilmesinin ardından kısa sürede örgütlenerek kurdukları dernek ile buradaki dönüşüm projesini durma aşamasına getirmiştir. Soylulaşma sürecine karşı hareketler ise en yoğun şekliyle Sulukule üzerinden kentli aktivistlerin faaliyetleriyle kendini göstermiştir.

Sulukule'deki soylulaşma karşıtı hareket, yenileme projesi kapsamında alanda yıkımların başlamasına 40 gün kaldığı yönündeki söylentilerden yola çıkarak, 24 Mart- 11 Mayıs 2007 tarihleri arasında kırk gün boyunca mahallede düzenlenen “**40 Gün 40 Gece**” etkinlikleri ile önemli bir görünürlülük kazanmıştır. Kendilerini Sulukule Platformu olarak adlandıran, içlerinde akademisyenlerin, öğrencilerin, sanatçıların ve diğer gönüllü grupların yer aldığı kentli aktivistler, Sulukule'deki yenileme projesinin gerçekleşmesini engellemek amacıyla çeşitli eylemler düzenlemişlerdir. Aktivistlerin stratejilerinin temelinde, Sulukule'deki

projenin engellenmesinin sağlanması için kamuoyu desteği yaratarak belediye üzerinde baskı oluşturmak yatmaktadır. [Aktivistler, yazılı ve görsel basında sahip oldukları linkleri kullanarak eşine çok az rastlanır cinsten bir kamuoyu oluşturma faaliyeti içerisine girmiş ve bu konuda büyük ölçüde başarılı da olmuştur.](#)

Sonraki bölümlerde daha detaylı anlatılacağı üzere, bu dönemde kamuoyunca tanınan yerli (Sezen Aksu, Baskın Oran, Ufuk Uras) ve yabancı (Joost Lagendijk, Fransız yönetmen Tony Gatlif, ünlü Roman müzik grubu Gogol Bordello) isimlerin mahalleye ziyaretlerinin sağlanarak, kamuoyunun dikkatleri Sulukule'ye çekilmiştir. Aktivistlerin belediye üzerinde baskı uygulamak üzere izlediği ikinci bir strateji ise Türkiye üzerinde belli bir etki gücü olan uluslararası kurum ve organizasyonların hazırladıkları raporlarda Sulukule'deki sürece yer verilmesini sağlamak olmuştur. Onların gayretleriyle Sulukule konusu AB Türkiye İlerleme raporları, Türkiye Azınlıklar Raporu ve Birleşmiş Milletler-Habitat Zorla Tahliyeler Danışmanlar Kurulu (AGFE) raporlarına girmiştir.

Aktivistler aynı zamanda mahalle içerisinde yerel halkın yenileme sürecinde yaşadığı kimi mağduriyetleri hafifletme adına gönüllülükleri organize ederek çok sayıda faaliyette bulunmuştur. Örneğin proje kapsamında kiracılara verilen evlerden (o dönemde kiracı olduklarını ispatlayamadıkları için) yararlanamayan sakinlerin, kiracı olduklarını ispat edebilmelerine yardımcı olmak için gönüllü avukatlar aracılığı ile mahallelere hukuki destek sağlanmış ve birçok kişinin haksahibi olmasına aracılık edilmiştir. Aktivistlerin mahallelinin koşullarını iyileştirmeye yönelik bir diğer aktivitesi de çocuklara yönelik düzenlenen aktivitelerdir. Bu dönemde çocuklara müzik ve resim dersi verilmesini ya da okula gitmeleri için servis vb. ihtiyaçlarının, gerekli kurumlarla irtibata geçilerek sağlanması gibi bir çok eylem gerçekleştirilmiştir.

Aktivistler, gerçekleştirdikleri eylemlerle projeyi durma noktasına getiremeseler de, önemli ölçüde gecikmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Belediyeye karşı yürüttükleri mücadelede kazanan taraf olamasalar da, sürecin ilerleyişinde önemli etkileri olmuştur. Yeni soylulaşma dalgasına karşı Sulukule'de ortaya çıkan toplumsal hareket, yerleşik bir toplumsal muhalefet geleneğinin olmadığı bir kentte, yeni bir aktivizm geleneğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

3.3.6 Değerlendirme

Hackworth 90 sonrası ortaya çıkan yeni soylulaşma dalgasının, onu önceki dalgalardan ayıran, temel özelliklerini dört başlık altında toplamaktadır (bkz. Bölüm II). Buna göre

soylulaşma daha önce görülmedik oranda (1) **büyük şirketler** ve (2) **devlet aktörleri** tarafından tetiklenmekte; (3) **soylulaşma karşıtı hareketler** hiç görülmedik lde cılızlaşmakta; (4) süreç soylulaşma baskısını üzerinde daha önce hissetmemiş olan **merkezden uzak alanlara** doğru yayılma eğilimidir.

Hackworth'un New York üzerinden yaptėđı bu klasifikasyon, İstanbul'da yaşanan devlet eksenli soylulaşma süreçlerini belli bir düzeye kadar açıklayıcı özelliğe sahiptir. Gerçekten de, İstanbul'da yeni soylulaşma süreçlerinde (1) **zel konut geliştirici şirketlerin** daha önce hiç olmadėđı kadar aktif olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Örneğin Tarlabası ve Fener-Balat Yenileme Projeleri'nde grldėđı üzere, yerel belediyeler, özel şirketlerle ile doğrudan ortaklıklar kurarak soylulaşma sürecini tetiklemektedir. 2005 öncesinde Cezayir Sokaėđı'nın dönüşümü (İşlam 2009); ya da Galata'da büyük yatırımcı şirketlerin bina bazında yaptıkları alımlar (İşlam and Enlil 2006) da bu minvalde değerlendirilebilir. İstanbul'da da (2) **kamu organları** süreci doğrudan tetikler bir pozisyon almakta; farklı seviyelerdeki kamu organları (merkezi yönetim, büyükşehir belediyesi, yerel belediyeler) geçmişte alışık olmadėđımız bir şekilde, soylulaşma sürecini bizzat ya da çeşitli ortaklıklar kurarak tetiklemektedir. Kamu otoritesi kimi zaman Tarlabası ve Fener-Balat rneklelerinde olduğu gibi, özel şirketlerle; kimi zaman da Sulukule rneğinde olduğu gibi farklı kamu organları (yerel belediye-TOKİ) ile ortaklıklar kurarak soylulaşma sürecine doğrudan müdahil olmaktadır. Bu noktada, kamu otoritesinin rolünün, büyük sermayeye göre daha belirleyici olduğunu rahatlıkla söylenebilir: İstanbul'daki tüm rneklelerde dönüşüm fikrini ilk olarak ortaya atan ve buna yönelik stratejileri geliştiren kurum yerel belediyelerdir. Yine bu süreçlerin uygulanması için gerekli altyapı da yerel yönetimlerden gelen talepleri değerlendirerek yasal düzenlemeler yapan merkezi yönetim tarafından oluşturulmuştur. Yeni soylulaşma dalgası, İstanbul'da da (3) **kent içi arazilere yatırımın mantėđını** ve dinamiklerini değiştirici bir işlev görmüştür. Birkaç sene öncesine kadar **“soylulaştırılmaz olarak dşnlen”**, hiç kimsenin yatırım yapmayı aklından bile geirmeyeceėđ alanlar, devletin müdahalesi ile birkaç kat değer kazanmıştır.

İlginç bir şekilde, İstanbul yurt dışında ‘nc dalga soylulaşma’ olarak adlandırılan süreçlere karşılık gelen bir süreci deneyimlerken, üçüncü dalganın temel özelliklerinden biri olarak gösterilen **soylulaşma karşıtı eylemlerin** azalması ya da olmaması durumunun (Hackworth 2002, bkz. 2. Bölüm) İstanbul için geçerli olmadėđı görülmektedir. Hackworth (2002), NewYork rneėđ üzerinden yaptėđı analizlerde 1970’lerde ve 1980’lerde, yerinden

edilme tehdidinden kaynaklanan motivasyonlarla kentin çok sayıda soylulaşma karşıtı harekete evsahipliği yaptığını ama 90'larla birlikte bu tür aktivist hareketlerin giderek ortadan kaybolmaya başladığını ifade etmektedir. İstanbul'da ise, Hackworth'un çizdiği portreden bir hayli farklı şekilde, bugüne değin karşılaşılmadık türde ve oranda direniş hareketleri ortaya çıkmış ve çıkmaya devam etmektedir.

Hackworth soylulaşma karşıtı hareketlerdeki zayıflamanın nedeni olarak üç unsurdan bahsetmektedir: bu tür hareketlerin sert müdahaleler ile bastırılıyor olması, devlete bağımlı hale gelmesi, mahallelerde yaşamakta olan işçi sınıfı sakinlerin sayısının azalması (bkz. Bölüm II). Soylulaşma karşıtı hareketlerin otoriteler tarafından sert bir şekilde bastırılması 5366 sayılı yasa kapsamında gerçekleştirilen yenileme süreçlerinde söz konusu olmasa da, mahallelerdeki kentsel dönüşüm sürecine karşı mücadele eden gruplara karşı başka mahallelerde görülmüştür (Başbüyük mahallesi gibi). Diğer taraftan, İstanbul'da soylulaşma ya da kentsel dönüşüm/yenileme karşıtı sosyal hareketlerin ciddi bir geçmişi olmadığı için, bu tür hareketlerin aktivistlerin yakın zamanda devletle kurdukları ilişki biçimlerinde ortaya çıkmış olabilecek değişikliklerden etkilenmeleri söz konusu değildir. Son olarak soylulaşmaya konu olan mahalleler, soylulaşmanın önceki dönemlerde ziyaret etmediği alanlardan oluştuğu için, ağırlıklı olarak dar gelirlilerden oluşan nüfus kompozisyonunu korumaktadır. İstanbul'daki soylulaşma karşıtı hareketler ise bambaşka bir bağlamda ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmıştır. Özellikle Sulukule örneğinde, kentin aktivist geleneğinden beslenmek bir yana, soylulaşma karşıtı hareket kentte bu tür bir geleneğin oluşması sürecine ciddi katkıda bulunmuştur.

Dolayısıyla, İstanbul'da 2005 sonrası ortaya çıkan soylulaşma süreçleri birçok açıdan 90'ların ikinci yarısında New York'ta ortaya çıkan yeni soylulaşma dalgası ile paralellik taşımaktadır. Soylulaşma, **devlet aktörleri** tarafından, kendi aralarında (Sulukule, Süleymaniye) ya da **özel girişimciler** (Tarlabaşı, Fener-Balat) ile kurdukları koalisyonlar aracılığı ile kent içinde "sosyal düzen"i'nin sağlanması ve yeniden yatırım kanallarının açılması için bir strateji olarak kullanılmaktadır. Soylulaşma süreçlerinin kimi örneklerde, yeterliliği tartışılır olsa da, bir takım **sosyal politikalar** ile desteklenmesi (Sulukule örneği – kiracılara verilen evler) ve **soylulaşma sürecine karşı oluşan sosyal hareketler**, İstanbul'daki sürecin New York örneğinden ayrıldığı temel noktalar ve küresel ölçekte gerçekleşmekte olan sürecin yerelde nasıl farklılaşabileceğine dair güzel bir örnek teşkil etmektedir.

3.4 Devletin Soylulaşma Sürecine Müdahil Olmasının Arkasında Yatan Nedenler

Literatürde devletin yakın dönemde soylulaşma sürecine müdahil olmasının arkasındaki nedenlere yönelik farklı açıklamalar getirilmektedir. Bu noktada 2. bölümde dile getirilen tartışmalara İstanbul örneği üzerinden tartışmak üzere geri dönmek faydalı olacaktır. Daha önce değinildiği üzere, **Hackworth ve Smith (2001)** ve **Uitermark et. al. (2007)** tarafından yapılan açıklamalar iki ayrı eksene oturmaktadır. Hackworth ve Smith (2001: 464) devletin kent merkezlerine yeniden yatırım yaparak soylulaşma sürecini tetiklemesini üç temel nedene bağlamaktadır: (1) yerel hükümetin gelir elde etme ihtiyacı, (2) sermayenin riskini azaltma gereksinimi ve (3) sosyal devletin uğradığı erozyon.

İlk önerme büyük oranda İstanbul örneği için geçerli değildir. Türkiye’de **yerel belediyeler** halen daha **gelirlerinin** büyük bir bölümünü merkezi hükümetten almaktadır. Buna ek olarak, mevcut sistemde emlak değerlerinde meydana gelen artışlar, emlak vergilerine gecikmeli olarak yansımaktadır. Dolayısıyla bu tür artışların belediyenin vergi gelirleri üzerindeki etkisi ciddi efor ve kaynak gerektiren yenileme projelerini geliştirmek için yeterli motivasyonu sağlayabilecek düzeyde değildir.

İkinci önerme ise belli oranda İstanbul örneğinde devletin soylulaşma sürecine müdahil olmasının arkasında yatan nedenlerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. 5366 sayılı yasa kapsamından yenileme alanı ilan edilen bölgeler, önceki dönemlerde soylulaşma sürecinin baskısını üzerlerinde hissetmemiş, piyasa mekanizmasının kendi dinamikleri ile dönüşmeleri mümkün olmamıştır. Kamu organlarının kimi mahallelerde özel şirketlerle ortaklıklar kurarak sürece dahil olmaları, bir anlamda, **sermayenin alacağı riskleri azaltmaya** ya da alamayacağı riskleri almaya (mevcut sakinleri deplase etmek gibi) yönelik bir tavır olarak görülebilir. Bu durum, devletin soylulaşma sürecinde müdahil olmasının arkasındaki temel motivasyonun sermayenin daha fazla kâr elde etmesini sağlamak olduğu şeklinde okunmamalıdır. Elbette sermayenin sürece doğrudan müdahil olduğu Tarlabası ve Fener-Balat Yenileme Projeleri’nde sermaye için ana hedefin kâr elde etmek olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bu durum yine de soylulaşmanın arkasındaki itici gücün “kâr elde etmek” olduğunu göstermez. Zira bu bölgeleri yenileme alanı olarak ilan eden ve buralardaki dönüşümü tetikleyen ana irade yerel belediyedir. Yerel belediye ve onu ihtiyaç duyduğu noktalarda destekleyen merkezi hükümet için ise kâr elde etmenin ötesinde, sonraki paragraflarda tarif edilen, farklı amaçlar söz konusudur. Zira harcanan eforun ve kaynakların boyutu (kiracılara evsahibi olma hakkının verilmesi gibi), bu projelerin salt belli kesimlere

rânt sağlamak için üretilmekte olduğu iddialarına şüpheyile yaklaşılmasına neden olmaktadır.

Uitermark et. al. (2007) da Hollanda örneğinde devleti soylulaşma süreçlerine müdahil olmaya iten nedenlerin, Hackworth ve Smith'in New York örneği için öne sürdüğü etkenlerden (yerel yönetimlerin daha fazla gelir ve yatırımcıların kâr arayışı) bir hayli farklı olduğunu ifade etmektedir. Onlara göre devlet eksenli soylulaşma (1) “devlet aktörlerinin ve konut birliklerinin oluşturduğu bir koalisyonun dezavantajlı mahallelerde sosyal düzen oluşturmaya yönelik bir çabası”dır ve (2) “[s]oylulaşma gerilimleri yatıştırmak ve otoriteler için problem teşkil eden yoğunlukları seyreltmek için” bir araç olarak kullanılmaktadır (ibid. : 125).

Hollanda kentlerinde gerçekleşen devlet eksenli soylulaşma süreçlerinin arkasındaki motivasyonu özetleyen bu cümleler, İstanbul'da 5366 sayılı yasa sonrası ortaya çıkan yenileme projelerinin (en azından uygulamaya konan öncü projelerin) arkasında yatan temel nedenleri de tarif etmektedir. Farklı bağlamlarda “otoriteler için problem” olan unsurlar farklılık gösterse de, bu “problemlerin” konsantrasyonunu azaltma yönündeki yaygın istem değişmemektedir.

İstanbul'daki yerel belediyeleri dezavantajlı bölgelerde proje geliştirmeye iten ana nedenleri, 5366 sayılı yasa sonrasında ilan edilen iki öncü proje, Tarlabası ve Sulukule Yenileme Projeleri, üzerinden okumaya çalışmak anlamlı olacaktır. Her iki proje alanında da, kamu otoritesi için “problem” teşkil eden unsurlar mevcuttur. Tarlabası örneğinde “sakıncalı” unsurların, hem alanın yoğun bir şekilde suçla ilişkilendirilmiş olması, hem de alandaki nüfusun yarısını oluşturan ve büyük ölçüde “sakıncalı” olarak görülen bir siyasi parti etrafında örgütlenmiş olan Kürtler olduğu söylenebilir. İkinci durumun varlığı otoriteler tarafından açıkça ifade edilmese de, yasanın çıkış ve kabul sürecinde yaşananlar da bu tezi destekler niteliktedir. Yasa, ülke güvenliğinden sorumlu olan bir bakanlık (İçişleri Bakanlığı) tarafından çıkarılmış ve yasanın hazırlanış sürecinde Genelkurmay hukuki destek sağlamıştır (Sinan Genim ile mülakat, 16 Mart 2008).

Sulukule örneğinde de, mahallede bulunan sakıncalı unsurların yenileme alanı kararının alınmasında etkili olduğunu speküle etmek mümkündür. Bölgedeki faaliyet gösteren bir dizi yasal olmayan aktivitenin (uyuşturucu satışı ve kullanımı, fuhuş) yenileme kararında belli

oranda etkisi olduğunu Belediye Başkanı sorulan bir soru üzerine kabul etmiştir²². Diğer taraftan Sulukule örneğinde, belediye tarafından hazırlanan proje dokümanlarında yapılan vurgulardan yola çıkarak (bkz. Bölüm 8), bu müdahalenin arkasındaki esas önemli nedenin (ya da “yoğunlukları seyreltmek istenenlerin”) mahallenin belli bölümlerinde İstanbul ortalamalarının çok altında seyreden yaşam standartları olduğu söylenebilir. Her iki durumda da sosyal düzen tesis etme ideali ağır basan etken olacaktır.

Dolayısıyla devlet eksenli yeni soylulaşma dalgasının arkasındaki motivasyona yönelik değişik bağlamlar için farklı açıklamalar getirilmektedir. İstanbul’da devletin soylulaşma sürecine müdahil olma isteminin arkasında yatan nedenler bazı noktalarda Hackworth’un New York, çoğunlukla da Uitermark et. al.’ın Hollanda örneğinden yola çıkarak çizdiği çerçeve ile uyum içinde olduğu görülmektedir. İstanbul’da devletin soylulaşma sürecine müdahil olmasının arkasındaki temel nedenin gelir ve rânt elde etmekten çok, “istenmeyen unsurların” yoğun olduğu bölgelere “sosyal düzen” getirmek olduğu söylenebilir.

²² Belediye Başkanı’nın Yıldız Teknik Üniversitesi Ekonomik Mekan ve Planlama dersindeki konuşması, 2 Kasım 2007.

4. ÇALIŞMA ALANI VE YÖNTEME İLİŞKİN BİLGİLER

4.1 Çalışma Alanının Seçimi

Devlet eksenli soylulaşma süreçleri 2005 yılı ortalarından çıkarılan 5366 sayılı yasadan sonra İstanbul'un gündemine gelen bir oldukça yeni ve güncel süreçtir. Kentin daha önce deneyimlemediği bu süreç aynı zamanda ucu açık ve değişken bir yapıya sahiptir. Sürecin bu belirsiz yapısı tez aşamasında çalışma alanının belirlenme sürecini etkilemiştir.

Çalışma alanının seçiminde 2005 sonrası ilan edilen yenileme alanlarındaki süreçlerin ilerleyiş şekli ve hızı belirleyici olmuştur. Sulukule bölgesinin çalışma alanı olarak seçilmesinin başlıca nedeni, 2005 (5366 sayılı yasa) sonrası dönemde ortaya çıkan devlet eksenli soylulaşma süreçlerinin sonuçlarının İstanbul'da okunabildiği tek örnek olmasıdır.

Saha çalışmasının ilk döneminde, devlet eksenli soylulaşma sürecini başlatan 5366 sayılı yasanın çıkma sebebi olan Tarlabası bölgesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. İlerleyen yıllarda Sulukule'deki sürecin hız kazanması ile Sulukule Yenileme Alanı'nın da çalışma alanı olarak alınmasına karar verilmiş ve tez Tarlabası ve Sulukule arasında karşılaştırmalı bir analiz yapmak üzere yeniden dizayn edilmiştir. Süreç içerisinde Tarlabası'ndaki yenileme süreci, beklentilerin tersine, oldukça yavaş bir hızda ilerlerken, Sulukule'deki süreç hız kazanmış ve iki bölge arasında, soylulaşmanın sürecinin geldiği nokta açısından, karşılaştırma yapmayı güçleştirecek boyutta, önemli farklar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Tarlabası bölgesi tez kapsamından çıkarılmıştır.

4.2 Araştırma Yöntemi

Araştırma sürecinde kalitatif ve kantitatif araştırma yöntemler bir arada kullanılmıştır. Bu bölümde giriş bölümünde ortaya konan araştırma soruları baz alınarak uygun araştırma yöntemleri benimsenmiştir. Giriş bölümünde bahsedilen saha çalışmasına yönelik araştırma soruları şöyle sıralanmıştır:

- (1) 2005 sonrası devlet eksenli soylulaşma süreçlerinin etkilerinin belirgin şekilde görüldüğü tek örnek olan Sulukule'de yerel halkın yenileme sürecine karşı desteği nasıldır? Yerel halkın projeye yönelik destek eğilimlerinin oluşmasında belirleyici olan/olmayan değişkenler hangileridir? (Bölüm V)
- (2) Sulukule'de yaşayan sakinler mahallelerine ve mahallelerinde gerçekleşmekte olan yenileme sürecinin farklı aşamalarına (projenin işleyişine, proje geneline, projenin mevcut ve olası etkilerine) yönelik ne tür algılama biçimleri geliştirmiştir? (Bölüm VI ve VII)

- (3) Yenileme projesinin mahallede yaşamakta olan sakinler üzerinde ne tür etkileri olmuştur? Yenileme projesi kapsamında başlangıçta ortaya konan hedefler ile mahallede yaşanan gerçeklik ne ölçüde örtüşmektedir? (Bölüm VII ve VIII)

Buna göre birinci sorunun analizi için kantitatif yöntemler benimsenmiş, alanda bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket sonuçları Bölüm V’de tartışılmaktadır. İkinci soruya yönelik çalışmalar kapsamında kalitatif araştırma yöntemleri benimsenmiş, alanda yaşayan sakinlerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bölüm VI ve VII bu çalışmaların sonuçlarının sonuçları yer almaktadır. Üçüncü soruya yönelik analizlerde de, sahada gerçekleştirilen mülakatlardan faydalanılmıştır. Bu soruya yönelik konu başlıkları Bölüm VII ve VIII’de yer almaktadır. Sahada gerçekleştirilen anketlere ve mülakatlara dair metodolojik bilgiler aşağıda verilmektedir.

4.2.1 Anket Metodolojisi

Sulukule’deki anket çalışması dönüşüm projesine karşı çıkan kentli aktivistlerin (Sulukule Platformu) bölgede sürdürdüğü aktivitelerin bir parçası olarak gerçekleştirilmiştir. Anketin gerçekleştirilme amacı alanda yaşayanların sosyal profilleri, mahalle hakkındaki görüşleri, projeye yönelik tepkileri ve bu tepkileri etkileyen değişkenler hakkında fikir sahibi olmaktır.

Anket proje ile ilgili belirsizliklerin oldukça fazla olduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Anketin gerçekleştiği dönemde, bölgenin yenileme alanı olarak ilan edilmesinin ardından iki yıla yakın bir süre geçmiş; yenileme projesi yenileme kuruluna sunulmuş ama henüz kurul tarafından onaylanmamıştı. Birkaç tekil bina dışında yıkımlar henüz başlamamış, belediye tarafından kiracılara Taşoluk’ta ev verileceği söylenti düzeyinde yayılmış, fakat bu konuda somut bir adım henüz atılmamıştı. 2007 yılı ortalarında mahallede kentli aktivistler tarafından yenileme projesine karşı çıkmak için düzenlenen şenliklerin (“40 gün 40 gece” etkinlikleri) üzerinden üç ayı aşkın bir zaman geçmişti ve aktivistlerin alandaki faaliyetlerine devam etmekteydi. Bu tür etkinliklerin de etkisiyle sakinler mahallelerinde bir dönüşüm projesinin gerçekleşeceğinin farkındaydı.

Foto 4.1 Anketin yapıldığı dönemde (2007 Eylül) mahallenin görünümü

Anket soruları, içinde benim de dâhil olduğum bir grup aktivist tarafından hazırlanmış, soruların hazırlanması sürecinde yerel halkın görüşlerine de başvurulmuştur. Hazırlanan soruların sayısal olarak sorgulanabilir bir formata sokulması, anketin uygulama yönteminin (örneklem seçimi, hanelerin kaç kez ziyaret edileceği vb) belirlenmesi ve uygulanma aşamasının kontrol edilmesi safhaları tarafımda yürütülmüştür.

Tablo 4.1 Örneklem Yüzdeleri

	NESLİŞAH	HATİCE SULTAN	TOPLAM
TOPLAM HANE (Ana Liste)			435
SEÇİLEN HANE SAYISI (Örneklem)			174
% Toplam Hane Sayısına Oranı			40%
MÜLAKAT YAPILAN HANE SAYISI	54	44	99
% Seçilen Hane Sayısına Oranı (Cevap Oranı)			57%
% Toplam Hane Sayısına Oranı			23%

Anket yapılacak haneler rastlantısal örneklem seçimi (random sample selection) yöntemi ile belirlenmiştir. Bu nedenle, anket sonuçları istatistiksel analiz yapmaya imkân sağlamaktadır. Örneklem yapılacak hanelerin belirlenmesinde SAS programından faydalanmış, her iki mahalle için ayrı ayrı rastlantısal sayılar üretilmiştir.

Anket çalışmaları, Eylül ayı içerisinde toplam 6 kez sahaya çıkılarak yapılan yüzyüze görüşmeler ile gerçekleştirilmiştir. Anket sürecinde çeşitli tarihlerde 19 gönüllü görev

almıştır. Anketin gerçekleştirilmesi sırasında anketörlere yönelik hiç bir kötü muamele, taciz vb. durum rapor edilmemiştir.

Anketin ana kümesini, belediyenin numerataj listesinde Neslişah ve Hatice Sultan mahalleleri sınırları içerisinde olup dönüşüm alanına giren tüm konut birimleri oluşturmaktadır. Belediye'den alınan numerataj listesi içinde yenileme alanının da bulunduğu daha büyük bir alanı (Neslişah ve Hatice Sultan mahallelerini) kapsamaktaydı. Ana kümeye ait listenin oluşturulması sürecinde ilk olarak dönüşüm alanına giren tüm sokaklar (çıkamazlarla birlikte 16 sokak) bina numerataj listesinden ayıklanmış, daha sonra dışarıdan yapılan gözlemler ile dönüşüm alanına girmeyen binalar, ticari birimler, yıkık ve boş binalar tespit edilmiş ve ana listeden çıkarılmıştır. Böylece 435 konut biriminden oluşan bir liste elde edilmiştir.

Örnekleme, ana küme içerisinden rastlantısal örneklem seçimi yöntemi ile belirlenmiş; ana listeden %40 oranında bir örneklem alınarak 174 adet anket yapılacak nokta belirlenmiştir. Tespit edilen her bir nokta bir kez ziyaret edilmiş, ilk ziyaret sonrasında evde bulunamayan haneler daha sonra bir kez daha ziyaret edilmiştir.

Belirlenen noktalara yapılan ziyaretler sonrasında, 99 kişilik bir anket kümesine ulaşılmıştır²³. Elimizdeki anket kümesi, örneklem kümesinin %57'si, ana kümenin %23'ünü oluşturmaktadır. Görüşülen sakinlerin % 45'ü Hatice Sultan, % 55'i Neslişah Mahallesi idari sınırları içerisinde yaşamaktadır.

Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde şu hususa dikkat edilmesi gerekmektedir. Bilindiği üzere anket verisi üzerinde istatistiksel analiz yapılabilmesi için önceden örneklem kümesinin belirlenmesi gerekir. Bunun için de ana kümeye ait bir listeye ihtiyaç duyulur. Belediye'den alınan numerataj listesinde ise yenileme alanı sınırları içerisinde yer alan ve avlulu evler olarak adlandırılan bina parsellerine sonradan inşa edilmiş bir ya da iki odadan oluşan müstemilatlara ilişkin bir kayıt yer almamaktaydı. Avlulu evler bu nedenle ana kümenin ve dolayısıyla örneklem kümesinin dışında kalmıştır²⁴. Dolayısıyla anket sonuçlarını

²³ 75 noktada, hanenin boş olması, yaşayanların evde olmaması ya da anket yapılmasını kabul etmemeleri gibi nedenlerle anket yapılamamış ya da örneklemede belirtilen noktaların dışına çıkılması, haneyi temsil edemeyecek kişilerle görüşülmüş olması gibi nedenlerle yapılan anketler iptal edilmiştir.

²⁴ Örneklem alınan hanelerde gerçekleştirilen anketlerden sonra, anketi avlulu evlerde farklı bir metodoloji kullanarak devam ettirmek ve bu eksikliği gidermek gibi bir niyetimiz olsa da, sonraki süreçte bunu gerçekleştirme fırsatı bulamadık.

yorumlarken bu durumun özellikle kira bedelleri, gelir seviyeleri ve evsahibi-kiracı oranlarında bir miktar sapmaya yol açabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir²⁵.

4.2.2 Mülakat Metodolojisi

Sakinlerin duygu ve düşüncelerini anlayabilmek için kullanılabilecek en anlamlı araçlardan biri derinlemesine mülakatlardır. Anketlerden farklı olarak, mülakatlar bize sakinlerin verdikleri tepkilerin arkasında yatan nedenleri de anlamamıza olanak sağlar. Her iki yöntemin de kendi içinde artıları ve eksileri olabilir. Anketler, istatistiksel analize imkân sağlayacak bir metodoloji ile üretildiklerinde, anket yapılan grubun genel eğilimleri hakkında yorum yapabilmemize olanak sağlarken, bu eğilimlerin oluşmasına zemin hazırlayan koşulları, süreçleri ve deneyimleri gözden geçirir. Derinlemesine mülakatlar ise farklı öznelere/aktörlerin gözünden aynı olgunun nasıl algılanabileceğini anlamamıza olanak sağlar. Diğer taraftan mülakatlar üzerinden ortaya çıkan farklı algılama biçimlerinin alandaki ağırlığı hakkında yorum yapılabilmesi oldukça güçtür.

Mülakatlar, Sulukule sakinlerinin mahallelerine ve proje sürecine ilişkin algılarının ve bu süreçten nasıl etkilendiklerinin tartışıldığı sekizinci ve dokuzuncu bölümlerin ve kısmen de projenin ilan edilen hedefleri ile ortaya çıkan durum arasındaki farkların tartışıldığı yedinci bölümün omurgasını oluşturmaktadır. Bu bölümlerde, mülakatlardan yararlanılarak yorumlayıcı (interpretative) bir yaklaşımla mahallenin ve soylulaşma (yenileme) sürecinin Sulukule’de yaşamakta olan farklı kesimler için ne tür anlamlar ifade ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Yorumlayıcı yaklaşım, genele hitap eden bir takım doğruların tanımlandığı pozitivist yaklaşımdan farklı olarak, farklı öznelere/aktörler için farklı doğruların olabileceği düşüncesine dayanır (Neuman 2000: 87-94). Başka bir deyişle yorumlayıcı yaklaşım tek bir sosyal gerçekliği red eder, onun yerine aynı anda birden fazla sosyal gerçekliğin var olabileceğini ön görür.

Derinlemesine mülakatlar, yenileme sürecinin etkilerinin açık bir şekilde hissedilmeye başlandığı 2009 Ocak ve Şubat aylarında, Sulukule ve Taşoluk’ta gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen 41 adet görüşmede 50’yi aşkın farklı sakinin mahalle ve proje ile ilgili görüşleri alınmıştır. Bu çalışmada 34 farklı sakine ait anlatılara yer verilmiştir. Mülakatların

²⁵ Avlulu evlerdeki yaşam standartlarının diğer evlere kıyasla daha düşük olduğu gerçeğinden hareketle, bu hanelerde ağırlıklı olarak kiracıların yaşadıklarını ve kira bedellerinin ve gelir seviyelerinin mahalle ortalamasının altında seyrettiği varsayılabilir. Bu da, mahalledeki kiracı oranlarının anket sonuçlarına yansıyan oranlardan biraz daha yüksek, gelir ve kira bedellerinin de biraz daha düşük olabileceği anlamına gelir.

hedef kitlesi kartopu ve amaçlı (purposive) örneklem teknikleri kullanılarak belirlenmiştir. Mahalledeki tüm farklı alt gruplarla temas edilmeye çalışılmıştır (evsahibi olup belediye ile anlaşılanlar, evsahibi olup mülkünü üçüncü şahıslara satanlar; kiracı olup hak sahibi olamayanlar, hak sahibi olup Taşoluk'a yerleşenler, hak sahibi olup Taşoluk'taki evlerini satanlar gibi). Aynı zamanda 2007 yılından beri mahalle ziyaretlerinde edindiğimiz izlenimlerden ve yaptığımız kimi görüşmelerden de bu mülakatların yorumlanması sürecinde faydalanılmıştır.

Mülakatların yapıldığı tarihte mahallenin büyük bir bölümü belediye ekiplerince yıkılmıştı ve yıkımlar devam etmekteydi. Görüşmeler mahallenin kırılğan yapısından ötürü evlere girilmekte yaşanan sorunlardan ötürü çoğu zaman kahve ya da büfe gibi kamusal mekânlarda gerçekleşmiştir. Az sayıda görüşme ise sakinlerin yaşadıkları mekânlarda yapılmıştır. Gerçekleştirilen mülakatların tamamına yakını kaydedilmiş; kaynaklar ve imkânlar dâhilinde bu kayıtların büyük bir bölümü deşifre edilmiştir. Alıntılarda sakinler, mahallede kurulan iki dernek başkanı dışında (Şükrü ve Kaya), kimliklerinin belli olmaması için, gerçek isimleri yerine tarafımızca üretilen sahte isimlerle adlandırılmışlardır.

Bu çalışmada derinlemesine mülakatlardan yola çıkılarak yapılan tüm yorum ve analizler, Sulukule bağlamında 2009 Ocak ve Şubat ayları kesidinde mahalleli açısından yaşanan gerçekliğin bir bölümünü temsil eder. Mülakatlar bizlere farklı katmanların mahalle içerisindeki ağırlıkları hakkında sağlıklı bilgiler sunmasa da, onların gözünden mahallenin ve yenileme sürecinin nasıl algılandığını anlamamıza yardımcı olur.

Foto 4.2 Mülakatların yapıldığı dönemde mahalleden bir kesit

4.3 Sulukule (Neslişah Ve Hatice Sultan Mahalleleri)

Sulukule, yakın dönemde belediye tarafından yıkılma kadar, tarihi yarımada'nın sınırlarını oluşturan tarihi kara surlarının hemen kıyısında konumlanmış olan eski bir yerleşme idi. İki farklı mahallenin (Neslişah ve Hatice Sultan) sınırları içerisinde yer alan proje alanı ağırlıklı olarak 1-2 katlı müstakil sıra evlerden ve yer yer 4-5 katlı apartmanlardan oluşmaktaydı. Hem kent içinde, hem de ülke içinde oldukça bilinen bir yer olan Sulukule, on yıllardır burada yaşamakta olan Romanlarla ve geçmişte onların işlettikleri ve kentin eğlence hayatında belirli bir yere sahip olan eğlence evleri ile birlikte anılmaktaydı. Romanlar ağırlıklı olarak alanın güneyinde yer alan Neslişah mahallesinin sınırları dâhilinde yaşarken, kuzeydeki Hatice Sultan mahallesinde ağırlıklı olarak geleneksel Türk aileler yaşamaktaydı. Sakinlerle yapılan görüşmelerden 1990'lı yıllarda bölgedeki temel ekonomik aktiviteyi oluşturan ve doğrudan ve dolaylı işlerle birçok aileye geçim kaynağı sağlayan eğlence evlerinin kapatılmasıyla birlikte bölgenin bir köhneme sürecine girdiği anlaşılmaktadır. Sulukule geniş kesimlerin gözünde oldukça stigmatize olmuş bir bölgeydi. Bölge yakın döneme kadar piyasa ortalamalarının çok altında seyreden mülk ve kira değerleri ile yoksullar için ucuz konut stoku işlevi görmekteydi. Proje süreci öncesinde Sulukule,

- az sayıda tarihi binaya sahip olan,
- ağırlıklı olarak bir-iki katlı, bitişik düzen evlerden oluşan,
- büyük çoğunlukla dar gelirlilerin yaşadığı,
- emlak değerleri çok düşük olan,
- kira değerleri kent ortalamalarının oldukça altında seyreden ve bu yönü ile alan dar gelirlilere ödeyebilecekleri bedellerde kiralık konutlar sağlayarak sosyal bir işlev gören,
- uzun yıllar yatırımsızlığa maruz kalmış/mahkum edilmiş olan,
- fiziksel bakımsızlığın belirgin bir şekilde okunabildiği,
- suç (uyuşturucu, fuhuş, hırsızlık) ile ilişkilendirilen ve belli bir saatten sonra girilmesi tehlikeli olarak addedilen,
- yıllardan beri “yenilenecek” söylentisinin dolaşmakta olduğu bir mahalle idi.

4.4 Yenileme Süreci

Sulukule’de yenileme süreci 5366 sayılı yasanın çıkmasının hemen ardından başlatılmıştır. Proje kamu-kamu ortaklığına dayanmaktadır. İlk olarak Fatih Belediyesi ile TOKİ (Toplu

Konut İdaresi) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında 2005 yılında bir protokol imzalanmış; ardından 2006 yılında bu protokol geliştirilerek yenilenmiştir. 12 ada ve 354 parselden oluşan yaklaşık 90000 metrekarelik bir alana yayılan yenileme alanı için geliştirilen avan proje özel bir planlama bürosu tarafından hazırlanmış ve yenileme kurulundan 1. aşama onayları almıştır. Proje mevcut binaların tamamen yıkılıp, yerlerine TOKİ tarafından inşa edilecek yeni binaların inşa edilmelerini ön görmektedir. Hazırlanan projede konut birimleri yanında bir adet otel, okul ve kültürel tesis de bulunmaktadır. Proje yaklaşık 3500 aileyi doğrudan etkilemektedir.

Şekil 4.1 Sulukule Yenileme Projesi (www.fatih.bel.tr)

Belediye, 5366 sayılı yasaya dayanarak, yenileme alanı olarak ilan edilen bölgelerde mülk sahibi olanlara iki seçenek sunmuştur. İlk seçenek belediyenin belirlediği koşullar çerçevesinde hazırlanan projeye dâhil olmaktır. Belediye ile TOKİ arasında imzalanan protokole göre inşaat maliyetleri ile evlerin mevcut değerleri arasındaki farkı 15 yıla varan aylık taksitlerle ödemeleri koşuluyla mülk sahiplerine inşa edilecek evlere sahip olma hakkı verilmiştir. İkinci seçenek ise sahip olunan mülkün belediyeye para ya da takas (başka bir bölgeden konut) karşılığı verilmesidir. Bu iki seçeneğin kabul edilmediği durumlarda kamulaştırma yetkilerinin kullanılacağı sakinlere bildirilmiştir. Dolayısıyla mülk sahiplerine proje dışında kalma seçeneği sunulmamıştır. Bu durum, mülk sahiplerinin bir bölümünün, ellerindeki mülkleri (mülklerine belediye'den daha yüksek fiyat teklifleri veren) üçüncü şahıslara satarak alanla ilişkilerini kesmelerine neden olmuştur. Bölgede yaşayan kiracılara ise

Taşoluk'ta TOKİ tarafından inşa edilen konutlarda 15 yıla yayılan aylık 300-400 TL seviyesindeki taksitlerle ev sahibi olma hakkı tanınmıştır. Süreç içerisinde, kiracılara bu haklarını devretme hakkı da tanınmıştır. Devir hakkının ardından büyük çoğunluğu düzenli bir işe ve gelire sahip olmayan ve yeni yerleşmelerde ortaya çıkan ekstra masrafları ödemekte zorlanan (doğalgaz bağlantı masrafı, aylık doğalgaz faturaları, bina aidatı, ulaşım vb.) kiracıların önemli bir bölümü, bu hakları üçüncü şahıslara para karşılığında devretmişlerdir. Devir hakkı verilmeden önce de enformel yollarla daireler 3-5 bin TL gibi rakamlar karşılığında el değiştirmeye başlamıştır. Devir hakkının verilmesinin ve hak transferinin resmi olarak gerçekleşmesinin ardından ise bu dairelerin değerleri, konum, büyüklük, satıldığı tarih gibi değişkenlere bağlı olarak 20 ila 40 bin TL arasındaki rakamlara ulaşmıştır.

Sulukule'deki yenileme süreci, kentte daha önce benzeri görülmemiş bir aktivist hareketin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Kentli aktivistler Sulukule'deki yenileme sürecinin bölge halkının ve özellikle de Roman nüfusun çıkarlarına aykırı olduğu ve kentin kültürel çeşitliliğine darbe vuracağı gerekçesiyle örgütlenerek bir platform kurmuştur (Sulukule Platformu). Kentli aktivistlerin yoğun çabaları ve medyayı kullanma ve yönlendirme yönündeki becerileri sonucu geçen üç yılı aşkın süre içerisinde Sulukule Projesi kent, ülke ve hatta dünya gündeminde önemli bir yer işgal etmiştir. Ancak aktivistlerin bu çabaları belediyenin alandaki ev sahipleri ve kiracılar ile anlaşmalarına ve evlerin neredeyse tamamını yıkmaya engel olamamıştır. Bölge bugün şantiye görünümündedir ve uygulamanın başlamasını beklemektedir.

4.5 Kronolojik Olarak Yenileme Süreci²⁶

Sulukule'deki yenileme sürecinin hazırlıkları, 5366 sayılı yasanın öncesinde başlamıştır. Fatih Belediye'sinin **2005** yılı Haziran ve Temmuz aylarında Fatih Belediye'sinin alanda yaşayan evsahiplerini ve kiracıları belirlemek amacıyla yaptırdığı tespit çalışmasıyla başlamıştır (Fatih Belediye Başkanı'nın Yıldız Teknik Üniversitesi'nde yaptığı konuşma). Bu çalışmalar sırasında alanda yaşayanlara yenileme projesi hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Beyoğlu ve Fatih belediyelerinin de katkılarıyla, 16 Haziran 2005'te 5366 sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması

²⁶ Bu bölümün hazırlanmasında kişisel gözlemler, derinlemesine mülakatlar, sahada alınan notlar, sulukule@googlegroups.com üzerinden yapılan yazışmalar yanında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: www.fatih.bel.tr, www.yapi.com.tr, www.sulukulegunlugu.blogspot.com, Yılmaz 2009, Çetingöz 2008.

Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Fatih Belediyesi’nin yasa çıkmadan önce yenileme projesine yönelik çalışmalara başlamış olması, yasanın çıkacağından ne kadar emin olduğunu ve bir anlamda yerel belediyeler ile hükümet organları arasındaki uyumu göstermektedir. 2005 yılı Eylül ayı içerisinde Fatih Belediyesi, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında ortak bir protokol imzalanarak, yenileme projesi duyurulmuştur.

2006 yılı Şubat ayı içerisinde kentli aktivistlerin de desteği ile proje sürecinde mahalledeki ilk dernek, Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği (**Roman Derneği**), kurulmuştur. 2006 yılı Mayıs ayı içerisinde Belediye tarafından görevlendirilen akademisyenler tarafından alanda bir anket çalışması yapılmış; Mayıs ve Haziran aylarında Belediye sakinlerle ada bazında bilgilendirme toplantıları yapmıştır. 2006 yılı içerisinde 5366 sayılı yasanın yönetmeliği yayınlanmış ve Fatih Belediyesi ile İBB ve TOKİ arasında ikinci protokol imzalanmıştır. Bakanlar Kurulu tarafından Nisan ayında Sulukule Yenileme Alanı olarak kabul edilmiş, Aralık ayında da yenileme alanı üzerinde acele kamulaştırma kararı alınmıştır.

2007 yılında yaşanan en önemli gelişmelerden biri 24 Mart-11 Mayıs 2007 tarihleri arasında kırk gün boyunca kentli aktivistler tarafından mahallede düzenlenen “**40 Gün 40 Gece**” şenliğidir. Aktivistler, yıkımların başlamasına 40 gün kaldığı yönündeki söylentiler üzerine böyle bir organizasyona girişmişlerdir. Bu etkinlik, Sulukule’nin kent içindeki görünürlülüğünü önemli ölçüde arttırmıştır. 2007 yılında yaşanan bir diğer önemli gelişme Mayıs ayında 5366 sayılı yasanın tarif ettiği şekilde, yenileme alanlarından sorumlu olmak üzere yeni bir kurulun (İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu) kurulmasıdır. Kurul kendisine Eylül ayında teslim edilen avan projeyi, 2 Kasım’da kabul etmiştir. Avan proje Aralık ayında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Projenin kurulda kabul edilmesinin ardından 8 Kasım 2007’de Mustafa Demir ve Roman Derneği başkanı Şükrü Pündük Avrupa Parlamentosu’nda karşı karşıya gelmişlerdir. 2007 Aralık ayı başında kiracılar otobüslerle Taşoluk’a götürülerek o dönemde inşaat halinde olan TOKİ evleri kendilerine gösterilmiş; birkaç gün sonra da kiracı olduğunu belgelendirip hak sahibi olan kiracılar arasında Taşoluk’taki evler için kura çekimi yapılmıştır. 2007 yılında gerçekleşen bir diğer önemli gelişme, Ekim ayında belediyenin desteği ile “Neslişah Ve Hatice Sultan Yardımlaşma, Dayanışma Ve Geliştirme Derneği” (Mahalle Derneği) adında ikinci bir derneğin

kurulmasıdır. İlk derneğin aksine, Mahalle Derneği mahallede gerçekleştirilmesi planlanan projeyi desteklemektedir. Mahalle içerisinde mahalleliler tarafından kurulan proje yanlısı kurumsal bir yapının oluşması, ilerleyen dönemde proje sürecini hızlandırıcı bir etki yapacaktır.

2008 yılında mahallede yıkımlar hız kazanmış, mahallenin büyük bir bölümü belediye ekipleri tarafından yıkılmıştır. 2008 yılında, aynı zamanda, aktivistlerin çabaları ile Sulukule'nin yurt içi ve yurt dışı kamuoyu önündeki görünürlülüğü artmış, mahalle yerli ve yabancı birçok önemli kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Türkiye-AB Karma Parlamentosu Komisyonu Eş Başkanı Joost Lagendijk, Fransız yönetmen Tony Gatlif, ünlü Roman müzik grubu Gogol Bordello, ünlü Türk pop yıldızı Sezen Aksu mahalleyi ziyaret edenler arasındadır. Gogol Bordello, bir sene sonra Sulukule'de gerçekleşen yıkımları konu alan "Sulukule-Educate Thy Neighbor!" adlı bir şarkı bestelemiştir. Bu yıl içerisinde yaşanan önemli bir gelişme de, STOP (Sınır Tanımayan Otonom Plancılar) adını taşıyan ve gönüllü plancı, öğrenci ve akademisyenlerden oluşan bir grubun Ağustos ayında alan için alternatif bir proje geliştirmek üzere çalışmalara başlaması olmuştur. 2008 yılında başlayan ve 2009 yılında da devam eden bir diğer gelişme ise, aktivistlerin gayretleriyle uluslararası kurum ve organizasyonların Türkiye ile ilgili hazırladıkları raporlarda Sulukule'deki sürece yönelik kaygılara yer verilmesidir. 2008 yılında Avrupa Birliği Türkiye İlerleme Raporu 2008 ve OECD tarafından hazırlanan Territorial Reviews; 2009 yılında ise Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in hazırladığı Türkiye Azınlıklar Raporu, BM-Habitat Zorla Tahliyeler Danışmanlar Kurulu (AGFE) raporu ve AB Türkiye İlerleme Raporu 2009, Sulukule'de yaşanmakta olan sürece dikkat çekmiştir.

2009 yılı içerisinde mahallede ayakta kalan son binaların da yıkımları gerçekleştirilmiştir. 27 Ocak'ta bazı aktivistlerce Sulukuleli çocuklar çeşitli aktivitelerin gerçekleştiği bir mekân olan "Sulukule Çocuk Atölyesi" belediyenin ekipleri tarafından yıkılmıştır. Bu binanın aktivistler tarafından gerçekleştirilen direniş hareketi açısından simgesel bir önemi vardır. Geçmişte bu binada Roman Derneği başkanı Şükrü Pündük tarafından işletilmekte olan kahve (Şükrü'nün Kahvesi), uzunca bir süre Roman Derneği'nin merkezi ve aktivistlerin buluşma yeri olarak işlev görmüştür. 29 Mart'ta gerçekleştirilen yerel seçimlerin hemen öncesinde Sulukule'deki süreç başta Hürriyet olmak üzere Doğan Grubu'na ait gazetelerde manşete taşınmıştır. Yine bu yılın ortalarında ilginç bir gelişme yaşanmış, TOKİ başkanı Erdoğan Bayraktar, STOP grubu ile temasa geçerek alternatif projenin uygulanabilirliği konusunda görüşmek istediğini

bildirmiştir. İkili temaslar sonrasında STOP ekibinin alanla ilgili çalışmaları geliştirmesinin ardından, karşılıklı olarak yeniden görüşülmesi kararlaştırılmış, ne var ki iki taraf arasında bir anlaşma sağlanamamıştır. Eylül ayı içerisinde belediye ile anlaşmaya yanaşmayan mülk sahiplerine kamulaştırma kararları tebliğ edilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan, proje ile ilgili çok önemli bir adım Eylül ayında atılmış, yenileme alanı ihaleye çıkarılmış ve kazanan firma inşaatı gerçekleştirmek üzere hazırlıklara başlamıştır²⁷.

4.6 Sulukule Yaşanan Süreç Soylulaşma mı?

Sulukule’de yaşanan süreç daha önce gözlemlediğimiz soylulaşma süreçlerinden farklılık gösterse de, aynı zamanda klasik soylulaşma süreçlerinin bir çok özelliğini içermektedir. Örneğin Hamnett 1991 yılında soylulaşma sürecini şöyle tanımlamaktadır:

Soylulaşma genellikle (1) orta sınıfların ya da yüksek gelirli grupların, önceleri işçi sınıflarının yaşadığı mahallelere akın etmesini...; (2) çok sayıda eski sakinin yerine geçilmesini veya onları yerinden etmeyi içerir. (3) Daha önceden çoğunlukla çok kötü durumda olan ev stokunun (4) yenilenmesini veya rehabilite edilmesini ve (5) yeni sahiplerinin ihtiyaçlarını sağlayacak şekilde kalitesinin yükseltilmesini içermekte. (6) Sürecin etki alanında bulunan yenilenmiş ya da yenilenmemiş konutlarda önemli oranda fiyat artışları görülür. (7) Böyle bir mahalle dönüşümü süreci, genelde kiracı ağırlıklı bir yapıdan, ev sahibi ağırlıklı bir yapıya geçişi içerir” (Hamnett, 1991:175 – maddeler eklendi)

Buna göre 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 no’lu önermelerin tümünün Sulukule’de geçerli olduğu görülmektedir. Sulukule’nin (1) mevcut dar gelirli sakinlerinin yerine gelecek olan müstakbel sakinlerin en azından önemli bir bölümünün yüksek gelirli kesimlerden oluşacakları ortadadır. (2) Eski sakinlerin çok küçük bir bölümü alanda yeniden oturma şansına sahip olacaktır. (3) mahallede fiziksel standartları oldukça düşük olan evler (5) orta sınıfların ihtiyaçlarına uygun bir şekilde (4) yenilenmektedir (yeniden inşa edilmektedir). (6) Yenileme süreci mahalledeki mülk değerlerinde ciddi bir artış yaratmıştır. (7) Alanda sadece mülk sahiplerine ev verildiğinden, proje sonrasında mahallenin kiracı ağırlıklı bir yapıdan evsahibi ağırlıklı bir yapıya dönüşmesi beklenmektedir.

Alandaki yenileme sürecinin soylulaşma olmadığı yönündeki iddialar ise şu argümanları temel alabilir:

a) İnşa edilecek tüm yeni evler alanda mülk sahibi olanlara verilmekte. Dolayısıyla proje rant

²⁷ <http://www.haberturk.com/ekonomi/haber/192249-Sulukulede-insaat-basliyor.aspx>

için değil, mülk sahiplerinin daha iyi konutlarda yaşamalarına olanak vermek için gerçekleştirilmekte.

b) Yenileme alanı içindeki yaşayan kiracılar direk olarak yerinden edilmeyip, başka bir yere yerleştirilmekte. Üstelik gittikleri yerde (Taşoluk) kiracılara evsahibi olma imkânı da sunulmakta.

c) Süreç eski evlerin restore edilmesi şeklinde gerçekleşmemekte. Sulukule’de yaşanmakta olan süreç bu haliyle, Ruth Glass’ın 1960’lar Londra’sını anlatırken çizdiği soylulaşma portresinden (orta sınıfların teker teker işçi sınıflarının evlerini satın alıp onları restore ettiği) bir hayli farklılık göstermektedir.

Tablo 4.2 Soylulaşma?

	SOYLULAŞMA DEĞİL	SOYLULAŞMA
1	- sulukule’de inşa edilecek tüm evler mülk sahiplerine verilmekte.	- Sulukule’nin yeni sakinleri ile mevcut sakinleri arasında önemli sosyo-ekonomik farklar bulunmakta.
2	- Kiracılar doğrudan yerinden edilmiyor, başka yere yerleştirilmekte.	- Sulukule dar gelirlilerin erişimine kapanmakta. - Sulukule’nin yakın çevresi üzerindeki soylulaşma ve yerinden edilme baskıları oluşmakta. - Kiracılar yeni yerleştikleri konutlarda yaşamının getirdiği ekstra masrafları karşılayamamakta. - Alandaki tüm kiracılar hak sahibi olamamakta.
3	- Yeni binalar inşa ediliyor, eski evler restore edilmekte.	- Literatürde 90’lı yılların ortalarından beri böyle bir ayrım yapılmamakta.

Bu argümanlara karşılık yaşanan sürecin soylulaşma olduğuna dair deliller ise şöyle sıralanabilir:

a) Yeni inşa edilecek konutlarda yaşayacak olanlar ile mevcut sakinlerin sosyo-ekonomik seviyeleri arasında önemli farklılıklar olacağı anlaşılmaktadır. Evsahiplerinin önemli bir bölümü konutlarını üçüncü şahıslara satarak alanla ilişkilerini kesmişlerdir. Bu evlerin oldukça yüksek meblağlara satıldıklarını göz önüne alacak olursak, bu evlerin sahiplerinin

orta ve üst orta sınıflar olacaklarını söyleyebiliriz. Dolayısıyla, bölgede daha varlıklı kesimlerin, dar gelirliler ile yer değiştirdiği bir süreç yaşanmaktadır. Kaldı ki, emlak el değiştirmelerinin yaşanmadığı durumda dahi, mahallede yaşayan sakinler ile alanda yaşamayan mülk sahiplerinin yer değiştireceği bir süreç, ikinci grubun birinci gruba göre daha varlıklı kesimlerden oluşması durumunda, soylulaşma olarak adlandırılabilir.

b) Doğrudan yerinden edilmeler yaşanmasa da (kiracılara Taşoluk'ta yer gösterilse de) farklı biçimlerde dolaylı yerinden edilmeler yaşanmaktadır:

- Marcuse'un (1986) "dışlayıcı yerinden etme" (exclusionary displacement) olarak tanımladığı, bölgenin dar gelirlilerin erişimine tamamen kapandığı bir süreç yaşanmaktadır.
- Güncel soylulaşma literatürü, bu tür projelerin uygulanmasının ardından çevre muhitlerde de soylulaşma ve yerinden etme baskıları yaratacağını ortaya koymaktadır (Davidson and Lees 2005). Üstelik Davidson ve Lees'in de belirttiği gibi, bu tür dolaylı yerinden edilmelerin, doğrudan yerinden edilmeye göre, gözlerden uzakta gerçekleşecekleri ve bu nedenle kamu politikaları ile desteklenmeyecekleri düşünülecek olursa daha çarpıcı sonuçları olabilir.
- Kiracıların büyük bir bölümü yerleştirildikleri yerde artan yaşam masraflarını karşılayamadıkları için kendilerine verilen mülkleri satarak kent içinde kiracı olarak başka yerlere yerleşmiştir. Bir kısmı sattıkları mülkler ile belli bir birikim elde etmiş olsa da, artık piyasa seviyesinde kira ödemek durumunda olduklarından gelir seviyelerinde önemli bir iyileşme sağlamayı başaramadıkları durumda orta ve uzun vadede barınma sorunları yaşamaları olasıdır.
- Alanda yaşayan kiracıların bir bölümü kiracı olduklarını ispat edemedikleri için hak sahibi olamamıştır. Bu kesimlerin belli bir bölümü aktivistlerin yardımları ile yaptıkları itirazlar neticesinde sonradan hak sahibi olsalarda, alanda halen daha kiracı olup da hak sahibi olamayanların bulunduğu tahmin edilmektedir.

c) 90'lı yılların ortalarından itibaren literatürde geçmişte var olan yeni yapılaşma ile soylulaşma arasındaki ayrım ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla eski evlerin restorasyonu kadar, mevcut binaların ve hatta terk edilmiş ya da boş alanların yerine yeni yapıların inşa edildiği süreçler de soylulaşma kapsamında değerlendirilmektedir.

Yakın zamanda çıkan yayınlarda da soylulaşma ile dönüşüm süreçleri arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır. Örneğin Davidson ve Lees, Thames nehri kenarında içinde insan yaşamayan boş ya da terk edilmiş alanlarda yapılan yeni inşaatları, (1) direk olmasa bile dolaylı ya da sosyo-kültürel yerinden edilmelere (yakın çevredeki dar-gelirli mahallelerde) yol açmasından, (2) yeni gelenlerin kentli orta sınıflar olmasından, (3) ortaya "soylulaşmış bir fiziksel peyzaj/estetik" çıkmış ve sermayenin ihmal edilmiş bölgelere kanalizasyon

olmasından ötürü soylulaşma olarak tanımlamaktadır (yeni-bina soylulaşması).

Soylulaşma çalışmalarındaki en önemli isimlerden biri olan Neil Smith'in kentsel dönüşümün "bir sonraki soylulaşma dalgasını" temsil ettiğini belirtmesi (2002), yine Loretta Lees ve David Ley gibi diğer önemli isimlerin devlet eksenli soylulaşma süreçlerinin kentsel yenileme projeleri üzerinden gerçekleştirilmekte olduğunu vurgulamaları (2008), kentsel dönüşüm süreçlerinin soylulaşma olarak görülüp görülemeyeceği yönündeki tartışmaları büyük ölçüde ortadan kaldırııcı bir işlev görmüştür. Dolayısıyla geçmiş yıllarda birbirinden farklı olarak görülen bu iki sürecin bir bütün olarak yorumlanması yönündeki eğilimler ağırlık kazanmaktadır.

4.7 Sulukule İsminin Tercihi

Sulukule isminin idari olarak Neslişah ve Hatice Sultan mahalleleri sınırı içinde kalan yenileme alanını tanımlamak için kullanılması birkaç açıdan problem teşkil etmektedir. Yenileme alanı içinde yaşayanlar tarafından bu şekilde tanımlanmamaktadır. Daha da önemlisi, sakinlerin büyük bir çoğunluğu kendi yaşam alanlarının bu şekilde tanımlanıyor olmasından ciddi bir rahatsızlık duymaktadır. Mahallenin gerçek sahipleri olan sakinleri arasında kabul görmeyen ve rahatsızlık yaratan Sulukule isminin dışarıdaki aktörler (medya ve aktivistler) tarafından sürekli olarak kullanılıyor olmasının etik olmayan bir yönü olduğu açıktır.

Bu ismin ısrarla kullanılıyor olmasının değişik aktörler için farklı anlamları vardır. **Medya** için Sulukule gibi geniş kesimlerce bilinen ve değişik anlamlar çağrıştıran bir ismin kullanımı izleyiciler/okuyucular/dinleyiciler için haberin çekiciliğini arttıran bir unsur teşkil etmektedir. **Aktivistler** için ise Sulukule ismi **bir kaç açıdan** anlam taşımaktadır. Aktivistler içerisinde anahtar konumdaki bir çok kişi için Sulukule'de verilen mücadelenin arkasındaki temel motivasyonu burada bir Roman nüfusun yaşıyor olması oluşturmaktadır. Bu sürecin, Roman kimliğini çağrıştıran bir isim üzerinden yürütülmesi bu nedenle ayrı bir anlama sahiptir. **İkinci olarak**, medya üzerinden kamuoyu yaratmak aktivist hareketin izlediği stratejinin önemli bir ayağını oluşturmaktaydı. Sulukule isminin bu noktada da pratik bir faydasının olduğunu kabul etmek gerekir. Neslişah ya da Hatice Sultan mahallelerinin isimleri üzerinden aktivistler böylesine geniş spektrumlu bir destek sağlanamazdı. Zira Sulukule kendi başına marka değeri taşıyan ve toplumun geniş kesimleri tarafından bilinen bir isimdi. Arkalarındaki medya desteği ve sürekli gündem oluşturma becerileri aktivist hareketin sürekli genişleyerek

yeni aktivistleri bünyesine katmasına zemin hazırladı. **Üçüncü olarak**, Sulukule ismi eğlence evlerini çağrıştırmaktaydı ve aktivistler eğlence evlerinin açılmasının bölgenin ekonomik olarak yeniden kalkınması için gerekli olduğunu düşünüyorlardı.

Aktivistlerin bu stratejileri onlara kent (ülke/dünya) genelinde önemli bir kamuoyu desteği sağlamış olsa da, bu stratejiyi mahallede yaşayanların olurlarını alarak ve onları ikna ederek izlemedikleri için, süreç ilerledikçe mahalle içinde kendilerine destek bulmakta önemli zorluklar çektiler. Mahalleye yönelik herhangi bir stratejisi ya da ajandası olmayan ve tek amacı mahalle içinde yenileme projesi etrafından oluşan tabloyu farklı boyutları ile yansıtmak olan bu çalışmada da, bu ismin mahalleli üzerinde yarattığı olumsuz etkinin farkında olursa da, pratik nedenlerden ötürü (herkes tarafından bilinmesi, artık adeta bir marka haline gelmiş olması, söylendiğinde nereden bahsedildiğinin anlaşılması, tek kelimeden ibaret olması gibi) diğer alternatifler (Neslişah ve Hatice Sultan) yerine Sulukule isminin kullanılması tercih edilmiştir. Bu tercihte aşağıdaki nedenler önemli bir rol oynamıştır:

- Çalışmanın hazırlandığı tarihlerde yenileme alanı belediye'nin yıkım ekipleri tarafından tümüyle temizlenmiş, bölge yaşam alanı olmaktan çıkmış, proje sonrasında alanda yaşayacak sakinler arasında eski sakinlerin oranının oldukça sınırlı olacağına dair kuvvetli işaretler belirmiştir. Dolayısıyla Sulukule ismi ile anılmak istemeyen kesimlerin önemli bir bölümü bu alanda yaşama şansı bulamayacaktır.
- Sulukule ismi aktivistlerin yönlendirmeleri ile yerli/yabancı, yazılı/görsel medyada inanılmaz bir sıklıkla kullanılarak zihinlere kazınmıştır.
- Sakinlerin kendilerini daha rahat hissedecekleri Neslişah ve Hatice Sultan isimleri de idari sınırlarda yapılan oynamalar ile değiştirilmiş ve referans olma özelliklerini yitirmişlerdir.
- Yerli ve yabancı medyada Sulukule üzerine yapılan yayınlar neticesinde Sulukule ismi ihya olmuş, ismin çağrıştırdığı negatif anlamlar bir miktar azalmıştır.
- Ve son olarak, Sulukule isminin kullanımı, diğer alternatiflerine göre (Neslişah ve Hatice Sultan gibi) cümle kurgusu ve akış açısından kolaylık sağlamaktadır.

Yine de bu nedenler Sulukule isminin oranın gerçek sahiplerinin tercihlerine zıt bir şekilde kullanılıyor olduğu ve çalışmanın bu nedenle haklı olarak eleştirilere tabi tutulabileceği gerçeğini değiştirmemektedir.

5. SULUKULE'DE SOSYAL YAPI ve PROJE DESTEK EĞİLİMLERİ

Bu bölümde Sulukule'de 2007 yılı Eylül ayları içerisinde gerçekleştirilen anket çalışmasında elde edilen bilgiler yer almaktadır. Sulukule'de gerçekleşmekte olan yenileme süreci oldukça dinamik bir yapıya sahiptir. Anketlerin gerçekleştirildiği tarihlerden sonra sakinlerin görüşlerinde önemli değişimlere yol açacak nitelikte gelişmeler yaşanmıştır. Dolayısıyla, anket sonuçlarından yapılacak çıkarımlar, sadece alanda yaşayan sakinlerin 2007 Eylül ayı içerisindeki durumlarını ve görüşlerini yansıtabilir. Başka bir deyişle, bu sonuçlar Sulukule'nin, anketlerin gerçekleştirildiği zaman diliminde içinde bulunduğu koşullar ve bağlamlar göz önüne alınarak değerlendirildiği takdirde bir anlam taşır.

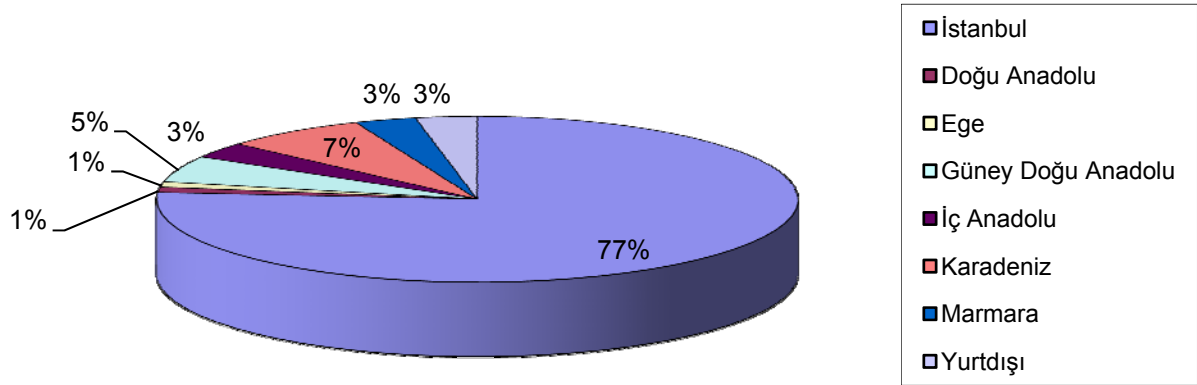
Aşağıdaki paragraflarda Sulukule'deki sakinlerin sosyal profillerine ilişkin bilgiler, aksi belirtilmediği sürece **2007 Sulukule Hanehalkı Anketi** (2007 SHA) sonuçları temel alınarak aktarılmaktadır. 2007 SHA'nın yeterli olmadığı noktalarda ya da değinmediği bazı konularda belediye tarafından yaptırılan 2006 Sulukule Hanehalkı Anketi'nin (2006 SHA) sonuçlarına başvurulmaktadır.

5.1 Demografik Nitelikler

Anket yapılan sakinler ağırlıklı olarak **kadınlardan** oluşmaktadır (% 70). Bunun temel nedeni anketlerin hafta içi gündüz saatlerinde, erkeklerin ağırlıklı olarak işte ya da mahalle içindeki kahvelerde bulunduğu bir zaman diliminde, gerçekleştirilmiş olmasıdır. Ankete katılanların **ortalama yaşları** 43'tür. Görüşülenlerin yaklaşık dörtte biri (% 28) 30 yaşın altında, % 35'si 30-49 yaş aralığında ve % 37'si 50 yaşın üzerindedir. Ortalama ve ortanca değerler arasında ciddi bir fark olmaması normale yakın bir dağılım olduğunu göstermektedir. Ankete katılanların yaklaşık dörtte üçü evlidir (% 72.4). Geride kalanların % 9.2'u bekârlardan ve % 18.4'i de dul ya da boşanmış sakinlerden oluşmaktadır.

Doğum yeri

Aşağıdaki pasta grafikte, anket yapılan sakinlerin **doğum yerlerine** göre dağılımı görülmektedir. Buna göre sakinlerin yaklaşık dörtte üçünün (% 77) İstanbul doğumlu oldukları görülmektedir. İstanbul doğumlular dışında kalan sakinlerin doğum yerleri sırasıyla Karadeniz bölgesi (% 7) ve Güneydoğu Anadolu (% 5) bölgelerinde yer alan illerdir.

Şekil 5.1 Doğum Yerine Göre Dağılım

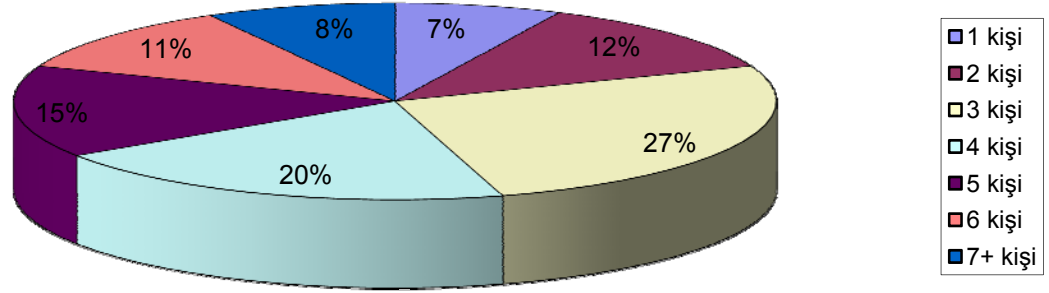
İstanbul doğumlu olma oranları gerek İstanbul ortalamalarının bir hayli üzerinde seyretmektedir. 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre İstanbul’da yaşayanların yaklaşık üçte biri (% 37,7) İstanbul doğumlulardan oluşmaktadır. Neslişah Mahallesi’nde, Hatice Sultan’a göre İstanbul’da doğma oranlarının % 10 kadar daha yüksek olduğu görülmektedir (iki mahallede İstanbul’da doğma oranları sırasıyla % 81 ve % 72).

Bu verilerden yola çıkarak Sulukule’deki nüfusun kentteki birçok bölgeye göre İstanbul ile çok daha güçlü bağlar içerisinde olduğunu söylenebilir. İstanbul’da kalış sürelerine ilişkin rakamlar da bunu doğrular nitelikte. Yenileme alanı sınırları içerisinde yaşamakta olan sakinlerin İstanbul’da kalış süreleri ortalamaları 36.6 yıldır. Neslişah Mahallesi sakinleri, Hatice Sultan’dakilere göre ortalama 5 yıl daha uzun süredir İstanbul’da yaşamaktadır.

Yenileme alanının Romanlarla özdeşleştirilmiş olmasından ötürü ankette sakinlerin etnik kökenleri hakkında fikir sahibi olmaya yönelik önemli bir soruya daha yer verilmiştir: “**Roman mısınız?**” sorusuna anket yapılan 99 sakinden 20’si (%21) “evet”, 76 sakin hayır cevabını vermiş, 3 sakin de cevap vermemiştir. Roman ve Çingene kelimelerinin sahip olduğu olumsuz imajdan ötürü sakinlerin bir bölümü etnik kökenlerini açıkça ifade etmekten kaçınmakta olduklarından dolayı, bu cevaplar alanda yaşayan Roman nüfusun yoğunluğu hakkında kesin bir fikir sahibi olmamıza olanak sağlamamaktadır. Örneğin anket sırasında Roman olmadığını söylemiş olan kimi sakinler anket sonrasında yaptığımız sohbetler sırasında Roman olduklarını ifade etmişlerdir [bu tür durumlarda şüphesiz geriye dönüp ankette işaretlenen cevaplar düzeltilmemiştir]. Bu nedenle, bu rakamları alanda yaşayanların en az beşte biri Romanlardan oluşuyor şeklinde yorumlamak daha doğru olacaktır.

Aile yapısı

Anket sonuçlarına göre aile büyükleri ortalama olarak 4.1 kişiden oluşmaktadır (ortanca değer 4). İki mahalle arasında aile büyüklükleri açısından bir fark gözlenmemektedir. Görüşülen sakinlerin % 65'i dört ya da daha az kişiden, yaklaşık yarısı da (% 46) üç ya da dört kişiden oluşan ailelere sahiptir.

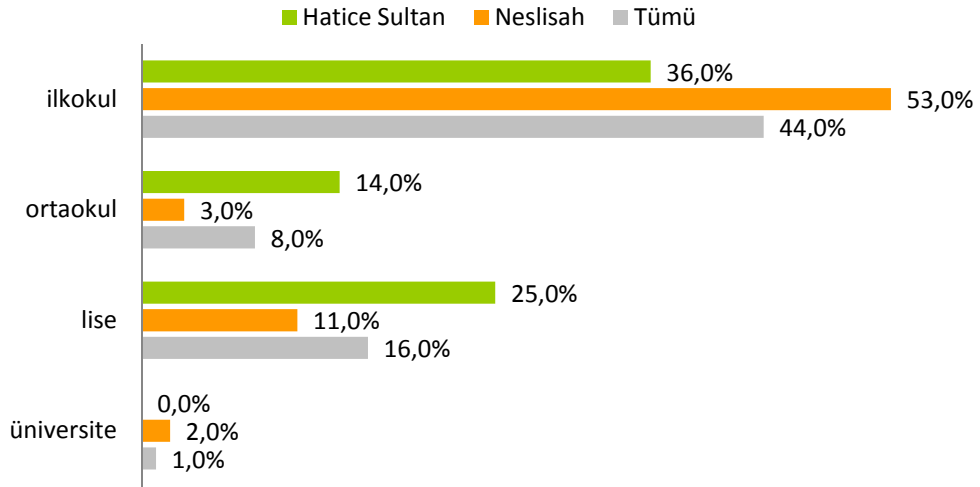

Şekil 5.2 Aile Büyüklükleri

Eğitim

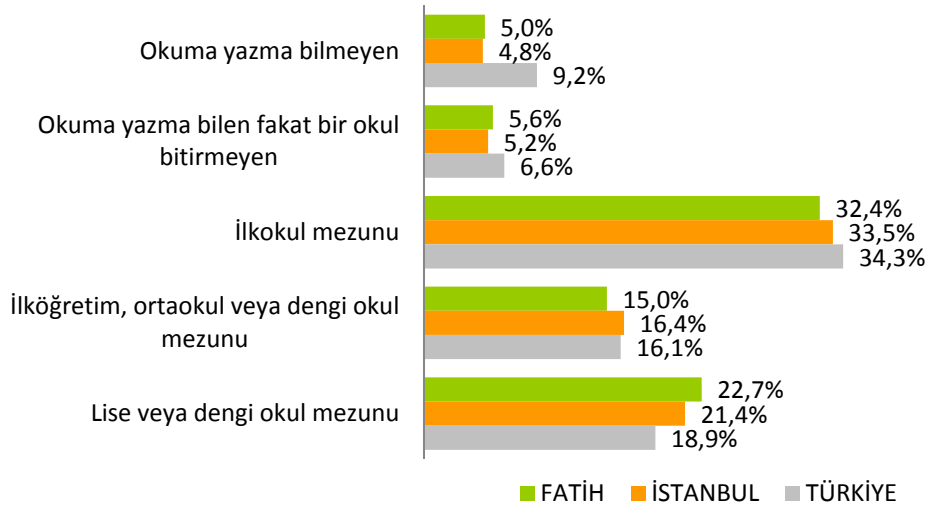
Anket sonuçları yenileme alanı içerisinde eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Görüşülen sakinlerden 75'i eğitim durumu ile ilgili bilgi vermiştir ve bunların % 44'ü ilkokul (eski sistemde 5 yıl eğitim alanlar) % 8'i ortaokul ve % 17'si lise ve sadece % 1'i üniversite mezunudur; ilkokulu terk edenlerin (5 yıldan daha az eğitim alanların) oranı ise %31'dir. Ankete katılanlar arasında bir eğitim kurumunda bir süreliğine de olsa okuduğunu belirtmiş olan (tüm sakinlerin değil) 72 kişinin eğitim gördüğü yılların ortalaması 5.86'dır²⁸.

²⁸ Eğitim düzeyine yönelik verilere, anket sorularının soruluş biçimindeki teknik bir sorundan ötürü temkinle yaklaşmak gerekir. Anket sonuçlarında cevap vermiyor gözükten 24 kişiden bir bölümünün hiç okula gitmeyenlerden oluşuyor olmaları muhtemeldir. 2006 SHA'da "okur yazar olmayan" kesimlerin oranı %30.6 olarak ifade edilmiştir.

Şekil 5.3 Eğitim Düzeyi

2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Sayımı sonuçları ile karşılaştırıldığında, ilkokul mezunu olma dışında kalan oranların il ve ilçe ortalamalarının oldukça altında seyrettiği görülmektedir: görüşülen sakinler arasında ortaokul ve lise mezunlarının oranı, il ve ilçe ortalamalarının sırasıyla yaklaşık üçte biri ve yarısı kadar; üniversite mezunu olanların oranı ise 8’de biri kadardır. Özellikle ilkokul terk etme oranlarındaki yükseklik dikkat çekmektedir. 2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Sayımı sonuçlarına göre alanda ilkokulu terk etme oranları il ve ilçe oranlarına göre 4 kat daha fazladır.

Şekil 5.4 2008 ADNKS Türkiye, İstanbul, Fatih Eğitim Durumları (www.tuik.gov.tr: TUIK ADNKS sonuçlarından uyarlanarak hazırlanmıştır.)

Anket sonuçları okuma yazma bilme oranları konusunda açıklayıcı bilgiler vermemektedir.

2006 yılında Neslişah mahallesinde gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre (2006 SHA), bu mahallede okuma yazma bilmeyenlerin oranı % 31 (erkekler için %12, kadınlar için %44)²⁹. Bu oran 2008 ADNKS sonuçlarına göre il ve ilçe oranlarının yaklaşık 5 katı kadardır.

5.2 İş ve Gelir

İş

Anketin yapıldığı tarihte, görüşülen sakinlerin % 28'i çalışmakta olduklarını belirtmişlerdir. Neslişah'ta çalışma oranları (% 24) Hatice Sultan'ın (% 34) aşağısındadır. Erkek sakinlerin % 70'i (30 kişiden 21'i) çalıştığını belirtmiştir. Her iki mahallede de görüşülen sakinlerin büyük bir bölümü herhangi bir sosyal güvence sistemine (SSK, Bağkur, Emekli Sandığı) bağlı olmadıklarını söylemişlerdir (% 59.6). Bu noktada iki mahalle arasında ciddi bir fark olduğu göze çarpmaktadır. Hatice Sultan'da sakinlerin yaklaşık yarısı (% 48) sosyal güvenlik sisteminin dışında yer alırken; Neslişah'ta bu oran % 69'lar seviyesindedir.

Ailenizde müzisyen kimse var mı?

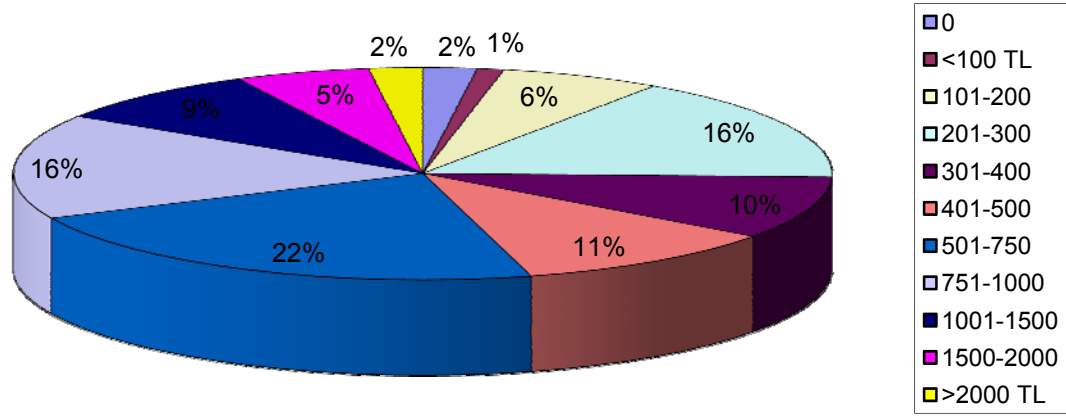
Bölgenin dışarıdan Romanlarla ve eğlence evleriyle ilişkilendirilmiş olmasından ötürü sakinlere yaptıkları iş, yanında ailelerinde müzisyen olup olmadığı da sorulmuştur: “Ailenizde müzisyen kimse var mı? (enstrüman çalan, şarkı söyleyen, dans eden)” şeklindeki sorumuza görüşülen 99 sakinden 10'u (% 11) evet cevabı vermiştir. Soru cümlesinden de anlaşılacağı üzere burada sakinlerin profesyonel olarak müzikle uğraşıp uğraşmadıkları değil, müziğe duydukları ilgi ölçülmeye çalışılmıştır. Anketler sırasında aile fertlerin yaptıkları işler sorulmuş, çalıştığı bildirilen 147 kişiden yalnızca 2'sinin (%1.3) müzisyenlik yaptığı bildirilmiştir. 2006 Sulukule Hanehalkı anketinde de yaptığı işi “müzisyen” olarak bildirenlerin oranı % 3'tür. Bu sonuçlar aktivistler ve medya tarafından sürekli gündeme getirilen ve mahalledeki en önemli olgu gibi sunulan müzik icra etme konusunun aslında mahalledeki resmin yalnızca bir bölümünü yansıttığını göstermektedir³⁰.

²⁹ 2000 nüfus sayım sonuçlarına göre bu oran aynı zamanda yenileme alanının içinde bulunduğu Neslişah Mahallesi genelindeki okuma yazma bilmeme oranlarının (% 9.3) yaklaşık iki katı kadardır.

³⁰ Buradan eğlence evlerinin mahalle ve mahalleli için ekonomik olarak bir önem taşımadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Eğlence evleri uzunca bir süre yarattığı doğrudan ve dolaylı işlerle mahalle içinde birçok aileye geçim kaynağı olmuştur (bkz. Bölüm VI).

Gelir

Anketin yapıldığı tarihlerde, görüşülen sakinlerin yaklaşık yarısının (% 46) ailecek elde ettikleri aylık gelirlerin 500 TL'den, dörtte birinin 300 YTL'den ve % 10'unun da 200 TL'den az olduğunu bildirmektedir. Bu rakamlara iki nedenden ötürü temkinli yaklaşmak gerekir: **kişisel beyana dayalı** oldukları ve gelirle ilgili sorulara toplum genelinde çeşitli kaygılardan ötürü dürüst cevap vermemek gibi bir eğilim olduğu için. Sakinlerin bir bölümü, yenileme sürecinde daha avantajlı bir konuma sahip olabilmek için gelir seviyelerini bilinçli bir şekilde daha aşağıda göstermiş olabilirler. Yine de, başka bir alternatifi olmadığından, anket sonuçları elimizde bu konudaki en önemli veri kaynağını oluşturmaktadır.

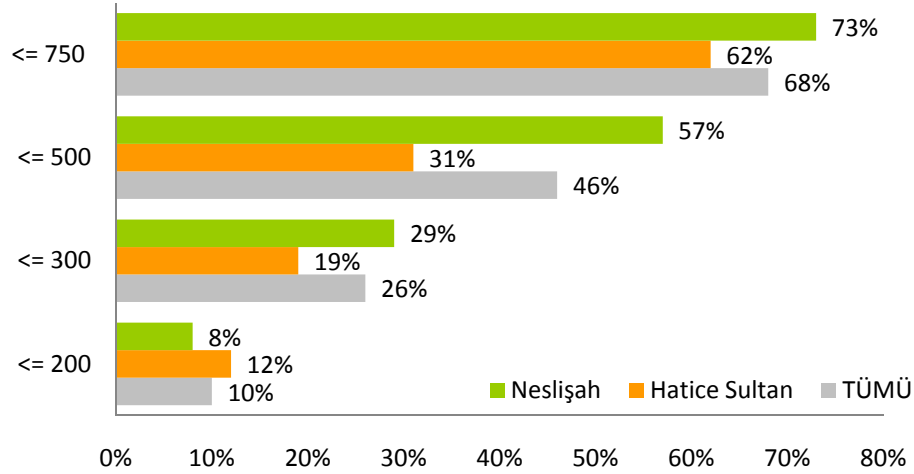

Şekil 5.5 Gelir Düzeyi

Açlık ve yoksulluk sınırlarına ilişkin temkinli açıklamaları ile dikkati çeken TÜİK rakamlarına göre bile, alanda yaşayanların yarısının yoksulluk sınırının altında, onda birinin ise açlık sınırının altında olduğu görülmektedir. Yoksulluk ve açlık sınırları için Kamu-Sen ya da Memur-Sen gibi başka kurumların verdikleri sınırları kabul ettiğimizde ise alanda yaşayanların neredeyse tamamının yoksulluk sınırının altında, % 70'inin de açlık sınırının altında kaldığını kabul etmek gerekir³¹. Görüşülen sakinlerin yalnızca % 7.5'i 1000 TL ya da üzeri miktarda gelir kazanmaktadır. Buna ek olarak 95 sakinden 21'i (% 22) **dışarıdan**

³¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2007 yılı tahmini değerlerine göre dört kişilik bir aile için açlık sınırı 222 YTL, yoksulluk sınırı ise 570 YTL. Radikal gazetesinin haberine göre, Türkiye Kamu-Sen 2007 Temmuz ayı itibarı ile 4 kişilik bir aile için açlık sınırının 862 YTL, asgari geçim sınırının 1.135 YTL olduğunu; Memur-Sen ise bu iki değerin sırasıyla 796 YTL ve 1.146 YTL olduğunu iddia etmekte. (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=230836>; 24 Ekim 2009 tarihinde erişildi) (primary source'a ulaşmaya çalış TÜİK verilerinde).

yardım aldıklarını ifade etmektedir. Yardım alan sakinlerin 8'i para, 11'i yiyecek, 3'ü giyecek ve 13'ü yakacak yardımı aldığını bildirmiştir (4 aile iki, 5 aile de üç farklı türde yardımı birden almaktadır).

Şekil 5.6 Aylık Gelir Seviyeleri

Hatice Sultan'daki gelir düzeyi, Neslişah'ın bir miktar üzerinde seyretmektedir. İki mahallede ortanca kategorik gelir değerlerinde, Hatice Sultan'ın, Neslişah'tan bir basamak yukarıda olduğu görülmektedir (gelir aralığı 100 TL olduğundan bu arada yaklaşık 100 TL'lik bir fark olduğu anlamına gelir). İki mahallede gelir düzeyi 300 TL'nin aşağısında olanlar arasında % 10 olan fark, 500 TL'nin aşağısında olanlarda % 24'e çıkmaktadır.

“Ailenizde işsiz olup iş aramakta olan kaç kişi var?” sorusuna görüşülen sakinlerin % 67'si “kimse yok” cevabını vermiştir³². Bu oranlar, mevcut ekonomik koşulların sakinlerin büyük bir bölümünce kanıksanmış olduğu ve sakinlerin genel olarak bunu değiştirme arayışı içinde bulunmadıklarını göstermektedir. Anket sonuçları bunun nedenlerine ilişkin açıklayıcı verileri içermemektedir.

Ailelerin ekonomik durumları ile ilgili bir diğer önemli veri de **yeşil kart sahipliğidir**. Görüşülen sakinlerin önemli bir bölümünün (yaklaşık dörtte biri - % 28) ailesinde yeşil kart sahibi en az bir fert bulunmaktadır. Özellikle **Neslişah**'ta yeşil kart sahipliğinin yüksekliği dikkat çeker boyuttadır: sakinlerin üçte birinin (% 38) ailesinde yeşil kart bulunmaktadır.

³² Görüşülen sakinlerin yaklaşık üçte birinin ailelerinde (%31) iş arayan en az bir kişi, onda birinde ise iş arayan en az iki kişi bulunmaktadır.

Alanda yaşayanların ekonomik seviyeleri hakkında fikir verebilecek değişkenlerden biri de sahip oldukları birikimler. “**Arabanız, başka bir yerde bir eviniz ya da arsanız var mı?**” soruna cevap veren 92 sakinden 81’i (% 88’i) “yok” cevabını vermiştir. Kalan 11 sakinden 4’ünün arabası, 5’inin başka yerde bir evi, 1’inin arsası ve 1’inin de hem evi, hem de başka yerde bir arsası vardır. Görüşülen sakinlerin yaklaşık beşte birinin (% 19) evinde **bilgisayar** bulunmaktadır. Bilgisayar sahipliği de yine iki mahalle arasındaki ayrım hakkında fikir vermektedir. Hatice Sultan’da bu oran, Neslişah’ın yaklaşık üç katı daha fazladır (sırasıyla % 30 ve % 11).

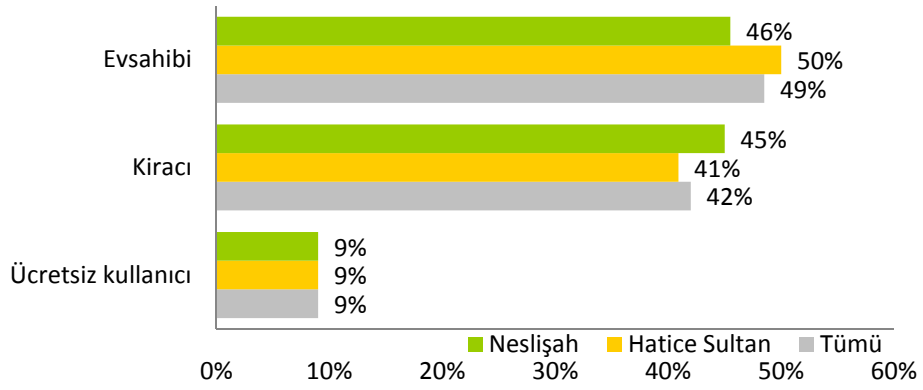
5.3 Mülkiyet ve Yaşam Kalitesi

Görüşülen sakinlerin % 53’ü **apartman** dairelerinde, % 47’si da **müstakil evlerde** yaşamaktadır. Sakinlerin önemli bir bölümünün yaşadıkları evde uzun bir geçmişlerinin olduğu gözlenmektedir: Sakinlerin ortalama olarak bulundukları **evde** kalış süreleri 18.7 yıldır. Bu değer evsahipleri için 22.8, kiracılar için ise 14.9 yıldır.

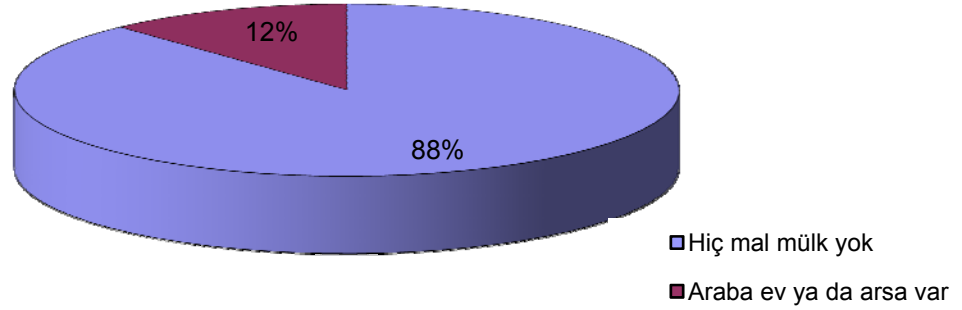
Görüşülen sakinlerin yaklaşık dörtte biri (% 23) de **doğduklarından beri aynı evde** yaşamaktadırlar. Özellikle kiracılar ve ücretsiz kullanıcılar arasında bu oranın yüksekliği oldukça dikkat çekicidir. Kiracıların yaklaşık beşte biri (%16.7) doğduklarından beri aynı evde oturmakta olduğunu dile getirmektedir (evsahipleri için bu oran % 27.1). Özellikle Neslişah Mahallesi’nde **kiracılar ve ücretsiz kullanıcılar** ile evsahiplerinin doğduklarından beri aynı evi kullanma oranları eşdeğer düzeydedir (yaklaşık % 30). Evsahibi olmayan sakinlerin dahi aynı evde ortalama olarak 15 yıl gibi oldukça uzun bir süredir yaşıyor olmaları ve önemli bir kısmının doğduklarından beri aynı evi kullanıyor olmaları, bir anlamda yenileme alanındaki evlerin kullanım değerinin, değişim değerinin üzerinde seyrettiğini göstermektedir.

Evsahipliği – Kiracılık

Görüşülen sakinlerin **yaklaşık yarısı (% 48,5) ev sahiplerinden** oluşmaktadır. Bu oran 2000 nüfus sayım sonuçlarına göre İstanbul geneli ortalaması olan % 57,9’un biraz altında olsa da, Sulukule gibi oldukça bakımsız ve uzun yıllar yatırım görmemiş bir bölge için yine de yüksek olarak kabul edilebilir. Sakinlerin % 42,5’si kiracılardan ve % 9’u da ücretsiz kullanıcılardan oluşmaktadır: her iki oran da İstanbul ortalamasının üzerindedir (2000 sayımına göre İstanbul’da yaşayan kiracıların oranı % 35, ücretsiz kullanıcıların –“ev sahibi değil ama kira ödemeyen”- oranı % 5.2’dir).

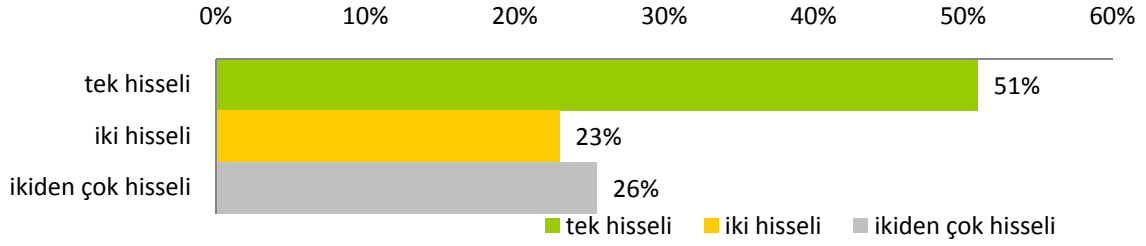
Şekil 5.7 Mülkiyet Durumu

Şekil 5.8 Mal-Mülk Durumu

Anketin **metodoloji** bölümünde değinildiği gibi, anketlerin avlulu evleri metodolojik nedenlerden ötürü dışarıda bırakmasından ötürü anket sonuçlarında gözükken evsahipliği ve kiracılık oranlarına temkinli yaklaşmak gerekir. Avlulu evlerin de örnekleme katılması durumunda alandaki kiracılık oranlarının, anket sonuçlarındaki oranların daha üzerinde olacağı varsayılabilir. Bu noktada bize yardımcı olabilecek bir başka veri yenileme alanının **Neslişah Mahallesi**'ne giren bölümünde belediyenin talebiyle **2006 Mayıs** ayında gerçekleştirilen anket çalışmasıdır (2006 SHA). Bu anketin sonuçları da, 2007 SHA sonuçlarını doğrular niteliktedir: avlulu evlerin en yoğun olduğu Neslişah mahallesinde görüşülen sakinlerin % 52'si evsahiplerinden, % 39'u kiracılardan ve % 9'u da ücretsiz kullanıcılardan oluşmaktadır.

Hisseli Yapı

Şekil 5.9 Hisseli Evler

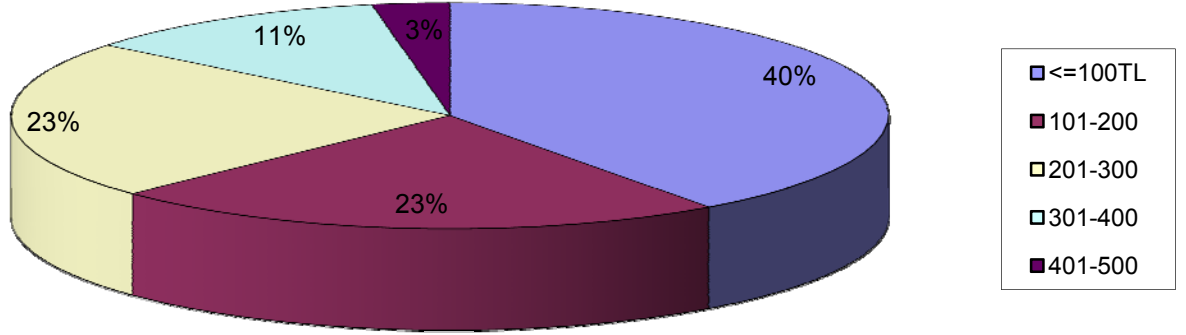
Yenileme alanında yaşayan nüfusun mahalleleri ile bir hayli uzun bir geçmişi vardır (ortalama kalış süreleri 30 yıl). Sakinlerin önemli bir bölümünün birkaç kuşaktır aynı bölgede konumlanmış olmaları ister istemez bu evlerin hisseli bir yapıya sahip olmalarına neden olmuştur. Görüşülen evsahiplerinin yaklaşık yarısı için durum böyledir (% 49). Hisseli evlerin yaklaşık yarısı (% 48) iki hisseli, diğer yarısı da iki ya da daha çok hisseli evlerden oluşmaktadır.

Kira

Anket sonuçlarına göre mahalledeki kira ortalamaları 187,5 TL’dir. Bu rakam örneğin 2006 yılı (anketin yapıldığı tarihten bir sene önceki) için İstanbul’daki ortalama kira bedelinin (457 TL) neredeyse üçte biri kadardır³³. Sakinlerin % 97’si 400 TL’nin altında, % 86’sı 300 TL’nin altında, % 63’ü 200 TL’nin altında, % 40’ı ise 100 TL’nin altında kira bedelleri ödemektedir. Dolayısıyla Sulukule’deki kiracı sakinlerin neredeyse tamamına yakınının ödedikleri kira bedelleri kent ortalamasının altında seyretmektedir. Sakinlerin ödedikleri **kira bedelleri** gelir seviyeleri hakkında da fikir vermektedir. Bu durum, mevcut sakinlerin şu an yaşadıkları bölgeyi terk etmeleri durumunda, aylık giderlerinde mevcut giderlerine göre oransal olarak ciddi artışlar olacağını göstermektedir³⁴.

³³ İstanbul genelindeki ortalama kira değerleri 2006 Aralık ayı itibarı ile 457.15 YTL’dir (Radikal, 1 Ocak 2007: “Kira artışı enflasyonu ikiye katladı”: <http://213.243.28.21/haber.php?haberno=209378> – erişim: 3 Mayıs 2007).

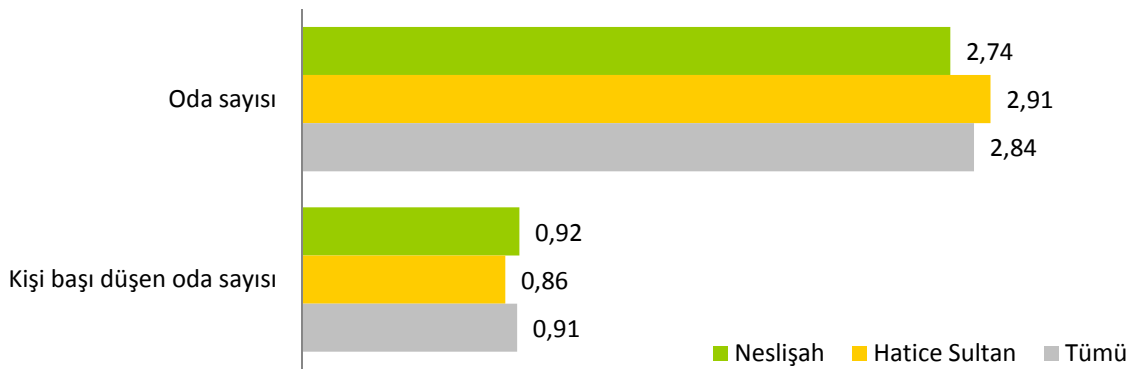
³⁴ Örneğin 100 TL kira ödeyen bir sakinin, 500 TL kira ödemeye başlaması, mevcut duruma göre 5 kat daha fazla kira ödemesi anlamına gelmektedir.

Şekil 5.10 Aylık Kira Bedelleri

Yaşam Kalitesi

Mahallede geçirilen süre içerisinde, yenileme alanı sınırları içinde, özellikle alanın güneyinde Neslişah Mahallesi sınırları dâhilinde, yaşam standartlarının oldukça düşük olduğu hanelere rastlanmıştır. Yukarıdaki değinilen bazı başlıklar (gelir seviyesi, kira bedelleri, ailede çalışan kişi sayısı, dışarıdan yardım alma) alandaki yaşam kalitesinin düzeyine ilişkin bir miktar fikir vermektedir. Aşağıda yaşam kalitesi hakkında daha ayrıntılı bilgi sahibi olmamıza olanak sağlayacak bir dizi yeni değişkeni incelenecektir. Bu değişkenler sırasıyla oda sayısı, kişi başına düşen oda sayısı, ev toplam m²'si, kişi başına düşen m², evde telefon olma durumu, evde suların akma durumudur.

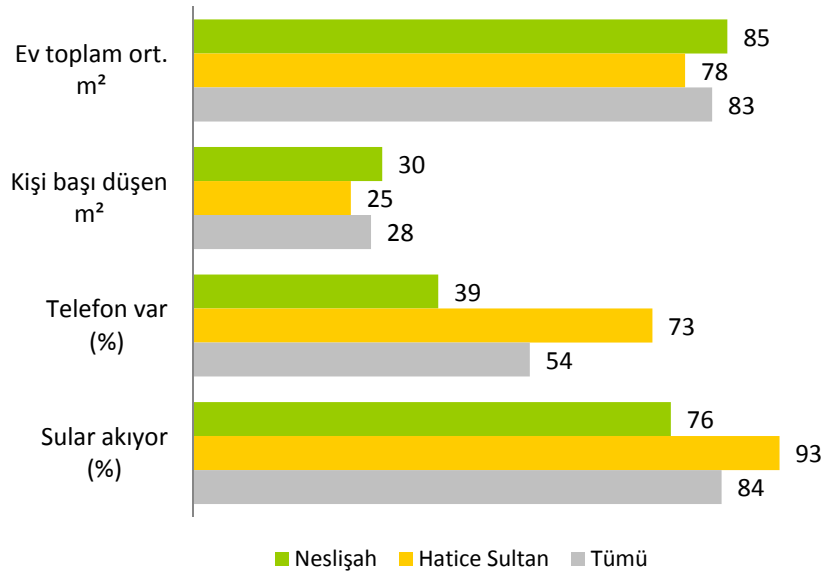

Şekil 5.11 Oda Sayısı

Aylık gelirleri ve ödedikleri kira bedelleri düşünüldüğünde, alanda yaşayanların oldukça küçük metrekareli mekânlarda ve kalabalık aileler halinde yaşadıkları düşünülebilir. Ne var

ki, anket sonuçları bu öngörülerini doğrular nitelikte değildir.

Anket sonuçlarına göre görüşülen sakinlerin yaşadıkları evlerde bulunan **oda sayılarının** ortalama değeri 2.8'dir. Bu rakam hanehalkı büyüklüğü ile beraber değerlendirildiğinde, **kişi başına düşen oda sayısının** yaklaşık 1 olduğu görülmektedir. Bu rakam öngörülerin bir hayli üzerindedir. Görüşülen sakinlerin oturdukları evlerin ortalama olarak 83 m² olduğu görülmektedir. Bu değer, önceki göstergeler (gelir düzeyi, kira bedeli gibi) dikkate alındığında bir hayli şaşırtıcıdır. Zira hanehalkı büyüklüğü ile birlikte düşünüldüğünde konutlarda **kişi başına düşen m²** değerlerin, sosyal konutlar için kabul edilen kişi başı 25 m² değerinin altında kalmadığı görülmektedir. Yine ilginç bir sonuç, yaşam kalitesinin düşüklüğü dışarıdan gözlenen Neslişah mahallesinde kişi başına düşen m² değerlerin (30 m²), Hatice Sultan'daki değerlerin üzerinde olmasıdır. Kişi başına düşen m²'lerin ve oda sayılarının beklentilerden farklı çıkmasının bir nedeni, mahalledeki ortalama hanehalkı büyüklüğünün 4 gibi görece düşük bir değer olmasıdır.

Şekil 5.12 Yaşam Standardı

Yenileme alanında yaşayanların yaşam koşulları hakkında fikir sahibi olabilmek için sakinlere **evlerinde telefon** olup olmadığını ve anketin yapıldığı tarihte **sularının kesik** olup olmadığını sorulmuştur. Bu iki değişken yenileme alanı bütünündeki yaşam koşullarını anlamamıza yardımcı olurken aynı zamanda iki mahalle arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkları da gözler önüne sermektedir.

Görüşülen sakinlerin yaklaşık yarısının **evinde telefon** yoktur (% 46). Telefon sahipliği konusunda iki mahalle arasında ciddi bir fark olduğu gözlenmektedir: telefon sahipliği Hatice

Sultan Mahallesi'nde (% 73), Neslişah Mahallesi'ne oranla (% 39) yaklaşık iki kat daha fazladır. Alandaki yaşam kalitesi hakkında fikir verebilecek belki en önemli değişken ev içinde akar durumda şebeke suyunun bulunup bulunmama durumudur.

Görüşülen 99 sakinden 16'sı (% 16) görüştüğümüz tarihte **evlerinde suların kesik** olduğu bildirmiştir. Bu kişiler su ihtiyaçları mahalle içindeki çeşmelerden gün aşırı bidonlarla ya da hortumla su taşıyarak karşılamaktadır. Evlerinde su olmamasının nedeni geçmişte ödenmeyen su faturalarıdır. Ekonomik koşulların getirdiği kısıtlar yanında, yenileme projesinin yarattığı belirsizlik ortamı, onları bu borçlarını kapatıp sularını yeniden açtırmaktan alıkoymaktadır. Evlerinde su olmayan sakinlerin oranı Neslişah Mahallesi'nde, Hatice Sultan Mahallesi'ne göre üç kat daha fazladır. Sakinlerin yaklaşık dörtte biri evlerinde suların akmadığını belirtmişlerdir (% 24). Evde telefon bulunması ve suların akıyor olması, gerek yenileme alanı bütünü ile kentin geri kalanı arasındaki, gerekse Neslişah ve Hatice Sultan mahalleleri arasındaki ayrışmayı açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu değişkenler aynı zamanda mahallelerdeki gelir seviyeleri hakkında da fikir vermektedir.

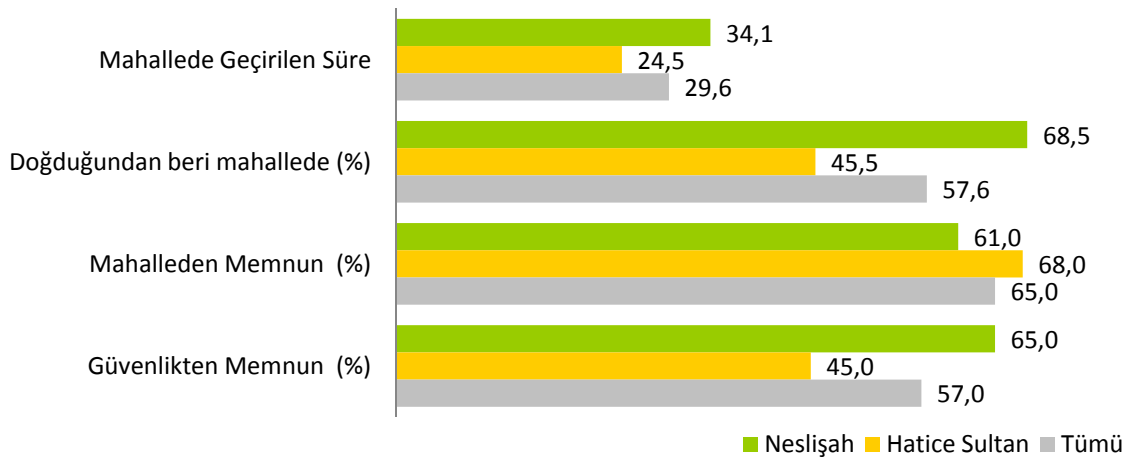
Foto 5.1 Çeşmeye hortum bağlanarak günlük su ihtiyacının karşılandığı bir örnek (T.İ. arşivi)

5.4 Memnuniyet Algıları

Mahallede kalış süreleri

Anket sonuçları sakinlerin mahalle ile geçmişten gelen güçlü bağlara sahip olduklarını göstermektedir. Görüşülen sakinlerin **mahallede kalış süreleri** ortalama 29.6 yıldır. Mahallede kalış süreleri ile ilgili iki mahalle arasında ciddi bir farkın bulunduğu gözlenmektedir: Neslişah'ta sakinleri, Hatice Sultan'dakilere göre ortalama olarak 9,5 yıl daha fazla süredir aynı mahallede yaşamaktadır. Sakinlerin mahalle ile kurmuş olabilecekleri bağın düzeyi hakkında fikir verebilecek bir diğer değişken de **doğduğundan beri aynı mahallede yaşayanların** oranıdır.

Görüşülen sakinlerin % 57'si doğduğundan beri bu mahallede yaşamakta olduğunu bildirmektedir. Bu oran Neslişah mahallesinde % 68.5, Hatice Sultan'da ise % 45.5'dir. **Bir önceki evlerinin nerede olduğunu** sorusuna verilen cevaplar da sakinlerin mahalle ile güçlü bir bağ kurduklarını göstermektedir. Soruya cevap veren sakinlerin (kayıp değer sayısı 21) % 64'ü, bir önceki evlerinin mahalle içinde olduğunu belirtmektedir³⁵.

Şekil 5.13 Memnuniyet

Mahalleden memnuniyet

Görüşülen sakinlerin önemli bir bölümünün **mahalleden memnun** olduğu gözlenmektedir. Sakinlerin % 65'i mahalleden memnun olduğunu bildirmekte; bu oran iki mahallede birbirine yakın düzeylerde seyretmektedir (iki mahalle arasında Hatice Sultan lehine % 7'lik bir fark

³⁵ Sakinlerin % 16.5'i bir önceki evlerinin Fatih ilçe sınırları içerisinde, % 12,7 başka bir ilçede ve % 6.3'ü ise başka bir ilde olduğunu bildirmiştir.

var). Sakinlerin % 29'u mahalleden memnun olmadıklarını bildirmektedir. İki mahallede arasında sakinlerin memnun olmama oranları arasında kayda değer bir fark gözlenmemektedir.

Güvenlikten memnuniyet

Yenileme alanı genelinde **güvenlikten memnuniyet** oranlarının ise mahalleden memnuniyete göre bir miktar daha aşağıda seyrettiği görülmektedir. İki alandaki sakinler arasında güvenlikten memnun olduklarını bildirenlerin oranı % 57 (mahalleden memnuniyet oranının 8 puan altında). Mahalleden memnuniyetten farklı olarak, güvenlikten memnuniyet algısının iki mahallede ciddi manada farklılaştığı dikkat çekmektedir. Güvenlikten memnuniyet algılaması, Neslişah'ta mahalleden memnuniyet değerlerinin 4 puan üzerine çıkarak % 65'lerde seviyesinde seyretmekte; buna karşılık Hatice Sultan'da mahalleden memnuniyet oranlarının 23 puan altına inerek % 45 düzeyine gerilemektedir. Hatice Sultan'daki güvenlikten memnun olma oranı, Neslişah'takinin 20 puan altındadır. Güvenlikten memnun olmama oranlarında da iki mahalle arasındaki ciddi bir ayrışmanın yaşandığı gözlenmektedir. Neslişah'ta, sakinlerin yaklaşık dörtte biri, Hatice Sultan'da ise yarısı güvenlikten memnun olmadığını belirtmektedir.

Hatice Sultan'da, Neslişah'tan farklı olarak, mahalle ve güvenlik algıları arasındaki ciddi ayrışmanın temel nedenlerini, sakinlerin deyimiyle “aşağı mahalle” ile “yukarı mahalle” arasındaki yaşam tarzlarından kaynaklanan farklarda aramak gerekir. Hatice Sultan'da (“yukarı mahalle”) yaşayanlar, “aşağı mahallede” yani Neslişah'taki yaşam tarzını ve bazı faaliyetleri (uyuşturucu satışı ya da tüketimi gibi) kendi güvenlikleri için bir tehdit olarak görmektedir. Diğer taraftan ilginç bir şekilde bu tür faaliyetlerle iç içe yaşayan Neslişah Mahallesi sakinleri, genel olarak bu durumu kendileri için bir tehdit olarak görmemektedir.

5.5 Proje Destek Eğilimleri

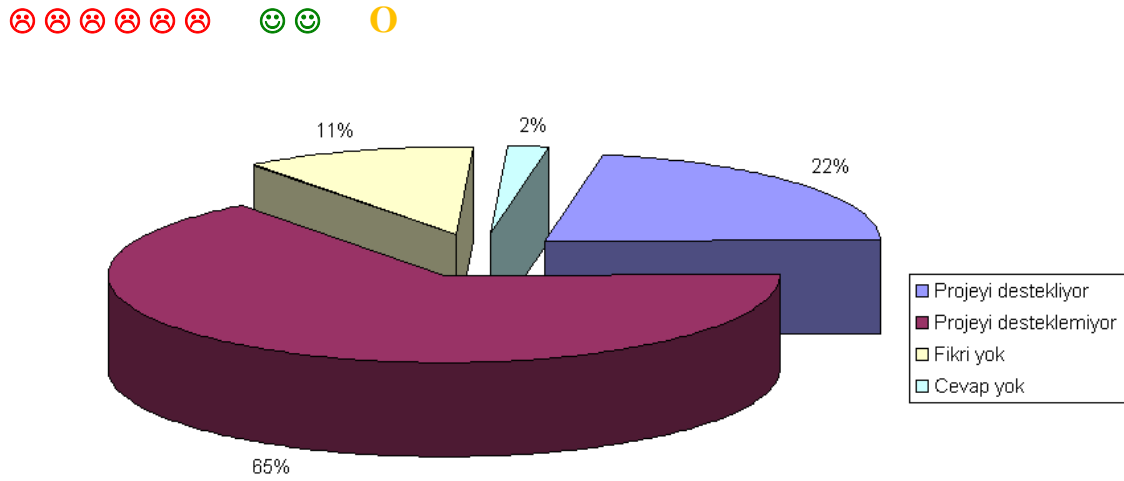
Bu bölümde Sulukule sakinlerinin mahallelerinde gerçekleşecek yenileme projesine karşı aldıkları tavırlar ve bu tavırlarla doğrudan ilişkili olan etkenler araştırılmaktadır. İstatistiksel analiz yöntemleri ile yenileme projelerini hangi profile sahip sakinlerin daha fazla destekleme ya da desteklememe eğiliminde olduklarını yansıtan modeller oluşturulmaktadır.

Anket sonuçlarının analizinde sakinlere ait demografik bilgiler, sakinlerin mahalle hakkındaki görüşleri, kalış süreleri, etnik kökenleri, evsahiplik durumları gibi değişkenler incelenerek, çapraz sorgulama ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Sakinlerin projeyi destekleme

eğilimleri, analiz sırasında kullanılacak bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Bağımlı değişken karar ağacı ve regresyon gibi istatistiksel yöntemler kullanılarak tahminlenmiştir.

5.5.1 Proje Destek Genel Analiz

Anket sonuçları incelendiğinde Sulukule sakinlerinin oldukça küçük bir kısmının (yaklaşık %22.2) projeyi desteklediği görülmektedir. Bu veriler, anketin yapıldığı dönemde, alanda yaşayan her dokuz kişiden altısının projeye karşı, ikisinin projeyi desteklemekte olduğunu, birinin ise bu konudaki fikrinin henüz oluşmadığını göstermektedir:

Şekil 5.14 Proje Destek Eğilimleri

Güvenlikten memnuniyet ve mahalleden memnuniyet, projeyi destekleme ayrımında ön plana çıkan özelliklerin başında yer almaktadır. Genel dağılımda mahalleden memnuniyet yaklaşık %69 iken, projeyi destekleyen kesimde bu oran %45'e düşmekte, projeyi desteklemeyen kesimde ise %78'e çıkmaktadır. Benzer şekilde güvenlikte memnuniyet incelendiğinde, ankete katılan tüm sakinler içerisinde %62 oranından memnuniyet görülürken, bu oran projeyi destekleyen kesimde %24'e düşmekte, projeyi desteklemeyen kesimde %74'e yükselmektedir.

Güvenlikten ve mahalleden memnun olma durumunun proje desteği ile ilgili en etkin kriter olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer önemli kriter ise **mahallede kalış süresidir**. Mahallede kalış süresi arttıkça projeye karşı olma oranının yükseldiği görülmüştür.

Ortalama süreler incelendiğinde, aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi mahallede yaşama süresi tüm sakinler için yaklaşık 30 yıl iken (ortanca 27 yıl), projeyi destekleyen kesimde bu değer 23 yıla düşmekte (ortanca 21,5 yıl), projeyi desteklemeyen kesimde ise yaklaşık 31 yola (ortanca 28 yıl) çıkmaktadır.

Demografik özelliklerden **yaş** incelendiğinde projeye destek veren kesimin daha genç bir profile sahip olduğu görülmektedir. Diğer bir demografik özellik olan ailenin mal sahibi olma durumunun projeyi desteklemeye yönünde pozitif bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Doğma büyüme aynı evde bulunan sakinlerin projeye karşı çıkma eğilimleri daha yüksektir.

Projeyi destekleyen sakinlerin mahalleden rahatsız olma sebeplerinin başında gürültü, kavga küfür ve güvenlik yer almaktadır. Desteklemeyen kesimde ise sebepler farklılık göstermektedir. Kavga ve küfüre ek olarak gayri meşru durumlar daha ön plandadır.

Tablo 5.1 Mahallelere Göre Projeyi Destekleme Eğilimleri

Table of TARGET_DESTEK by ANKET_MAHALLE			
TARGET_DESTEK	ANKET_MAHALLE		Total (N)
	HATICE SULTAN	NESLİSAH	
EVET	14	8	22
	36,8%	17,0%	
HAYIR	24	39	63
	63,2%	83,0%	
Total	38	47	85
Frequency Missing = 14			

Anket sonuçlarına göre projeyi destekleme eğiliminde mahallenin de etkin bir faktör olduğu gözlenmiştir. Projeyi destekleme oranı Hatice Sultan Mahallesi sakinleri arasında yaklaşık %37 iken, Neslişah mahallesinde %17'ye düşmektedir.

5.5.2 Değişkenler Arası Korelasyon

Analizde kullanılan değişkenlerin kendi aralarındaki korelasyonu incelendiğinde aşağıdaki tabloda belirtilen ilişkiler yakalanmıştır. Korelasyonu en az 0,6 olan değişken çiftleri incelenmiştir.

Tablo 5.2 Değişkenler arası korelasyon

Değişken-1	Değişken-2	Korelasyon
BLD_KAMU	EV_HISSE	1,00
EVSAHIBI_KIRACI	EV_HISSE	0,90
BLD_KAMU	EVSAHIBI_KIRACI	0,86
EV_ODA_KAC_KISI	KISI_BASI_M2	0,83
IST_NEZMN	YAS	0,73
IST_NEZMN	MAH_NEZMN	0,72
EV_HISSE	EV_KIRA	0,63
R_KAVGA_KUFUR	R_TOPLAM	0,61

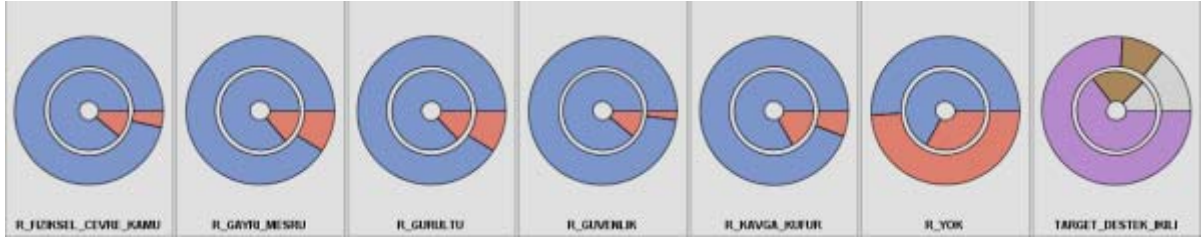
Belediyenin kamulaştırma ile ilgili bilgilendirme yapması durumu ev sahipleri ile ilişkili olduğundan evde hisse sahibi olma bilgisini içeren değişken ile örtüşmektedir. Evde kişi başına düşen oda sayısı ile kişi başına düşen m2 miktarı ilişkilidir. İstanbul’da ne kadar zamandır yaşadığı bilgisi ile kişinin yaşı ve mahalledeki geçmişi arasında da bir ilişki söz konusudur. Mahalleden duyulan rahatsızlık ile ilgili ana başlıklar arasında en sık rastlanan değişken “kavga ve küfür” olduğundan, toplam rahatsızlık sayısı ile bu değişken arasında da bir ilişki bulunmaktadır.

5.5.3 Modelleme

Etkin Değişkenlerin Analizi

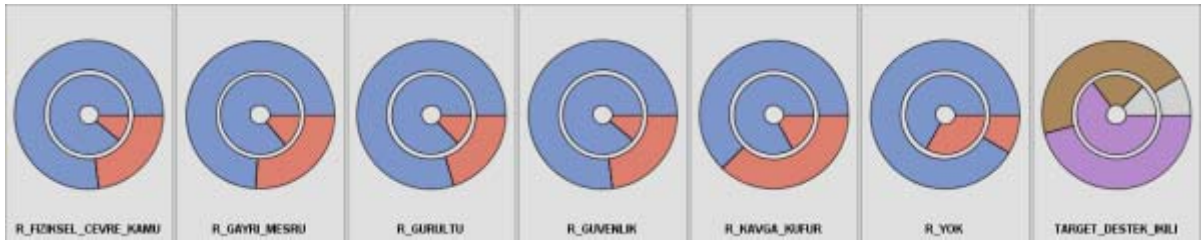
Projeyi desteği ile ilgili etkin değişkenlerden **güvenlik memnuniyeti** ve **mahalleden memnuniyet** üzerinde rahatsızlık ve memnuniyet sebeplerine yönelik bir analiz çalışması yapılmıştır. Bu analizde SAS Enterprise Miner veri madenciliği ürünü kullanılmıştır.

Mahalleden duyulan rahatsızlık ile ilgili ana başlıklar incelenmiş ve aşağıdaki grafiklerde özetlenmiştir. Her bir grafiğin iç tarafında yer alan pasta grafiği anket yapılan tüm sakinler içerisindeki dağılımı, dış taraftaki simit grafiği ise sırasıyla sadece güvenlikten memnun olan ve sadece güvenlikten memnun olmayan kesime ait dağılımı göstermektedir.

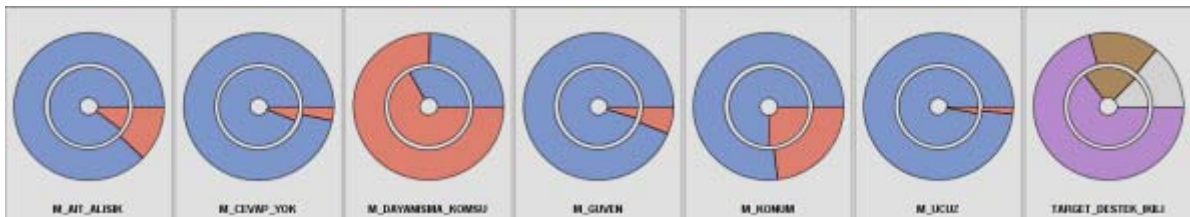
Şekil 5.15 Güvenlikten Memnun Olan Sakinlerin Genel Rahatsızlık Analiz

Güvenlikten memnun sakinler içerisinde rahatsızlık duymama oranının (R_YOK) genel dağılıma göre yüksek olduğu, diğer ana başlıklardaki rahatsızlık oranlarının da düşük değerlere sahip olduğu gözlenmiştir. Mahalleden memnun olan kesim içerisinde Proje Destek oranı (TARGET_DESTEK_İKİLİ) analiz edildiğinde genel dağılıma göre düşük olduğu görülmüştür (%9).

Şekil 5.16 Güvenlikten Memnun Olmayan Sakinlerin Genel Rahatsızlık Analizi

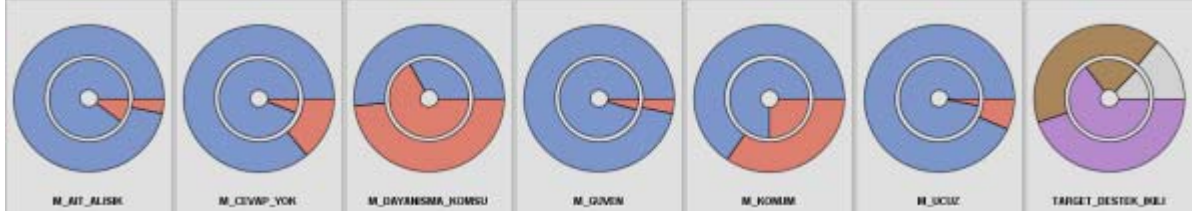
Güvenlikten memnun olmayan sakinler içerisinde özellikle gayri meşru işler, fiziksel çevre ve kamu hizmetleri, kavga ve küfür gibi konularda rahatsızlık duyma oranı yüksektir. Bu grup içerisinde Proje Destek oranı (TARGET_DESTEK_İKİLİ) genel dağılıma göre iki katından fazla artış göstermektedir (%46). Mahalle ile ilgili duyulan memnuniyetin sebepleri ana başlıklar altında incelenmiş ve aşağıdaki grafiklerde özetlenmiştir.

Şekil 5.17 Mahalleden Memnun Olan Sakinlerin Genel Memnuniyet Analizi

Mahalleden memnun olan sakinler için en çok ön plana çıkan memnuniyet konusunun dayanışma ve komşuluk olduğu görülmektedir. Genel dağılımda %67 oranında görünen bu özellik, mahalleden memnun olan kesim için %76'ya çıkmaktadır. Buna ek olarak mahalleye

ait olma hissi ve alışkanlığa yönelik memnuniyet de genel dağılıma göre daha yüksek oranda görülmektedir. Konumdan dolayı duyulan memnuniyet arka planda kalmaktadır.

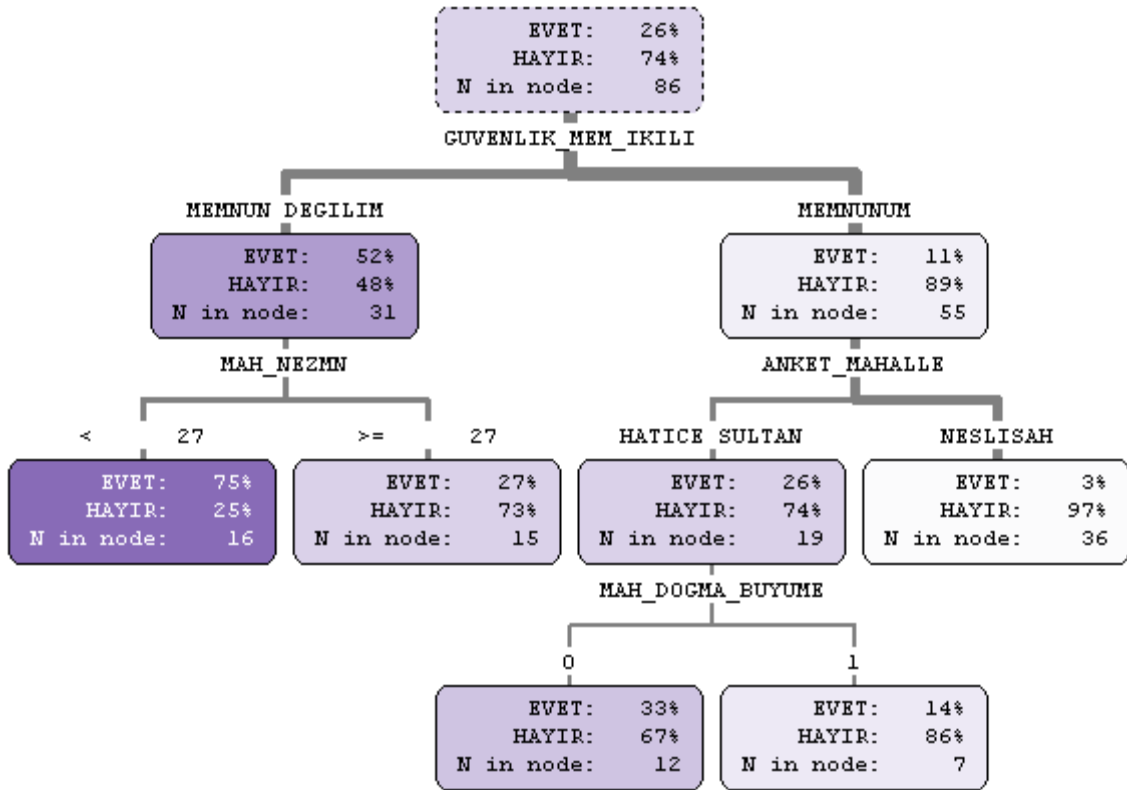

Şekil 5.18 Mahalleden Memnun Olmayan Sakinlerin Genel Memnuniyet Analizi

Mahalleden memnun olmayan sakinler için en ön plana çıkan memnuniyet konuları mahallenin konumu ve ucuz olmasıdır. Dayanışma ve komşuluk, ait olma hissi, alışkanlık bu kesim için arka planda kalmaktadır. Genel dağılımda %67 oranında karşımıza çıkan dayanışma ve komşuluk memnuniyeti, mahalleden memnun olmayan kesim içerisinde %48'e düşmektedir.

Karar Ağacı Modeli

Modellemede proje destek ile ilgili görüşünü beyan eden sakinlerin bilgileri kullanılmış, fikri olmayan veya cevap vermek istemeyen sakinler (13 kişi) dışarıda tutulmuştur. “Projeyi destekleme : Evet / Hayır” hedef bilgilerinden yola çıkarak bir Karar Ağacı modeli geliştirilmiş ve çok boyutlu analiz sonucunda ortaya çıkan kurallar incelenmiştir.

Şekil 5.19 Karar Ağacı (Karar Ağacı SAS Enterprise Miner ile geliştirilmiş ve ProbChiSquare tekniği kullanılmıştır.)

Sulukule sakinlerinin projeyi destekleme eğilimleri incelendiğinde mahalle güvenliğinden memnun olmayan kesimin projeyi destekleme oranından önemli bir artış olduğu gözlenmiştir. Genel dağılımda projeyi destekleme oranı %26 iken, mahalle güvenliğinden memnun olmayan sakinler arasında bu oran %52'ye çıkmaktadır. Mahalle güvenliğinden memnun olan kesim içerisinde ise destekleme oranı %11'e düşmektedir.

Ön analiz aşamasında etkili olduğu ortaya çıkan mahallede güvenlik durumunun analitik modeller sırasında da en ayırdıcı özellikler arasında yer aldığı gözlenmiş ve güvenlikten memnun olmayan sakinlerin, kentsel dönüşüm projesinin güvenlik sorununun çözümü için fayda sağlayacağı yönünde bir algılamaya sahip olduğu düşünülmüştür.

Karar Ağacı modelinde, mahallenin de proje destek eğiliminde ayırdıcı bir rolü olduğu gözlenmiş, güvenlikten memnun olan kesim içerisinde Hatice Sultan mahalle sakinlerinin Neslişah mahallesinden farklı olarak desteklemeye meyilli olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak Hatice Sultan sakinleri içerisinde o mahallede doğup büyümüş kesimde destekleme

oranı %14'e düşmekte, diğer grup için bu oran %33'e çıkmaktadır.

Mahallede geçirilmiş olan süre ile projeye destek ihtimali arasında ters bir ilişki gözlenmektedir. Güvenlikten memnun olmayan kesim içerisinde İstanbul'daki geçmişi 27 yılın altında olan sakinlerin projeyi destekleme ihtimalinin genel dağılıma göre yaklaşık 3 kat yükseldiği (%75) ortaya çıkmıştır. Modelde etkin çıkan değişkenlerin önem sıralaması aşağıdaki gibidir:

Tablo 5.3 Etkin Değişkenler

Variable	Nodes	Training
GUVENLIK_MEM_IKILI	1	1.000
MAH_NEZMN	1	0.742
ANKET_MAHALLE	1	0.458
MAH_DOGMA_BUYUME	1	0.221

Regresyon Modeli

Regresyon analizi için SAS Enterprise Miner içerisinde Stepwise Selection yöntemi kullanılmıştır. Değişken seçimi için minimum anlamlılık değeri 0,2 olarak belirlenmiştir. Modelleme öncesi boş değerler Karar Ağacı yöntemi ile doldurulmuştur (Impute). Regresyon modeli sonucunda elde edilen etkin değişkenler ve katsayı değerleri (Estimate) aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 5.4 Regresyon Modeli

Analysis of Maximum Likelihood Estimates					
Parameter		DF	Estimate	Standard Error	Pr > ChiSq
Intercept		1	-0.7160	0.5109	0.1611
IMP_ANKET_MAHALLE	HATICE SULTAN	1	0.6071	0.3093	0.0496
IMP_GUVENLIK_MEM_IKILI	MEMNUN DEGILIM	1	0.9446	0.3008	0.0017
IMP_PRJ_GORUS	1	1	1.9174	0.7672	0.0125
IMP_PRJ_GORUS	2	1	-1.2994	0.8395	0.1217

Projeye destek analizinde anket yapılan mahallenin önemli bir etken olduğu regresyon modelinde de görülmektedir. Pozitif katsayıya sahip (0.61) Hatice Sultan mahallesindeki sakinler daha yüksek ihtimalle projeyi desteklemektedir. Güvenlikten memnun olmama durumu ile projeye destek arasında da güçlü ve doğru orantılı bir ilişki (0.95) bulunmaktadır. Proje ile ilgili görüşün alınmasının da (Prj_Gorus = 1) destekleme ihtimalini artırdığı

görülmektedir. Görüşün alınmaması durumu, projeye olan desteği eksi yönde etkilemektedir.

5.5.4 Model Sonuçları

Yapılan anket sonucunda elde edilen bilgiler ışığında Karar Ağacı ve Regresyon gibi analitik modelleme teknikleri kullanılarak Sulukule sakinlerinin kentsel dönüşüm projesini destekleme yaklaşımı analiz edilmiş ve desteklemeye meyilli olan kesim için etkin olan özellikler ortaya çıkarılmıştır.

Mahallenin güvenliği ile ilgili memnuniyet, en öncelikli özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik ile ilgili sorun yaşayan sakinlerin projeyi desteklemeye meyilli olduğu görülmektedir. Bir diğer önemli özellik ise mahallede geçirilen süredir. Mahallede uzun zamandır yaşayan kesim, mahalleye ait olma hissi ve alışkanlık etkisi ile projeye karşı çıkma eğilimindedir. Sakinlerin proje ile ilgili görüşlerinin alınması da destekleme ihtimalini artırmaktadır.

Sulukule’de farklı mahallelerdeki sakinlerin projeye yaklaşımı değişiklik göstermektedir. Hatice Sultan Mahallesi sakinleri, Neslişah Mahallesi’ndekilere göre projeye daha yakın durmaktadır. Özellikle doğma büyüme aynı mahallede yaşayan kesimde projeyi destekleme oranının düştüğü gözlenmiştir.

5.6 Ek –Tablolar

Tablo 5.5 Demografik Nitelikler

Değişken	ANKET MAHALLE																	
	Neslişah (N=54)						Hatice Sultan (N=44)						Tümü (N=99)					
	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile
ERKEK	54	0,26	0,44	0,00	0,00	1,00	44	0,36	0,49	0,00	0,00	1,00	99	0,30	0,46	0,00	0,00	1,00
YAS	51	45,45	16,72	31,00	42,00	59,00	44	40,59	17,70	27,50	34,00	52,50	96	43,27	17,18	29,00	42,00	56,00
EVLI	54	0,72	0,45	0,00	1,00	1,00	43	0,72	0,45	0,00	1,00	1,00	98	0,72	0,45	0,00	1,00	1,00
DOGUM_YERI_IST	53	0,81	0,39	1,00	1,00	1,00	43	0,72	0,45	0,00	1,00	1,00	97	0,76	0,43	1,00	1,00	1,00
ROMAN	51	0,22	0,42	0,00	0,00	0,00	44	0,20	0,41	0,00	0,00	0,00	96	0,21	0,41	0,00	0,00	0,00
AILE_BUYUKLUK	54	4,06	1,82	3,00	4,00	5,00	44	4,00	2,08	3,00	4,00	5,00	99	4,01	1,93	3,00	4,00	5,00
AILE_3_4_KISILIK	54	0,50	0,50	0,00	0,50	1,00	44	0,43	0,50	0,00	0,00	1,00	99	0,46	0,50	0,00	0,00	1,00
EGITIM_SURE	38	5,00	2,89	4,00	5,00	5,00	36	6,42	3,64	4,50	5,00	10,00	75	5,63	3,35	4,00	5,00	8,00
ILKOKUL_TERK	38	0,34	0,48	0,00	0,00	1,00	36	0,25	0,44	0,00	0,00	0,50	75	0,31	0,46	0,00	0,00	1,00
ILKOKUL_MEZUNU	38	0,53	0,51	0,00	1,00	1,00	36	0,36	0,49	0,00	0,00	1,00	75	0,44	0,50	0,00	0,00	1,00
ORTAOKUL_MEZUNU	38	0,03	0,16	0,00	0,00	0,00	36	0,14	0,35	0,00	0,00	0,00	75	0,08	0,27	0,00	0,00	0,00
LISE_MEZUNU	38	0,11	0,31	0,00	0,00	0,00	36	0,25	0,44	0,00	0,00	0,50	75	0,16	0,38	0,00	0,00	0,00

Tablo 5.6 İş ve Gelir

Değişken	ANKET MAHALLE																	
	Neslişah (N=54)						Hatice Sultan (N=44)						Tümü (N=99)					
	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile
AILE_MAL_VAR	51	0.08	0.27	0.00	0.00	0.00	40	0.18	0.38	0.00	0.00	0.00	92	0.12	0.33	0.00	0.00	0.00
AILEYE_YARDIM_ALIYOR	52	0.21	0.41	0.00	0.00	0.00	42	0.24	0.43	0.00	0.00	0.00	95	0.22	0.42	0.00	0.00	0.00
IS_ARAYAN_VAR	52	0.35	0.48	0.00	0.00	1.00	41	0.32	0.47	0.00	0.00	1.00	94	0.33	0.47	0.00	0.00	1.00
SOSYAL_GUV_VAR	54	0.31	0.47	0.00	0.00	1.00	44	0.52	0.51	0.00	1.00	1.00	99	0.40	0.49	0.00	0.00	1.00
YESILKART_VAR	48	0.38	0.49	0.00	0.00	1.00	37	0.16	0.37	0.00	0.00	0.00	86	0.28	0.45	0.00	0.00	1.00
MUZISYEN_VAR	53	0.15	0.36	0.00	0.00	0.00	41	0.05	0.22	0.00	0.00	0.00	95	0.11	0.31	0.00	0.00	0.00
BILGISAYAR_VAR	54	0.11	0.32	0.00	0.00	0.00	44	0.30	0.46	0.00	0.00	1.00	99	0.19	0.40	0.00	0.00	0.00
CALISAN	54	0.24	0.43	0.00	0.00	0.00	44	0.34	0.48	0.00	0.00	1.00	99	0.28	0.45	0.00	0.00	1.00
GELIR_200	51	0.08	0.27	0.00	0.00	0.00	42	0.12	0.33	0.00	0.00	0.00	94	0.10	0.30	0.00	0.00	0.00
GELIR_300	51	0.29	0.46	0.00	0.00	1.00	42	0.19	0.40	0.00	0.00	0.00	94	0.26	0.44	0.00	0.00	1.00
GELIR_500	51	0.57	0.50	0.00	1.00	1.00	42	0.31	0.47	0.00	0.00	1.00	94	0.46	0.50	0.00	0.00	1.00
GELIR_750	51	0.73	0.45	0.00	1.00	1.00	42	0.62	0.49	0.00	1.00	1.00	94	0.68	0.47	0.00	1.00	1.00

Tablo 5.7 Mülkiyet ve Yaşam Kalitesi

Değişken	ANKET MAHALLE																	
	Neslişah (N=54)						Hatice Sultan (N=44)						Tümü (N=99)					
	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile
EV_SAHIBI	54	0,46	0,50	0,00	0,00	1,00	44	0,50	0,51	0,00	0,50	1,00	99	0,48	0,50	0,00	0,00	1,00
EV_HISSELI	24	0,38	0,49	0,00	0,00	1,00	22	0,59	0,50	0,00	1,00	1,00	47	0,49	0,51	0,00	0,00	1,00
EV_DOGMA_BUYUME	54	0,30	0,46	0,00	0,00	1,00	44	0,16	0,37	0,00	0,00	0,00	99	0,23	0,42	0,00	0,00	0,00
KIRA	22	####	####	120,00	####	250,00	13	####	####	120,00	####	250,00	35	####	####	100,00	####	250,00
KIRA_100	22	0,55	0,51	0,00	1,00	1,00	13	0,15	0,38	0,00	0,00	0,00	35	0,40	0,50	0,00	1,00	1,00
KIRA_200	22	0,64	0,49	0,00	1,00	1,00	13	0,62	0,51	0,00	1,00	1,00	35	0,63	0,49	0,00	1,00	1,00
KIRA_300	22	0,86	0,35	1,00	1,00	1,00	13	0,85	0,38	1,00	1,00	1,00	35	0,86	0,36	1,00	1,00	1,00
KIRA_400	22	1,00	0,00	1,00	1,00	1,00	13	0,92	0,28	1,00	1,00	1,00	35	0,97	0,17	1,00	1,00	1,00
KIRA_500	22	1,00	0,00	1,00	1,00	1,00	13	1,00	0,00	1,00	1,00	1,00	35	1,00	0,00	1,00	1,00	1,00
MUSTAKIL_MI	53	0,49	0,50	0,00	0,00	1,00	36	0,42	0,50	0,00	0,00	1,00	90	0,47	0,50	0,00	0,00	1,00
ODA_SAYISI	54	2,74	0,87	2,00	3,00	3,00	44	2,91	0,91	2,50	3,00	3,00	99	2,84	0,91	2,00	3,00	3,00
KISI_BASI_ODA	41	0,92	0,89	0,60	0,75	1,00	38	0,86	0,45	0,50	0,75	1,00	80	0,91	0,73	0,55	0,75	1,00
SU_AKIYOR	54	0,76	0,43	1	1	1	44	0,93	0,25	1	1	1	99	0,84	0,37	1	1	1
EVDE_KALIS_SURESI	54	18	0	18	18	18	44	18,3	1,81	18	18	18	99	18,1	1,21	18	18	18
EV_M2	41	85	35,6	67	85	98	38	78,2	26	60	73,5	105	80	82,5	31,9	64,5	80	100
KISIBASI_M2	41	30,1	35,9	16	22,5	30	38	25,1	18,7	15	20	31,67	80	28,3	29,1	15	21,4	31,67
TELEFON_VAR	54	0,39	0,49	0	0	1	44	0,73	0,45	0	1	1	99	0,54	0,5	0	1	1

Tablo 5.8 Memnuniyet Algıları

Değişken	ANKET MAHALLE																	
	Neslişah (N=54)						Hatice Sultan (N=44)						Tümü (N=99)					
	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile
GUVENLIKTEMEMNUN	54	0,65	0,48	0,00	1,00	1,00	42	0,45	0,50	0,00	0,00	1,00	97	0,57	0,50	0,00	1,00	1,00
GUVENLIKTEMEMNUNDEGIL	54	0,24	0,43	0,00	0,00	0,00	42	0,50	0,51	0,00	1,00	1,00	97	0,35	0,48	0,00	0,00	1,00
MAHALLEDENMEMNUN	54	0,61	0,49	0,00	1,00	1,00	44	0,68	0,47	0,00	1,00	1,00	99	0,65	0,48	0,00	1,00	1,00
MAHALLEDENMEMNUNDEGIL	54	0,30	0,46	0,00	0,00	1,00	44	0,30	0,46	0,00	0,00	1,00	99	0,29	0,46	0,00	0,00	1,00
ONCEKIEVMAHALLEDE	42	0,67	0,48	0,00	1,00	1,00	35	0,63	0,49	0,00	1,00	1,00	78	0,64	0,48	0,00	1,00	1,00
MAHSURE	48	####	####	23,50	####	48,00	43	####	####	8,00	####	35,00	91	####	####	15,00	####	42,00
MAHSURE_10+	48	0,92	0,28	1,00	1,00	1,00	43	0,72	0,45	0,00	1,00	1,00	91	0,82	0,38	1,00	1,00	1,00
MAHSURE_20+	48	0,77	0,42	1,00	1,00	1,00	43	0,49	0,51	0,00	0,00	1,00	91	0,64	0,48	0,00	1,00	1,00
MAHSURE_30+	48	0,50	0,51	0,00	0,50	1,00	43	0,33	0,47	0,00	0,00	1,00	91	0,42	0,50	0,00	0,00	1,00
MAHSURE_40+	48	0,35	0,48	0,00	0,00	1,00	43	0,19	0,39	0,00	0,00	0,00	91	0,27	0,45	0,00	0,00	1,00
MAHSURE_50+	48	0,19	0,39	0,00	0,00	0,00	43	0,12	0,32	0,00	0,00	0,00	91	0,15	0,36	0,00	0,00	0,00

Tablo 5.9 Proje Destek Eğilimlerini Etkileyen Faktörler

Değişken	PROJE DESTEK											TÜMÜ (N=99)						
	EVET (N=22)						HAYIR (N=64)											
	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile
ERKEK	22	0,45	0,51	0,00	0,00	1,00	64	0,28	0,45	0,00	0,00	1,00	99	0,30	0,46	0,00	0,00	1,00
YAS	22	38,45	16,15	28,00	32,50	53,00	61	42,74	16,47	28,00	42,00	56,00	96	43,27	17,18	29,00	42,00	56,00
EVLI	22	0,73	0,46	0,00	1,00	1,00	64	0,75	0,44	0,00	1,00	1,00	98	0,72	0,45	0,00	1,00	1,00
DOGUM_YERI_IST	22	0,73	0,46	0,00	1,00	1,00	63	0,78	0,42	1,00	1,00	1,00	97	0,76	0,43	1,00	1,00	1,00
ROMAN	22	0,14	0,35	0,00	0,00	0,00	62	0,24	0,43	0,00	0,00	0,00	96	0,21	0,41	0,00	0,00	0,00
AILE_BUYUKLUK	22	3,82	2,08	3,00	3,00	5,00	64	4,20	1,81	3,00	4,00	5,00	99	4,01	1,93	3,00	4,00	5,00
AILE_3_4_KISILIK	22	0,50	0,51	0,00	0,50	1,00	64	0,52	0,50	0,00	1,00	1,00	99	0,46	0,50	0,00	0,00	1,00
EGITIM_SURE	19	6,37	3,68	5,00	5,00	9,00	47	5,72	3,24	3,00	5,00	8,00	75	5,63	3,35	4,00	5,00	8,00
ILKOKUL_TERK	19	0,21	0,42	0,00	0,00	0,00	47	0,30	0,46	0,00	0,00	1,00	75	0,31	0,46	0,00	0,00	1,00
ILKOKUL_MEZUNU	19	0,47	0,51	0,00	0,00	1,00	47	0,45	0,50	0,00	0,00	1,00	75	0,44	0,50	0,00	0,00	1,00
ORTAOKUL_MEZUNU	19	0,11	0,32	0,00	0,00	0,00	47	0,06	0,25	0,00	0,00	0,00	75	0,08	0,27	0,00	0,00	0,00
LISE_MEZUNU	19	0,21	0,42	0,00	0,00	0,00	47	0,19	0,40	0,00	0,00	0,00	75	0,17	0,38	0,00	0,00	0,00
AILE_MAL_VAR	22	0,23	0,43	0,00	0,00	0,00	58	0,09	0,28	0,00	0,00	0,00	92	0,12	0,33	0,00	0,00	0,00
AILEYE_YARDIM_ALIYOR	22	0,27	0,46	0,00	0,00	1,00	61	0,18	0,39	0,00	0,00	0,00	95	0,22	0,42	0,00	0,00	0,00
IS_ARAYAN_VAR	21	0,24	0,44	0,00	0,00	0,00	62	0,35	0,48	0,00	0,00	1,00	94	0,33	0,47	0,00	0,00	1,00
SOSYAL_GUV_VAR	22	0,45	0,51	0,00	0,00	1,00	64	0,38	0,49	0,00	0,00	1,00	99	0,40	0,49	0,00	0,00	1,00
YESILKART_VAR	19	0,32	0,48	0,00	0,00	1,00	56	0,25	0,44	0,00	0,00	0,50	86	0,28	0,45	0,00	0,00	1,00
MUZISYEN_VAR	21	0,05	0,22	0,00	0,00	0,00	63	0,14	0,35	0,00	0,00	0,00	95	0,11	0,31	0,00	0,00	0,00
BILGISAYAR_VAR	22	0,18	0,39	0,00	0,00	0,00	64	0,20	0,41	0,00	0,00	0,00	99	0,19	0,40	0,00	0,00	0,00
CALISAN	22	0,41	0,50	0,00	0,00	1,00	64	0,28	0,45	0,00	0,00	1,00	99	0,28	0,45	0,00	0,00	1,00
GELIR_200-	21	0,14	0,36	0,00	0,00	0,00	63	0,06	0,25	0,00	0,00	0,00	94	0,10	0,30	0,00	0,00	0,00
GELIR_300-	21	0,29	0,46	0,00	0,00	1,00	63	0,21	0,41	0,00	0,00	0,00	94	0,26	0,44	0,00	0,00	1,00
GELIR_500-	21	0,38	0,50	0,00	0,00	1,00	63	0,44	0,50	0,00	0,00	1,00	94	0,46	0,50	0,00	0,00	1,00
GELIR_750-	21	0,57	0,51	0,00	1,00	1,00	63	0,70	0,46	0,00	1,00	1,00	94	0,68	0,47	0,00	1,00	1,00
EV_SAHIBI	22	0,50	0,51	0,00	0,50	1,00	64	0,50	0,50	0,00	0,50	1,00	99	0,48	0,50	0,00	0,00	1,00
EV_HISSELI	11	0,55	0,52	0,00	1,00	1,00	35	0,54	0,51	0,00	1,00	1,00	51	0,53	0,50	0,00	1,00	1,00

Tablo 5.9 (devam)

Değişken	EVET (N=22)						HAYIR (N=64)						TÜMÜ (N=99)					
	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile
EV_DOGMA_BUYUME	22	0,18	0,39	0,00	0,00	0,00	64	0,30	0,46	0,00	0,00	1,00	99	0,23	0,42	0,00	0,00	0,00
KIRA	19	67,89	#####	0,00	0,00	#####	60	77,58	#####	0,00	0,00	#####	92	71,36	#####	0,00	0,00	#####
KIRA_100-	19	0,63	0,50	0,00	1,00	1,00	60	0,68	0,47	0,00	1,00	1,00	92	0,67	0,47	0,00	1,00	1,00
KIRA_200-	19	0,89	0,32	1,00	1,00	1,00	60	0,80	0,40	1,00	1,00	1,00	92	0,84	0,37	1,00	1,00	1,00
KIRA_300-	19	0,95	0,23	1,00	1,00	1,00	60	0,90	0,30	1,00	1,00	1,00	92	0,92	0,27	1,00	1,00	1,00
KIRA_400-	19	0,95	0,23	1,00	1,00	1,00	60	0,97	0,18	1,00	1,00	1,00	92	0,97	0,18	1,00	1,00	1,00
KIRA_500-	19	1,00	0,00	1,00	1,00	1,00	60	1,00	0,00	1,00	1,00	1,00	92	1,00	0,00	1,00	1,00	1,00
MUSTAKIL_MI	19	0,47	0,51	0,00	0,00	1,00	60	0,45	0,50	0,00	0,00	1,00	90	0,47	0,50	0,00	0,00	1,00
ODA_SAYISI	22	2,73	0,83	2,00	3,00	3,00	64	2,88	0,95	2,00	3,00	3,00	99	2,84	0,91	2,00	3,00	3,00
KISI_BASI_ODA	18	0,95	0,39	0,75	1,00	1,00	56	0,88	0,83	0,50	0,71	1,00	80	0,91	0,73	0,55	0,75	1,00
SU_AKIYOR	22	0,86	0,35	1,00	1,00	1,00	64	0,86	0,35	1,00	1,00	1,00	99	0,84	0,37	1,00	1,00	1,00
EV_SURE	22	18,00	0,00	18,00	18,00	18,00	64	18,19	1,50	18,00	18,00	18,00	99	18,12	1,21	18,00	18,00	18,00
EV_M2	18	88,39	29,39	72,00	90,00	#####	56	78,80	33,41	60,00	73,50	97,00	80	82,51	31,91	64,50	80,00	#####
KISIBASI_M2	18	35,43	31,19	16,25	30,83	40,00	56	24,73	27,52	14,08	19,80	27,13	80	28,28	29,10	15,00	21,37	31,67
TELEFON_VAR	22	0,55	0,51	0,00	1,00	1,00	64	0,55	0,50	0,00	1,00	1,00	99	0,54	0,50	0,00	1,00	1,00
M_AIT_ALISIK	22	0,05	0,21	0,00	0,00	0,00	64	0,11	0,31	0,00	0,00	0,00	99	0,10	0,30	0,00	0,00	0,00
M_KONUM	22	0,36	0,49	0,00	0,00	1,00	64	0,22	0,42	0,00	0,00	0,00	99	0,25	0,44	0,00	0,00	1,00
M_DAYANISMA_KOMSU	22	0,55	0,51	0,00	1,00	1,00	64	0,70	0,46	0,00	1,00	1,00	99	0,67	0,47	0,00	1,00	1,00
M_EGLENCE	22	0,14	0,35	0,00	0,00	0,00	64	0,09	0,29	0,00	0,00	0,00	99	0,09	0,29	0,00	0,00	0,00
M_EVIMIZ	22	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	64	0,09	0,29	0,00	0,00	0,00	99	0,06	0,24	0,00	0,00	0,00
M_GUVEN	22	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	64	0,08	0,27	0,00	0,00	0,00	99	0,05	0,22	0,00	0,00	0,00
R_CEVAP_YOK	22	0,05	0,21	0,00	0,00	0,00	64	0,13	0,33	0,00	0,00	0,00	99	0,11	0,32	0,00	0,00	0,00
R_COCUK_ICIN_UYGUN_DEGIL	22	0,09	0,29	0,00	0,00	0,00	64	0,05	0,21	0,00	0,00	0,00	99	0,05	0,22	0,00	0,00	0,00
R_INSANLAR	22	0,14	0,35	0,00	0,00	0,00	64	0,09	0,29	0,00	0,00	0,00	99	0,11	0,32	0,00	0,00	0,00
R_DAMGALANMA	22	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	64	0,02	0,13	0,00	0,00	0,00	99	0,01	0,10	0,00	0,00	0,00
R_FIZIKSEL_CEVRE_KAMU	22	0,18	0,39	0,00	0,00	0,00	64	0,09	0,29	0,00	0,00	0,00	99	0,11	0,32	0,00	0,00	0,00

Tablo 5.9 (devam)

Değişken	EVET (N=22)						HAYIR (N=64)						TÜMÜ (N=99)					
	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile	N	Mean	Std Dev	Lower Quartile	Median	Upper Quartile
R_GAYRI_MESRU	22	0,18	0,39	0,00	0,00	0,00	64	0,14	0,35	0,00	0,00	0,00	99	0,14	0,35	0,00	0,00	0,00
R_GUVENLIK	22	0,27	0,46	0,00	0,00	1,00	64	0,08	0,27	0,00	0,00	0,00	99	0,11	0,32	0,00	0,00	0,00
R_GURULTU	22	0,32	0,48	0,00	0,00	1,00	64	0,08	0,27	0,00	0,00	0,00	99	0,13	0,34	0,00	0,00	0,00
R_KAVGA_KUFUR	22	0,27	0,46	0,00	0,00	1,00	64	0,14	0,35	0,00	0,00	0,00	99	0,17	0,38	0,00	0,00	0,00
R_YOK	22	0,23	0,43	0,00	0,00	0,00	64	0,34	0,48	0,00	0,00	1,00	99	0,32	0,47	0,00	0,00	1,00
R_YIKIM	22	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	64	0,05	0,21	0,00	0,00	0,00	99	0,03	0,17	0,00	0,00	0,00
R_YOKSULLUK	22	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	64	0,02	0,13	0,00	0,00	0,00	99	0,02	0,14	0,00	0,00	0,00
R_TOPLAM	22	1,45	1,22	0,00	1,00	2,00	64	0,81	0,94	0,00	1,00	1,00	99	0,93	1,02	0,00	1,00	2,00
GUVENLIKтен_MEMNUN	21	0,24	0,44	0,00	0,00	0,00	57	0,74	0,44	0,00	1,00	1,00	89	0,62	0,49	0,00	1,00	1,00
GUVENLIKтен_MEMNUN_DEGIL	21	0,76	0,44	1,00	1,00	1,00	57	0,26	0,44	0,00	0,00	1,00	89	0,38	0,49	0,00	0,00	1,00
MAHALLEDEN_MEMNUN	22	0,45	0,51	0,00	0,00	1,00	58	0,78	0,42	1,00	1,00	1,00	93	0,69	0,47	0,00	1,00	1,00
MAHALLEDEN_MEMNUN_DEGIL	22	0,55	0,51	0,00	1,00	1,00	58	0,22	0,42	0,00	0,00	0,00	93	0,31	0,47	0,00	0,00	1,00
MAHALLE_DOGMA_BUYUME	22	0,32	0,48	0,00	0,00	1,00	64	0,36	0,48	0,00	0,00	1,00	99	0,35	0,48	0,00	0,00	1,00
ONCEKI_EV_MAHALLEDE	17	0,59	0,51	0,00	1,00	1,00	49	0,69	0,47	0,00	1,00	1,00	78	0,64	0,48	0,00	1,00	1,00
MAH_SURE	22	23,02	16,64	13,00	21,50	33,00	57	31,35	17,70	18,00	28,00	45,00	91	29,58	18,00	15,00	27,00	42,00
MAH_SURE_10+	22	0,77	0,43	1,00	1,00	1,00	57	0,84	0,37	1,00	1,00	1,00	91	0,82	0,38	1,00	1,00	1,00
MAH_SURE_20+	22	0,50	0,51	0,00	0,50	1,00	57	0,68	0,47	0,00	1,00	1,00	91	0,64	0,48	0,00	1,00	1,00
MAH_SURE_30+	22	0,32	0,48	0,00	0,00	1,00	57	0,42	0,50	0,00	0,00	1,00	91	0,42	0,50	0,00	0,00	1,00
MAH_SURE_40+	22	0,14	0,35	0,00	0,00	0,00	57	0,32	0,47	0,00	0,00	1,00	91	0,27	0,45	0,00	0,00	1,00
MAH_SURE_50+	22	0,09	0,29	0,00	0,00	0,00	57	0,16	0,37	0,00	0,00	0,00	91	0,15	0,36	0,00	0,00	0,00

6. MAHALLEYE İLİŞKİN ALGILAR

Birçok farklı aktörün içinde yer aldığı yenileme sürecinden en fazla etkilenen kesim şüphesiz mahallede yaşayan sakinler olmuştur. Sakinlerin büyük bir bölümü dışa kapalı bir mahallede uzun yıllar bir arada yaşamalarından ve ortak bir kaderi paylaşmalarından ötürü mahalleye karşı çok güçlü bağlara sahiplerdiler. Bu bölümde sakinlerin gözünden Sulukule'nin geçmişi, bugünü ve geleceği ile ilgili bir dizi konu başlığı tartışılmaktadır. Tarih belirtilmediği sürece, burada ve bundan sonraki bölümlerde yer verilen anlatılar 2009 Ocak ve Şubat aylarında Sulukule'de gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlara dayanmaktadır³⁶.

6.1 Eğlence Evleri

Sulukule isminin zihinlerde ilk çağrıştırdığı şeylerden biri de eğlence evleri ya da mahalledeki tabiri ile devriye evleridir. Eğlence evleri, odalarında müşteri gruplarına yemek ve içki servisi yapılırken, genç kızların roman müziği eşliğinde dans ettikleri evlerdi. Bu evler, özellikle 60-80 arasında kentin eğlence hayatında önemli bir rol oynamıştır. Bu alt bölümde Sulukule'nin geniş kesimlerce tanınmasını sağlayan ve bir dönem mahalledeki ekonominin ekonomisinin temelini oluşturan eğlence evlerine ilişkin mahalle içindeki algılar incelenmektedir.

“Ben oranın parasıyla gelin oldum”

80'li yılların sonlarına kadar kentin eğlence hayatına katkıda bulunmaya devam eden eğlence evleri bu döneme kadar mahalledeki ana (ve belki de tek) ekonomik aktiviteyi oluşturmaktaydı. Eğlence evleri, yarattığı doğrudan ve dolaylı işlerle mahalle ekonomisine katkı sağlamaktaydı. Bu evler bir taraftan eğlence sektöründe çalışan kesimlere, örneğin müzisyenlere, çalgıcılara, dansözlere, şarkıcılara, aşçılara, garsonlara, temizlikçilere, iş imkânı sunarken, bir taraftan da mahallede yarattığı insan hareketi ile mahalleli için birçok dolaylı iş ve gelir fırsatı oluşturmaktaydı. Örneğin mahallede birçok kişi eğlence evlerine gelen müşterilere çeşitli eşyalar (çorap, terlik, ayakkabı, tekstil ürünleri gibi) ya da gıda ürünleri (köfte, muhallebi vb. gibi) satarak ya da müşterilere çeşitli hizmetler sunarak (yerel taksi) geçimlerini sağlamaktaydı. Aşağıdaki anlatıda çocukluğunu mahallede geçiren Elif 80'li yıllarda eğlence evlerinin onun, ailesi ve mahalleli için önemini anlatıyor:

Ya oraları çok güzeldi. Yani o eğlence yerleri vardı. Devriye derlerdi. Benim

³⁶ Bu bölümde yer alan “Giriş Yok” ve “Çıkış Yok” başlıklarının çatkısı şu kaynağa dayanmaktadır: Karaman and İslam, “Unbordering Through Urban Renewal in Istanbul”, *Geopolitics* (review’de).

babamın orda sattığı terliklerle biz büyüyüp bu yaşa geldik. Ben oranın parasıyla gelin oldum. Evlendim. Düne kadar çocuğum oranın parasıyla büyüdü. Yani benim babam terlikçiydi. Ayakkabı satıyordu. Terlik satıyordu. İşte oranın muhalebicileri vardı. Köftecileri vardı. Herkes o sokağın içinden o mahallenin içinden çarkını döndürüyordu bir şekilde. Herkes birbirinden bir şeyler kazanıyordu. **Elif**

Ünal, geçmişte eğlence evlerinde çalışmış bir müzisyen. Aşağıdaki anlatıda eğlence evlerinin mahalle ekonomisine ve mahalledeki müzik kültürüne yaptığı katkıları anlatıyor:

...burda bizim eğlence merkezlerimiz varken kursağımızda oranın ekmekleri var. Orada çalıştık, yetiştirdik kendimizi. Ben kendimi şahsıma şahsıma konuşuyorum... İnsanlar burda ben sana bişey söylicem 100 kişiden aslında 90 kişinin burda şeylerde kursağında ekmeği var. Diyemezler bana, kimse diyemez ben burada Sulukule’den kursağında ekmek yok diyemez kardeşim. Ben buraya ben 10 yaşında başladım bu mesleğe. Kendimi bildim 10 yaşında, 7-8 yaşlarında çalışıyordum. Tabi çocuk sıfatı var. Ama ben 10 yaşında ben kendime o şeylerle gelirken Sulukulede 10 yaşına kadar kendimi geliştirdim. Ordan ekmek yedim, çoluk çocuğum ekmek yedi. Artı benim babam kemancı, büyükdelerimiz kemancı. Bize soydan geliyor müzisyenlik. Benim kardeşim şimdi büyük sanatçılarla çalışıyor. Genel eğitimini nerden almış dersin? Sulukuleden aldı. Biz bu şekilde doğduk... Bir o şeyi yetiştirmen için kendine dersanelere bi ton para veriyorsun. Ben çocuğumu yetiştirdim, dünyanın parasını verdim, dışardan eğitimini verdim. Ama Sulukule var olsaydı ben oraya göndermezdim. Sulukule’de gitsin, senle çalsın, onla çalsın, ondan birşey öğrensi, büyüklerinden bir şey öğrensin. Ünal

“Sütyen Kiloda Döndü”

Elif ve Elif gibi düşünenlerin gözünde eğlence evleri mahalleye değer katan önemli bir unsurdu. Diğer taraftan mahallede Elif gibi düşünmeyen ve bu evlerin mahalle içindeki faaliyetlerinden rahatsızlık duyan önemli bir kesim de bulunmaktaydı.

Aslında eğlence evleri farklı dönemlerde, mahalleli içindeki farklı gruplar için farklı anlamlar ifade etmektedir. Sakinlerin anlatılardan eğlence evlerinin belli bir dönemden sonra “orijinal” yapısını kaybettiği ve “bozulmaya” (bozulma fuhuşa bulaşma olarak okunmalı) başladığı anlaşıyor. Bu dönem yaklaşık olarak 80’li yılların sonları ile 90’lı yılların başlarına karşılık gelmektedir.

Sonraki yıllarda bu evlerin kapanması için mücadele edenlerin söylemlerinden yola çıkarak, 90 öncesi dönemde eğlence evlerinin mahalle içerisinde ciddi bir huzursuzluk yaratmadığı söylenebilir. Fatih 40’lı yaşlarında bir Sulukuleli evsahibi. Geçimini futbol antrenörlüğü ve

mahalle içinde korsan taksicilik yaparak sağlıyor. Aşağıdaki anlatıda Fatih eğlence evlerinin geçirdiği dönüşümü ve iki dönem arasındaki farkları anlatıyor:

80’li yıllara geldiğimiz zaman burada bir bayanın böyle elini tutamazdın. Dansözlükte çalışan oryantalın. Ama 91-92-93’ten sonra değişti. Fuhuşa döndü..... 94-95’lerde kapandı. Sonra gene kapalı olarak çalışmaya başladı oralar. Kapalı biliniyordu kapama dedikleri olay. Alıyorlar 2-3 kişiyi. Sazsız. Artık içerde fuhuş kucağına oturma... foşcen oynardı insanlar sonra sütyen kiloda döndü. Bunları biz gördük yaşadık. O yüzden de tasvip etmiyorduk Sulukuleyi. **Fatih**

Mahalle içinde 90 sonrası dönemde eğlence evlerinde fuhuş yapıldığına ilişkin oldukça güçlü bir algılama vardır. Bazı sakinlerin bu evleri tarif ederken doğrudan “kerhane” tabirini kullanmaktadır. Aykut onlardan biri:

11- 12 yaşındaki genç kızların 60- 65 yaşındaki erkeklerin kucaklarına oturarak göğüsleri çıkmadığı halde ellenmeye çalışılması, yani böyle saçma sapan ne yani rezaletten başka bir şey yok... Tabi, illaki, sen oraya çok rezil bir yere ahır gibi kokan bir yere ahırdan daha rezil kokan bir yere bir tane mangal 2 tane kırık sandalye koymuş, 1 tane çekyat atmış içeri saçma sapan gelmiş bir dansöz oynuyor. Tuhaf insanlar sürekli seni böyle aptal yerine koyup cebinden parayı alacaklar ya bir şekil, yani, şimdi diyordum ben bu millete yazık günah arkadaş, ne buluyor da bu insanlar buraya geliyor. Bunların her şeyine karşı olan insanlardık kısacası. **Aykut**

Anlatılardan, 90 sonrası dönemde aynı zamanda eğlence evi sahipleri ile mahalleli arasında ciddi gerilimlerin de yaşandığı anlaşılmaktadır. Eğlence evlerinin mahalle ekonomisine sağladığı katkıların da bu gerilimlerin aşılmasına yetmediği görülmektedir. Aşağıdaki anlatıda Fatih’ten, babasının, geçimini eğlence evlerinden sağladığı halde, bu evlere karşı verdiği mücadeleyi dinliyoruz:

Benim babam Sulukuleyi dört kez kapattı. İmza topladı. Valiliğe kadar gitti. Yazı ile resim olarak 4 sefer kapattı. Ha benim babam da çok çalışmadı mı çalıştı. Esnafta çorap satardı. Ne oldu oradan sebeplenirdi. Oranın çalışma güzergâhlarında herkes sebeplendi. Burada bir taksici de sebeplendi dükkâncı da sebeplendi. Çünkü para basıyordu Sulukule. **Fatih**

Eğlence evlerinin kapanması sürecinde öne çıkan aktörlerden biri de, dönemin emniyet görevlisi Süleyman Ulusoy, ya da halk arasında bilinen ismi ile Hortum Süleyman’dır. Bu evlerin kapatılması sürecinde emniyet güçlerinin mahalleli ile işbirliği içinde hareket ettiği, bu evlere karşı olan sakinleri bir araya getirerek ortak stratejiler belirledikleri görülmektedir (Behlül ve Aykut’la yapılan mülakatlar). Eğlence evlerinin kapatılmasında, o dönemde mahalle içerisinde bu evlerin kapatılmasına yönelik yoğun bir talebin olmasının da önemli bir payı vardır. Elbette ki mahalledeki herkes bu işbirliğinden hoşnut değildi. Mahalle’de Hortum

Süleyman'ı alkışlayanlar olduğu gibi, lanetleyenler de bulunmaktadır. “Fuhuş oluyordu, baktık olmayacak. Hortum Süleyman basıyor her akşam. Onun da gelmesi iyi oldu” diyen Nuri, onun yaptıklarını olumlulardan. Diğer taraftan, eğlence evlerinin kapatılmasının, mahalle içerisinde kamu otoritesinin ve yerel halkın bir bölümünün ön gördüğü türde bir sonuç vermediği görülmektedir. İki yakın arkadaş arasında geçen aşağıdaki diyalog eğlence evlerinin kapanma sürecinde Hortum Süleyman'ın oynadığı rol ve bu evlerin kapanmasının mahalle üzerindeki etkileri hakkında başka bir yoruma ihtiyaç bırakmayacak netlikte önemli ipuçları sunuyor:

Ersin: Bu haltı [mahalledeki bozulmayı] Süleyman yaptı... İnsanlar namusuyla para kazanıyorlardı burada, Hortum Süleyman aldı copu önüne geldi, karı demiyor, kız demiyor, vuruyor suratına suratına

Tekin: Yoldan geçen adamı dövüyor hiç suçu kabahati yok adamın. Sen buradan geçiyorsun seni çevirip dövüyor

Soru: Siz bunlara şahit oldunuz yani?

Ersin: Evet abicim şahit oldum. O Hortum Süleyman öyle şerefsiz ki o. Millet ekmek yiyor buradan, sen niye yaptın? İşten fuhuşa bu sefer şey yaptı, ön verdi, millet başladı fuhuş yapmaya, aç kaldı. Öyle değil mi abi?

Tekin: Kötüleşti kötüleşti tabi

Ersin: Sen onu o şekilde yapmasaydın zaten düzenli bir şekilde işliyordu oraları

Tekin: Oradan 300-400 kişi ekmek yiyordu. Şimdi kimisi pasta alır satardı, kimisi meyve alır satardı, kimisi bilmem ne alır satardı

Ersin:Çay satan olur poğaçacı gelir. Poğaçacı simitçi gelir herkes ekmek yiyordu

Tekin: Herkes ekmek parası için geliyordu

Ersin: Kaç kişinin nüfusu var ama hortum Süleyman yaptı bunu.

Soru: Mahalle ondan sonra mı bozulmaya başladı?

Ersin:Tabi kardeşim zati oraları kapattı bu pezevenk orada ondan sonra insanlar başladı fuhuş yapmaya orada. Ee fuhuş yapınca tabi bizde rahatsız olduk

Mahalledeki birçok kişi, mahalledeki “asıl” bozulmanın, eğlence evlerinin kapanmasının ardından, insanların gelir kaynaklarında yaşanan daralmayla yaşandığını aktarıyor. Aşağıdaki iki anlatı bu durumu özetler nitelikte:

Sulukule eğlence merkezi bittikten sonra zaten buranın maddi gücü bile bitti. Burda kasabı manavı sarrafına kadar diyorum sana kuyumcusuna kadar orası bir ekonomiydi yani. Şenol

Sulukule eğlence mekanları kapandıktan sonra buradaki gelir kaynağı düştü,

para durumu düştü. Herkes uyuşturucuyla uğraşmaya başladı. Şükrü

“Dışarıdan gelenler”

Sulukuleliler mahallede değişimi ya da “bozulmayı” büyük ölçüde dış faktörlere bağlama eğilimindedir. Mahalleliye göre eğlence evlerinde (ve mahallede) yaşanan bozulmanın başlıca nedeni “dışarıdan gelenler”dir. Dışarıdan gelenlerle 90’lı yıllarda özellikle doğu bölgelerden gelen kesimler kastedilmektedir. Nurdan 60’lı yaşlarında yalnız yaşayan bir kiracı. Kendisi eğlence evlerinin ilk zamanlarında bu evlerde şarkıcı olarak çalışmaktaydı. Şimdi ise bu evlerin kapanmasını destekliyor. Şu cümleler ona ait: “Kapanması iyi oldu. Yani çok bizi kirlettiler, ismimizi kirlettiler. Sulukule’yi kirlettiler”. Aşağıdaki anlatıda Nurdan, eğlence evlerinin orijinal halinden uzaklaşma sürecini anlatıyor (anlatıda geçen “değişiklik” ve “değişik şeyler” fuhuş olarak okunmalı):

20 sene oldu, 20 sene oldu [eğlence evlerinde “bozulmanın” başlaması]. E işte ne bileyim ben değişiklik geldi... yabancı kadınlar geldi... Karşı tarladan Gültepe’den... Onlar Adanalı işte Antep’li... işte öyle geldiler, Sulukule’de para var, para var, para var. Kızı genç olan bilmem ne olan, parasız da insanlar. Doldular yani oralardan gelip. Çoğu doğuluydu. Hale hazır bak Doğulu var şeyde yıkım yerlerinde [mahallede yıkılan evlerde]. Ateş yakıyorlar. Ama onlar ne oldu oynadı, moynadı, kendilerine geldiler biraz kızlar. Onlar da affedersin pislik yaptılar, biraz çeki düzen verdiler kendilerine giyindiler kuşandılar, artist oldular. Artistlik değil onlarınki yani değişik şeyler yaptılar. Biz onun için karşıyız onlara yani. Bozdular.

Benzer söylemlere, “Eğlence evlerini de dışardan gelenler bozdu... Dışardan gelenler ağabeycim işte... 92 ile 93’lü yıllardan sonra orası da mahvoldu” diyen Ender ile “Adana’dan geldi, Urfa’dan geldi... Çengiler kötü şeyler oldu, bu toplum bozuldu bitti” diyen Kerim örneklerinde olduğu gibi, başka sakinlerin anlatılarında da rastlanmaktadır.

6.2 Giriş Yok

Sulukule, kendine özgü kuralları olan, herkesin birbirini tanıdığı, dışarıdan giren birinin kendisini hemen belli ettiği oldukça kapalı bir mahalleydi. Öyle ki; mahalleye giren bir yabancı hemen gözetim altına alınır, çoğu zaman durdurulur ve mahalleye geliş nedeni sorulurdu. Aşağıdaki iki anlatıdan kamusal mekânın mahalleli tarafından belli oranda kontrol altında tutulduğu anlaşılmaktadır:

Usturuplu beyefendi insanlar mahallemize girerdi... Ama götü başı oynayan af buyur sağa sola eve bakacak insanlar şu Karagümrükten buraya kadar, bu Acı Çeşmeye kadar giremezdi.... Fatih

...mesela normalde bu caddeye annemler anlattığı zaman bu caddeye yabancı

kimse giremezmiş. Girmeye korkarmışta. Ama o zaman herkeste birlik varmış. (Şerife)

Mahalleye dışarıdan girişlerin belli bir kontrol altında olması, mahallede yaşayanların mahalleye yönelik güvenlik algılarını önemli ölçüde arttırmaktadır. Ayten, yıkımlardan önce mahallede geceyarısı olsa bile korkmadan tek başına sokağa çıkabiliyor olmasını bu kontrol mekanizmasına bağlıyor:

“Siz yabancısınız buraya ama, şimdi biliyoruz gazeteci [araştırmacı] olduğunuzu, ama önceden bir yabancı, mesela siz girdiniz önceden, proje olmadan evvel. Biz deriz acaba kim bunlar... Ne işin var, kimi arıyorsun diye soruluyor...”

Mahalleye geliş nedenleri konusunda ikna edici ya da uygun olmayan cevaplar vermeleri durumunda ise yabancıların sakinlerin tepkisi çekmesi sözkonusu olabilir. Hatta bu tepkiler kimi zaman fiziksel temasa kadar varabilir:

“4 sokak arkada canı isteyen sokağa giremiyordu, birlik vardı. Mesela öyle yabancı bir insan Sulukule'ye geldi mi giremezdi. Kafası gözü kırılırdı.” **Nuri**

Ben bunlardan birini sopayla kovaladım. Sabahın köründe gelmiş dikilmiş, almış kâğıdı eline yazıyo. Açtım camı ben de hayırdır dedim birader. abi iste yazıyoz çiziyoz. İndim aşağıya ne yazıyon, ne çiziyon sen dedim. Ne için bu dedim. Dikilmişsin sabah sabah evimin önüne. Abi bilmiyorum dedi, yahu ne için, adam gibi soruyoruz sana dedim. biliyosun! aldım sopayı. biliyon mu, bilmiyon mu? Arkasına bakmadan bastı kaçtı. kim olduğunu söylemiyor ki, hırsız mısın, terörist misin?.... Yabancı bir yere gelmişsin, almışsın kâğıdı eline yazıyosun sonra da adam gibi soru soruyom adam gibi cevap vermiyor.

Mithat

Mahalledeki kamusal mekânın orada yaşayanlar tarafından kontrol altında tutulmasına benzer bir örneğe Fenster'in Mea Shearim (İsrail) mahallesindeki aşırı tutucu Yahudi yerleşmesini incelediği yazısında rastlanmaktadır (2005). Fenster burada sakinlerin, mahallenin çeşitli yerlerine yabancıların uyması gereken kuralları içeren tabelalar asarak, mahalleye girişleri nasıl sınırlandırdıklarından bahseder³⁷. Oldukça farklı bir bağlama otursa da, Sulukule'de de yukarıda bahsi geçen mekanizmaların işlevini gören farklı türde mekanizmaların benzer bir sınırlandırıcı etkisinin olduğu söylenebilir. Buradaki sınırlayıcı mekanizmalar açık bir şekilde mahallenin normlarını ilan eden levhalar yerine, yazılı olmayan ama herkesin günlük pratikler

³⁷ Burada yabancılar mahalle sınırları içerisinde mahallelinin dinsel tercihlerine saygı göstermeye ve “mütevazı”³⁷ kıyafetler giymeye davet edilmektedir. Mütevazı kıyafetlerden kastedilen özellikle kadınlar için açık olmayan kıyafetlerdir. Aslında bu durum, Türkiye’de turistlerin yoğun olarak ziyaret ettiği bazı tarihi camilerde nasıl davranılması gerektiğini tarif eden kuralların yazılı olarak yer alması durumu ile benzerlik göstermektedir. Aradaki fark bu örnekte kısıtlayıcı kurallar, kapalı bir mekân yerine tüm mahalle genelinde uygulanmaya çalışılmasıdır (Fenster 2005).

çerçevesinde haberdar olduğu mahalleye özgü kurallardan oluşmaktadır.

Alexander et. al (1997: 87) mahallenin güçlü sınırlarının olmasının, mahallenin bir kimliğe sahip olması için hayatiyet arzettiğinden bahseder. Yazarlara göre belli bir yaşam tarzına sahip olan grupların kendi kültürlerini koruyabilmeleri için bir sınıra ihtiyaçları vardır. Bu “alt kültür sınırı” aynı hücre çeperi gibi çalışır, bir yandan bu alt kültürü korurken, aynı zamanda çevresiyle ilişkilerini sürdürebilmesine imkân tanır. Benzer şekilde Mol and Law da hücre analojisinden yararlanarak sınırların, farklılıkların oluşumunda ve onları korumada oynadığı hayati role dikkat çeker:

“Etrafında hücre çeperleri ya da başka tür zarlar olmayan durağan bir sıvıda difüzyon homojenliği doğurur... **Arada bir fark yoktur.** Biyoloji bize bir **hücrenin kendisini nasıl buna, yani ölüme, karşı koruduğunu anlatır.** [Hücre] [b]ir **fark yaratır.** Hücre çeperlerinde, içlerinde olan ile dışarıda olan arasında farklılık yaratmak için bir sodyum potasyum pompası ve çeşitli teknikler yer alır. Hücreler içinde yaşadıkları akışkan ortamın homojen bir solvent haline gelmemesini temin etmek için çalışır. Sorun, o zaman, diğer varlıkların kendi sınırlarını oluşturmak için nasıl bir faaliyet içinde bulunduklarıdır.” Mol and Law (2005: 641) (vurgu eklendi).

Dolayısıyla bir topluluğu var eden ya da farklı kılan onun difüzyona yani dış ortamlarla arasındaki farkları ortadan kaldırmaya ve onu homojenleştirici ya da standardlaştırıcı güçlere karşı oluşturduğu tepkidir. Mahalle ölçeğinde belki hücre analojisiyle birebir özdeşleşecek keskin sınırlar yoktur; ama yine de sınırlar ya da sınırlayıcı mekanizmalar orayı yakın çevresinden ve kentin geri kalanından farklılaştırabilir. Sulukule’de olan da budur. Geçmişte mahalle gerçekten de onu kentin geri kalanından ayıran özgün bir kültüre sahip idi. Böyle bir yapının var olabilmesi ve sürdürülebilmesi ise ancak dışarıya karşı belli oranda kapanarak gerçekleşebilirdi. Hücre analojisine geri dönersek, Sulukule etrafından örülü, görünmez olan ama bilinmez olmayan duvarlar, onun “fark yaratmasına”, yani kendisini farklı bir varlık olarak ortaya koymasına hizmet etmiştir. Aşağıdaki iki anlatı, bu duvarların içeriden ve dışarıdan nasıl algılandığı hakkında ipuçları sunmaktadır. İlk anlatı tüm ömrünü Sulukule’nin yakın çevresinde geçirmiş olan Fatih’li bir sakine ait:

“30 seneden beri Fatih’teyim. Sulukule’nin orada olduğunu 5-6 sene önce öğrendim. Orda bir yer de ama nerede. O bölgeden geçemedik... Geçmenin pek tekin olmadığı bir yer diyebiliriz... Fatih’te orası öyle bilinir. Geçmezsün. Yani uzun Vatan Caddesi’nin oradan geliyorsan, Edirnekapi’nin oradan dönersin, ama içerden girmezsin gibi... yani Fatihteki imajı oranın odur.”

Bu kısa anlatı, mahallenin sahip olduğu kötü imajın nasıl bir tür görünmez duvar etkisi yarattığını ve mahalleye girişleri kısıtlandığına ilişkin çok şey söylüyor. Tüm hayatını

Sulukule sınırları içerisinde geçirmiş 40 yaşlarında bir sakine ait aşağıdaki anlatı da bu algılamanın dayanaksız olmadığını göstermesi açısından önemli:

Yani gaz arabası bile (evvelden gaz lambası yakardık biz), gaz arabası bile bizim mahallemize giremezdi... Hemen ya gazını alıyorlardı, ya hortumunu kesiyorlardı, ya adamı dövüyorlardı niye geç kaldın diye... Bir belediye başkanı değişseydi bizim mahalleye uğramazdı. **Tarkan** (mahallenin 80’li yıllardaki durumu)

6.3 Çıkış Yok

Mahallenin etrafındaki görünür ve görünür olmayan sınırlar, mahallenin geçirgenliğini sadece dışarıdan içeriye doğru değil, aynı zamanda içeriden dışarıya doğru da sınırlandırır. İçeride uzun yıllar geçirdikten ve mahalledeki kültüre ve kurallara alıştıktan sonra bir sakinin mahalleden ayrılıp başka bir muhite taşınma ihtimali oldukça azalır. Bu durumu anlatmak için hapisane analogisine başvurmak faydalı olabilir. Frank Darabont’un yönettiği Shawshank Redemption filmin bir bölümünde (1994), uzun yıllar aynı ortamda kalan ve tüm sosyal ağlarını hapisane içinde kuran mahkûmların bambaşka kuralların geçerli olduğu bir dünyaya adım atmaktan çekinmeleri çok canlı bir şekilde işlenir. Burada, hayatının önemli bir bölümünü hapiste geçiren bir mahkûmun, cezası dolduğu halde hapisaneyi terk etmekten nasıl ırtkötüğünden ve dış dünyada yaşadığı adaptasyon sıkıntısından bahsedilir. Sulukule’nin de bu anlamda bir tür hapisane işlevi gördüğü iddia edilebilir: tüm hayatını aynı ortamda geçirdikten sonra, doğup büyüdüğü mahallesini terk edip bambaşka kuralların ve normların geçerli olduğu başka bir yerde yeni bir hayata başlamak sıradan bir Sulukule sakinine çok zor gelir. Gerçekten de birçok sakin mahallenin dışındaki yaşam ile ilgili kaygılarını dile getirmektedir. Bu kaygılar genel olarak üç başlıkta toplanmaktadır: 1. Mahallenin ekonomik yapısı 2. Mahalledeki kültürel pratikler 3. Dışarıda Romanlar ve Çingeneler hakkındaki olumsuz yargılar.

6.3.1 Mahallenin Ekonomik Yapısı – “Günlük Yaşamak”

Sibley, kültürel pratiklerin yoğun olarak yaşandığı mahallelerin yerel halka başka yerlerde bulamayacakları bir takım avantajları sunabileceğinden bahsetmektedir: “kültürel formlar içlerinde, azınlık gruplara bir miktar otonomi sağlayan ama aynı zamanda azınlık grubun genel toplum içine dağılması ile işlevini yitiren, ‘gizli’ bir ekonomi barındırabilir” (1998). Sibley’in tasvir ettiği durum Sulukule’de yaşanan gerçeklikle büyük paralellik göstermektedir. Sulukule’de düzenli bir işe ve gelire sahip olmak istisnai bir durum oluşturmaktadır. İnsanlar kendi ifadeleri ile “günlük yaşıyor”; çünkü “birçoğunun geliri

günlük kazanç; günlük kazanıyor, bugün buluyor, bugün yiyor” (Şerife ile mülakat). Gerçekten de sakinlerin büyük bir bölümü günlük ihtiyaçlarını o gün içinde kazandıkları sınırlı para ile karşılamakta; ellerine geçen para ancak ihtiyaçlarını günlük bazda yani küçük miktarlarda alışveriş yaparak karşılamaya yetmektedir. Günlük yaşamak, mahalledeki yaşam pratiğini çok iyi anlatan ve mahalledeki hemen herkesin aşına olduğu bir kavramdır. Bu yaşam tarzının oluşmasında, para kazanma pratikleri kadar, buna dayalı olarak geliştirilen tüketim alışkanları da önemli bir rol oynamaktadır. Mahalledeki dükkânlar da bu yaşam biçimine kendilerini adapte etmekte; ürünleri paketler yerine küçük birimler halinde satmaktadır. Bu durum başka yerlerde çok zor görebileceğimiz tüketim alışkanlıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur:

yani buradaki insanlar dediğim gibi günlük kazanıp günlük yaşayan insanlar. Bizim mahalleden bakkallarda gidip 1 milyonluk beyaz peynir alan insanlar var... 500 bin liralık tursil, işte 1milyon liralık zeytin işte günü, o günü kurtaran insanlar var. **Ender**

Günlük yaşam pratiği Sulukule sakinlerinin hayata tutunma stratejilerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Zira mahalleli için oldukça olağan olan bu tüketim biçimin başka bir yerde sürdürülmesi pek olası değildir. Sulukule sınırları dışına çıkıldığında bir paket yerine 50 gr. çay, 2 adet sigara ya da 1 adet çocuk bezi satmayı kabul edecek bir dükkân bulmak hiç kolay değildir. Ayrıca uzun yıllar aynı mahalle çatısı altında beraber yaşama sonucu esnafla aralarında kurdukları ikili ilişkiler, sakinlere paraları olmadığına veresiye alışveriş edebilme gibi bir takım avantajlar sağlamaktadır.

Mahalle, aynı zamanda bazı sakinler için işlerini sürdürmeleri ve geçimlerini sağlayabilmeleri için başka yerde bulamayacakları bir ortam sunmaktadır. Roman Derneği başkanı Şükrü Pündük’ün ağzından mahalleden ayrıldıktan sonra eski işini devam ettiremeyen bir sakinin başına gelenlerin anlatıldığı aşağıdaki anlatıda, Sibley’in bahsettiği türden bir “gizli ekonomi”nin izleri açık bir şekilde görülmektedir:

Hüseyin abim faytonculuk yapıyor adada. Evini sattı o da korkudan kamulaştırma kararında... Faytonu getirdi bu kış Karaköy’de ev aldı kendine. Binanın önüne faytonu koydu diye apartman sahibi de “bu olur mu burada, at araba olur mu burada, belediyeyle söyleyeceğim, şikâyet edeceğim”... Adam geldi şimdi faytonu benim evin önüne çekti. **Şükrü 2007**

6.3.2 Mahalledeki Kültürel Pratikler

Sulukule’nin yakın çevresinden ve kentin geri kalanından farklı bir yer olduğu, mahallede yaşayan sakinlerin büyük bir bölümünün tarafından da kabul edilen bir gerçektir. 2006 Sulukule

Hanehalkı anketinde, “Adetler ve alışkanlıklar açısından mahalleniz İstanbul’da farklı mı?” sorusuna sakinlerin yarıdan fazlasının (%56) “evet” cevabı verdiği bildirilmekte. Sakinler Sulukule’yi başka yerlerden farklı kılan unsurları başta düğün olmak üzere müzik, eğlence ve güçlü dayanışma ağları olarak sıralamakta. Sulukule’deki yaşantının başka yerlerden farklı yönlerini Roman Derneği başkanı şöyle ifade ediyor:

Ama ben asker değilim ki kardeşim ya. Saatinde kalkıp saatinde yatacağım. Ben yaşıyorum, ben hayatı yaşıyorum. Biz Romanların özelliği şu. Yarınını hiçbir şekilde düşünmeyip bütün günlük yaşayan insanlarız biz. Zaten bizi özel kılan da bu. Bizim kaygılarımız yok. Ben bunu söylüyorum. Belediye bunu anlayamıyor. Bu kültür farkı, bu kültür farkını da anlayamıyorlar. **Şükrü 2009**

Sulukule aynı zamanda sakinler için başka yerlerde uygulanması mümkün olmayan belli kültürel pratiklerin rahatlıkla sergilenebileceği bir alan anlamına geliyordu. Örneğin sakinler sokaklara masa ve sandalye çıkartarak burada saatlerce oturabiliyor ve böylelikle aslında kamusal olan bir mekânı özelleştiriyor; ya da gece belli bir saatten sonra yüksek tonda müzik dinleyip, birbirleriyle yüksek sesle konuşabiliyorlardı. Bu tür davranışlar orta sınıfların ağırlıklı olarak yaşadıkları bir mahallede asla hoş görülmez. Sokaklar aynı zamanda evlenme ve sünnet gibi kutlamalar için de kullanılmaktadır. Dolayısıyla, yaşamı boyunca Sulukule’de kalmış bir sakin için mahalleyi terk etmek, aynı zamanda tüm bu alışkanlıklardan da feragat etmek anlamına gelmektedir. Aşağıdaki anlatı proje sürecinde mahalleden taşınan sakinlerin yaşadıkları adaptasyon sorunları hakkında fikir veriyor:

Şükrü amcam buradan eve çıktı 3. Kata evini sattı torunu çekirdek atmış camdan aşağıya 3 yaşında ki torunu komşunun camından içeriye girmiş demiş ki kadın Çingenelik yapmayın geldiniz buraya camdan çekirdek mi atıyorsunuz? Hadi birbirleriyle kavga etmişler amcam buraya ağlayarak geldi çünkü bizi de bizden başka çeken olmaz dedi bizi bizden başka çeken olmaz evladım keşke evimi satmasaydım. **Şükrü 2007**

6.3.3 Romanlar ve Çingeneler hakkındaki olumsuz yargılar

Romanları ve Çingeneleri ötekileştirici ve dışlayıcı söylemler toplum genelinde oldukça yaygındır. Roman ve Çingene kelimeleri tek başlarına halen daha günlük hayatta hakaret amaçlı kelimeler olarak kullanılabilen (‘‘seni çingene’’, ‘‘Çingenelik yapma’’ vb.). Romanlara ve Çingenelere karşı ayrımcılığın en belirgin göstergelerinden biri de yasa ve yönetmeliklerde yer alan ayrımcı ve ırkçı ifadelerdir.

Hacer Foggo, Bianet’te 08 Nisan 2006 tarihinde yayınlanan ‘‘Çingeneleri Dışlamak İrkçilik

Sayılmıyor mu?" başlıklı yazısında Romanlara ve Çingenelele yönelik yasa, yönetmelik ve yazılı kaynaklarda yer alan ayrımcı ifadeleri aktarmaktadır³⁸. Örneğin "Polisin Disiplinine, Merasim ve Topluluklardaki Rolüne ve Polis Karakolları Teşkilatı ile Vazifelerine Dair Talimatname"nin 134. Maddesi içinde, "Karakol Amirlerinin Umumi Vazifeleri Bölümünün 9 maddesi'nde gerekli tedbirlerin alınması gereken şahıslar arasında **“esash bir mesleği olmayan Çingenelele”**i, “şüpheli ve sabıkalılar; serseri ve mazannaisu eşhasla dilenciler; her vasıtaya alet olmak istidadında bulunan meczuplar, yarı veya tehlikesiz deliler” ile bir arada zikretmektedir³⁹.

Yine halen yürürlükte olan 1934 tarihli İskan Kanunu'nun İskan Mıntıkaları bölümünde Türkiye'ye muhacir olarak alınmayacaklar şöyle sıralanmaktadır:

1. Türk kültürüne bağılı olmayanlar,
2. Anarşistler,
3. Casuslar,
4. **Göçebe Çingenelele**,
5. Memleket Dışına Çıkarılmış Olanlar,

1993 yılında bu kanunda Çingenelele ile ilgili bu ayrımcı maddenin (madde 4) değiştirilmesi istemi dönemin başbakanı Süleyman Demirel tarafından şu gerekçe ile reddedilmiştir:

"Teklifte kabulü diğler milletlerden Çingenelelerin yurdumuza göçmen olarak alınabileceğı konusunda kamuoyu oluşturabilecek ve sınırlarımızda göç tazyikine yol açacaktır. Diğler taraftan, Türk kültürüne bağılı olan Çingenelelerin Bakanlar Kurulu kararı ve göçmen statüsü ile kabullerinde yasal herhangi bir engel bulunmadığından Hükümetimizce teklif uygun görülmemiştir."

Yine yakın dönemde (2002) İçişleri Bakanlığının Nüfus müdürlüklerine gönderdikleri bir genelgede yurttaşlık başvurusunda bulunanlar hakkında alınacak olan temel ölçütler arasında “dilencilik ve çingenlikle ilişkilerinin bulunup bulunmadığı”nın araştırılması istenmiştir.

³⁸ (<http://bianet.org/bianet/bianet/77322-cingeneleri-dislamak-irkcilik-sayilmiyor-mu>)

³⁹ Liste'nin tümü şöyle:

- 1) Şüpheli ve sabıkalılar;
- 2) Serseri ve mazannaisu eşhasla dilenciler;
- 3) Her vasıtaya alet olmak istidadında bulunan meczuplar, yarı veya tehlikesiz deliler;
- 4) Emniyet nezareti altında bulunanlarla ikamete memur olanlar ve mülteciler;
- 5) **Esash bir mesleki olmayan çingenelele**

Resmi söylemde kendisini gösteren bu tür ayrımcı politikalar, toplum genelinde de fazlasıyla karşılığını bulmaktadır. Yedinci bölümde, Taşoluk başlığı altında değinileceği gibi, Sulukuleli sakinlerin Taşoluk'taki müstakbel komşularının anlatılarında kendini gösteren dışlayıcı dil ve sakinlerin Taşoluk'ta bizzat maruz kaldıkları kimi muameleler, toplum genelinde yaygın olan önyargıların ne boyutta olduğunu oldukça net bir şekilde sergilemektedir.

“Diyemezsin ki ben Sulukule'nin göbeğinde oturuyorum”.

Sulukule'nin kent genelindeki olumsuz imajına karşı kendilerini korumak için yerel halkın geçmişten beri bir takım stratejiler geliştirdiği görülüyor. Sulukule'de yaşayanların büyük bir çoğunluğu nerede yaşadıklarının bilinmesinden rahatsızlık duymaktalar. Oturdıkları mahallenin kötü imajının kendilerine kötü bir etiket gibi yapıştığının farkındalar ve bu nedenle nerede yaşadıklarını mümkün olduğunca gizlemeye çalışmakta; yaşadıkları yeri yabancılara ya da dışarıdakilere açıklıkla söylemekten kaçınmaktalar. Özellikle dışarı ile iş ilişkisi içinde olanlar arasında bu durum çok daha belirgin bir şekilde kendisini belli ediyor. Aşağıdaki iki anlatıda görüldüğü gibi, nerede yaşadıklarının bilinmesi halinde sadece hor görülmekle kalmayıp, yaptıkları işin yani geçim kaynaklarının da tehlikeye gireceği endişesini taşıyorlar:

“İnsanların evinin önünden geçiyorsun, kapının ağzında 'fuhuş var' diyorlar. Televizyonlara çıktı insanlar. Bu sefer ne oldu: çalıştığım firmaya hesap almaya gidiyorum, tüccar bana diyo ki 'Nuri sen burda mı oturuyosun?'. 'yok ben Kariye'de oturuyorum' diyorum. Diyemezsin ki 'ben Sulukule'nin göbeğinde oturuyorum'. İş vermiyor çünkü sana. Verir misin sen olsan bana is? 'oralarda ne pislikler var Nuri. Oralarda oturulur mu, insanlar nasıl oturuyor' diyor..” **Nuri**

“... fakat medyatik olmak istemiyorum. Çünkü neden? Ben hava alanındaayım [havaalanında çalışıyorum] olmaz.” Bak amcamız bizim demek ki falanca yerde oturuyor” [derler], burada oturduğumu bile benim bilmezler.” **Sabahattin**

Dolayısıyla, Roman olmanın yanında Sulukule'de oturmanın kendisi bizatithi bir stigmatik etki yaratmaktadır. Bu mahallede oturuyor olmaları, sakinlerin üzerine, gittikleri yerlerde onları takip edecek kötü bir etiket gibi yapışmıştır. Bu nedenle, toplum genelinde kendileri hakkında oluşmuş olan olumsuz görüşlerin farkında olan sakinler için, Sulukule önyargılardan ve iğnelemelerden görece uzak kalabildikleri, oldukları gibi kabul edilebilecekleri bir mekân anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dışarıda Sulukule'ye ve orada yaşayanlara karşı oluşan bu dışlayıcı ve ayrımcı söylem, Sulukulelileri daha içe dönük bir hayat sürmeye itmektir.

6.4 Roman

‘....bizim büyüklerimiz bize Roman olduğunu söyleme (dediler). Romanca konuşma, Romanım dersensana hırsız derler, uyuşturucuyla, fuhuşla uğraşıyorsun derler. Seni kimse yanına sokmaz....’Şükrü⁴⁰

Sulukule dendiği zaman ilk akla gelen şeylerden biri eğlence evleri ise diğeri de bu evlerin ayrılmaz bir parçasını oluşturan Romanlardır. Özellikle proje süreciyle birlikte medya üzerinden içinde sadece Romanların yaşadığı bir mahalle resmi sürekli olarak kafalara kazınmıştır. Hâlbuki Romanlar mahalledeki nüfus kompozisyonun tamamını oluşturmamaktır. Sulukule olarak adlandırılan ve yenileme sınırları içerisinde kalan bölgede Romanlar kadar Roman olmayan aileler de yaşamaktaydı. Romanlar ağırlıklı olarak Neslişah ve çevresinde yaşarken, mahallenin kuzeyinde yer alan (2009 öncesi Hatice Sultan Mahallesi olarak geçen) bölgede ağırlıklı olarak Roman olmayanlar yaşamaktaydı. İlber Ortaylı, İstanbul Ansiklopedisi’ndeki Sulukule maddesinde (1995) bölgede birbiriyle çekişme içinde olan iki farklı sosyal dokudan bahsediyor:

Neslişah Camii civarında Kuruçınar, Sarmaşık, Küçükçeşme ve Çalı sokaklarında oturan ahali (yani, Neslişah Mahallesi’nin ikinci grubu) ise birinci gruptan tamamen farklı olup tesettürlüdür ve Fatih semtinde görülen yeni dini yaşam tarzını sürdürür. Bunlar eğlence sektörüne hizmet eden birinci grupla devamlı çekişme içindedirler. Yan yana sokaklarda yaşayan iki ayrı âlem açık bir şekilde göze çarpar. Birinci grubun kullandığı İstanbul’un otantik şivelerinden olan (ağız) şiveye ikinci grupta rastlanmaz. Birinci grupta nüfus kâğıdı bile olmadığı için okula gidemeyen çocuklar ikinci grupta görülmez. İkinci grup, mahallenin –yanlış olarak- Sulukule diye adlandırılmasından şikâyetçidir.

Alandaki izlenimlerimiz ve farklı grupların yaptıkları çalışmalar (UCL Report 2008), alanın kuzeyi ile güneyi arasında Ortaylı’nın bahsettiğine benzer bir ayrımın olduğu yönündedir. Romanlar ise kendi aralarında en kaba tasnifle iki gruba ayrılabilir: açık bir şekilde Roman olduğunu ifade edenler ve Roman kimliğini gizlemeye çalışanlar. Beşinci bölümde bahsedildiği üzere, anket sonuçları bölgede yaşayanların en az beşte birinin Roman olduğunu ortaya koyuyor. Anket sırasında ve sonrasındaki gözlemlerimize dayanarak bölgede Roman kimliğini açık bir şekilde ifade etmeyen önemli bir nüfusun yaşamakta olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu sonuçlar bize beşte birlik kesimin günlük hayatlarında Roman kimliklerini ne ölçüde açık bir şekilde ifade ettikleri konusunda da fazlaca fikir vermiyor.

⁴⁰ .Baykal 2009, Şükrü Pündük ile mülakat.

Mahallede anketin gerçekleşmesinden yaklaşık bir sene sonra gerçekleştirilen mülakatlardan edindiğimiz genel izlenim Roman kimliğini açık bir şekilde ifade etme oranının oldukça düşük olduğu yönünde.

Roman ve Çingene Tarifleri

Şüphesiz sakinlerin Roman kimliklerini gizlemeye çalışmalarının, yaşanmış tecrübelerine dayalı çok haklı gerekçeleri vardır. Sulukuleliler dışarıda Romanları aşağılayan ve hor gören söylemlerden örülü bir dünya olduğunun farkındalar. Bu ayrımcı dünyanın içine girmeleri için çok uzaklara gitmelerine de gerek yok: mahalle içerisindeki birçok sakin için dahi Roman ve Çingene kelimelerinin çağrıştırdığı anlamlar toplum genelinde üretilmiş olan stereotiplerden çok farklı değil. Aşağıdaki anlatılar Sulukule içerisinde Çingene ve Roman kavramlarına yönelik farklı algılamaları yansıtmaktadır.

Ya işte ne dersiniz deyin ama biz bunu [Romanlığı] kabul etmiyoruz, neden kabul etmiyoruz biliyor musun? Şimdi Roman'ın tarifine geldiğin zaman aslına bakarsan kelime olarak çingeneliğin biraz daha yumuşaklaştırılmış hali, biraz daha böyle hem kelime olarak şey. Bunların yaşantıları işte dediğim gibi otağlarda yaşarlar, en büyük özellikleri kız kardeş ile erkek kardeşin cinsel temasta bulunması, bunların yaşantıları böyle. Şimdi affedersin kısacak deyyusluk tarifi böyle bunun orijinal tarifi. Şimdi bunu kim kabul eder Allah aşkına... **Aykut**

“Şimdi Çingene ne yapar dinini bilmez Müslümanlığın şartını bilmez, öyle yaşar... Roman Çingene'nin şeyidir diyorlar, kültürlüsüdür, eğitilisiymiş yani” **Ahmet**

Ahmet ve Aykut, kendisini Roman olarak tanımlamayan ve Roman ya da Çingene kelimelerini bir tür küfür olarak gören iki sakin. Bu nedenle kendilerini bu kimlikle özdeşleştirenleri anlamakta zorluk çekiyorlar. Aykut'a göre Roman kimliğini ön plana çıkaranların (Roman Derneği başkanı ve aktivistler gibi) tek bir amacı var: bu kimliği kullanarak mahallede eğlence evlerinin yeniden açılması sağlamak ve bu şekilde ekonomik kazanç elde etmek. Aykut, ortada ekonomik bir çıkarın olmadığı bir durumda insanların kendilerini Roman olarak ifade edebileceklerine inanmıyor.

Mahallede Romanlara ve Çingenelere yönelik bu tür ayrımcı ve aşağılayıcı söylemlere sahip azımsanmayacak kadar kişi var. Bu nedenle, Roman kimliğinin mahalle içinde de açık bir şekilde ifade edildiği söylenemez. Kimliğin açık bir şekilde ifade edilememesinin bir diğer nedeni, mahallede yaşayanların büyük bir bölümünün birbirleriyle akrabalık ilişkisi içinde

olmalarıdır. Bu durum ister istemez insanlar üzerinde kimliğini gizlemeye yönelik bir baskı oluşturuyor⁴¹.

Ayten ise Roman olduğunu kabul eden başka bir sakin. Ama kendisine Çingene denilmesinden rahatsız oluyor. O da Çingenelerin, Romanlardan farkını Ahmet’e benzer şekilde şöyle ortaya koyuyor: “Çingene namaz kılmaz, abdest almaz”. Ayten gibi Roman olduğunu gizlemeyen İskender ise Çingenelik ile Romanlık arasındaki farkı şöyle anlatıyor:

Ben şimdi duvarın kenarına işersem, anlatabildim mi, burada ana avrat küfür edersem budur Çingenelik. Kendinin haddini bilmemesi Çingeneliktir. Böyle roman halkımıza... sanmıyorum Türkiye’ de... romanlık ne? İkinci statüdeki insanlar. Gecekondudakiler, varoşlardakiler romanlar. Eski şehir kültürü, hani sosyete insan biraz, sigortalıysan bir yerde çalışıyorsan varoş diyorlar. Kültür seviyen düşükse roman diyorlar. Roman benim kardeşim, Çingene değilim.
İskender 2007

Tüm bu tanımların ortak noktası, Romanlık ve Çingenelik arasında keskin bir ayrımı içermeleri. Buna göre Çingeneler içinde bulundukları toplumda genel kabul gören normları ya da ritüelleri uygulamayan, toplumsal normların dışındaki davranış kalıplarına sahip kişiler olarak görülüyor. Romanlar ise ekonomik olarak belli bir seviyenin altında kalanlar, başka bir deyişle “gariban” olarak tarif ediliyor. Dolayısıyla Romanlık, Çingeneliğe göre daha statülü bir duruma karşılık geliyor.

Romanların Ayrımcılığı

Mülakatların yapıldığı tarihte eşi ile birlikte Kuştepe’de yaşamakta olan Elif de, İskender gibi, Roman kimliğini açık bir şekilde ifade etmekten çekinmeyen sakinlerden:

Ve biz romanız. Oradaki [Taşoluktaki] insanlar Çingene diye adlandırıyorlar. Bunun çingenesi de Kürdü de hepsi Allah’ın insanı yani. Evet, ben Romanım ama şu an en güzel ***** Alışveriş Merkezi’nde satış danışmanlığı yapıyorum. Ne kadar da güzel. Bu benim için çok büyük bir gurur ve ben utanmıyorum bundan. **Elif**

Elif’in Roman kimliğini açık bir şekilde ifade edebiliyor olmasında, (mahalle geneline kıyasla) görece yüksek statülü bir işte çalışıyor olmasının verdiği bir özgüvenin de etkisinin olduğu hissediliyor. Bunu “Ben Roman’ım” demesinin hemen ardından “**ama**” diyerek yaptığı işi açıklama gereği duymasından anlıyoruz. Bu da Roman olmaktan utanmadığını söyleyen Elif için bile Roman kimliğini (“ama”sız) ifade etmenin çok kolay olmadığını

⁴¹ Örneğin Roman Derneği başkanı Şükrü Pündük’ün, kendisini Roman olarak ifade ettiği için akrabalarından tepki aldığı bilinmekte.

gösteriyor. Elif, Roman kimliğini kabul ederken, İskender gibi Çingeneleri aşağılayıcı bir dil benimsemese de, o da ayrımcılığa maruz kalan başka bir azınlık grubu, Alevileri, kendisine hedef seçmekten kendini alı koyamıyor::

İnsanlara romanım diyebiliyorum yani. Nasıl kalkıpta Allah'ın Alevisi ben aleviyim diyebiliyorsa kalkıp kardeşinle beraber olan bir insan, bunu utanmayarak söyleyebiliyorsa ben romanlığımdan hiç pişman şekilde utanmıyorum. **Elif**

Mahalle içinde bu tür ayrımcı söylemlerden Aleviler yanında Kürtler de nasibini almakta. Önceki alt bölümde bahsedildiği gibi, birçok sakin tarafından eğlence evlerinin ve mahallenin bozulmasının arkasındaki temel neden olarak Kürtlerin (doğudan gelenlerin) mahalleye gelişi gösterilmişti. “İçimize doğu tarafından gelenleri almayız zaten, kabul etmeyiz” diyen Nurdan ya da siz içinde olsanız nasıl bir proje olurdu sorusuna “..bir kere her şeyden evvel buraya Kürtleri sokmazdık” diyerek cevap veren Kerim gibi söylemler, mahalle içerisinde Kürtlere yönelik bir olumsuz yaklaşımın olduğunu gösteriyor.

Oldukça ilginç bir şekilde (belki Türkiye’de yaşayan biri için hiç de ilginç olmayan bir şekilde) uzun yıllar ayrımcılığa ve damgalanmaya maruz kalmış olmanın ne demek olduğunu çok iyi bilen Sulukuleliler, benzer bir ayrımcı ve aşağılayıcı dili başka azınlık gruplar için de kullanmaktan çekinmiyorlar.

7. SOYLULAŞMA (YENİLEME) SÜRECİNE İLİŞKİN ALGILAR

İkinci bölümde bahsedildiği üzere, Davidson ve Ley soylulaşma temel özelliklerini (1) yeniden yatırım (2) fiziksel değişim, (3) sosyal profilin dışarıdan gelenler tarafından yükselmesi, (4) dar gelirlielerin doğrudan ya da dolaylı olarak yerinden edilmeleri şeklinde tanımlamaktadır. (5) Devlet eksenli soylulaşma ise sürecin kamu organları tarafından bizzat başlatılıp, kontrol edildiği bir sürece karşılık gelmektedir. Bu bölümde, derinlemesine mülakatlardan faydalanılarak farklı grupların gözünden soylulaşma sürecinin bu beş temel özelliğinin nasıl algılandığı anlaşılmaya çalışılacak.

7.1 Yeniden Yatırım ve Fiziksel Değişim

Uzun yıllar yatırımsızlığa maruz kalmış mahallelerine bir anda bu ölçekte bir yatırım yapılacak olması sakinler açısından şaşırtıcı bir durumdu. Mahalleye yapılacak olan yatırım, Sulukule’de birkaç sene öncesine kadar para etmeyen mülklerin ve arsaların değerlerinde inanılmaz bir sıçrama yarattı. “Rant” başlıklı bölümde, mahallenin emlak değerlerinde yaşanan bu yükselişin mahalleliler tarafından nasıl algılandığını anlatılıyor. Sakinlerin bir bölümünün ise, kendilerine danışılmadan, görüşleri alınmadan aniden karşılarına çıkan bu süreci şüphe ile karşılamaları oldukça doğaldı. “Komplo Teorileri” başlıklı bölümde, bu kesimler tarafından mahallelerine yapılan yatırımın arkasındaki “gerçek” nedenlere ilişkin ortaya atılan bazı senaryolar işleniyor.

7.1.1 Rant – Mülklerin Değer Kazanması

Yenileme projesinin yani bölgeye yapılacak büyük ölçekli yatırımın ilanının ardından Sulukule’de emlak değerleri inanılmaz bir artış yaşamıştır. Projenin ilanı ile bir anda Sulukule’deki emlak değerleri çevre semtler düzeyine ulaşmış, yer yer bu düzeyi de aşmıştır. Böylelikle kent ortalamalarının bir hayli altında olan emlak değerleri ile yeni oluşan değerler arasında inanılmaz farklar ya da uçurumlar ortaya çıkmıştır.

Saha çalışması sırasında projenin ilan edilmesinin ardından alandaki mülk değerlerinde yaşanan dramatik artışla ilgili bir çok hikaye dinledik. Örneğin Ekrem 97 yılında 3500 liraya aldığı konutu 2007’de 135 000 TL’ye satmış, Elif’in teyzesi proje öncesinde 40-60 lira edecek bir daireyi 180 milyara satmış, Aykut 2002 yılında 3 milyara satın alınmış bir dairenin 2007’de 135 milyara satıldığına şahit olmuş,...

Sakinlerin bir bölümü projenin ilanından önce sattıkları ya da satın almadıkları konutlardan

dolayı pişmanlıklarını dile getirmekteler. Ünal yıkımlardan hemen önce elinden çıkardığı evinin sonradan çok daha yüksek bir meblağa satıldığına tanık olmuş:

bir sene evvelsi yani yıkım gelmeden bir sene evvelsi 25 milyara sattım. 1 sene sonra yıkımlar şey oldu. Benim sattığım daire 25 milyara sattığım daire 150 milyara satıldı.... Ben şimdi yıkım alanı olduğunu bilsem yani yıkım olduğunu evi 25 milyara satar mıyım? 1 sene içinde 125 milyar lira zarar etmek ister misin? Ünal

Tarkan ise geçmişte evsahibinin kendisine yaptığı cazip teklifi reddettiğine pişman:

Orada benim bir evim olmalıydı ya. Niye 10 milyar liraya bir ev almadım. Ev sahibim dedi ki bana en son 2003'te herkese 11 milyar sana 7 milyar. Bizim evde malda mülkte gözümüz yok ki... 150 milyar yaptı evler ya. Herkes zengin oldu. Tarkan

“Tuzu kuru olan herkes memnun”

Dolayısıyla projenin ilanının ardından mülklerini satan evsahiplerinin, bu süreçten ekonomik anlamda oldukça kârlı çıktıkları görülmektedir. Oluşan bu ranttan evsahiplerinin büyük oranda memnun olduğunu gerek evsahiplerinin kendilerinden, gerekse onlara atfen anlatılan hikayelerden anlıyoruz. Kendisi projeye şiddetle karşı çıkan Elif, evsahiplerinin bu süreçten nasıl karlı çıktıklarını ve memnun olduklarını akrabalarına ait örneklerle anlatıyor:

Soru: Bir de siz bu evlerini satıp giden akrabalarınızdan bahsettiniz. Onlar şu anda ne durumdalar?

Gayet iyi durumdalar.

Soru: Mahalleyi terk ettiklerine memnunlar yani?

Evet. Diyorum ya tuzu kuru olan herkes memnun. Belki bizim de tuzumuz kuru olsaydı biz de memnun olacaktık.

Soru: O zaman evsahibi olanlar aslında memnunlar diyebilir miyiz?

Evet, ev sahipleri memnunlar. Çünkü teyzem evini 180 milyara sattı. O mahalle de o evi 180 milyara satabilmek mümkün değildi.

Tolga: Kaç ederdi mesela orası projeden önce?

Kaç edecek yani? 50 etsin,60 etsin, 40 etsin.

Soru: Apartman dairesi?

Evet. Apartman dairesi ama Sulukule'nin ortası yani. Bu kadar ederdi. Kalkıpta dışarıdan biri gelip zaten orayı almazdı. Ömrü billâh orda otururlardı. Böyle bir yıkım olmasaydı.

Soru: Başka kimler vardı sizin akrabalarda?

Dayım vardı. O bir ev Zeytinburnu'ndan aldı. Bir ev Karagümrük'ten aldı. İki tane ev aldı.

Soru: İki tane ev aldı? Memnun mu?

E tabii ki memnun

Metin alanda evsahibi olan eski bir sakin. Kendisi kiracıların durumuna üzülse, kendisi açısından projeyi çok olumlu buluyor:

Soru: İlk duyduğunuzda ne hissettin projeyi?

Ya sevindik sevinememek olur muyuz ya. Mallarımız değerlenecek kardeşim. Eskiden buradan kim alırdı yani...

7.1.2 Komplo Teorileri:

Uzun yıllar mahallerine yatırım yapılmayan ve kamu hizmetlerinden eşitsiz bir şekilde yararlanan Sulukuleliler devlete karşı genel olarak bir güvensizlik hissi içindeler. Bu nedenle, bir kısmı bunca yıldan sonra alanlarına yatırım yapılacak olmasına şüphe ile yaklaşıyor ve bu yatırımın kendileri, yani orada yaşayan insanlar, için olabileceğine inanmak istemiyorlar. Sulukulelilerin kamu otoritesine ve projeye karşı duydukları bu güvensizliğin elbetteki kendilerine göre çok haklı nedenleri var (bkz. Bölüm 6). İskender 30’lu yaşlarında ve hayatının tamamını Sulukule’de geçirmiş ev sahibi bir sakin. Aşağıdaki alıntı onun gözünden mahalleye uygulanan “çifte standartı” tasvir ediyor:

Ve her zaman bize yapılanlarda çifte standart yapıldı. Mesela o zaman elektrik telleri patır patır patlıyor, kadın çarpılmış; bir tane elektrik şirketi gelmiyor. Onun zahmetini çektik, varoшта çektik. Burada iki tane kendini bilmez, Ahmet, Mehmet evde çatışıyor çatır çatır, iki tane ablam vurulmuş yerde kalmış, iki tane çocuk yerde, vurulmuş kalmış, polise telefon ediyorduk, polis gelmiyordu ya. Sen nasıl iyi olasan ya. Kavga olmuş yerde kıvranıyor. Sen şimdi merminin içine nasıl gireceksin kardeşim? Varsa senin de silahın bıçağın, sen de pat pat gireceksin, almaya bakacaksın. Onu almaya giden de vuruldu, alınan da vuruldu. Devlete sorduk dedi ki bize de hapishane mevzusu⁴² yaptılar. Hani, ...bize de o politikayı yaptılar. Bizim burası açıkçası her zaman cezaevi olarak görüldü. Burası devletin gözündeki bünyesindeki açık cezaevi. Anlatabildim mi?..... Hadi bir gezelim bakalım mahalleyi, bir tane belediyenin yapmış olduğu salıncak var mı? Bir tane devletin yapmış olduğu park alanı var mı?

İskender

Benzer şekilde başka sakinler mahallede çöplerin toplanmadığından ya da yolların bakımının yapılmadığından şikâyet etmektedir. Örneğin Roman derneğinin başkanı Şükrü Pündük’e ait iki farklı anlatı mahallenin yoksun olduğu hizmetler ve bu durumun Sulukulelilerin gözünden nasıl algılandığı hakkında fikir veriyor:

⁴² İskender “hapishane mevzusu” ile ne kastettiğini mülakatın ilerleyen bölümlerinde anlatıyor. İskender burada bilinçli bir şekilde gelmeyerek bazılarımızın ölmesini umdular; böylece daha az “sorun” ile ilgilenmek zorunda kalacaklar” demek istiyor.

“...doğalgazımızın olması lazım, kanalizasyonların çalışması lazım ne bileyim daha buna etken çok şey var. Mahallemin temizliği lazım, devamlı çöp arabasının girmesi lazım, çöpü atacağım konteynırların olması lazım daha buna bakarsan çocuk parklarının olması lazım yani bunlara bakarsan en önemlisi bir anaokulumun olması lazım.” Şükrü 2009

“Mesela bizim mahallemizde doğalgaz yok. Ne demek doğalgaz yok? İstanbul’un en eski semtlerinden bir tanesi burası... yani sizce ne demek bu doğalgazın olmaması... bu ayrımcılıktır. açıkça böyle ,böyle görünüyor. Bir yere bir şey yapılmıyorsa bu ayrımcılıktır. Niye Türkiye cumhuriyetinde herkesin doğal gazı var da bir tek bizim niye yok? Ve İstanbul’un en eski yerleşim yerleri ya.” Şükrü 2007

Elimizde bu iddialarının ne ölçüde doğru olduğunu belirleyebilecek bir ölçek olmasa da, burada önemli olan Sulukulelilerin kendilerine eşit bir şekilde davranılmadığı yönündeki algılarıdır. Bu algı Sulukuleliler ile dışarıdakiler arasında mevcutta var olan “biz” ve “onlar” şeklinde ayrışmayı kuvvetlendirmekte ve mahalle ile kentin geri kalanı arasındaki bağları zayıflatmakta ve zihinlerde yerleşmiş olan önyargıları arttırmaktadır. Tam bu noktada dış faktörleri devreye sokan komplo teorileri devreye giriyor. Aşağıda mahalleye yapılan yeniden yatırımı farklı bir pencereden değerlendiren iki farklı görüşe yer verilmiştir. İlk görüş, yatırımın sebebini, mahallenin altında bulunan “gömülülüler”i, yani tarihi eserleri ele geçirme isteğine bağlıyor. İkinci görüş ise bu projeyi çok daha üst ölçekte gerçekleştiren, yabancıların “İstanbul’u ya da Türkiye’yi ele geçirme” arzuları ile ilişkilendiriyor.

“Gömülülüler”

Sulukule’de geçirdiğimiz yaklaşık iki senelik süreç içerisinde, bir çok farklı kişiden Sulukule’deki altınların inşaatlar sırasında nasıl alınıp götürüldüğünü anlatan hikayelere tanık olunmuştur. Bunlar içinde en popüler, mahallenin güney sınırında yer alan İGDAŞ binasının inşası sırasında yaşananlara dair olan hikayelerdir. Örneğin Ersin o dönemde yaşananlar hakkındaki görüşlerini şöyle anlatıyor:

“O İGDAŞ’ın altında altın kayıyor be oraya yaptı o şeyi İGDAŞ’ı koydu oraya ama altın kayıyor orası. Altın kayık var orada biliyor musun?... Bu Albayraklar kazıyor, altını kazıyor, alıyor, gidiyor Albayraklar. Bunu görmüyor cahil millet ya anlamaz...” Ersin

Mülakatlar sırasında benzer hikâyelerin dile getiriliş sıklığı göz önüne alınarak, mahalle içinde bu tür hikâyelerin belli bir inandırıcılığa sahip olduğunu söylenebilir. Aşağıdaki anlatıda ise İskender, bu hikayeler ile yenileme projesi üzerinden mahalleye yapılan yeniden yatırım arasında bir ilişki kurmakta:

“Ekşioğulları’nın yaptığı havuzun [mahallenin güney sınırında] altı kaç kat

biliyor musun, altı kat. Kaç araç kapasitesinde? 1000 araç kapasitesinde? Ölüsünü s..tiğimin yerine 1000 tane adam kim gelecek kardeşim oraya arabayla ya? Bunların Tacimellerlen kapısını açtığın zaman, 89-90 yıllarından, bu Ekşioğulları'ndan Tacimellerin tarihi eser kaçakçılıkları var. Yaptıkları bir kazıda bulduklarını Tacimeller yurtdışına çıkarttılar. Bize ait, 600 senelik... Bizans yaptı, biz aldık. Bizde sadece 600 senesi var. 300 sene 400 sene daha koy, 1000 senelik tarihi eser... Ölç bakalım surla havuzun mesafesini. 600 araç kapasitesi. Orada sardıçları buldu. Burada gömülüler de var, şimdi onların peşinde Toki. Anladın mı, bu projenin içinde neler var..." İskender 2007

Burada açık bir şekilde mahallelerine yapılacak yatırımın arkasında, mahallenin kaynaklarının ele geçirilmek istenmesinin yattığını iddia ediyor. Yukarıdaki paragraflarda mahallelerine bir tür çifte standart uygulandığı yönünde bir inanca sahip olduğunu ifade eden İskender, projenin de geçmişten beri süregelen bu uygulamanın bir devamı olacağını düşünüyor.

"Buranın parasını Bartholomeos verdi"

Kamu otoritesine karşı duyulan bu güvensizlikten ötürü yenileme projesi sakinlerin önemli bir bölümü tarafından şüpheyle karşılanmıştır. 2006 Sulukule Hanehalkı anketinde sorulan "bu proje nedeniyle kendinizi dışlanmış hissediyor musunuz?" sorusuna sakinlerin % 70'inin "evet" cevabını vermiş olması bu güvensizliğe işaret etmektedir. Bu güvensizlik ortamı ister istemez projeye yönelik komplo teorilerinin üretildiği bir ortama da zemin hazırlıyor. Aşağıda bazı sakinlerin projenin "gerçek" amacına ilişkin düşüncelerini dinleyeceğiz. Sabahattin 60'lı yaşlarında, yalnız yaşayan bir mülk sahibi. Sohbet kendisine ona göre belediyenin neden böyle bir proje yapma gereği duyduğu sorulduktan sonra bu noktaya geldi:

Ya bu esas... Buranın parasını Bartholomeos verdi. Bartholomeos buranın parasını verdi. 10 milyar dolar. Buranın parasını verdi. Burada affedersin adamın evini yapmazdı. Atıyorum 5 milyar lira, 150 milyara sattı gitti, 150. Bu neye benzedi biliyor musun? Bugünkü Kudüs, işte bugünkü parayla aldılar ya, paralarını parayla parayla büyüttüler, genişlettiler. Bugün de Müslümanlara vuruyor ya o şerefsizler. Aynı onun gibi. Bartholomeos, bak babası da. Başladılar o şekilde almaya. Ama ne yaptı Mahmut Efendi Hazretleri bütün herkese, aman siz de alın dedi. Oraya bu sefer onlar şeyi karşılığında bir okul dikti karşılığında, şaşırttı onları. Her neyse bu bambaşka şeyler. Açtıkça bir sürü şeyler açılır da. Buranın parasını Bartholomeos verdi. Alın size bu kadar para hatta burasını. Ya bu İstanbul da esasen var ya İstanbul'da biz bunu belki görmeyeceğiz ama torunlarımız çoluğumuz çoğumuz burada oturamıyorsak, oturamazlar. Sabahattin

Bu görüşe göre Sulukule projesi ülkeyi ele geçirmeyi ve "Hıristiyanlaştırmayı" hedefleyen çok daha büyük bir projenin bir parçasıdır. Bu tür senaryolar, yakın geçmişte Fener Rum Patrikhanesi üzerine yazılı ve görsel medyada üretilen spekülasyon haberleri akıllara getirmektedir. Buradan, geçmişte komşu mahalle (Fener) için üretilen senaryoların Sulukule

sakinlerinin zihinlerinde derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır. Nurettin 20’li yaşlarında ailesi ile birlikte yaşayan bir Sulukuleli. O da Sabahattin ile benzer bir düşünce yapısına sahip. Aşağıdaki uzun anlatıda bu görüşün dayandığı argümanlar, neden-sonuç ilişkilerine varıncaya kadar ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Bu nedenle oldukça uzun olan bu alıntıyı, araya çok kısa yorumlar ekleyerek aynen aktarıyorum:

Şimdi burayı niye sattılar biliyor musun? Niye yıktılar biliyor musun? Papa niye geldi bu ülkeye? O yüzden yıktılar. Filistinlileri niye öldürüyorlar? Orayı da bu yüzden sattılar. Dün çölü karış karış parayla satın alanlar, oraya seralar yapanlar, İsrail devletini kuranlar, bugün de şimdi buraya aynı şeyi yapamazlar ama ne yapabilirler. Papa niye geldi buraya. Resmi davetli miydi? Cumhurbaşkanı davetlisi miydi? Başbakanın davetlisi miydi? Kime geldi. Balat rum patriği bartelomoya geldi. Hani bizim nasıl fors var, devlet başkanının o fors olmadan çıkıp konuşmaz. Burası ekümenik davası yüzünden yıkıldı. Geldi papa nasıl bizim şimdi o fors olmazsa orada çıkmaz konuşmaz cumhurbaşkanımız. Papanın da bi devlet başkanı statüsü olduğu için bir bayrağı var biliyorsun. onun da bayrağını çaktılar kürsüsünün altına, çıktı konuştu hemen de yanında o bartelemeo vardı. Onun kürsüsünün altında ne vardı ekümenik bayrağı vardı. şu anda bizim ülkemiz onun ekümenik sıfatını kabul etti mi. Hayır daha etmedi. Yarın öbür gün edicek mi? Bu Kıbrıs sorunu böyle çıkarsa. Türk kürt. Alevi Sünni. Siyah beyaz falan filan. Daha şimdi bakalım bu saatten sonra ne örnekler çıkacak neler görecek... yarın öbür gün bunun ekümenik sıfatını kabul edicez mi? Ama bir 20-30 yıl sonra. Edicez, etmezsek aç kalacaz çünkü. Edince e adam dices ki sen şimdi benim ekümenik sıfatımı kabul ettin, hani benim ekümeniyem. Devlet ona işte çatalcadan ya da bilmem nereden 5 hektar alan. Al dices geç buraya ekümeniyem yap. Yook dices. Benim ekümeniyem var dices. Bak dices şu topraklar benim. Karış karış para ile satın aldım. Balat, lonca, Edirnekapı, kariye, sur içinin aşağı yukarı şu anda dörtde biri diyelim. Bi dörde birini önümüzdeki 25 yıl içerisinde satın alsalar. Burası da benim dices ekümeniyem. Dün bizim iman kuvveti ilen gelip aldığımız buraları şimdi bizden para ile geri alıyorlar. Bizim mahalle bunun için yıkıldı. Bunun altındaki sebep, mason locaları, mossadlar, bilmem kimler, CIA’ler FBI’lar. Bu yani. Yoksa güzelleştirme mi... hiç umrunda değil ki buradaki insanlar güzelleştirsinler buraları. Umurunda mi sence.

Nurettin konuşmasının geri kalan bölümünde projenin neden geçmişte değil de şimdi gerçekleştiğini anlatıyor. Devlet eksenli yeni soylulaşma dalgasının alt yapısını oluşturan koşulların anlatıldığı üçüncü bölümde, 2004 sonrası dönemde ortaya çıkan yerel ve merkezi hükümet arasındaki, aynı siyasi partiye mensup olmalarından kaynaklanan uyumun önemine dikkat çekilmişti. Nurettin’in çok farklı bir zihinsel süzgeçten geçirerek ve çok farklı bir bağlama yerleştirerek bahsettiği şey de aslında orada ortaya koyduğumuz argümanları destekliyor. O da, aşağıdaki cümleleriyle, Fatih Belediyesi, Büyükşehir Belediyesi ve Merkezi Hükümet arasındaki uyumun projenin gerçekleşmesini mümkün kılan ana etken olduğunu söylemiş oluyor:

Şimdi neden oldu. Amerikan uşağı bak şimdi.. zincirleme olayı bu. Cumhurbaşkanı Amerikan uşağı, başbakan Amerikan uşağı, meclis başkanı Amerikan uşağı, Fatih belediye başkanı da Amerikan uşağı. Hepsinin bir sıraya dizmişken dedi hazır biz bunların bu işi halledelim. Bu son 50 yılın 100 yılın projesi. Buranın yıkılması daha dünkü mevzu değil ki. Benim babamı işte tanıyorsunuz 55 yaşında. Bizim çocukluğumuzdan beri diyor burası yıkılacak, yıkılacak, yıkılacak. Şimdi niye yıkamıyor. Cumhurbaşkanı, başbakanını koyuyorlar. Meclis başkanı şeyci oluyor Amerikan uşağı olmuyor da bilmem nerenin uşağı oluyor. o oldu mu Fatih Belediye başkanı bilmem nerenin uşağı oluyor. Böyle halkanın bir, zincirin bir halkası mutlaka başkasının oluyor yani. Şimdi bunlar bütün halkaları zincirin istedikleri gibi kendi uşakları olmuşken, yani mesela niye asıldı menderes Amerikan uşağıydı, salon beyefendisiydi, onu bunu getirdi. Biraz az bi şeyi getirdi ülkeye, teknolojiydi. Niye aç kaldı millet Ecevit zamanı, Ecevit Amerikan uşağı değil. Amerika'nın dediklerini yapmazsa Amerika para musluklarını kapatır. **Nurettin**

Mahalle genelinde yaptığımız görüşmelerde bu tür anlatılara çok sık rastlamasak da, birbiriyle ilişkili olmayan farklı kişilerden dinlediğimiz bu görüşlerin mahalle içerisinde belli oranda bir inandırıcılığa sahip olduğu söylenebilir. Her iki görüşün de, objektif kriterler ışığında bakıldığında, inandırıcılık değeri oldukça düşük olsa da, anlatı sahiplerinin zihin dünyalarından bakıldığında ve o dünyanın değerleri ve kuralları ile tartıldığında kendi içerisinde belli bir tutarlılığa sahip oldukları söylenebilir. Sulukule sakinlerinin zihinlerinde devlete karşı duydukları güvensizliği açık bir şekilde teşhir eden bu tür senaryoların ortaya çıkmasında mahalleleri üzerine üretilen projelerde karar alma mekanizmalarına hiçbir şekilde dâhil edilmemelerinin önemli bir payı olsa gerektir.

7.2 Fiziksel Değişim

Soylulaşma sürecine evsahipliği yapan mahallelerdeki konutlar, dışarıdan gelen kullanıcıların yaşam tarzlarına ve ihtiyaçlarına göre yeniden üretilir. Proje öncesi demografik yapı düşünüldüğünde, evsahibi sakinlerin Sulukule’de inşa edilecek yeni binaların gerektireceği standartları karşılamaları ekonomik olarak çok mümkün gözükmemektedir (bkz. Bölüm 5, 10). Sulukule’de yeniden üretilmekte olan fiziksel mekâna, orada yaşayanlar yerine, gelir seviyesi daha yüksek olan dışarıdan gelecek grupların (yani soylulaştırıcıların) yerleşeceği yönünde gerek kamuoyunda, gerekse sakinler arasında yaygın bir kanaat vardır. Bu bölümde, sakinlerin mahallelerinin fiziksel dönüşümüne ve bu dönüşüm sonrası evsahipliği yapacağı yeni sakinlerine ilişkin düşüncelerine yer verilecek.

“Osmanlı evleri”

Sulukule yenileme projesi, içinde birçok mimarlık yarışmasında ödül alan mimarların da

bulunduğu bir ekip tarafından hazırlanmıştır. Proje mevcut binaların tamamen yıkılıp, yerlerine TOKİ tarafından inşa edilecek yeni konut binalarının ve bir adet otel, okul ve kültürel tesisin inşa edilmesini ön görüyor. Hazırlanan projede, mevcut sokak izlerine sadık kalındığı ancak sokak kesitlerinde genişlemelere gidilerek mevcut bina-sokak ilişkisinin birebir korunmadığı görünmektedir. Projede iç avlular temel bir tasarım ögesi olarak ortaya çıkmakta, mevcut sokak dokusu sokak boyunca sıralanan sıra evlerle vurgulanırken, binaların arkalarında yer alan ada ortalarında geniş iç avlular oluşturulmaktadır. Bu avlular sadece ada etrafından yaşayanların değil, dışarıdan gelenlerin de erişimine açık olan yarı kamusal mekânlar olarak tasarlanmakta ve aynı zamanda mahalle içerisinde bir tür park işlevi görmektedir.

Foto 7.1 Sulukule’de uygulanması planlanan projeye ait görsel

Belediye başkanının ve büyükşehir belediye başkanının ağzından Sulukule’de “klasik Osmanlı-Türk mimarisi”^{43, 44} tarzında yeni konutlar inşa edileceğinin duyurulmasının

⁴³ Kadir Topbaş, 14 Temmuz 2006: <http://www.arkitera.com/h10263-sulukule-osmanli-mimarisiyle-yeniden-doguyor.html> (erişim 20 Aralık 2009)

⁴⁴ Mustafa Demir, 4 Ocak 2007: http://www.arkitera.com/haber_13580_sulukule-tarihi-osmanli-evleriyle-yeniden-dogacak.html (erişim 20 Aralık 2009)

ardından, kamuoyunda gerçekleşecek projenin Osmanlı evlerinin imitasyonunu içerdiği yönünde bir algılama gelişmiş ve proje yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Halbuki yapıların cephe düzenlerine bakıldığında getirilen eleştirilerin abartılı olduğu, oransal anlamda bir uyarılama söz konusu olsa da yalınlığı ve çağdaş malzeme kullanımıyla bunun oldukça ölçülü bir yorumlama biçimi olduğu görülmektedir (İslam 2009d). Projenin müelliflerinden Selim Velioğlu projenin tasarım ilkelerini şöyle anlatıyor:

“Bu mimari dilde geleneksel bir takım mimari unsurlar yorumlama düzeyinde ele alınıyor. Yoksa asla bir biçimsel taklit söz konusu değil. Görselde de görülebileceği gibi son derece pratik ve yapılabilen çözümler. Öyle Barok bir anlatım; Osmanlı motifleri, Selçuklu süslemeleri gibi şeyler yok. Biz hiçbir zaman ‘Osmanlı mimarisi’ tabirini kullanmadık. Burası Osmanlı döneminden bir sur içi mahallesi. Surlarla o surların içindeki bir mahalle dokusu korunmuş, sıra evler, parseller var, aralarında dış mekânlar var. Biz de geçmişten bugüne gelen bu kimliğin temel değerlerini koruyup günümüz insanı için de gerekli temel değerleri ekleyerek oluşturduk projeyi”⁴⁵.

Gerçekten de Sulukule için hazırlanan yenileme projesinin, yapıların insan ölçeğinde oluşu, ezici bir kütle etkisi yaratmaması, ortak kullanım alanları ve dışa açıklığı ile mimari açıdan bir takım olumlu özelliklerinin olduğu söylenebilir. Sakinlerin ise kamuoyunda yer alan bu tür tartışmalara ilgi gösterdiği söylenemez. Onlar için, kağıt üzerinden kendilerine gösterilen tasarımlar fazlaca bir şey ifade etmemektedir:

Soru: Peki, belediye ile kaç görüşme yaptın?

Metin: Valla bir sefer yaptık. Bir sefer bir toplantısına gittim o kadar. Ne projeyi gördük. Proje kâğıt üzerinden, anlamayız ki biz orta 1 den çıkmayız...

“Ben yaşamadıktan sonra ne kıymeti var sarayı olsa”

Sakinlere nasıl bir proje isterdiniz diye sorulduğunda da projenin fiziksel özelliklerinden çok, sosyal boyutuna ilişkin öneri ve yorumlar getirmekteler. Sakinlerin bu konuda ağırlıklı olarak arzuladıkları şey, daha fazla sakinin alanda barınmasına imkân sağlayacak bir proje:

Soru: Peki, nasıl bir proje olmasını isterdiniz?

Nurdan: Bizi buradan ayırmasın derdik. Ayırmasın, bize buradan yapsın versin yani, yine toplu halde bir yer ayırsın bize. Madem yıkacak. Alt alta mı yapacak, yan yana mı, küçük küçük mü yapacak, yine bizi buradan ayırmıyorsa, yine bizi buraya bir kenara koysaydı.

Sakinler arasında kendilerini bu projenin bir parçası olarak hissedememe hali dikkat çekiyor.

⁴⁵ Selim Velioğlu, 5 şubat 2008: <http://www.mimarizm.com/KentinTozu/Makale.aspx?id=341&sid=328>

Bu durum onları projeye karşı bir tür umarsızlık içerisine sokuyor. Sırasıyla biri evsahibi, diğeri kiracı olan iki sakine ait aşağıdaki anlatılarda bu umarsızlık durumu hissediliyor:

Soru: Projeyi gördünüz mü siz?

Sabahattin: Ben görmedim de zaten görsem de canım sıkılacak ya. neden canım sıkılacak? Bir defa hani neyleyim köşkü neyleyim sarayı içinde salınan hani yar olmayınca....buraya köşk yapsalar ne yazar, saray yapsalar ne yazar? Sabahattin

Soru: Projenin kendisini beğeniyor musunuz hani yapılacak olan evler falan?

Abi ben beğenmiyorum işte bak ben bu projeyi şey saray olsa beğenmiyorum neden beğenmiyorum içinde ben yokum abi beni atıyor buradan köyüme. Benim köyüm burası, sen köyümden at beni, gelsin senin AKP'li milletvekilin otursun... Sibel can otursun, var mı böyle bir şey ya... Ben yaşamadıktan sonra ne kıymeti var sarayı olsa. Ersin

Sakinlerin bu tepkilerinde kendilerini proje kapsamında inşa edilecek konutların içinde hayal edememelerinin önemli bir rolü var. Sakinlerin önemi bir bölümü, yeni binaların getireceği yüksek standartların mahalledeki yaşam gerçekleriyle örtüşmediğinin farkında:

Şimdi sen bana gel dedin Metin Abi. Al sana villa ve havuz kardeşim. Bana verdin 4 katlı villada oturtun, yok güvenlik parası şey parası ben bu parayı ödeyemedikten sonra ne yapayım sen bana sarayı versen? Öyle değil mi kardeşim, sen bana iş önce iş.

Projenin fiziksel özelliklerine olan ilgisizliğin bir nedenini de, sakinlerin proje sonrasında sosyal kompozisyonda yaşanacak değişimden duydukları kaygı oluşturuyor:

Soru: Projeyi nasıl buldunuz, dışarıdan bakınca görsel olarak?

Görsel olarak tamam hoş gelebilir ama bana hitap etmesi önemli.

Size nasıl hitap etmeli?

İşte dediğim gibi ödeme koşulları içerisinde olsun. Belediyenin kendi demesiyle, tamam çok lüks olacak, şöyle olacak böyle olacak., Bakalım buraya gelecek insanlar bize karşı ne tepki verecekler...

7.3 Müstakbel Sakinler (Soylulaştırıcılar)

Sakinler arasında proje sonrasında alanda kimlerin yaşayıp, kimlerin yaşamayacaklarına dair ortak bir kanı oluşmuş durumda. Bu konuda yaygın kanaat proje sonrasında alanda mevcut sakinlerin yaşamayacaklarına yönünde. Bu kanıyı oluşturan iki temel neden var: ekonomik koşullar ve hisseli mülkiyet yapısı. Proje alanı sınırları içerisinde yaşayanların sadece küçük bir bölümü düzenli bir gelire sahiptir. Dolayısıyla evsahiplerinin önemli bir bölümü için proje sonrasında alanda kalmak, inşa edilecek evlerin aylık taksitlerini ödeyebilmek için yeni gelir

kaynakları bulmak anlamına gelmekte; ki sakinlerin profilleri göz önüne alındığında bunun hiç de kolay olmayacağı görülecektir. Ersin'in de belirttiği gibi “[diyelim ki yüzde on tanesi buradan ev alırsa alır, hali vakti yerinde olan insan alırsa alır, yüzde doksanı alamaz satar gider](#)”. Birçok sakin benzer yorumlarda bulunmaktadır.

Mevcut sakinlerin alanda kalmaları önündeki bir diğer engel de mahalledeki mülklerin birçoğunun hisseli bir yapıda olmasıdır. Anket sonuçlarına göre evsahiplerinin yaklaşık yarısı (% 49) iki ya da daha fazla hisseli evlerde oturmaktadır. Bu yapının oluşmasında Sulukule'nin oldukça eski bir yerleşme olması ve mülklerin nesilden nesile veraset yolu ile aktarılması rol oynamaktadır. Bu durumu ve yaratacağı sonuçları Sabahattin şöyle açıklıyor:

[Şimdi dönüşüm olacaksa da hep başkaları oturacak burada. Buradan hiçbir kimse hiçbir ev sahibi burada oturamaz. Neden oturamayacağını da sana söylüyorum; al işte bana burada şimdi ben şahsıma benim olsaydı dönüşüme verseydim ne yapardı? Benim çocuğum çocuğum otururdu. Fakat burası öyle bir eski mahalle ki, göbek atladıkça nesil fazlalaştı, bir kişilik -iki kişilik bir aile bu zamana kadar elli kişi altmış kişi oldu.](#)

“bizi dağa attılar”

Sakinlerin zihinlerinde olan Sulukule'deki sosyal yapının değişeceğine yönelik kuvvetli inanç, alanda kimler yaşayacak sorusunu akıllara getiriyor. Sakinler Sulukule'nin yeni sakinlerinin kimler olacağı konusunda da ortak bir kanıya sahipler. Onlara göre proje sonrasında mahalleye “parası olanlar” ya da “zenginler” yerleşecekler. Onları bu yargıya iten temel neden düne kadar para etmeyen evlerin gözleri önünde yüz binlerce liraya satılmış olması. Dolayısıyla sakinlerin bu evleri satın alanların belli bir ekonomik güce sahip olduklarını, ya da kendi deyimleriyle zengin olduklarını düşünmek için haklı nedenleri var. Bazı sakinlerin bu zenginlerin kim oldukları hakkında tahminleri de var:

[Yani yabancılar gelecek burada oturacak, bizi dağa attılar... Yabancılar aldı, sanatçılar aldı. Futbolcular adlı. Müdür, emniyet müdürleri Ayten](#)

[Valla topçular, film sanatçıları şarkıcıları duyuyoruz. Avukat, savcısını duyuyoruz. Onlar aldı buraları.” Ahmet](#)

[Zengin insanlar aldı. Belediye başkanları aldı, avukatlar aldı, savcılar aldı, hâkimler aldı, doktorlar aldı, topçular aldı, sanatçılar aldı... Ona göre yapıldığı zaman görücez içinde kimlerin oturacağını. Bakalım girebilicez mi. O bölgeye girebilicez mi? Mithat](#)

Foto 7.2; Foto 7.3: Yerel Seçimler öncesinde Hürriyet gazetesinin manşetinde çıkan Sulukule haberleri

“Sulukule’nin yeni sakinleri”

Bu algının oluşmasında Sulukule içinden elde edinilen bilgiler kadar, hatta belki onlardan daha çok, medyada çıkan haberler de önemli bir rol oynamaktadır. Sulukule Yenileme Projesi, aktivistlerin gayretleriyle sürecinin en başından itibaren medyada yoğun bir şekilde işlenen bir konu olmuş olsa da, 29 Mart 2009 yerel seçimlerinin hemen öncesine kadar gazete manşetlerine taşınmamıştı⁴⁶. Seçimlere iki hafta kala, 18 Mart ve 25 Mart 2009’da, Hürriyet Gazetesi Sulukule Projesi’ni baş sayfaya manşet olarak taşıdı. Böylelikle İstanbul’un Fatih ilçesindeki küçük bir mahallede gerçekleşmekte olan bir süreç, ilk kez ülkenin önde gelen gazetelerinden birinde, üstelik aynı hafta içinde iki kez, baş sayfada kendine yer buldu. Örneğin 18 Mart 2009’da yayınlanan Hürriyet gazetesinin baş sayfasının yaklaşık yarısını kaplayan haberde Sulukule’nin müstakbel sakinleri ile ilgili şöyle deniyordu:

“SULUKULE'NİN YENİ SAKİNLERİ: Kentsel dönüşüm diye boşaltılan Romanların Sulukule'si, AKP'liler ve yandaşlarınca kapatıldı. Deniz Feneri noteri, vekil oğlu, Mahmut Hoca da ev alanlar arasında.”

⁴⁶ Sulukule ile ilgili yayınlar seçimlerin hemen öncesinde artış gösterdi. Özellikle seçim sürecinde Adalet ve Kalkınma Partisi karşıtı bir pozisyon alan ve partinin açıklarını deşifre etmeye yönelik bir politika güden Doğan Medya grubuna ait gazetelerde Sulukule Projesi, partinin seçim öncesi imajını zedelemek için bir araç olarak kullanıldı.

Haberde ismi geçen şahısların kimlikleri ile aslında AKP'nin Sulukule'yi muhafazakârlaştırmaya çalıştığı ima ediliyordu. Bir iki örnek üzerinden genelleme yapan bir gazete haberinden yola çıkarak Sulukule'ye yeni gelişmekte olan muhafazakâr orta sınıfların yerleşmeye başlayacağını iddia etmek şüphesiz doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Diğer taraftan, muhafazakâr kesimler ile Fatih ilçesi arasındaki bağ düşünülecek olursa, Sulukule'deki devlet eksenli soylulaşma sürecinde soylulaştırıcı profilinin muhafazakâr kesimlerden oluşması sürpriz olmayacaktır. 90'lı yıllarda, soylulaştırıcıların Beyoğlu'nu tercih etmelerinin arkasında, soylulaştırıcıların kültürel tercihleri ile Beyoğlu'ndaki gündelik yaşam pratikleri arasındaki uyumun önemli bir rolü vardı (Galata için İslam 2003a, 2003b, 2005; Cihangir için Uzun 2001). Benzer bir uyumun yeni muhafazakâr orta sınıflar ile muhafazakâr kesimlerce tercih edilen bir ilçenin (Fatih) sınırları dâhilinde olan bir semt arasında olmaması için (tamamen farklı değerler üzerinden olsa da) bir engel yoktur.

Bu ve benzeri haberlerin mahalledeki algıyı belli oranda etkilediği anlaşıyor. Tekin ve Ersin arasındaki diyalog bunun bir göstergesi:

E: Benim köyüm burası sen köyümden at beni gelsin senin AKP'li milletvekilin otursun, bilmem belediye başkanının şöförü otursun.

T: Albaylar yarbaylar otursun

E: Sibel can otursun var mı böyle bir şey ya

Bu anlatılardan sakinlerin, Sulukule'nin gelecekte çok değerli bir yer olacağı ve burada kendilerine hiç benzemeyen bambaşka insanların oturacağı yönünde bir algılamaları olduğunu anlaşıyor. Dolayısıyla sakinlerin Belediye'nin mahallelinin Sulukule'de yaşamaya devam edeceği şeklindeki öngörülerini inandırıcı bulmadıkları anlaşılmaktadır. Çok sık rastlanmasa da, bazı sakinler bu durumu memnuniyetle karşılıyor. Aykut mahallede daha üst sınıfların gelmesi ile yaşanacak bir profil değişimine neden karşı çıkmayacağını şöyle açıklıyor:

bakın neden sizin gibi insanlar biraz sizin gibi kültürlü insanların akademik kültürü olan insanlar neden olmasın, en azından çocuğumuz iki bilinmeyenli bir denklemle karşılaştığında abisine hemen gönderelim yardımcı olsun...

Mülakatlardan edindiğimiz genel izlenim, sakinlerin büyük bir bölümünün mahallenin sosyal yapısındaki bu değişime sıcak bakmadığı yönündedir. Dışarıdan bir göz, üst gelir gruplarının Sulukule'ye yerleşecek olmasının, bölgenin ekonomisine ve imajına sağlayabileceği olası katkılardan ötürü sakinler tarafından olumlu karşılanacağını düşünebilir. Ne var ki, beklentilerin aksine “zenginlerin geliyor olması” bazı sakinler için mahalleyi yaşanabilir olmaktan çıkarmaktadır. Bunun altında yatan nedenlerden bazıları mülakatlar sırasında

Taşoluk'taki sosyal konutlarda yaşamakta olan Hasan'ın ile Sulukule'de yaşamakta olan Şerife'nin anlatılarında kendini gösteriyor:

Yıkılan yıktırıyor, yıktırmayan da alıyor havasını gidiyor, parasını alıyor gidiyor. Tamam orada [Sulukule] durulmaz mesela ben istemedim. Orada durulmaz. Şimdi zengin ailenin yanında fakir geçinebilir mi? Geçinemez. Uyuşamayız yani. O zengin ben fakirim.

Mesela şimdi benim annem kapalı türbanlı ama bakalım buraya gelecek kişiler ne tepki verecekler, belki istemeyecekler.

Hasan ve Şerife burada yeni ve eski sakinler arasındaki olası kültür farkından duydukları endişeyi aktarmaktalar. Sulukule'ye yerleşecek olan yeni sakinlerin nasıl davranacaklarına dair öngöründe bulunmak için yurt dışında benzer projelerin ardından yaşanan deneyimlerden yararlanılabilir. Örneğin Davidson ve Lees'in yaptığı çalışma, dönüşüm geçiren alanlara sonradan yerleşen insanların oldukça kapalı bir hayat yaşadıklarını ve yaşadıkları muhitteki ortak alanları minimum düzeyde kullandıklarını, dolayısıyla mahalleli ile bir etkileşim içine girmediklerini ya da girmek için herhangi bir çaba göstermediklerini ortaya koymaktadır. Bridge bu kesimleri “şirket soylulaştırıcıları” (corporate gentrifiers) olarak adlandırmaktadır (2003). Uitermark et. al. (2007) da Hollanda'nın Hoogvliet bölgesindeki fiziksel yenileme sürecinin sonuçlarından yola çıkarak, yeni gelenlerle mevcut sakinler arasındaki farklar arttıkça mahalle içinde bir sosyal uyum tesis etme ihtimalinin azaldığını bildirmektedir. (Uitermark et. al. 2007: 137). Dolayısıyla, Hasan ve Şerife gibi düşünenlerin, bu kaygılarında hiç de haksız olmadıkları görülmektedir.

7.4 Yerinden Edilme: Taşoluk

Taşoluk, Sulukule Yenileme Projesi'nin oldukça önemli bir ayağını oluşturmaktaydı. Proje kapsamında, alanda yaşayan kiracıların tümüne burada TOKİ tarafından inşa edilen sosyal konutlarda evsahibi olma hakkı tanınmış, böylelikle kiracıların Sulukule'deki konutlarını sorun çıkarmadan terk edecekleri öngörülmüştü. TOKİ Taşoluk'ta kentteki yoksul kesimler için çok sayıda konuttan ve okul, çocuk parkı gibi sosyal tesislerden oluşan büyük bir yerleşme inşa etmekteydi. Dolayısıyla burada sadece Sulukuleli kiracılar değil, aynı zamanda kentin bir çok farklı yerinde yaşamakta olan ve bu evleri çok sayıda başvuru arasında kura çekerek kazanmış olan vatandaşlar da yaşayacaktı. Üstelik Sulukuleli olmayanlar, burada konut sahibi olabilmek için bir peşinat ödemiş ve evlerini ödemeye daha konutlar inşaat halindeyken başlamış ve ödemeler 10 seneye yayılmıştı. Aynı zamanda hak sahipleri taksitler bitmeden konutlarını satma hakkına sahip değildi. Sulukule sakinleri için ise oldukça özel

koşullar sağlandı. Peşinat ödemediler; ödemeler 10 yerine 15 yıla yayıldı, böylelikle aylık ödenecek bedeller aşağıya çekildi ve ödemeler inşaatlar tamamlandıktan sonra başladı. Ve belki en önemlisi, Taşoluk’a taşınmaya başlamalarının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra sakinlere evlerini üçüncü şahıslara devir hakkı tanındı. Devir hakkından önce sakinlerin bir bölümü sahip oldukları hakları enformel ilişkilerle üç ila beş bin lira arasında değişen değerlere ellerinden çıkarmaktaydı. Devir hakkının resmi bir şekilde tanınması, bir anda bu evlerin devir değerlerini 30-40 bin lira seviyelerine çıkardı. Devir hakkının ardından, alandaki evler hızla el değiştirmiştir.

Foto 7.4 TOKİ Taşoluk evleri (T.İ. arşivi)

İlk başlarda sakinlerin gözünde Belediye’nin kiracılara Taşoluk’ta ev vereceği noktasındaki sözünün yerine getirilip getirilmeyeceğine yönelik ciddi şüpheler vardı. Belediyenin 2007 Aralık ayı başlarında kiracıları otobüslerle Taşoluk’a götürüp, o zaman inşaat aşamasında olan konutları görmelerini ve gezmelerini sağlaması ve hemen ardından konut sahiplerinin belirlenmesi için düzenlediği kura çekilişin ardından bu şüpheler dağılmaya başladı:

Ama biz ne zamanki yıkılmaya başladı, evlerin anahtarlarını verdiler, o zaman inandık. Ayten

2008 Mart ayı içerisinde yapılan ikinci kura çekiminin ardından inşaatların tamamlanmasıyla birlikte sonbahara doğru ilk sakinler Taşoluk'a yerleşmeye başladı. Belediye bu dönemde Taşoluk'a yerleşecek sakinlere ücretsiz taşınma imkânı da sağladı.

“Bu Sulukule Çingenelerini aramıza sokmayalım”

Sulukule sakinlerinin Taşoluk'taki sosyal konutlara yerleştirileceğinin duyulması, bu konutlara yerleşmeyi bekleyen Sulukuleli olmayan kesimlerin bir bölümü üzerinde ciddi bir panik havası yarattı. Mahalleye ilişkin algılar bölümünde değinildiği gibi toplum genelinde Romanlara ve Sulukule'de yaşayanlara yönelik ciddi önyargılar burada da kendini gösterdi. Aşağıdaki anlatılar bu rahatsızlığın boyutları hakkında bize fikir vermektedir. Bu alıntılar Taşoluk konutlarıyla ilgili gelişmelerin tartışıldığı bir internet sitesinin forumundan alındı (www.arnavutkoyrehberi.com). Bunlar, Taşoluk'taki müstakbel ev sahiplerinin, yeni evlerinde Sulukuleliler ile komşu olacaklarını öğrenmelerinin ardından yaptıkları ilk yorumlar:

Ayhan 25.12.2008: boyle bir saçmalık olmaz. ev sahibi olduk diye sevinirken Sulukule haberleri ile sarsıldık kesinlikle böyle bir şeyi kabul etmiyorum bize onlarla aynı yerde oturacağımız söyleselerdi bu evlere kesinlikle katılmazdık. Acaba evlere taşındığımızda neler olacak çocuklarımız nasıl bir ortamda yetişecek evlerimizi nasıl emanet edip bir yere gidebileceğiz. Ben onlarla aynı ortamda bulunmak istemiyorum. Herkesin bildiği gibi hap uyuşturucu hırsızlık her şey mevcut bu insanlarda lütfen yetkililer buna engel olmak zorunda arkadaşlar. Taşoluk hak sahipleri lütfen sesimizi duyuralım çingene diye tabir ettiğimiz bu insanlarla aynı ortamda bulunmak istemiyorum ve benim gibi bir çok hak sahibi buna karşı engel olmak zorundayız. Bu saçmalığa hep beraber engel olmalıyız....

Nedim: 24.01.2008: ben de Toki Gaziomanpaşa Taşoluk toplu konutlarından ev aldım. Fakat geçenlerde internette üzücü bir haber gördüm. Toki Taşoluk evelerine Sulukule Çingeneleri taşınacakmış. Ailemiz ve geleceğimiz olan çocuklarımızın ne kadar büyük bir tehlike ve felaket içine düşebileceğinin farkına varalım ve lütfen birlik olalım. Bu Sulukule Çingenelerini aramıza sokmayalım. Benimle bu konuda görüşmek ve birlik olmak isteyen arkadaşların e-mail'lerini bekliyorum.

Hamit erdem: 17.11.2007: Slm. Bende taşoluktan, pardon yeni sulukule'den daire alanlardanım. Bunun için lütfen birlik olalım... yalnız bırakmayın yalnız kalsamda tek başıma gideceğim belediyeye...

Gulluşah: 02.12.2007: s.lm bende Taşoluk madurlarındanım. sulukule çingeneleriyle oturmak istemiyorum. Kararı şiddetle kınıyorum. İmza toplayım hakkımızı arayalım.

2222222: 03.12.2007: dolap dere ve tarlabasından tanıyoruz her kösede hap satan cocuklar okula giden cocukların önlerini kesmeleri kap kaç yapmaları

bunlar yetmiyomu bunların arasında çocuk yetişeceğinimi sanıyorsunuz.

Bu yorumlar benzer öfke, korku ve hezeyan içeren onlarca yorumdan sadece bir kaçını oluşturuyor. Tüm bu yorumlarda Sulukulelilerden ya da onlarla birlikte yaşamaktan duyulan korku ve endişe hemen hissediliyor. Yine aynı sitedeki İstanbul'daki başka bir Roman mahallesinde (Gazi Osman Paşa / Sarıgül) yaşadığı anlaşılan Roman olmayan bir sakinin yorumu ise bu korkuların arkasında yatan nedenleri oldukça çıplak bir şekilde ortaya koyuyor:

“Tokide den daire alanlara geçmiş olsun diyorum. Çingenelerle aynı ortamda nasıl yaşayacaksınız merak ediyorum. Bazı kişiler endişelerini haklı olarak dile getirmişler. Haklılar da. Bazıları da alışırsız demişler (Züğürt tesellisi). Alışamazsınız. Hergün çıkan kavgalarına, müziğin sesini son ses açmalarına, 6 aydır yıkanmamış gibi pis gezmelerine, çocuklarının her gördükleri duvar dibine pislemelerine, çocuklarınızın her eve geldiğinde yeni yeni küfürler edinmelerine, bayanlarının bile ne kadar ağızlarının bozuk olduğuna, çocuğunuzun okulda bitlenmiş bir çingene çocuğunun yanında oturmasına, düğünlerinde 3 gün boyunca sabahlara kadar içip içip kavgaya çıkarmalarına, bayramlarda bir ordu misali bahşiş ve şeker toplayan çingene çocuklarına şeker vermediğinizde kapı önünden ayakkabı ve benzerlerinin çalınmasına veya bina içinde duvarlarınızın çakı ile çizilmesine-kazınmasına, dahası eğer arabanız varsa her gün başka bir tarafının boydan boya çizilmesine alışamazsınız. Alışırım diyen yalan söyler. Ben alışamadım da.....”⁴⁷ **Sarigöllü 31.05.2008**

Sulukuleliler İnternet sitelerinde kendileri ve mahalleleri hakkında yapılan bu ve benzeri yorumlardan haberdarlar ve bundan oldukça rahatsızlık duymaktalar. Aşağıdaki anlatılar Sulukulelilerin bu tür yorumlar karşısında hissettikleri duygular hakkında fikir veriyor:

“biz Taşoluk’a gittiğimiz de “aaa buraya Çingeneler geldi, işte sazlı sözlü insanlar geldi”, internete girip araştırdığımız zaman şey yazıyordu: “aşağıki mahalle bizim mahalle, yukarıki mahalle sizin mahalle. Oh oh ne güzel gelsinler de eğlenelim” falan. İnternette Taşoluk’taki insanların bize karşı olan yorumları yazıyordu. Yani hep cevap göndermeye çalıştık ama hangi birinden baş edeceksin”. **Elif**

Ne yapacağım kardeşim Taşoluk’ta. Geçen sene yapılan propagandayı, televizyonda yapılan propagandaları izlemedin mi? Taşoluk’a gitmiş işte 3 tane 4 tane sözüm ona kendini bilmez gazeteci, işte Sulukule cemiyeti buraya gelecek ne düşünüyorsunuz diye kafasına göre program yapmış. Yok efendim, Çingeneleri istemiyoruz biz onlar buraya gelirse... ya kardeşim, kim sana oraya geleceğim diyor. Ben senin evine geleceğim dersem, sen bana dersin ki

⁴⁷ Bu forumun moderatör denetiminde olduğunu ve yorumların moderatörün süzgecinden geçtikten sonra siteye konulduğunu ve bazı yorumların hakaret içerdiği için siteden çıkarıldığını forumdaki yazışmalardan anlıyoruz. Dolayısıyla buradaki yorumlar moderatör tarafından sakıncalı bulunmayan ve “hakaret içermeyen” nitelikte olduğu düşünülenler. Bu bile tek başına Sulukulelileri ya da Romanları aşağılayıcı söylemlerin halk arasında ne kadar sıradan ve normal karşılandığını gösteren bir delil.

evime gelme. Ben evine gelirsem, senin oradan beni kovma hakkın var. Ama ben bu özveriyi yapmadıysam, senin evine gelmeyi talep etmediysem, gelmediysem senin o kelimeyi bana kullanma hakkın yok. İnsanız, hepimizin birbirine saygısı olması lazım. **İskender**

“Bu halk böyle çingene insanı sevmez, internetlere bak görecekisin”

Sulukule sakinlerinin maruz kaldıkları dışlayıcı muameleler yalnızca internet ortamı ile sınırlı kalmamıştır. Sakinler, özellikle Taşoluk’a ilk yerleşilmeye başlandığı dönemde yaşanan rahatsızlık verici bir dizi hadiseden bahsetmektedir. Aşağıdaki alıntılarda Sulukule sakinleri Taşoluk’ta karşılaştıkları dışlayıcı muameleleri aktarıyor:

... bize hep Çingene diye baktılar... Yani çingeneden kasıt neydi? Hırsız mıyız yani biz, esrar mı içiyorduk? Öyle baktılar... Bu halk böyle çingene insanı sevmez, internetlere bak görecekisin. Otobüsle bazen denk geliyoruz... Hemen bize hırsız, hapçı, esrarkeş, pezevenk gözüyle bakıyorlar. Şoktalar, şokta şu anda şoktalar...” Tarkan

Dışlayıcı söylem ve davranışların en kolay hissedileceği yerler, doğal olarak toplu taşıma araçları, okullar ya da hastaneler gibi karşılıklı etkileşim alanlarıdır. Karşılaşmanın en yoğun ve çıplak bir şekilde yaşandığı mekânlardan biri de okullardır. Tarkan, Taşoluk’taki okullarda eğitime başlayan Sulukuleli gençlerin, orada nasıl potansiyel birer suçlu olarak görüldüklerini aktarıyor:

Mesela okulda bak şimdi burada birinin bir şeyi çalınsa işte Karagümrüklüler geldi onlar yaptı, birinin karısına bir şey yapsalar hemen bizden bilecekler. Adımız çıkmış dokuza inmiyor sekize.

Taşoluk’ta bir süre yaşadktan sonra dayanamayıp geri dönen Ayten, Taşoluk’ta bir Sulukuleli sakinin başına gelenleri şöyle anlatıyor: “Laf atmışlar, işte bak siz Sulukule’den geldiniz, işte burayı batırdınız, oturtmayacağız sizi burada gibi laflar konuşmuşlar...” Fahri ise kendileri hakkında bu tür olumsuz konuşmalara toplu taşıma araçlarında birçok kez şahit olduğunu söylüyor:

Ben çok duydum çünkü biz gidip gelmek için kaç kere gittik, evi görmek için otobüsle gittik hep [Taşoluk’a]... “Aa duydunuz mu?”... Millet otobüsün içinde konuşuyor, gençler, yaşlılar, kadınlar... “Sulukuleliler geliyormuş, dansözler geliyormuş”... başladılar konuşmaya... bizim arkadaşlarda sinirlenmeye başladı... **Fahri**

Sulukule içinde, Taşoluk’taki yaşamın zorlukları ve orada karşılaşılan bazı hoş olmayan durumlarla ilgili bu tür anekdotlar anlatılmaktaydı. Örneğin Şerife Taşoluk ile ilgili duydukları şöyle anlatıyor:

Mesela, şimdi Taşoluk’ta oturanlar ile oradaki kesimden ev alan kişilerlen

aralarında bir sürtüşme var.

Soru: Neler duyuyorsunuz mesela?

Birkaç kişiyle tartıştıklarını, arabasının camını kırdıklarını, birkaç tane burada oturup oraya giden genç kızın yolunu kestiklerini...

Yukarıdaki anlatılar, Sulukule sakinleri için Taşoluk'taki yaşamın bir yönünü yansıtmaktadır. Diğer taraftan, Taşoluk'ta yaşamaya başlamaları ve oradaki yaşantıya karışmaları ile birlikte sakinlere yönelik önyargıların kırılmaya başladığı gözlenmektedir. Tarkan ve Halil arasındaki aşağıdaki diyalog, hem Taşoluk'ta Sulukule sakinlerine yönelik önyargıların varlığına, hem de bunların zaman içerisinde nasıl kırılmaya başladığına dair ipuçları sunuyor:

Tarkan: Buranın halkı ağır olur. Bu halk böyle çingene insanı sevmez, internetlere bak göreceksin. Otobüsle bazen denk geliyoruz...

Halil: Onlar zamanla herkes birbirini tanıdıkça bu gibi ufak tefek problemler aşıllıyor tabi.

Tarkan: Esrarkeş, pezevenk gözüyle bakıyorlar... Şoktalar, şokta aşure yaptık işte mahallecek şoktalar. 40 çeşit şey var içinde. Ama azar azar baktılar bunlar böyle oruçluyuz...

Önyargıların azalmasında din ve milliyetçilik algısı ve ekonomik durum gibi iki grup arasında ortak özelliklerin varlığının önemli bir rolü olmuştur. Özellikle din bu noktada önemli bir etkidir. Tarkan “baktılar bunlar böyle oruçluyuz” derken, bu durumun Taşoluklularda yarattığı şaşkınlığı anlatmak istemektedir. Hem Sulukuleli olup, hem de oruç tutuyor olma durumu, Taşoluklu sakinlerin, zihinlerindeki Sulukule imajını yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur. Camilerde yaşanan karşılaşmalar da, Taşolukluların zihinlerde oluşmuş olan Sulukule imajını sorgulamasında ve aralarındaki “biz” ve “onlar” şeklindeki ayrımın azalmasında önemli bir rol oynamıştır. TOKİ evlerine yeni taşınan Sulukuleli olmayan bir sakinin aşağıdaki anlatısında, sahip olunan ortak değerlerin farkına varılmasıyla zihinlerdeki önyargıların ve dışlayıcı söylemlerin nasıl dağıldığı gözleniyor:

Eşim geldi söyledi. Onlar bizden daha efendi insanlardır. Eşim camiye gitmiş, Onların erkeklerini görmüş. Dedi korkma yani dedi. Öyle anlatanlara bakma hiç. Tülay

Sulukule sakinleri ile Taşoluk'ta yaşayan diğer sakinler arasında ciddi gerilimlerin ve sürtüşmelerin yaşanmamasının bir nedeni de Taşoluk'a çok az sayıda ailenin yerleşmiş olmasıdır. Ocak 2009'da site yönetiminde görüştüğümüz görevli, sadece 30 kadar ailenin siteye yerleşmiş olduğunu belirtmiştir. Sakinlerin büyük bir bölümü, özellikle devir hakkının tanınmasının ardından buradaki evsahibi olma haklarını üçüncü şahıslara satmışlardır. Sayının bu kadar az oluşundan ötürü, yukarıda yer verilen bazı anlatılarda ima edildiği gibi

Taşoluk'un "yeni Sulukule" olma durumu yaşanmamış, Taşoluk Sulukulelilerin kendi kültürel pratiklerini rahatlıkla sergileyebilecekleri bir mekâna dönüşmemiştir.

Etiket: "Taşoluk'a gidenlerin hepsi mimlendi"

Belediye ve TOKİ, Sulukuleli sakinleri rastgele bir şekilde Taşoluk konutlarına dağıtmak yerine, onlara alan içerisinde belli bir bölgeyi tahsis etmişti. Sulukulelilerin diğer sakinlerden bu kadar keskin sınırlar ile ayrılıyor olmaları, ister istemez Ender gibi bazı sakinlerin kendilerini yeniden damgalanma tehdidi altında hissetmelerine neden oluyor (muhtemelen bunun için geçmişten gelen oldukça haklı gerekçeleri de var):

...karşı tarafta mesela kurayla çekilenler var. şu şeyin karşı tarafı oraya ait. Hatta bu tarafı şey yapmışlar sınır koymuşlar gibi sanki, sarmaşık, işte sarmaşıkla sultan mahalle gibi... şöyle baktığın zaman arda camî, okul, alışveriş merkezi yani site girişte sağ tarafında işte, sulukuleden, sultan mahalleden, Karagümrükten gelenler sol tarafta işte kura ile çekenler gibi bir şey yapmışlar

Soru: niye kötü buldunuz yani?

Ayrıcalık var gibi yani onlardan bizim içimizde yok

Ender mülakatın ilerleyen bölümlerinde, kendisine verilen evi satıp yerine Taşoluk'taki başka bir bölgeden (Sulukulelilere tahsis edilmemiş) ev almak ve böylece "mümkün olduğu kadar oradan uzakta" yaşamak arzusunda olduğunu ifade ediyor. İlk bakışta Ender'in duyduğu bu kaygı bazıları için anlamsız ya da aşırı gelebilse de, Ender'in zihin dünyasını tam olarak anlayabilmek için mahalleyi ve mahallede yaşamının ne demek olduğunu bilmek gerekir. Taşoluk'a hiç gitmeden orada kendisine verilen evini satan Ahmet bunu çok iyi bilen bir sakin. Onun anlatısında da Ender'in duyduğu bu kaygının yersiz olmadığı hissediliyor:

Taşoluk'a gidenlerin hepsi mimlendi yani, Sulukuleliler geldi. Onları da orada devriye evleri yani dansöz sanıyorlar, karısını, kızını. Aslında değiller hepsi esnaf. Bak farkındaysan bugün hepsi aldı malını eline çantası, gittiler işe... lekelediler yani oraya gidenleri...

Ender ve onun gibileri böyle düşünmeye iten ana neden mahallenin dışarıdaki imajından duydukları rahatsızlık ya da utanma duygusudur. Sulukule'de yaşıyor olmanın üzerlerine yüklediği ağır yükü (damgalanma, hor görülme) taşımadan ya da hissetmeden ("mimlenmeden") toplum içine karışmak ve yeni bir hayata başlamak; bu nedenle mahalle ile aralarında ilişki kurabilecek her türlü bağdan kendilerini arındırmak istiyorlar.

"Yani bizi dağın ortasına attılar"

Taşoluk, Sulukule'ye yaklaşık 40 km uzaklıkta bir yerleşme. Kentin merkezine olan bu

mesafe insanda ister istemez başka bir şehre gelmiş havası uyandırıyor. Taşoluk'ta yaşayan sakinlerin söylemlerinde bu durum açık bir şekilde hissediliyor. “Bugün İstanbul'da otursan 150 milyardan aşağıya ev bulamazsın”, “İstanbul bu kadar soğuk olmaz”, “oğlan İstanbul'da” (Hasan) tarzı cümleler, yaşadıkları bölgeyi İstanbul'dan soyutlayan bir anlayışın izlerini yansıtıyor. Elif, Taşoluk'ta bir süre kaldıktan sonra yaşadığı kimi sıkıntılardan ötürü dayanamayıp oradan ayrılan bir sakin. Aşağıdaki anlatı onun bölge ile ilgili izlenimlerini yansıtıyor:

Gidince, Allah'ın resmen dağının ortasına adam ev koymuş yani. Elinden geldiğince adam Çingeneleri sürmüş. Gidin diyor yani nereye giderseniz...

Elif'in, Taşoluk'ta güvenlikten duyduğu endişelerden ötürü alışıktığı hayatı devam ettirmekte güçlükler yaşamış.

Biz alışmışız burada sabahlara kadar kapıların önlerinde oturuyoruz. Orada akşam 9 oldum mu kapıları üst üste kilitliyordum. Oturduğum odanın kapısını bile kilitliyordum yani. İnşaatçısı var ne biliyim şeyi var Allah Korusun. Her şey olur. Elif

Oradan ayrılma kararında aynı zamanda artan masraflar ve özellikle eşinin işe ulaşımında yaşadığı sıkıntılar önemli rol oynuyor:

Aldığı maaş oranın yol parasına ve artı bizim giderimize bile yetmiyordu. Adam sabah 5'te kalkıp, işe gidiyor. Akşam saat 8 olduğu zaman eve dönemiyordu. Ve ben orda yalnızdım. Yani ailem falan kimse yoktu yanımda. O şekilde de olmadı. Oranın sürekli aidatları vardı. İşte giderleri vardı, bilmem ne. Bizim anlamadığımız birçok şey vardı. Apartmana girişin bile parayla anasını satayım nerdeyse yani. Her şey sürekli kâğıtlar asmışlar apartmana biz böyle şeylerden anlamayız ki yani. O petekler, doğalgazlar falan biz anlamayız biz böyle doğmuşuz, büyümüşüz çünkü. O şeyler bize göre değildi ve yaşayamadıkta. Oraya gittik taşındık ama olmadı.

Taşoluk'ta yaşayan ya da yaşamış olan sakinlerle yaptığımız mülakatlarda, Sulukule ile Taşoluk arasında yukarıdakine benzer birçok karşılaşmaya tanık olunmuştur. Sulukule gibi merkezi bir yerde hayatını geçiren sakinlerin büyük bir bölümü Taşoluk'u oldukça sıkıcı ve boğucu bir mekân olarak algılamaktadır. Ayten, örneğin evi Taşoluk'ta olduğu halde, eşi ve çocuğu ile birlikte haftanın birçok günü Sulukule çevresindeki akrabalarının yanında kalmaktadır.

“Hayır, çok sıkılıyorum orada [Taşoluk]. Burası her yere yakın. Annem, babam burada. Her taraf beş dakika. Ama orası dağın başı”

Sulukule ile Taşoluk arasındaki farkları ise şöyle anlatıyor:

Taşoluktan farkı çok var mesela burası [Sulukule] kalabalık birincisi. İkincisi

hastanemiz her şeyimiz yakın, herkesi tanıyoruz, gece dışarı çıkma şeyimiz yani sorunumuz olmuyor... Ayten

Yenileme projesinden ve Taşoluk'ta ev sahibi olmaktan memnuniyetlerini açık bir şekilde ifade eden sakinlerde de benzer şikayetlere tanık oluyoruz:

Memnunum ben evden ama ulaşım zorluğu var işte, ulaşım problemi çok var. Birde masraf çok ağır oluyor. O yüzden zorluk çekiyoruz tabi. Fatma

Ekonomik kısıtlar, ulaşım imkânlarının darlığı gibi nedenler, Taşoluku terk etmeyi ciddi anlamda zorlaştırıyor: Taşoluk'un bu kısıtlayıcı ve sınırlayıcı yapısını Hasan "yarı açık cezaevi"ne benzetiyor:

Açık cezaevi işte. Gidemezsin hiçbir yere. Ben İstanbul'a giderim ama param olursa giderim, param olmazsa gidemem. Herkese, İstanbul'a gidene sor, 20-30 milyon para olması gerek bir günde. Nerden bulayım?

Taşoluk'a yerleşmenin bir başka dezavantajı, Sulukule'de yıllar süren bir arada yaşam sonucu oluşmuş kimi dayanışma mekanizmalarının da dışında kalıyor olmak. Kerim bu durumu şöyle tasvir ediyor:

En basitini ben sana söyleyeyim; şurada evinde evine döndüğünde cebinde ekmek parası yok ise bir sokak geriden gelip beni seni arkadaş olarak görüp bana 10 milyon borç verebilir misin diyebilir. Ama orda onu yapamaz çünkü içinde bulunduğu durumdaki insanların durumlarının hepsi öyle. Kerim

Diğer taraftan Taşoluk'un olumlu yönleri de var. Özellikle okul çağındaki çocukları olanlar, buranın çocukları için çok avantajlı olduğunu düşünüyor. Fatma ve Buket gibi:

Ben zaten onun [okul] için çok istiyorum burayı. Okulu çok sevdim. birde yerimiz, semtimizde güzel... Çocuklarda aklında kalmamış oluyor, görmüş oluyorum sürekli... Fatma

Soru: Siz memnunsunuz anladığım kadarıyla. Buranın ne tip avantajları var karşılaştırınca?

Buket: İyi yaa, ben alıştım, en azından ev sahibiyim. Havası temiz... Çocuklar alıştı, onlar benden daha çok seviyor. Kayma yeri falan var, park. Ordayken park ayda yılda bir kereydi...

Soru: Yani siz memnun musunuz projenin gerçekleşmesinden?

Buket: Yaa biz iyiyiz, hosumuza gidiyor. Evsahibi olduk!

Soru: Eşiniz memnun mu?

Buket: Eşler pek olmuyor! Uzak

7.5 Devlet

Karşındaki senin devlet kardeşim ne yapabilirsin? Valla bir şey yapamazsın. Üzülüyorum anlatırken bile karşındaki devlet. Seni devlet alıyor, zorla yıkıyor, ediyor, istediğini buraya koyuyor (Kerim)

Belediye proje sürecinde mahalleliye karşı teşvik ve caydırma stratejilerini bir arada izlemiştir. Belediye bir tarafta kiracılara kira öder gibi evsahibi olma hakkı tanıyıp, evsahiplerine uzun vadeli ve düşük faizli krediler ile alanda yeni bir evsahibi olma hakkı tanırken, diğer taraftan kamulaştırma tehdidi ve yıkımlar gibi caydırma stratejileri ile sakinleri öne sürdüğü koşulları kabul etmeye zorlamaktadır. Belediye'nin izlediği bu iki yönlü stratejinin büyük oranda işe yaradığı söylenebilir. Belediye, aktivistler aracılığı ile medya üzerinden oluşturulan karşı yöndeki yoğun propagandalara rağmen, sakinlerin neredeyse tamamını proje sürecine ikna etmeye başarmıştır. Bu bölümde belediye'nin uyguladığı bu iki caydırma stratejisinin alanda yaşayan sakinler tarafından nasıl algılandığı anlatılıyor.

Kamulaştırma

Proje sürecinde belediye yasanın kendisine verdiği kamulaştırma yetkilerini son safhaya gelinceye (anlaşılmayan 10-15 bina kalıncaya) kadar kullanmaktan kaçınmış olsa da, bu yetkileri projenin başından itibaren evsahiplerine karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmıştır. Sakinlerin büyük bir bölümü belediye ile yaptıkları ikili görüşmelerde, anlaşmayı kabul etmedikleri takdirde belediye tarafından evlerinin kamulaştırılacağı ve kamulaştırma bedelinin de peşin olarak verilmeyeceği (beş yıl içinde taksitle verileceği) şeklindeki söylemlere tanık olduklarını bildirmişlerdir. Aşağıdaki anlatılar sakinlerin gözünden bakıldığında, belediye'nin elinde bulundurduğu kamulaştırma ve acele kamulaştırma yetkilerinin, bizzat kullanılmadıkları durumlarda dahi, pazarlık sürecinde ne denli belediyenin elini güçlendirdirici ve sakinlerin direnişini kırıncı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir:

Şimdi ben hep [evimi] vermemek kararındaydım. Gittik başbakan, şey belediye başkanı çağırdı. Bütün mahallemiz oraya gitti ben dinliyorum. Ben hiç konuşmadım. Adam diyor ki, isterseniz vermeyin diyor, kabadayı adam ha belediye başkanı demeysin... Yani devletin kabadayılığı, yani devletten güç alıyor başkan, kabadayılığını orada kullanıyor. Dedi ki güzel kardeşim ister verin ister vermeyin yerinizi ya dedi, ben senin üzerine, bankaya yatıracam dedi. Git bankadan al paranı dedi. Ne demek bu? Cahil insanlarımız da var aman dedi elden satalım, erken satalım dedi. Kerim

Soru: Peki, belediye ile kaç görüşme yaptın?

Metin: Valla 1 sefer yaptık. 1 sefer bir toplantısına gittim o kadar. Ne projeyi

gördük. Proje kâğıt üzerinden anlamayız ki biz orta 1 den çıkmayız.

Soru: Peki niye anlaştınız anlamadığınız bir şey için?

Metin: Ya işte kardeşim bu insanlar cahil anlaşırsan dediler. Kamulaştırdık dediler, anladın mı? Anlaşmazsan parayı bankaya atarız dediler. Ee biz de cahil insanlarız, korktuk, devlet dedik, anlaştık.

Soru: Yani korkmasaydınız, çekinmeseydiniz, anlaşmaya varmaz mıydınız?

Metin: Ya varmazdık...

Kamulaştırma ihtimalinin olduğu ortamda, buna karşı mücadele edecek ekonomik imkânlara sahip olmayan sakinlerin fazlaca bir tercihleri kalmamaktadır. Bu durum, bir anlamda sakinlere belediyenin sunduğu teklifi kabul etmekten başka bir çare bırakmamaktadır:

Şerife: Ben yıkılmasının taraftar değilim, halen değilim. Sonuna kadar biz direnmeye razıydık ama şöyle göz korkuttular, annemin gözünü korkuttular açıkcası. Bu mahkemeye başvurduğumuzda, mahkeme çok uzun yıl sürebilir, 15 yılda sürebilir, ne kadar süreceğini bilmiyoruz ama..

Soru: Mahkeme derken?

Şerife: Şeye başvurdular, buranın metrekaresini yükseltsinler diye başvurdular. Ondan sonra belediyeye gitti tekrar annem, dedi işte ben davamdan vazgeçersem, he onlar dediki siz bu davayı açtınız buradan ev alma hakkını kaybettiniz ve bu taraflardan bir yere taşınırsanız da...

Soru: Siz dava açtınız mı?

Şerife: Evet, açtı annem ama vazgeçti. Vazgeçti, çünkü buradaki hakkımızı kaybediyorduk biz. Mahkemeyi geri çekmeseydik, buradaki hakkımızı kaybediyorduk. [Belediye] hakkınızı kaybediyorsunuz dedi yani, buradan ev alamazsınız kesinlikle dedi. Şimdi bizde biraz düşündük taşındık, çok uzun sürerse, kamulaştırırsa, bankaya 57 milyarı atarsa, yıkıldıktan sonra biz ne yapacaktık, biraz da öyle düşündük. Mahkeme sürdü diyelim 8-9 yıl, bu süre içinde bizim kiraya dayanacak gücümüz yok.

Kamulaştırma tehdidi ister istemez, belediye ile anlaşma sürecinde mülk sahiplerinin kararlarında belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Bu durum, belediyenin projede katılımın sağlandığı ve mahallelinin rızalarının alındığı şeklindeki söylemlerini de anlamsızlaştırmaktadır. Zira ortada kamulaştırma gibi bir tehdidin olduğu ve açık bir şekilde dile getirildiği bir ortamda mülk sahiplerinin etki altında kalmadan belediye ile anlaşma yönünde karar verdikleri iddiası inandırıcılıktan uzak olacaktır.

Yıkımlar

Proje sürecinde sakinlerin belediye ile aynı dönemde başlayan başka yenileme projelerine göre (örneğin Tarlabası yenileme projesi) yerel halkı kolayca projeye dâhil olmaya ikna

edebilmesinin arkasında yatan nedenlerden biri de mahallenin süreç içerisinde giderek bir yıkıntı bölgesi haline gelmesidir. Belediye, sahipleri ile anlaşma sağlanan binaları, yıkımın bitişikteki ya da yakın çevredeki halk üzerindeki olası olumsuz etkilerini görmezden gelerek teker teker yıkmıştır. Bu durum, özellikle belli bir eşğin aşılmasının ardından mahalleli üzerinde psikolojik olarak bir yılgınlık hissi yaratmış; hak sahiplerini belediyenin tekliflerini kabul etmeye iten bir itici faktör olmuştur. Aşağıdaki anlatı, yıkımların Sulukuleli kadınlarının hayatlarını nasıl kısıtladığını gösteren küçük bir örnek:

Deniz: Buraları da korkunç oldu belediye yıktı her yeri... Yani kalenin oradan geçemezsin hava karardığı zaman. Korkarız yani....

Soru: Siz bile korkuyorsunuz yani?

Deniz: Ee karanlık bir yabancı girse içeriye önünü kesseler ne yapacaksın kime duyuracaksın sesini

Soru: Eskiden geçebiliyor muydunuz yani geceleri?

Deniz: Biz hep geçebiliyorduk tabi.

Belediye bu yıkımları boşalan dairelerin işgalciler ile dolmasını önlemek amacıyla gerçekleştirdiğini açıklamaktadır. Belediyenin uygulamaya koymayı planladığı proje modelinde (tüm sakinleri deplase ettikten ve tüm binaları yıktıktan sonra yenileme projesini uygulamaya sokmak) bu gerekli bir eylem olabilir. Diğer taraftan bu yöntemin belediyenin elindeki tek alternatif olduğunu söylenemez. Örneğin belediye tüm hak sahipleri ile anlaşma sağlanana kadar kiracıları Taşoluk'a transfer etmemeyi tercih etse idi binalar boş ve işgal tehdidi altında kalmayabilirdi. Yine projeyi etaplayarak aynı anda sınırlı sayıda sakinin deplase olacağı ve mahallenin belli kısımlarının yıkılacağı (diğer kısımlar ayakta dururken) bir modeli benimsese idi, mahalleli yıkıntıların arasında aylarca yaşamak zorunda kalmayabilirdi.

8. SOYLULAŞMA SÜRECİNE YÖNELİK FARKLI TEPKİLER

2007 Eylül ayında mahallede gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre mahallede yaşayanların % 65'i projeye karşı çıkarken, % 22'si projeyi desteklemekte, % 11'i ise fikri olmadığını ifade etmekteydi. Bu veriler, anketin gerçekleştiği dönemde mahallelinin içinde bulunduğu psikolojiyi yansıtmaktadır. O dönemde, kiracılar henüz Taşoluk'ta kendilerine ev verileceğine dair kesin bir inanca sahip değildi (henüz kurallar çekilmemiş, sakinler alana otobüs ile götürülmemişti), projenin akıbeti noktasında belirsizlikler oldukça fazlaydı (proje kuruldan onay almamıştı) ve proje yanlısı gruplar mahallede seslerini açık bir şekilde duyurmaya başlamamıştı (dernekleşmemişlerdi).

Mülakatlar ise anketlerin üzerinden bir buçuk yıla aşkın bir süre sonra, çok farklı bir bağlamda gerçekleştirildi. Bu iki dönem arasında avan proje yenileme kurulundan onay aldı, mahallede proje yanlısı bir dernek kuruldu. Proje kapsamında mahalledeki binaların büyük bir bölümü belediye ekipleri tarafından yıkılmış ve kiracıların büyük bir bölümü Taşoluk'taki evlerden hak sahibi olmuşlardı. Dolayısıyla mülakatların yapıldığı dönemde sakinlerin projeye yönelik algı ve tepkilerinde farklılık yaratması muhtemel birçok gelişme yaşandı.

Mahalle içerisinde yenileme projesine yönelik homojen bir tepki yoktur. Projesinin gerçekleşmesinden üzülenler ve sevinenler olduğu gibi, bu iki duyguyu aynı anda yaşayanlar da vardır. Bu bölümde, Sulukule sakinleri ile 2009 Ocak ve Şubat aylarında gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardan yararlanılarak, soylulaşma sürecine (yenileme projesine) yönelik mahalle içindeki farklı tepkiler yorumlayıcı bir yaklaşımla analiz edilecektir. Derinlemesine mülakatlar, soylulaşma sürecine yönelik farklı tavırların ve bu tavırların altında yatan nedenlerin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

8.1 Üzülme

Yenileme projesi, gerek kiracılara, gerekse evsahiplerine kağıt üzerinde sağladığı onlarca avantaja rağmen sakinlerin bir bölümünü memnun edemedi. Bu memnuniyetsizliğin oluşmasında yenileme projesinin mahallenin eski fiziksel ve sosyal dokusunu ve dolayısıyla anıları, hatıraları ve sakinler için oldukça önemli olan sosyal dayanışma ağlarını ortadan kaldırması ve sakinlerin üzerine ekstra ekonomik yükler eklemesi (bkz. bölüm VII, IX) gibi nedenler rol oynamaktadır.

“Düğünlerimiz oluyordu şenliydi yani”

2007 anketinde Sulukule’de yaşayan sakinlerin yaklaşık % 70’i mahallelerinden memnun olduklarını ifade etmekteydi. Mahalle memnuniyet oranlarının bu kadar yüksek olmasının altında yatan nedenlerden bir kısmına, bölüm VI’da “Çıkış Yok” alt bölümünde, mahalledeki kültürel pratikler başlığı altında değinilmişti. Aşağıdaki anlatılar mahallenin sakinler açısından taşıdığı önemi ve değeri hatırlamamıza ve anlamamıza yardımcı olmaktadır:

Soru: Nasıl hatırlarsınız buraları?

Cıvıl cıvıl insanlar vardı, doluydu eğlenceli yerdı yani. [gece] ikiye, üçe kadar oturuyorduk kapı önünde. Oturuyorduk, muhabbet... Çayımızı yapıyorduk. Yazın sabaha kadar oturuyorduk. Şenlikli, kadınlar oynuyordu oyun havası...

Soru: Rahatsız olan olmuyor muydu?

Yok. Düğünlerimiz oluyordu şenliydi yani. Şimdi bir çocuk bile geçmiyor... Çocukların sesinden uyuyamıyorduk, sabahleyin kızırıyorduk. [Ama] şimdi aranıyoruz böyle çocuklar çıksın, bağırsın...(Deniz).

“bak burada evler affedersin herkes yaz olduğu zaman kapısının önünde yapar çayını içkisini içmek isteyen koyar camın önüne karısını alır karşısına muhabbet eder. O orda kapısının orda çayını yapar, o orda kapısında çayını yapar. Burada düğünler olur. Düğünler olur. Yani neşeliydi”. (Pınar)

Deniz ve Pınar gibi sakinlerin hatıralarında renkli düğünlerin, canlı bir sosyal yaşantının olduğu bir Sulukule portresi yer almaktaydı (bir sonraki bölümde mahalledeki herkesin bu ve benzeri ritüelleri aynı şekilde algılamadığını göreceğiz). Onları mutlu eden ve hayatlarını anlamlı kılan bu ritüellerin ortadan kalkması, üzerlerinde yıkıcı bir etki bırakmıştı. Onlar için mahallenin bu değerleri, mahalleden fiziksel ve sosyal yapısındaki birçok olumsuz koşulu önemsizleştirici bir yapıya sahipti. Mahallede yapılan gayri-meşru işler, mahallenin köhnemiş ve bakımsız yapısı, onarılmamış yollar, yanmayan elektrik lambaları vb. birçok sorun ve eksiklik, bu tür pozitif değerler sayesinde dayanılır hale geliyordu:

Şimdi biz burada doğduk, burada büyüdük. Biz memnunduk. Bizim kimseyle işimiz yok, gücümüz yok, ilgimiz yok. Kapatırdık kapımızı otururduk, kavgaysa, kavgaya gürültüyse bizi ilgilendirmezdi. Tekin

“diyelim o kalktı uyuşturucu satıyordu ama komşuluğu güzeldi. Onun bizimle alışverişi yoktu bizim onunla alışverişi yoktu herkes tutturmuş yolu gidiyordu. Birbirimize karışmazdık biz...” Deniz

“Ağa da bizdik, paşa da bizdik”

Mahalle içerisinde benzer sosyal ve ekonomik profile sahip insanlarla beraber yaşamaları, bir anlamda mahallede gelire dayalı bir sosyal çeşitliliğin olmaması, dışarıdan eksiklik olarak

görülebilecek birçok şeyin mahalleli tarafından algılanmamasına ya da hissedilmemesine olanak sağlıyordu. Başka bir deyişle, etraflarında kendilerinin sahip olamadıklarına sahip olanların bulunmuyor oluşu, yoksunluk hissinin, tersi duruma göre, daha düşük düzeyde yaşanmasına yardımcı oluyordu. Aşağıdaki anlatı, yoksulluğun ve yoksunluğun göreceli kavramlar olduklarını gösteren güzel bir örnek. Kendisine mahallede hiçbir eksiklik yok muydu diye sorulduğunda Elif şöyle cevap veriyor:

Belki olabilirdi. Ama biz anlamıyorduk ki öyle şeyden. Yani oturuyorduk taşlarda sokaklarda. Düğünümüzü yapıyorduk. Bakkalımıza gidiyorduk. Tamam, biz memnunduk. Ağa da bizdik, paşa da bizdik. Bize ne yani. Oraya adam gelecekti iki tane daha taş koyacaktı. Orayı boyayacaktı, falanmış. Bize ne ya.

“benim cenazeme gelmez ki o insan...”

Mahalle’nin sakinler açısından en önemli özelliklerinden biri de içerdiği sosyal dayanışma ağları ya da kendi deyimleriyle “birlik beraberlik” durumuydu. Nurdan mahallelinin iyi günde ve kötü günde nasıl bir araya geldiğini şöyle anlatıyor:

“Burada canı yürekten, hastalığımız olsun birimizin koşarız, düğünlerimiz olsun bilmem ne olsun ne bileyim canı yürekten birbirimize yardımcı oluruz yani” (Nurdan).

Kerim’e ait aşağıdaki anlatıda ise hem mahalledeki dayanışma ağlarının önemini, hem de yenileme projesi sonrasında bunların ortadan kalmasının oluşturacağı yıkıcı etkileri gözlemlemek mümkün:

“Ben hiç memnun değilim. Ben hiç memnun değilim. Bütün insan halkımı ırkımı dağıttılar. Mesela düğünlerde oluyorduk hep beraber oluyorduk cenazeler oluyordu hep beraber oluyorduk şimdi tanımadığım yere gidiyorum mesela ben benim cenazeme gelmez ki o insan... Mesela benim çocuğum hastalanıyor ben eğer evde olmayayım benim mahalle insanı çocuğumu da hastaneye götürürdü hastaneye koşarlar kan verir ederdi, bir kere bunlardan yoksun olduk. İçimizde fakir olan insanlarımız da vardı, evine ekmek alamayan insanlarımızda vardı mesela, ne yapıyordu sana geliyordu”... (Kerim)

Yukarıdaki anlatı 2007 anket sonuçlarına göre açığa çıkan sosyal profilin, sahip olduğu tüm dezavantajlara rağmen (örneğin sakinlerin yarısının aylık 500, dörtte birinin aylık 300 TL’den az bir gelire sahip olmaları) nasıl ayakta durabildiğine ve yaşamına devam edebildiğine dair de ipuçları sunmaktadır. Bu tür dayanışma ağları sayesinde ekonomik kısıtlara rağmen birçok sakin yaşamını sürdürebilmektedir. Bu nedenle, mahalle içinde yıllarca bir arada yaşama sonucu kurulan bu tür mekanizmaların ortadan kalkması, telafisi çok güç sonuçlar doğurabilir. Kerim aşağıdaki anlatıda proje sonrasında sakinlerin karşı karşıya kaldıkları durumu şöyle

özetliyor:

“Sen şimdi attın oraya [Taşoluk] napıyor o adam? Hakkını tutuyor satıyor. Yok ki yol bulma, yok. He bu yol bulacak [para kazanacak] ki, çocuğunu çocuğunu ödeyecek şeyi. E şimdi bir kanun çıkarmışlar satabiliyor herif [Taşoluk’taki konutları]. Baktı 40 milyona büyük para geliyor, ondan sonra satacak, buraya gelecek, kiraya oturacak. Kiraya otursa ne olacak, vereceği para onun bir sene, iki sene. Ondan sonra o adamdan ne beklenir? O adam hırsız da olur, uğursuz da olur, devletine yararlı bir insan olamaz. Çoluğu çocuğu da olmaz. Yani devlet bir iş yaptı ama nereye gittiğini bilmeyerek bir iş yaptı yani” **Kerim**

Yenileme projesi, gerek evsahiplerine, gerekse kiracılara bir takım ekonomik kazanımlar sağlamaktaydı. Diğer taraftan, özellikle kiracılar açısından, mahalleden kopmanın da yukarıda bahsedilen manevi yönler yanında bir dizi maddi maliyeti de vardı. Sulukule kent ortalamalarının çok altında bedellere kiralık ev bulabileceğiniz bir mahalleydi; bir kere burayı terk ettiğinizde, başka bir mahallede benzer özelliklere sahip bir başka konutu birkaç kat daha fazla para ödeyerek ancak kiralayabilirdiniz. Deniz, aşağıdaki anlatıda, bir kiracı olarak kendilerine sağlanan tek seferlik ekonomik kazanımların neden hayatlarını sürdürmek için yeterli olamayacağını anlatıyor:

“... ama burada oturduğumuz aman burada ucuz bir kira ile oturuyorduk yine döndürüyorduk kendimizi. Şimdi biz bunu sattığımız zaman kiraya çıktığımız zaman ne kadar yeter bize o para. 125 milyona ev var mı?... 500’den başlıyor.” **Deniz**

İkinci olarak, sakinlerin önemli bir bölümünün düzenli bir işi yoktu, yaptıkları geçici işler ise onları merkeze bağımlı bir hale getirmekteydi. Merkezden ulaşmak ise onlar için zaman ve daha önemlisi ekstra ulaşım masrafları anlamına gelmekteydi. Aylık gelir seviyeleri göz önünde bulundurulduğunda, masraflarındaki en ufak artışın sakinler üzerinde önemli etkileri olacağı açıktır. Artan masraflar ve buna karşılık azalan gelir (işe erişimin güçleşmesinden ötürü) kendilerine verilen tek seferlik ekonomik kazanımların tükenmesinin ardından birçokları için orta ve uzun vadede hayata tutunmaları noktasında tehdit unsuru olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Yukarıdaki yorumlar ve anlatılar, bu kadar olumsuz yönüne karşın neden mahalle içinde projeye karşı şiddetli bir tepkinin oluşmadığı sorusunu da akıllara getiriyor (dikkat: mahalleli arasında, kentli aktivistler arasında değil). Bu sorunun cevabını Elif şöyle veriyor:

Herkes parayı buldu çünkü. Evi sattı. Beş milyar aldı. Evi sattı. On milyar aldı. Evi sattı. Altınlar, bilezikler yaptılar. Ayağına ayakkabısı olmayan son model arabaya bindi. E herhalde diyecek ki “aa bu mahalle çirkin de, satalım da gidelim”. Paranın kokusunu alan sattı, kendini sattı. Evini, yerini, memleketini sattı yani. Hani nerde hiçbiri yoklar. Hepsini dağılıp gittiler. Kim bilir nerde

yaşıyorlar? Daha da ne olacaklar? Elif

Yenileme sürecine bazı yönlerden (pisliklerin temizlenmesi, kiracılara bazı haklar verilmesi açısından) destek vermesine karşın Nurdan da, Elif gibi, projeye olan desteğin arkasındaki temel nedenin ekonomik çıkar olduğunu düşünüyor:

Soru: Peki o destekleyenler niçin desteklediler projeyi?

Nuriger: Onlar şimdi şöyle bir şey oldu. Parayı gören satan, para gördü. İyi para gördüler yani.

Soru: İyi para gördüler yani?

Nuriger: Tabi, onu yani inkâr edemeyiz yani, yalan konuşmayalım. İyi para aldılar. Kimi araba aldı, kimi düğün yaptı, kimi bilezik yaptı, kimi saltanat yapıyor, ev sahipleri yani.

8.2 Kurtulma

“Bence proje çok güzel, yani çok güzel derken aslında kültürün yıkılması açısından okeylenemez, ama bizim insanlar için çok güzel bir proje. Ordan kurtulmak isteyen kendini temize düze çıkarmak isteyenler adına çok güzel proje” Ender

Mahallede gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardan çıkarılacak temel sonuçlardan biri de mahalleli olarak adlandırılabilir bir grubun varlığından bahsedilemeyeceğidir. Bunun en güzel örneği, projeyi mahalleden kurtulmak için bir fırsat olarak gören azımsanmayacak sayıdaki sakinin varlığıdır. Uzunca bir süre mahalledeki dış aktörler tarafından (aktivistler, araştırmacılar, belgeselciler vb.) ve medya tarafından görmezden gelinen bu kesim ancak 2007 yılının sonlarında belediyenin desteği ile bir dernek kurmalarının (Neslişah ve Hatice Sultan Yardımlaşma, Dayanışma ve Geliştirme Derneği) ardından bu aktörler için görünür olmaya başlamıştır.

2006 Mayıs ayında gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre sakinlerin % 21’i mahalleden ayrılmak istediğini belirtmiştir. Yine 2007 anket sonuçlarına göre sakinlerin % 29’u mahallelerinden memnun olmadıklarını ifade etmiştir. Bu bölümde yer alan yorum ve anlatılar, büyük ölçüde bu kesimlerin gözünden proje sürecinin nasıl algılandığını anlatıyor.

“Kurtuluş Savaşı’ndaki projelerden biri gibi”

Sakinlerin bir bölümü projeyi -birbiri ile ilişkili- iki açıdan kendileri için bir fırsat olarak görmektedir: (i)ekonomik sıkıntılardan -bir süreliğine de olsa- kurtulma ve/ya (ii) mahalle dışında yeni bir hayata başlama.

Mithat 40’lı yaşlarında, doğduğunda beri mahallede yaşamış olan bekar bir kiracı sakin.

Ender 30’lu yaşlarında, çocukluğunda yerleştiği mahalleden bir daha ayrılamamış evli bir kiracı sakin. İkisi de proje kapsamında Taşoluk’taki sosyal konutlardan hak sahibi oldular. Mithat oradaki hakkını hiç yerleşmeden üçüncü şahıslara sattı. Ender ise şu anda Taşoluk’ta oturuyor. Her ikisi de bu durumdan memnunar:

o an bana o para [Taşoluk’taki evini sattıktan sonra eline geçen] 100 milyar gibi geldi abicim. Ha biraz vaktim olsaydı da bekleseydim, biraz daha farklı satsaydım. o da benim şanssızlığım. Ama pişman değilim. niçin? derdimi gördüğüm için. ama bunu 40 milyara satmak da vardı ama bana da o anda o para gerekiyordu. o para da bana o an için 100 milyar geldi, denk geldi, yaptım bitirdim olayı. **Mithat**

“...ben bir şey söyleyeyim mi şu proje bazı insanların kurtuluşu oldu dönüm noktası oldu. Ama insanların çeşitli yerlere çeşitli borçları vardı. İşte bu insanlar buradaki devir hakkı çıkınca abi bu evlerini satıp bu dönüm noktalarını yani borçlarını sıfırlayıp kendilerini aka çıkarttılar. yani bu proje aslında bi nebze insanların kurtuluşları gibi bir şey. Kurtuluş savaşındaki projelerden biri gibi geliyor sanki...” **Ender**

Yukarıdaki alıntılar projenin sunduğu ekonomik avantajların bazı sakinler için ifade ettiği anlamı açık bir şekilde ifade etmektedir. Proje aynı zamanda mahalledeki koşullardan hoşnut olmayan bir kesim için mahalleden kurtulup yeni bir hayata başlamak için bir fırsat anlamına gelmektedir. Projenin sunduğu ekonomik olanaklar ya da yeni bir ev seçeneği onların geçmişten gelen ama bir türlü yerine getiremedikleri bu arzularını gerçekleştirebilmelerine imkân tanımaktadır.

Aykut 40 yaşlarında evli bir evsahibi sakin. Aşağıdaki anlatıda tüm hayatı mahallede geçmiş olan Aykut, mahallede yaşamanın güçlüklerini anlatıyor.

Mesela ... camdan diyorsun ki ya kardeşim diyorsun saat kaç oldu yatacağız sabahleyin okula ya da işe gideceğiz diyorsun. Ne diyorsun kardeşim diyor ya gir içeri diyor. Sen şimdi bir hanımının yanında kız arkadaşının yanında bu şekilde rencide olmak adam çeker mi bu sıkıntıyı ya çekilecek bir sıkıntı mı ya Allah aşkına. Hayat böyle sürüyor burada 3-4 lere kadar sokaklarda böyle bu ne yani ya insanlara yarasa gibi gece gündüz ayakta herkes yataktayken, bir tutturmuşlar işte geceleyin çalışıyorlar diye. Ya bu yaşanmaz yani ya bu can bedava verildi ama tatlı kardeşim ya buna para ödemedik ama tatlı. Çocuklar desen zaten onlar bizim can damarlarımız çocuklarımız bir de onların bu şekilde sen bir batağın içinde olduğunu düşün. Çocuklar her taraftan bir kiskacın altına girmiş ne yapacaksın? Benim aklımda olan **kaçmak**, bir de ben **çocuklarımı kaçırdım.**”

Sinan 40’lı yaşlarında yalnız yaşayan bir evsahibi sakin. Proje alanının hemen kıyısındaki bir sokakta yaşıyor. O da mahalle hakkında Aykut’la benzer duygular taşımakta:

Şimdi mesela yazın benim sokakta orada oturamazsın. Oturamazsın yani.

Geçen seneden belli etti kendini. O kavgalar... Saat 3'lere kadar kapıların önlerinde oturuyorlar. Çekirdek yiyip onun bunun dedikosunu yapıyorlar. Şimdi ben sabah işime gidicem. Evde insanlar, sağa dön sola dön sesten yatamıyorsun, artık burana geliyor mecbur kalkıyorsun. Hadi gidinde uyuyalım hadii bir kavgada onlarla. O yüzden ben Allah kısmet ederse yaza doğru çıkarım...

Bu ve benzeri anlatılar sakinlerin bir bölümünün zihinlerindeki mahalleden kurtulma isteminin altında yatan nedenleri açıklıyor. Proje, bu kesimler için mahalleden taşınmanın ekonomik ve psikolojik zorluklarını ortadan kaldırıcı bir işlev görüyor.

“Çocuklarımla küfür etmesini istemiyorum”

Mahalleden uzaklaşma isteminin altında yatan önemli etkenlerden birini de, sakinlerin çocuklarının mahalledeki ortamdan olumsuz etkilenmesinden duydukları endişeler oluşturmaktadır. Yukarıda başka bir alıntısına yer verilen Ender, mahallede düzenli geliri olan az sayıda kişi arasında yer alıyor ve projeyi kendisi ve ailesi için mahalleden kurtulmak için kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak görüyor. Ender'in mahalleden ayrılma kararında çocuklarıyla ilgili gelecek kaygısı önemli bir rol oynuyor. Bu kaygı Ender'in şu cümlelerinde kendini belli ediyor: “çocuklarımla orda yetişmemesi için bir an evvel buraya [Taşoluk'a geldim], bu projeyi destekleyenler içerisindeyim.... ben çocuklarımla küfür etmesini istemiyorum”. Aykut da yenileme projesini “çocukların hayatıyla ilgili çok önemli olan bir proje” (2008) olarak görüyor. Aşağıdaki anlatıda, kendi ailesinde yaşadığı somut olaylardan örnekler vererek bu durumu delilendiriyor:

Mesela diyelim ki her yerde uyuşturucu vardır. Ama burada her sokak başında var... Mesela benim çocuklarımdan bir tanesi uyuşturucu batağının içinde kaldı, diğerleri düşmek üzereydi. Bak burada mesela öyle bir kültür var ki uyuşturucu kullanmıyorsan delikanlı değilsin... %75- 80 gençlerin hepsi uyuşturucu kullanıyor. Sonra artık 10- 11 yaşların altına düştü... Biz bunun çok mücadelesini yaptık ya çocuklarımız için günlerce ağladık çekildik kenara onların halinden. Bir geldi çocuk tiner içmiş elini kesmiş, aklına ne geliyorsa, 3- 5 gün onun için şimdi 12 yaşında çocuk sen yapsan hadi senin kadar olsa tamam diyeceğim kardeşim ha tamam bu adam reşit yaşına varmış tama yapar kendi hayatıdır seçsin derim. Ama bu kadar çocuğun sen düşün kendi evladın olarak bak yani biz günlerce ağladık bu mesele yüzünden anlattık olmadı, sevdik olmadı, dövdük olmadı en son dedik ki bu olacak gibi değil dedim... biz aldık bunun okulunu da dondurduk o sene onu da başka bir kente gönderdik.
Aykut

Çocukların geleceği ile kaygıların mahalleye ve mahalede kalmaya ilişkin düşünceleri nasıl şekillendirdiği Tekin ve Bekir arasında geçen şu diyalogda da hissediliyor:

Tekin: Evet evet doğru endişe duyuluyor herkes çocuğunu yetiştirmek burada

istemiyordu açıkçası. Biz bile yani istemiyorduk. Benim en büyük çocuğum 28 yaşında.

Ersin: Ya sen genel ne konuşuyorsun kendine konuş ben istiyorum ben evlat yetiştiriyorum burada

Tekin: Sen yetiştiriyorsan ayrı canım Allah Allah Yani çok kişi burada çocuk yetiştiremiyor. İyi yetişmiyor çocuk. Okula gideceği varsa gitmiyor. Çevre kötü. Arkadaşlar kötü

Soru: Kötü olan ne

Tekin: Yani uyuşturucu. Uyuşturucu kötü. Ben onun için burada çocuklarımı yetiştirmek istemiyorum.

Bu diyalog, aynı zamanda, “bu mahallede çocuk yetişmez” şeklindeki algının mahalledeki tüm sakinler için geçerli olmadığını gösteriyor. Elif’e ait aşağıdaki anlatı da bunu destekler nitelikte:

Yani bize Sultan Mahalle’de ne oldu. Benim kardeşim hapçı olmadı. Esrarcı olmadı. Hırsız olmadı. Ben kusura bakmayın orospu olmadım. Hiçbir şey olmaz yani. Bize bir şey olmadıysa yani. Keşke benim evladım Sultan Mahalle’de büyüebilseydi. Elif

2007 Hanehalkı Anketi de azımsanmayacak sayıda sakinin mahallede yukarıda bahsi geçen koşullardan rahatsızlık duyduğunu ortaya koyuyor: “Mahallede nelerden rahatsız oluyorsunuz?” sorusuna cevap veren 83 sakinden 11’i (%13) uyuşturucu, 6’sı (%7) fuhuş ve 24’ü de (%29) güvenlik (hırsızlık, silahlı olay, kavga, küfür, serseriler, psikopatlar) ile ilgili sorunları rahatsız olduğu konular arasında belirtmektedir. Bu üç konudan en az birini sorun olarak gören sakinlerin oranı ise % 39’dur (32 kişi).

Yukarıdaki anlatılar, mahallede yaşamaktan memnun olmayan ve kendini mahalleden kurtarmak isteyip de, gerek ekonomik kısıtlar, gerekse sosyal ve kültürel özelliklerden kaynaklanan nedenlerden ötürü (bkz. Bölüm 6) kendi iradeleriyle o ana kadar mahalleyi terk edemeyen bir kesimin gözünden mahallenin ve proje sürecinin nasıl algılandığını anlatıyor. Bu anlatılar aynı zamanda Sulukuledeki yaşama dair dışarıdan (yazılı ve görsel medya, bilimsel makale) üretilen romantik tasvirlerin aslında mahallede yaşanan gerçekliği tüm yönleriyle anlatmaktan uzak olduğunu göstermektedir. Mahallenin çoğu zaman biz araştırmacılar ve aktivistler tarafından görmezden gelinen bu yönü, bazı sakinlerin mahalleden *kurtulma* isteminin arkasında yatan temel nedeni oluşturmaktadır.

Asimilasyon?: “Çocukların hepsini ellerinden almam lazım”

Mahalledeki yaşamın olumsuz yönlerinden bunalan bir kesimin zihninde tüm sorunları çözebilecek sihirli bir çözüm var: asimilasyon. Bu arzu özellikle Mahalle Derneği’nin

üyelerinin söylemlerinde kimi zaman örtülü, kimi zaman da Aykut’a ait aşağıdaki iki anlatıda olduğu gibi ekstra bir yoruma gerek bırakmayacak açıklıklıkta dile getiriliyor:

“Kendin için savaş vermiyorsan çocukların için savaş ver ya, okuryazar durumu en düşük olan bölgelerden birisi burası. Çocukların ne okulu var ne bilmem nesi var. **Çocukların gelecekleri yani böyle aslına bakarsan önce ben olsam devletin yerinde bu çocukların hepsini ellerinden almam lazım bıraksınlar bari devlet yaşatsın çocuklarını ya.** O çocuklara günah ya. Yani çocukların darbukacı veyahut oryantal olacak şeyi de yok yani... Ara sıra bununla bazen gündem ediyorlar, böyle bir şey de yok kardeşim. **Bari devlet alsın bunları kendi mi yetiştirecek yurtlara mı hiç olmazsa vatana, millete, devlete faydalı olur.** Böyle bir imkân sunmuşsa devlet sana hiç olmazsa sen değerlendir bunu, bu kadar da vurdumduymazlık olmaz ki. Abi biz ne söyleyeceğimizi bilmiyoruz. **Aykut**

“Bu insanların bence düzelebilmesi için şu an yapmış oldukları sistemde şu evleri yapsınlar ve bu insanların hepside burada olsun, burası 1 ay sonra yine leş yaşantısının içinde devam eder. Bu insanların muhakkak ki ya elit insanların arasına girmesi lazım veyahut ta bu insanların dağıtılması lazım”
Aykut

Belediye’nin zihin dünyasında da benzer bir tahayyülünün olduğu söylenebilir. Benzer diyaloglara, belediye yetkilileriyle gerçekleştirilen mülakatlarda da rastlanmaktadır. Aşağıdaki anlatı proje sürecinde kilit bir role sahip olan bir belediye yetkilisine ait:

"Bu insanları topluma katmak kolay değil ama katmak zorundayız. Çünkü sonuçta bizim insanımız, **kurtarmak** zorundayız. Ben olsam bu insanların 10 yaşından küçük çocuklarını alır, devlet olarak yatılı okullara verir, eğitir ve topluma katarım. Başka türlü mümkün değil.⁴⁸ "

Bu anlatı, belediyenin zihin dünyasına ilişkin ipuçları sunmaktadır. Gerek belediye yetkilisinin, gerekse dernek temsilcisinin söylemlerinde *asimile olmadan* çok, kendi dışındaki bir grubu *asimile etme* isteminin yansımalarını gözlemliyoruz. Asimilasyon kendiliğinden arzulanan bir talep olduğu zaman meşru bir talep olarak görülebilir. Söz konusu olan toplumun bir takım fertlerinin, başka bir takım fertleri asimile etme ya da biçimlendirme talepleri olduğunda ise bunu masum bir talep olarak karşılamak mümkün değildir. Belediye “doğru olana” dair bilginin kendisinde olduğu savından hareketle, “yanlış yoldaki”leri “doğru yola” sokmak için elinden geleni yapan bir “kurtarıcı” olarak kendisini konumlandırmaktadır. Bu elbetteki karşısındakinin bireysel tercihlerini hiçe sayan, son derece jakoben, tepeden inme ve problemleri bir bakış açısidir.

⁴⁸ Karaman and İslam, “Unbordering Through Urban Renewal in Istanbul”, *Geopolitics* (review’de), mülakatı yapan: Ozan Karaman.

8.3 İkilem

Mahalle içerisinde projeye karşı pozitif ya da negatif yönde çok net tavır alan sakinler olduğu kadar, çelişik ya da karışık duygular içerisinde olanlar da var⁴⁹. Bu durumda olanlar aynı konuşma içerisinde zaman zaman projeden duydukları memnuniyeti ifade ederken, zaman zaman da proje ile ilgili rahatsızlıklarını dile getiriyorlar. Bu durum özellikle derneklerle doğrudan bağlantısı olmayan ama projeyi destekleyen sakinler arasında sıklıkla gözlemleniyor.

“Böyle bir çelişki içerisindeyim ben”

“Az önce ben söyledim ben oranın kati suretle yıkılmasını istemiyordum ama ben ordan kendimi kurtarmak için de can atıyordum. ya böyle bir çelişki içerisindeyim ben. Hem yıkılmasın diyorum hem de yıkılsın diyorum. Yıkılsın demiyorum da kendimi ordan bir an evvel soyutlayayım kurtarayım istiyorum.”

Ender

Ender projeye yönelik karışık duygular içerisinde olan ve bu durumun farkında olan bir sakin. Ender’i böyle düşünmeye sevk eden nedenleri tahmin etmek ise çok zor değil. Neredeyse tüm hayatını aynı mahalle sınırları içinde geçirdikten sonra, bu tür karışık duygular içerisinde olması oldukça anlaşılır:

“Çok sevdiğim bir mahalle değil ama çok da güzel bir mahalleydi. Yani yıkıldı selve perişan derler ya öyle bir şey olduk. 40 yıldan beri ordayız. Bütün arkadaşlarım orda, yıkılmasaydı bizim için iyi olurdu. Ha bir yönden de seviniyorum neden seviniyorum. 40 seneden beri böyle bir evim yoktu benim.”

Ersin’in de projeye yönelik hisleri en az Ender’inki kadar karışık ya da çelişik:

“Vallahi bir ara iyi oldu yani. Ben neden seviniyorum, yani bu eroin, esrar, hap bilmem ne, bütün pislikler temizlendi hali hazırda, temizleniyor. Bir ara iyi oldu, bir arada üzüliyorum yani biz burada doğduk büyüdük bizim semtimiz burası.” Ersin

Nurdan ise, görüşmenin yapıldığı tarihte henüz Taşoluk’taki evlerden hak sahibi olamamış ama olmayı bekleyen bir kiracı sakin. Aşağıdaki anlatı onun içinde bulunduğu karışık duyguları yansıtıyor:

“Diyorduk, diyorduk. Aman yıkılsa da gitsek... Çoğumuz diyorduk yani. Çünkü bozuldu. Bozuldu ama yine mahallemizdir dedik yani içimizde bir

⁴⁹ Bu kesimin alandaki ağırlığı konusunda ise bir şey söylemek kolay değil. Ancak 2007 anketinde “projeyi destekliyor musunuz?” sorusuna, “evet” ya da “hayır” yerine “fikrim yok” diyerek cevap veren ve kararsızlığını ifade eden % 11’lik bir kesim yer almaktaydı. Bu iki grup arasında birebir bir ilişki kurmak mümkün olmasa da, proje konusunda o dönemde kararsız olan kesimlerin, proje sürecinde de karışık duygular içinde olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurabiliriz.

burukluk var.” **Nurdan**

Sabahattin ise, geçmişte mahallenin yıkılmasını arzuladığı halde, yıkımların ardından tam tersi duygular içerisine girmiş:

Sülalemizde baya, biz hacı sülalesiyiz. Hepimiz, çoğumuz hac etmişizdir. Biz zaten bu pisliklere karşıyız. Hee, zaman geliyor, belki müştekiyiz bu işten ama yıkılsın burası be, yansın burası diyor idik ama öyle değilmiş... Buramda bir acı var. Şuram yanıyor. Çünkü annem burada doğdu. Burası benim annemden kalma. Annemin anne yani annemin sülalesinden annemin babasından kalma.

Sakinlerin karışık duygular içerisinde olmalarının bir nedeni de projeden herkesin eşit derecede avantaj sağlayamamasıdır. Kendilerini bu süreçte şanslı ve kazanan olarak gören sakinler, mahallelerindeki birçok kişinin kendileri kadar şanslı olmadığını gözlemlediklerinde ister istemez bu tür duygular içerisinde giriyorlar, evsahibi bir sakin olan Metin’in durumunda olduğu gibi:

“Memnunuz, memnunuz ama burada halkımıza kıyım oldu ya, yani garip insanlara, bize olmadı ama”

8.4 Dernekler

Yenileme sürecinde, mahallede biri projeye karşı çıkan, biri projeyi destekleyen iki farklı dernek kurulmuştur. Bu iki dernek, yenileme sürecine yönelik farklı kesimlerin tepkilerini yansıtan ve zaman zaman da bu tepkileri şekillendiren bir işlev görmüştür. Bu bölümde mahalle içinde iki farklı dernek kurulmasını gerektiren koşullar tartışılmaktadır.

Birinci dernek: Roman Derneği

Mahallenin yenileme alanı ilan edilmesinin ardından ilk dernek “**Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Yaşatma**” (Roman Derneği) ismi altında kuruldu. Derneğin kurucusu Şükrü neden böyle bir dernek kurma ihtiyacı duyduklarını şöyle anlatıyor:

“Buraya bir tane kentsel dönüşüm projesi adında bir proje çıkarmışlar. Biz projeyi görsel ve yazılı basından öğrendik. Yani bize hiçbir şey sorulmadan bunlar yapıldı. Bizde dedik ki ne oluyor böyle. Mahalleden 12 aile heyetini toplayıp Fatih Belediyesine gittik. Fatih belediyesine gittiğimizde burada ne olacak dediğimizde onlar bize şunu söylediler. Bize buradaki evleri yıkıp Osmanlı sivil mimarisine uygun evler yapacaklarını söylediler... Bunu söyleyince evleri yeniden yıkıp yerlerine bu evleri yaptıktan sonra isteyenler buradan mülk sahibi olacak dediler. Kesinlikle bu proje size yapılıyor, bu dünyanın en sosyal projesidir dediler. Kimse üzülmesin herkesin hakları korunacak dediler. Evlerinizde dikili ağacın bile parası verilecek kelimesi söylediklerinde benim kafamda hemen bir şeyler oluştu. Evet şunu anladık, evet paralarınızı vereceğiz sizi buradan göndereceğiz düşüncesi bende vakıf

olunca, aradan 1 hafta sonra, ben tekrar Fatih belediyesine Şükrü Pündük olarak gittiğimde Fatih Belediyesi'nde bir görüşme istedim daha kafamda olan sorular var bunları sormak için... 2005'in 11. Ayında. Bizi kaale almadılar. Hani görüşmedi belediye başkanı, bir dahaki toplantıya görüşürüz, tekil görüşmeyiz falan filan deyince biz de hemen burada anladık ki dernekleşmek lazım." Şükrü 2007

Anlatıdan derneğin kurulmasının arkasındaki temel motivasyonun belediye tarafından muhatap alınma isteği olduğu anlaşılıyor. Yukarıda bahsi geçen görüşmenin ardından, birkaç ay içinde, 2006 yılının Şubat ayında aktivistlerin desteğiyle dernek kuruluyor. Dernek kendisine mekân olarak dernek başkanının kahve olarak işlettiği dükkânı seçmiş, bu mekân projeye karşı mücadele eden aktivistler için bir toplanma ve buluşma mekânı haline dönüşmüştür.

Roman Derneği, bu süreçte aktivistlerin mahalledeki büroları gibi faaliyet göstermiştir. Derneğin proje sürecindeki en önemli fonksiyonu, aktivistlerin mahalle içinde tepki almadan faaliyetlerine devam etmelerini sağlamak olmuştur. Daha sonra kurulacak ikinci dernekteki işleyişten farklı bir şekilde, Roman Derneği, ağırlıklı olarak tek bir kişi, dernek başkanı, üzerinden temsil edilmiştir. Şükrü, aktivistlerle birlikte yenileme projesine karşı kamuoyu oluşturma mücadelesinde önemli bir figür olarak ortaya çıkmış; süreçte ulusal ve uluslararası araştırmacılara, gazetecilere, kurum temsilcilerine, televizyonculara ve öğrencilere sayısız demeç vermiş; birçok televizyon programına katılmış, yurt içinde ve zaman zaman yurt dışında gerçekleşen toplantılara dernek başkanı sıfatıyla mahalleyi temsilen katılmıştır. Aşağıda Şükrü, 8 Kasım 2007'de Avrupa Parlamentosu'nda yapacağı sunuşun hemen öncesinde NTV'de katıldığı bir canlı yayında yenileme projesine ilişkin görüşlerini anlatıyor⁵⁰:

Soru: Bu proje ile ilgili düşünceleriniz nedir?

Şükrü: Bizim itirazımız projenin yanlış olduğu yani bize uymadığı. Çünkü buradaki insanlar hep zor durumda kalacaklar. Yani yerlerinde, semtlerinde, mahallelerinde kalmak istiyorlar. Şimdi burada oturan çok kiracımız var. Bu kiracılara burada yer yapıp burada kalmak istedikleri için o proje bize uymuyor. Mesela bizim burada ekonomik gücümüzde kalmadı. Çünkü eskiden Sulukule eğlence merkezimiz vardı bu eğlence merkezlerimizde 1992-94 arası kapandı.

Soru: Peki mesela o konulara geleceğim. Siz 8 Kasım'da yanılmıyorsanız Brüksel'e gideceksiniz. Avrupa Parlamentosunda bir konuşma yapacaksınız çok büyük bir keyif herhalde yeşillerden davet aldınız. Sizce ne yapılmalı

⁵⁰ http://arsiv.ntvmsnbc.com/ntv/metinler/yakin_plan/kasim_2007/02.asp

burada yani sizin o konuşmayı yapacak kişi ve bu bilgileri halkından almış bir insan olarak ne yapmanız lazım, ne yapmamanız lazım burada önce onu konuşalım.

Şükrü: Şimdi biz burada evlerimizin yıkılmasını değil evlerimizin restorasyon olmasını, Sulukule eğlence merkezinin burada açılmasını, müzik okulunun, dans okulunun, eğlence merkezlerinin de burada açılıp buradaki insanlara faydalı olmasını ve de memleketimize faydalı insanlar burada yetiştirmeyi düşünüyoruz. Yani burada yapılacak kültürel açıdan çok şey var. Elimizde potansiyelde var. Yani biz bu kültürümüzle burada yaşamak istiyoruz var olmak istiyoruz. Tüm dünyadaki insanların da bunu istediği kanısındayım.

Şükrü'nün konuşmasında iki temel konuya, kiracıların da alanda yaşayacağı ve eğlence evlerini (merkez) de içine alan bir projenin geliştirilmesinin gereğine vurgu yapıyor. Şükrü burada olduğu gibi verdiği hemen hemen her demeçte eğlence evlerine ve müzik olgusuna değinmeyi ihmal etmiyor. Bunda Şükrü'nün eski bir eğlence evi işletmecisi olmasının da önemli bir payı var. Aslında Şükrü yenileme projesine temelden karşı çıkmıyor, projenin uygulanış biçimini problemlili buluyor:

Biz böyle yaşamak zorunda değiliz kardeşim, bunlar iyileştirilsin, bunlar yapılsın. Biz kentsel dönüşüm, kentsel yenileme projelerine karşı değiliz. Ama şimdi burada o insanların evleri şey yapılsın. Aman bu insanların evlerini yıksınlar, evlerini bunlara versinler, borçlandırmaları kardeşim tabi. Şükrü 2007

Ona göre proje eğlence evlerini ve ona bağlı bir dizi aktiviteyi de içerecek şekilde yeniden hazırlanmalı. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde kafasındaki Sulukule Projesi'ni anlatıyor:

Bana dedim, o havuzla belediyenin arasındaki bu yolun arasındaki yeri sırtları mahalleye dönük şöyle 2 katlı da olabilir bu, tek katlı da olabilir. Şöyle eğlence evler sırayla yapalım, bunun karşısına da 5 m² 5 m² alışveriş dükkânları yapalım. 5 m, 5m böyle sırayla. Şu sur yoluna da faytonlar koyalım bu projeyi yaptıktan sonra... He biblo, biblolar miblolar falan yapalım, dansöz darbuka bibloları, darbuka falan filan koyalım. Bunlar burada çalışsınlar ve bu arada işte seyyar satıcılar, mısırcısı, çerezci falan yapalım, anladın mı? Şu kapısına da şöyle bir şey yazalım. Sulukule eğlence ve alışveriş merkezi yazalım, müthiş turist gelir... Şükrü 2009

“Calgıcılar, dansözler devince buradaki halk gitti”

Roman Derneği, arkasına benzeri görülmemiş bir aktivist ve aynı zamanda -aktivistlerin sağladığı linklerle- yerli ve yabancı basının ve çeşitli organizasyonların desteğini alırken, mahalle içinde derneğin söylem ve faaliyetlerinden hoşnut olmayan kesimler ortaya çıkıyor. Mahalle içerisinde önemli bir grup, Şükrü'nün ve onun beraber çalıştığı aktivistlerin Sulukule ismini, eğlence evlerini ve Roman kimliğini öne çıkaran söylemlerinden rahatsızlık duyuyor: Mahalle içerisinde “Kurdular ya Sulukule Derneği, bizi rezil ettiler (Ahmet); “Yok, Sulukule

Derneği bilmem ne ayıp şey bunlar ya” (Sabahattin) türünden söylemlerle kendisini belli eden bu rahatsızlığı gidermek adına Roman Derneği ya da aktivistler bir çaba gösterme gereği duymadılar. Çoğu sakinin zihinlerinde eğlence evlerinin fuhuşla içli dışlı olduğu 90’lı yıllara ilişkin imgeler kazınmış olduğundan; eğlence evleri yeniden ihya etme yönündeki gayretler, sakinlerce fuhuşun yeniden mahalleye geri dönmesi olarak algılandı. Aşağıdaki üç anlatı mahallede bu konuda oluşmuş yaygın kanaati yansıtıyor:

bu olaya [Roman Derneği] girenlerin % 80 i karşı çıktı. Güzel kardeşim niye desteklemediler. Şimdi bak burada ev yapacak dedi. Herhalde Sulukule olacak eğlence yeri anladın mı? Şimdi insanlar eskiye baktığı için karşı çıktılar, aman Sulukule olmasın mahallemiz kötü olur gibilerinden, bu mevzudan yani. Süleyman

Tamam, şimdi Sulukule Derneği uğraşıyordu öyle istiyordu [herkes mahallede kalsın] ama yine istiyordu eğlence yeri. Çoğunluk istemiyordu eğlence evi, ben istemiyorum mesela. Benim örf ve âdetim değil dansözlük, ben hayatta dansözlük şeyinden para kazanmadım ki, parasını yemedim. Ne hanımım, ne anam, babam, kız kardeşim gitti, biz de yok yani öyle. Ahmet

Geçmişte dedesi ve babası eğlence evi işletmeciliği yapmış olan Metin de benzer düşünceler içerisinde:

Evet, Şükrü ya şimdi çalgıcılar, dansözler Sulukule derneği deyince buradaki halk gitti. Şimdi kardeşim, buraya kadar Neslişah Sultan Mahallesi. Burada oturan bir aile oraya ters bakıyor, aman diyor ben orada olamam diyor. Metin

İkinci dernek: Mahalle Derneği

Roman Derneği ilk başlarda mahalle genelinde önemli bir temsiliyete sahip olsa da, süreç içerisinde yukarıdaki anlatılardan da anlaşılacağı üzere sakinler arasında ciddi fikir ayrılıkları oluşmuştur. Böylelikle ilk derneğin kurulmasının ardından 1.5 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra 2007 yılının Ekim ayında mahallede “**Neslişah Ve Hatice Sultan Yardımlaşma, Dayanışma ve Geliştirme Derneği**” (Mahalle Derneği) ismi altında yeni bir dernek kuruldu. Mahallede bir dernek varken, yeni bir derneğin kurulma ihtiyacının duyulmasının arkasında, ilk derneğin geliştirdiği kimi söylemlerle (Roman kültürü, Sulukule ismi ve eğlence evleri), mahalledeki önemli bir kesimi temsil etmekten giderek uzaklaşmaya başlaması önemli bir rol oynamaktaydı.

Belediye’nin desteği ile kurulan mahalle derneği ise mahalledeki hassasiyetlere daha uygun bir dil benimsedi: Sulukule ismini ve Roman kelimesini kullanmaktan kaçındı, sadece proje sürecine odaklandı ve halkı belediye ile anlaşmaya ikna etmeye çalıştı. Belediye’nin hak sahiplerinin (kiracı ve ev sahipleri) neredeyse tümüyle anlaşabilme başarısını göstermesinin

altında, sunduğu teklifinin sağladığı ekonomik avantajlar ve elinde bulundurduğu kamulaştırma kozu (bkz. Bölüm 7, Devlet bahsi) yanında, önemli ölçüde mahalledeki kültürel kodlara duyarlı bir üslup geliştirme becerisini göstermiş olması yatmaktadır. Belediye bu nedenle Roman Derneği'ne yakın olan kesimleri de ikna edebilmiştir. Mithat'ın durumu buna çok güzel örnek oluşturmaktadır. Mithat aktivistlerin ve Roman derneğinin projeye yönelik savunduğu ilkelere (herkese alanda ev verilmesi gibi) büyük oranda katılan bir sakin. Aşağıdaki anlatı projeden elde edeceği olası kazanımlarla, manevi değerleri karşı karşıya geldiği zaman sakinlerin nasıl bir tavır içerisine gireceklerine güzel bir örnek teşkil ediyor:

Ben o zaman Şükrü'ye dedim, bak bu gruba varım dedim. Bu grubun her türlü menfaatini elimden geldiği kadar korurum. Fakat su grubun korumam. Yani devriye grubu. Bu bana göre değil dedim. Beni colugum çocuğum var. Yarın özenir. Ben burada yokum. Bana burda 10 tane ev bile versen al çalış desen bu benim isim değil. Ben alırım iki tane kazak satarım, giderim bir inşaata amelelik yaparım ama ben burda ev çalıştıramam çünkü bana ters artı ben anlamam. Tersine, burayı kötüleyecek program yaparım. Onlar burdan kaybetti. Bu insanlara bu konuyla gitme dedim. Ha burda çekim yapıyor musun? Gel burda da yap. Herkes burda yaşamıyor ki? Burda katta, binada yaşayan insanlar da var. Bahçeli evde müstakil yaşayan insanlarımız da var. Sen hep burayı hep burayı yaparsan bu tarafı darıltırsın, karşına alırsın vurur seni yere yıkılırsın. Burda yaşayan zaten belli... Zaten savaşı burdan kaybetti. Ha tarihini söyle, tarihimizi dünya biliyor. Orda hemfikiriz; surlarla, buranın tarihiyle hiçbir şeyimiz yok. Ama onların içine bunu katarsan ben burayı savunacak bir kelime yapmam; aksine kötüleyecek program yaparım. Çünkü bu benim değil, bu işi yapanların işine gelir. **Mithat**

Yeni derneğin kurucuları arasında Şükrü Pündük ile beraber hareket etmiş ve düzenlenen aktivitelere katılmış sakinler de vardı. Bu aktivitelerden biri de T.B.M.M'ye yapılan ziyaret. Yeni derneğin kurucularından Tarkan bu toplantıda uğradığı hayal kırıklığını şöyle anlatıyor:

"...[ben oraya] Sultan mahalle için gittim. Ama ben oraya bu kültürü [Roman ya da eğlence evi olarak okunmalı] savunmak için gidildiğini bilmiyordum".

Aktivistler ve medya tarafından sürekli olarak kendileri dışında kalan (onlara göre oldukça) küçük bir kesimin talepleri ve arzularının ön plana çıkarılması ve kendi görüşlerinin hiçbir şekilde temsil edilmemesi bu kesim içinde ciddi bir rahatsızlık yaratmıştı. Bu rahatsızlık dernek yöneticilerine ait aşağıdaki anlatılarda çok açık bir şekilde hissediliyor:

Biz bu [aktivistlere] anlattık durumu, bu basınların gazetecilerin olsun, biz o zaman dernek değildik. Anlattığımız halde çok büyük bir çoğunluğun sesine kulak vermediler aynı hamam aynı tas. Bizi biraz itti bu dernek olarak... Basın genelde duymak istediği kararları yazıyor. Yani nereden reyting elde edecekse o tarafa yönleniyor, mesela bizim 15.000 nüfusumuz varken bu 15.000'lik nüfusun 500 tanesi bu yıkım projesinin karşısında 14.500 ü yıkılsın diyen

bölüm... İşte basın şimdi ne oldu basına yarayan o malzemeler o 500 kişilik grupta vardı, hep onları kullandı. Yani insanların normalde böyle gelip herkesle bu konuyu paylaşmadılar ve paylaştığımız halde buranın yaşantısını anlattığımız halde bozuk bir düzen olduğunu anlattığımız halde hep göz ardı edildik. Sürekli orada işte darbukalar çaldı, işte çengiler oynadı veyahut bir şeyler yapıldı, faaliyetlerini o yönde sürdürdüler. Tabi kendi işleri gereğinde bu sistemin düzeni olma hasebiyle diyelim böyle gerekiyordu onlar da böyle yaptılar. Sadece o 500 kişiye hitap ettiler ve sürekli bu projenin karşı kampanyası gibi bir kampanya, seminer falan düzenlediler. **Aykut 2009**

Dernek yöneticileri mahalledeki ezici çoğunluğu temsil ettiklerine ve kendilerinin “gerçek halkın” temsilcisi olduklarına inanıyorlardı:

Biz o derneği kurma ihtiyacı hissettiğimiz için kurduk... Çünkü yanlış bilgilendiriliyor. Gelen gazeteciler onlara [diğer derneğe ya da aktivistlere] gidiyor orada bir oluşum olduğu için. Biz de dedik ki ya bir de **gerçek halkın** çoğunluğunu temsil eden kimse yok orada. Biz de o mahallede doğup büyüdüğümüz için bir de gelin bizi dinleyin. **Evet, burada demin dediğin gibi % 90’lık bir kesim var ki burası yıkılsın, burası temizlensin istiyor**, bir de %10’luk var. Bir dernek kuralım dedik, o şekil de kurduk yani, doğruları anlatalım diye. **Halil 2009**

Dernek yöneticilerine göre, derneğin kurulmasının temel amacı “proje dahilinde kalan insanlarla belediye arasında bir köprü, iletişim bağı kurmak”tı (Kaya, 16 Mart 2008). Yenileme projesi de uzun yıllardır yatırımsızlığa mahkûm edilen mahalleleri için kaçırılmaması gereken bir fırsattı. Dernek başkanı’nın deyişiyle “bu projeden nasıl en güzel bir şekilde insanlarımız ve burada yaşayan insanlar olarak [faydalanınız, onun] yollarını arıyor[lardı]” (Kaya 2008). Dernek başkanı Kaya derneğin amacını şöyle anlatıyor:

Ayrıca insanlarımızın kültür düzeyi çok düşük seviyede olduğu için bazı bilgilendirmeleri tam olarak anlamıyorlar, bu bilgilendirmeleri bizim aracılığımız ile daha güzel yapabileceğimize inanıyoruz. Halkımızın, Neslişah ve Hatice Sultan mahallemizdeki halkımızın, proje dâhilinde kalan ya da dışında kalan halkımızın, hayat standardını en yüksek seviyeye ulaştırmak için çalışıyoruz. **Kaya 2008**

Dolayısıyla yeni dernek, ilkinden farklı olarak mevcut projeyi reddetmiyor ve projenin mahallede yaşayanların en fazla kâr elde edecekleri ya da en az zararla çıkacakları bir şekilde gerçekleşmesini arzu ediyordu. Dernek ilk kurulduğu dönemde belediyenin mahalle içinde faaliyet gösteren bir birimi gibi davranıyor; örneğin yerel halkın belediye tarafından açılan iş indirme kurslarına katılımı için çalışıyordu.

Proje kapsamında kalan halkımızdan bir bölümü, çoğu zaten, işsiz ve ekonomik düzeyi çok düşük seviyede insanlar. Bu insanların proje kapsamında aldıkları evleri çok daha kolay bir şekilde ödeyebilmeleri için iş imkânı sağlamak amacıyla iki tane kurs açmış bulunuyoruz. Bir tanesi tarihi binaları

koruma, ahşap yapıları onarma kursu, diğeri de bayanlarımıza yönelik konfeksiyon kursu. Bu kursları bitirdikten sonra alacakları sertifikalarla halkımızın belli bir iş garantisini sağlıyoruz ve ekonomik düzeyinin yükselmesini amaçlıyoruz. Bu kursu belediye ve dernek aracılığı ile [açıyoruz]. Bize imkânı belediye sağlıyor, biz de insanları oraya yönlendiriyoruz. İhtiyaç sahiplerini öncelikle tanıyarak, aciliyet sıralamasına göre değerlendiriyoruz..... Kiracıları ön plana alıyoruz. Yani [amacımız] insanlarımız sadece proje dâhilinde ev sahibi yapmak değil, bunları ödeyebilecek hale getirmek... Halka yönelik şu ana kadar yaptığımız, giyecek yardımlarımız, yakacak yardımlarımız oldu. Okuma yazma bilmeyenlere kurs verilecek. **Kaya 2008**

Anlatılardan anlaşılacağı gibi derneğin kuruluşunda belediye önemli bir rol oynamış, derneğin kuruluşu için gerekli desteği sağlamış ve derneğe her ay belirli oranda para yardımı yapmıştır⁵¹. Dernek ile belediye arasındaki yakın ilişkinin boyutlarını ifşa eden bir diğer örnek de dernek başkanının 2009 yerel seçimlerinde Fatih ilçesinde AKP meclis üyesi olmasıdır.

Her iki derneğin temsilcileri ve yöneticileri kendilerini mahalledeki iki farklı görüşün iki ucunda konumlandırmış, proje ile ilgili düşüncelerini savunurken karşı tarafa hiçbir haklılık payı bırakmayan bir söylem benimsemişlerdir. Sakinlerin söylemlerine indiğimizde ise bu denli bir keskinlik gözlemlenmemektedir. Birçok sakin dernekler hakkında karışık duygulara sahiptir. Daha önce anlatılarına yer verdiğimiz Ender de bunlardan biri:

“Dernekler bence kendi aralarında muammaya düştüler. Zaten iki zıt görüşlü dernek olarak düşünürsek onları, birisi yıkılsın diyordu, birisi de yıkılmasın işte burada bir kültür yatıyor diyordu. Şimdi ikisine de baktığın zaman ikisi de haklı kendine göre neden haklı? Şimdi derneklere bakıyorsun abi Kaya’nın grubu benim gibi kendini kurtarmak isteyenlerin içerisinde yani ileriye görenlerin içerisinde öyle söyleyeyim ben sana. Şükürlerde tamamen geçmişini tarihini savunanlar içerisinde. Yani derneklerin ikisine de hak veriyorum abi ben.” **Ender**

Mahallede Ender gibi iki derneğe de belli ölçüde hak veren sakinler olduğu gibi, iki dernek hakkında tamamen olumsuz duygular içerisinde olanlar da var. Her iki derneğin kuruluş nedenini ekonomik çıkar elde etmek olarak gören Tekin’e ait aşağıdaki anlatıda görüldüğü gibi:

“Bak şimdi buranın insanları dernekleri kurdu ne için kurdu? Ceplerini doldurmak için. Kimisi belediyeyi sömürdü, kimisi insanları sömürdü. Ceplerini doldurmak için yani. İnsanlık kardeşlik adına öyle çalışan yok ben bilmiyorum yani uzaktan ama takip ediyorum ben sokulmuyorum yanlarına Tekin

⁵¹ Dernek ile belediye arasındaki ilişki açık bir şekilde ifade edilse de, aradaki bu para ilişkisi bu kadar açık bir şekilde ifade edilmemektedir.

Özetle proje sürecinde mahallede kurulan iki dernek de dış aktörlerin (kentli aktivistler ve belediye) desteğini alarak kurulmuş, büyük ölçüde onların mahalle için biçtikleri vizyon doğrultusunda yönlendirilmiş ve hareket etmiştir. Dışarıdan bakıldığında bu iki dernekten Roman Derneği'nin oradaki halkın neredeyse tümünü temsil ettiği gibi bir izlenim uyansa da, gerçekte dernek yukarıda sayılan nedenlerde ötürü mahalle içinde ciddi bir destek bulamamıştır. Mahalle derneği ise, özellikle sakinlerin ikna edilerek belediye ile anlaştıkları süreçte önemli bir rol oynamıştır.

9. YENİLEME PROJESİ: PROJENİN HEDEFLERİ ve YAŞANAN GERÇEKLİK

Fatih Belediyesinin resmi internet sayfasında Sulukule Yenileme Projesine ayırdıkları özel bir sayfa yer almaktadır (http://www.fatih.bel.tr/kate_detay.asp?id=46&tur=387). Bu bölüm, belediyenin web sayfasından yayınlanan proje ile ilgili metnin, mahalledeki görüşmelerden elde edilen izlenimler ışığında yorumlanması ile oluşturulmuştur. Belediye sitesindeki metin (“proje metni”) zaman zaman iç içe geçen iki farklı bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde proje ve mahalle ile ilgili genel bilgilere yer verilmektedir. Bu bölümde proje ile ilgili detaylar ve mahalledeki mevcut koşullar tasvir edilerek projenin gerekliliği konusunda okuyucular ikna edilmeye çalışılmaktadır. Bu yapılırken, zaman zaman abartılı ifadeler de yer verilmekte, kullanılan dil ve bazı kelime seçimleri mahalleyi ve mahallede yaşayan sakinleri yaftalayıcı bir işlev görebilmektedir. Aşağıdaki iki alıntı ilkel, baraka, ortaçağ kenti, salaş gibi kelimelerin mahalleyi ve mahallede yaşayanları tanımlamak için nasıl rahatlıkla kullanılabildiklerini göstermektedir:

Yenileme alanı olan Neslişah ve Haticesutan Mahalleleri, mevcut yapı stoğu itibarı ile sağlıklı yaşam koşullarından uzak, bakımsız, niteliksiz, barakamsı, salaş, elektrik, su, ısıtma vb. imkânlarından yoksun **ilkel bir yaşam alanı** görünümündedir”

“Alan, tarihi İstanbul Kara Surlarının bitişiğinde, kaybolmaya yüz tutmuş tarihi ve kültürel eserlerle birlikte, salaş yapılar, yıkık dökük barakalar, müstemilat ve eklentilerden ibaret bir **ortaçağ kenti görünümündedir**.”

Yine metin içerisinde normal bir proje tanıtım dökümanının görülmesi alışık olunmayan duygu yüklü kelimelerin sıklıkla kullanılıyor olması dikkat çekmektedir. Örneğin “onur” kelimesi, metin içerisinde 3 farklı yerde karşımıza çıkmaktadır:

“Çünkü proje oradaki halkın mutluluğu, sağlıklı, onurlu ve çağdaş yaşamını hedef olarak tasarlanmıştır” (Katılımı Sağlamak” başlıklı bölüm).

“Bu proje ile...kent içerisinde yaşanabilir, yaşatılabilir, çağdaş ve insan onuru ile bağdaşan tarihsel, kültürel ve kentsel yaşam desteklenmiş” (“Tarihi Dokunun Sürdürülebilirliğini Sağlamak ve Fiziksel Çöküşü Durdurmak” başlıklı bölüm).

“...insan yaşam ve onuru ile bağdaşan çağdaş yaşam standartlarının ön plana çıkarıldığı... bir alan oluşturulmuştur” (“Ekonomik ve İktisadi Gelişimi Sağlamak” başlıklı bölüm).

Yukarıdaki alıntılarda dile getirilen “insan onuru ile bağdaşan”, “onurlu ve çağdaş” yaşam standartları hedefi gibi söylemler, mevcut durumun insan onuru ile bağdaşmayan bir yapıya sahip olduğunu ima etmekte ve mahallenin damgalanmasına hizmet etmektedir. Tüm bu ifadeler, bu metnin mahallede yaşayanlardan çok genel kamuoyunu ikna etmek üzere kaleme

alındığı hissini uyandırmaktadır.

Proje metninin ikinci kısmı genel olarak projenin hedeflerine ayrılmıştır. Proje metninde Sulukule’de gerçekleşecek yenileme projesi ile ilgili hedefleri beş başlık altında sıralanan sekiz ayrı hedef tespit edilmiştir. Aşağıda bu hedefler proje metninde geçtiği şekliyle sıralanmıştır:

- A. (1) Dünya mirasının ve (2) Yaşayan kültürün korunması
- B. (3) Tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak ve (4) Fiziksel çöküşü durdurmak
- C. (5) Ekonomik ve iktisadi gelişimi sağlamak
- D. (6) Kültürel dinamikleri koruyarak kentsel bütünleşmeyi arttırmak ve (7) yaşam kalitesini arttırmak
- E. (8) Katılımı sağlamak

Bu hedefler arasında beş tanesi sosyal konulara temas etmektedir: (2) Yaşayan kültürün korunması, (5) Ekonomik ve iktisadi gelişimi sağlamak, ((7) yaşam kalitesini arttırmak, (6) Kültürel dinamikleri koruyarak kentsel bütünleşmeyi arttırmak (8) Katılımı sağlamak.

Bölümün geri kalanında, yenileme projesinin bu sosyal hedeflerin ne ölçüde yerine getirildiğini tartışılacaktır.⁵²

9.1 “Yaşayan Kültürün Korunması”

Projenin sosyal hedeflerinden ilki “yaşayan kültürün korunması”dır. Proje metninde açık bir şekilde projenin hedefinin “burada [mahallede] ikamet eden ailelerin tamamının burada oturabilmesini sağlamak” olduğu belirtilmiştir. Metin içinde ayrıca kiracıların müstakbel evsahipleri ile anlaşmaları durumunda, mahalle içinde kalmaya devam edebilecekleri de dile getirilmiştir. Belediye’ye göre “[b]u durum, buradan hiçbir ailenin başka bir yere gönderilmediğinin açıkça ifadesi ve delilidir.”

Bu oldukça iddialı amaç daha projenin başlatıldığı tarihte geçerliliğini yitirmiştir. Proje sadece evsahiplerine alanda yaşama olanağı tanırken, **kiracılara** kentin çeperlerinde yer göstermektedir. Böylelikle sakinlerin en az yarısı daha başta proje alanının dışına itilmiştir. Kiracıların evsahipleri ile anlaşmaları durumunda alanda yaşayabilecekleri savı ise, proje

⁵² Bu bölümün çatkısı İslam 2009b ve 2009c temel alınarak oluşturulmuştur.

öncesi ve proje sonrası arsa değerlerinde yaşanan büyük farkın kira bedelleri üzerindeki olası yansımaları düşünenecek olursa, inandırıcılıktan hayli uzaktır. Kaldı ki inşaatların tamamlanmasının ardından aradaki bu fark daha da açılacaktır. 2007 hanehalkı sonuçlarına göre, alandaki ortalama kira bedelleri 146 TL iken, alanda yaşayanların yarısı (%48) 100 TL'den ve % 68'i 200 TL'den düşük kira bedelleri ödemektedir. Yine alanda yaşayanların yaklaşık dörtte biri (%26) 300 TL'den düşük, yaklaşık yarısı da (% 46) 500 TL'den düşük bir gelire sahiptir. Bu tablo mevcut gelir seviyelerinde bir değişim olmadığı sürece alanda yaşayan sakinlerin Sulukule'de inşa edilecek konutlarda kiracı olarak yaşamaya devam etmelerinin mümkün olmadığını açık bir şekilde göstermektedir.

Proje **evsahiplerinin** önüne belediye ile anlaşarak alandan yeni bir ev almak (yeni evin taksitleri ödeyeceğini taahhüt ederek) ile mülklerini satmak (üçüncü şahıslara ya da belediyeye) dışında bir seçenek sunmamaktadır. Şu ana kadar sahada edinilen genel izlenim, evsahiplerinin ağırlıklı olarak ikinci seçeneği tercih ettiğini göstermektedir. Sakinlere bu seçeneğin cazip gelmesinin iki temel nedeni vardır: i) yeni evleri elde edebilmek için borç altına girmek istememeleri ii) mülklerinde aniden oluşan değer artışının cazibesine kapılmaları. Uygulanacak bu kapsamdaki bir projenin buradaki arsa fiyatlarında inanılmaz artışlara neden olacağını ve oluşan rantın evsahiplerini mülklerini satmaya teşvik edecek boyutlara ulaşacağını önceden tahmin etmek çok güç değildir. Belediye yetkililerinin gerçekleşeceği bu kadar açık olan bir gelişmeyi öngöremediğini varsaymak saflık olacaktır. Proje sürecinde mülk satışlarını durdurucu önlemler almaması, belediyenin alandaki mülklerin belli bir bölümünün el değiştirmesi konusunda bir problemi olmadığını, hatta bunu bizzat arzuladığını gösteren bir delildir. Aşağıdaki anlatıda da görüldüğü üzere, mahallede yaşayanların genel kanısı belediyenin bilinçli bir şekilde bu sürece izin verdiği şeklindedir:

Şimdi söyle söyleyeyim ben naçizane ortaokul mezunuyum. Bunu düşünebiliyorsam bir takım şeyleri, bu insanlar, belediyenin bir danışmanı var. Bunların hepside yüksek okul mezunu ya benim gibi kara cahil insan bunu düşünebiliyorsa o insanlar ki bu projenin içindeler, bu projeyi kendileri yapıyor bunu düşünemeyecekler mi o kadar aptal mı bunlar. Ya buranın yarın bir gün rayiç bedelinin artacağını buranın yarın bir gün rant olacağını buranın patlayacağını düşünemediler mi? Düşündüler abi bence düşündüler yani düşünmeden yaptıklarını da zannetmiyorum. Ha tesadüf değil bu artış bence çünkü bir anda patladı kimin haberi oldu nerden, bu millet nerden nasıl haber oldu hemen bir anda bu evler bitti. Bitti abi yok ev yok. Bütün evler satılmış anasını satayım.

Bu durum, kiracıların yanında evsahiplerinin önemli bir bölümünün de alandan ayrılacak olmasının belediye için kabul edilebilir bir gelişme olduğunu gösterir. Bu da, belediye

tarafından kabullenilmiyor olsa da, belediyenin alandaki sosyal kompozisyonun değişmesine yönelik gizli bir niyete sahip olduğu şeklindeki iddiaları güçlendirmektedir. İlginç bir şekilde, proje metninin geri kalan bölümlerinde, belediyenin “yaşayan kültürün korunması” hedefi ile çelişen ifadeler yer almaktadır. Örneğin “... farklı toplum katmanlarının bir arada olmalarının olumlu etkisiyle bölgede kente aidiyet duygusu[nun]” güçleneceğinden bahsedilmesi, bir anlamda sosyal kompozisyonun değişeceğini ima etmektedir. Metin içerisinde inşa edilecek yer altı otoparklarına vurgu (tam üç kez bahsediliyor) projenin hedef kitlesinin mevcut sakinler olmadığı görüşünü destekler niteliktedir. 2007 hanehalkı anketi verilerine göre alanda yaşayan sakinlerin yalnızca yüzde 5’inin araba sahibidir; yine anket verilerine göre mevcut gelir düzeyleri ile bu nüfusun kısa vadede araba sahibi olmaları mümkün değildir. Özetle, belediyenin “yaşayan kültürün korunması” hedefinin, mahalledeki realite ile örtüşmediği görülmektedir. Zira yaşayan kültürün korunması için ilk olarak orada yaşayan insanların korunması gerekir. Mevcut proje ise kiracıları ya da evsahiplerini alanda tutmaya yönelik tedbirler içermemektedir. Projeyi kendisi için fırsat olarak gören ve bu nedenle destekleyen aşağıdaki sakine ait anlatı, yenileme projesinin “yaşayan kültürün korunması” nasıl hizmet ettiğini oldukça güzel özetlemektedir:

“Belediye 30 milyara 40 milyara bizim kültürümüzü aldı. Aslında buna böyle hemen nokta koyabilecek tek şey bu... Yani kişiler 30 milyar, 40 milyar değerinde insan geçmişini, kültürünü her şeyini sattı abi. Sattı...” Ender

9.2 “Ekonomik ve İktisadi Gelişimi Sağlamak”

Belediye’nin gerçekleştirmek istediği bir diğer sosyal hedef “ekonomik ve iktisadi gelişimi sağlamak”tır. Bu hedefin nasıl yerine getirileceği proje metni içinde çok net bir şekilde ifade edilmemiş, bu başlık altında mahallenin merkezi konumunun önemine, tasarlanan proje ile “cazibe merkezli bir alan” oluşturulacağına ve mahallede bir kaç ticaret birimi, bir otel, bir ilkokul ve bir kültür ve eğitim merkezinin inşa edileceğine dair kısa bir bahse yer verilmiştir. Belediye burada, inşa edilecek konut dışı fonksiyonların sağlayacağı etki ile mahallede yaşayanların ekonomik gelişiminin sağlanacağı ima ediyor olabilir.

Diğer taraftan proje metninden bağımsız bir şekilde sürece bakıldığında, projenin gerçekten de sakinlere ekonomik anlamda bir takım fırsatlar sunduğu söylenebilir. Yenileme projesini değerlendirirken, proje sürecinde ciddi miktarda kamu kaynağının kullanıldığı alanda yaşayanların kullanımına sunulduğu gerçeğini gözden kaçırmamak gerekir. Belediyenin alana müdahalesi buradaki topluluğun dağılması sonucunu doğursa da, bu sakinler bir takım

ekonomik kazanımlar elde etmeden gerçekleşmedi. Burada yenileme projesinin piyasa merkezli yani kâr amacı güdülen bir proje olmadığını bir kez daha vurgulamakta fayda vardır. Proje sadece kamu aktörleri tarafından (yerel belediye, TOKİ) yürütülmüş; diğer yenileme projelerinde olduğu gibi (Tarlabaşı ya da Fener Balat) özel şirketlerle bir ortaklık kurulmamıştır. Sulukule’de inşa edilecek yeni konut birimlerinin tamamı, alanda mülk sahibi olanlara verilmekte, belediye ya da TOKİ projeden herhangi bir pay almamaktadır. Üstelik belediye tüm hak sahiplerine alandan mülk verebilmek için kendine ait bir araziye de projeye bedelsiz olarak bağışlamıştır. Mülk sahipleri yeni konutlara inşaat bedeli ile konutlarının mevcut değeri arasındaki farkı vererek sahip olacak olsalarda, bu fark 15 yıla varan aylık taksitlerle ödenecektir. Bu taksitlendirmede de belli oranda bir sübvansiyon vardır. Kiracılara Taşoluk’ta verilen yeni daireler için de ciddi kamu kaynakları kullanılmıştır.

Proje alanda yaşayan **kiracılara** kentin çeperlerinde TOKİ tarafından yeni inşa edilen sosyal konutlardan evsahibi olma hakkı tanımaktadır. Buna ek olarak, TOKİ’nin önceki uygulamalarında görülmeyen bazı kolaylıklar Sulukule sakinlerine sağlanmıştır: örneğin peşinat alınmamış, ödemeler 10 yerine 15 yıla yayılmış ve en önemlisi, ellerinde hak sahibi oldukları konutu, taksitlerini ödemedi, üçüncü şahıslara devretme imkânı tanınmıştır. Bu son seçeneğin devreye girmesi ile birlikte alandaki konutlar hızla el değiştirmiş, Taşoluk’taki konutlarda hak sahibi olan Sulukule sakinlerinin büyük bir kısmı ellerindeki konutları satmıştır. Konutların piyasa değerleri 5.000 TL (konutları en başta elinden henüz devir hakkı tanınmadan önce informal olarak ellerinden çıkaranlar) ile 40.000 TL (birkaç ay bekledikten sonra satanlar) arasında değişmektedir.

Dolayısıyla projenin kiracıların bir bölümü (mülkünü doğru zamanda satanlar) için önemli bir ekonomik fırsat yarattığı söylenebilir. Sulukuleli kiracıların bir bölümü, bu fırsatı değerlendirerek hayatlarının akışını değiştirmiştir. Bazıları elde ettikleri parayı kendilerine ait bir işyeri açmak için kullanmış, bazıları bu paranın üzerine bir miktar ekleyerek Sulukule’nin yakın çevresinde ya da kentin başka yerlerinde konut almayı başarmışlardır. Sayıları az olsa da, bazı sakinler Taşoluk’taki konutlarda yaşamaya devam etmiş ve oturdukları evin taksitlerini ödeyerek uzun vadede evsahibi olma yolunu seçmiştir. Projenin bu yönünden ötürü mahalle içinde projeyi destekleyen kitleler vardır. Geçmişte kahvelerde garsonluk yapan Ahmet bunlardan biri. Taşoluk’taki evini satarak elde ettiği para ile Karagümrük’ta kendi kahvesini açan Ahmet, bu nedenle projeye karşı oldukça olumlu hisler besliyor:

Tabi, tabi, bana yaradı, ya herkese yaradı gerç. Herkes ev sahibi oldu, para

sahibi oldu. Satanlar para sahibi oldu.... kimseyi mağdur etmedi belediye gerçekten etmedi. Evini verdi, ister sat, ister kiraya ver dedi, ne yaparsan yap biz sana veriyoruz dedi. Kimseyi sokakta bırakmadılar. Allah razı olsun.
Ahmet

Daha önce de değinildiği üzere, proje hem evsahiplerine, hem de kiracılara belli ekonomik avantajlar sunmaktadır. **Evsahipleri** açısından bakıldığında, bir zamanlar neredeyse değişim değeri olmayan yani para etmeyen mülkler, projenin ilanının ardından çok kısa bir süre içinde kimi zaman onlarca kata varan değerler kazanmıştır. Görüştüğümüz birçok sakin birkaç yıl öncesine kadar 5.000 TL etmeyen evlerin, nasıl 100.000 ya da 150.000 TL'ye satıldığına dair örnekler anlatmıştır. Evlerini satmayıp projenin gerçekleşmesini bekleyenlerin ise bu süreçten çok daha kazançlı çıkmaları olasıdır.

Madalyonun öbür yüzünde ise oldukça farklı bir portre karşımıza çıkmaktadır. Mevcut proje, aynı zamanda, başta **kiracılar** olmak üzere, birçok sakinin yaşam koşullarının kötüleşmesine neden olmuştur. Öncelikle, proje ile birlikte, kentin merkezinde dar gelirli ve dezavantajlı kesimlerin kullanımına açık önemli bir konut stoku ortadan kalkmıştır. Özel şahıslara ait olan bu konutlar, kent ortalamalarının altında seyreden kira değerleri ile bir tür sosyal konut işlevi görmekteydiler. Bu konutların ortadan kalkması, Sulukuleli kiracıları eski mahallelerinin yakın çevresinde yaşayabilmek için geçmişte ödedikleri kira bedellerinin çok çok üzerinde bedeller ödemek zorunda bırakmaktadır. Bu durum, bir anlamda, projenin sağladığı ekonomik avantajların etkisini ve sürdürülebilirliğini önemli ölçüde azaltmakta ve belediyenin “ekonomik gelişme” hedefini tartışılır hale getirmektedir. Aşağıdaki anlatılar belediye tarafından verilen tek seferlik ekonomik kazanımların mahalledeki avantajlı konumlarını kaybeden (ucuz kira gibi) kesimlerin tutunabilmeleri için sürekli bir garanti sağlayamayacağı yönündeki kaygıları yansıtmaktadır. Kiracıları yakın gelecekte bekleyen tehdidi Metin şöyle anlatıyor:

Mesela oraya kiraya giden İnsanlara belediye bir işlere soksaydı o insanlar da yaşamı kazanırdı, şimdi yaşamı kazanamadılar. En büyük sorun şimdi çoğu alan kişi sattı kardeşim [Taşoluk'taki konutları]. Eline geçecek 25- 30 milyar lira, burada bir yerde en beter kira 500 bodrum kat. Hadi 1- 2 sene yaşadı 2 sene sonra işi gücü yok kardeşim daha kötü yaşayacak bu adamlar. Aile çöpte...
Metin

Kerim de, Metin'inkine benzer bir öngöründe bulunuyor:

Şimdi aldı parayı evini sattı bu evinin parasını aldı bu parayı da icabında ne kadar dersin üç sene beş sene sonra ne yapacak bu adam hırsızlık yapacak katil olacak ileri doğru bunlar hep çıkacak. Kerim

Özetle, ortada belediyenin “ekonomik gelişme” hedefi ile ilgili mahalle içinde birbiriyle

yarışan farklı söylemler vardır. Proje alandaki yaşayan sakinlere taşınmaz mülk üzerinden belli bir ekonomik fayda sağlasa da, bunun kiracılar için orta ve uzun vadede ne denli sürdürülebilir olduğu iki nedenden ötürü tartışmalıdır: bahsi geçen ekonomik kazanımlar tek sefere mahsus olmak üzere verilmiş; buna karşılık proje ile birlikte, geçmişte sahip olunan kimi avantajlar (ucuz kira gibi) ortadan kalkmıştır. Burada unutulmaması gereken bir diğer konu da, kiracı olduğunu kanıtlayamadığı için hak sahibi olamayan sakinlerin bu ekonomik kazanımlardan faydalanamamalarıdır.

9.3 “Yaşam Kalitesini Arttırmak”

“Yaşam kalitesini arttırmak” belediyenin önde gelen hedeflerinden biridir. Gerçekten de, gerek Sulukule’de inşa edilecek yeni konutlar, gerekse Taşoluk’ta inşa edilmiş olan sosyal konutlar belli bir yaşam standardına sahiptir. Belediye projeyi meşrulaştırmaya yönelik birçok stratejisini yaşam kalitesi konusu üzerinde yoğunlaştırmıştır. Proje metni içerisinde bu nedenle mahallede proje öncesi yaşam koşullarına dair detaylı ve kimi zaman bu tür metinlerde görmeye alışık olmadığımız duygusalıktaki tasvirler yer almaktadır. Mahallede birçok evin yaşam standartlarının ideal koşulların oldukça altında seyrettiği de bir gerçektir. Özellikle binaların arka bahçelerinde inşa edilmiş müstemilatlardan oluşan avlulu evlerde yaşam koşulları oldukça düşük seviyelerdeydi⁵³. Sulukule genelinde su faturalarını öde(ye)medikleri için evlerinde akarsuyu olmayan ve su ihtiyaçlarını mahalledeki çeşmelerden (bidonlarla ya da hortumla) taşıdıkları sular ile karşılayan çok sayıda sakin de yaşamaktaydı.

Diğer taraftan, projenin bu koşulların ne oranda iyileştirebilmeyi başardığı konusu oldukça tartışmalıdır. **Kiracıların** tamamı Sulukule’den koparılmıştır. Taşolukta konut sahibi olan kiracıların ise çok küçük bir bölümü orada yaşamaya devam edebilmekte, bu yeni standartların keyfini sürebilmektedir. Birçoğu artan masraflardan ötürü evlerini üçüncü şahıslara satmıştır. Aşağıdaki anlatılardan da anlaşılabilceği gibi Taşoluk’taki koşullara alışmak, Sulukule gibi merkezi bir yerde hayatını geçirmiş sakinler için hiç de kolay değildir. Taşoluk’a yerleşmeleriyle daha önce alışık olmadıkları ulaşım, doğalgaz gibi yeni masraf kalemleri ortaya çıkmıştır. Sakinler Sulukule’de soba ile çok ucuza ısınma imkânına sahip

⁵³ Avlulu evler, küçük bir avlu etrafından sıralanmış odalardan oluşmakta, her bir ya da iki odalık birim bir aileye mesken olmaktadır. Bu evler elektrik ve su sistemlerine sahip olsalar da, tuvalet gibi bazı temel sıhhi standartlara sahip değildiler. Avlulu evlerde oturanlar tuvalet ihtiyaçlarını avludaki ortak tuvaletten karşılamaktaydı.

iken, Taşoluk'ta kendilerine tek bir ısınma alternatifi dayatılmış durumdadır: doğalgaz. Isıtma sistemi merkezi olduğu için aylık 200-300 TL arasında değişen doğalgaz faturalarını ödemek durumunda kalan Sulukuleli sakinlerin birçoğu için bu rakamlar geçmişte ödedikleri kira bedellerinin üzerindedir. Aşağıda Taşoluk'taki evlerden hak sahibi olan bir kiracıya ait aşağıdaki alıntı bu durumu oldukça iyi bir şekilde özetlemektedir:

Eğer ben doğalgaz kullanmasam soba yaksam ne olur yani benim alsın doğalgazlarımı ben istemiyorum şart mı doğalgaz kullanmam petekleri söksün kullanmayayım ben sobamı yakayım yeter bana. En son 15 günde bir fatura mı gelirmiş. Sonra var ya bak bizi oraya fakir diye attılar bizi ihtiyaç sahibi diye attılar ama bize zengin hayatı gösteriyorlar biz onu karşılayamayız. **Deniz**

Taşoluk'ta yaşamaya devam eden kiracılar için de yaşam kalitesi tümüyle iyileşmiş değildir. Sakinler bir taraftan Sulukule'deki koşullarla kıyaslandığında oldukça iyi standartlarda evlerde yaşamının keyfini sürseler de (özellikle avlulu evlerde yaşayanlar için standartlardaki değişim oldukça çarpıcıdır), diğer taraftan merkezden uzak, henüz gelişmemiş ve hiç tanımadıkları bir bölgede yaşamının dezavantajlarını yaşamaktadır. Görüştüğümüz sakinlerin hemen hepsi burada yaşamının eski yaşamlarına göre ne kadar sıkıcı olduğunu aktarmaktadır:

[Taşoluk'taki konutlarını] satmayan duramaz ki, yapamaz ... ki yapamaz gece mesela saat 6dan 7den sonra dışarı çıkamıyorsun boyunca köpekler çıkıyoruş gittik orayı gördük bir bakıyorsun dağlık tepelik git git git yok ki birşey, ne ağaç var, ne bir şey var orada. Git gidebildiğin kadar o ağacın oraya ev yap. Olur mu olur nasıl olur misal 25 sene sonra olur, olmaz diye bir şey yok. **Sinan**

Tabii. Ben mesela arkadaşşıma gidiyorum. Saat 5.00 olmadan deli gibi eve dönüyorum. Hava kararmasın diye. **Ayten**

Özetle proje ile gerek Sulukule'de, gerek Taşoluk'ta, mevcut standartların üzerinde binalar üretilecek ya da üretilmiş olsa da, başta kiracılar olmak üzere yeni koşulların getirdiği ekstra bedelleri ödemeye gücü olmayan ve bu nedenle bu evlerle ilişkilerini koparan önemli bir kesim için bu yeni standartlar fazlaca bir şey ifade etmemektedir. Üretilen yeni mekânların Sulukule sakinlerinin önemli bir bölümü tarafından kullanılamadığı bir durumda, mevcut sakinlerin yaşam kalitelerinin iyileştiği iddiası inandırıcılığını yitirmektedir.

Ama ben şunu da başkanımdan rica ediyorum, hakikaten orada evlerini kira ödememekten bahsettiniz, ben daha da kötüsünü söyleyeyim; evlerin çoğunda ne su var, ne elektrik ver. elektrik varsa kaçak, su varsa kaçak veya da çeşmeden kaçırılıyor. İstanbul'un tam ortasında tabî ki de bir şeyin yapılması lazım. Yapıların düzeltilmesi de lazım ama bence, o insanların ilk önce refah düzeylerinin arttırabilseydik, bence daha mantıklı olabilirdi. projenin başlangıcı biraz kötü başladı diye düşünüyorum. Yapıdan başlanması çünkü

kötü, insandan başlanılsa daha iyi olurdu diye düşünüyorum, hepinize teşekkür ederim. İsimsiz, Sulukuleli bir Esnaf⁵⁴,

9.4 “Kültürel Dinamikleri Koruyarak Kentsel Bütünleşmeyi Arttırmak”

Belediye tarafından açıkça dile getirilen bir diğer hedef “bütünleşmeyi arttırmak”tır. Proje, yenileme alanını “kente entegre” etmeyi amaçlamaktadır. Proje metninde yer alan bütünleşme ile ilgili bahiste Sulukule’nin proje sonrasında sahip olacağı turizm potansiyeline atıfta bulunulmakta, bölgeye çevredeki tarihi lokasyonları (Tekfur Palace, Anemas Prisons, Ayvansayar, Fener-Balat gibi) ziyaret edecek turistlere hizmet üretmek gibi bir rol biçilmektedir ((muhtemelen alanda inşa edilecek otel kastedilmekte). Sulukule’nin kendisi proje öncesinde, özgün fiziksel ve kültürel dokusuyla, çevredeki tarihi lokasyonların “çekim gücü” olmadan da, turistik değer üretebilecek bir yapıya sahipken, bu değerın görmezden gelinip ortada kaldırılması oldukça ironiktir. Proje Sulukule’nin bu farkını sıfırlayarak onu alelade bir yer haline getirmekte ve böylelikle var olan turizm potansiyelini ortadan kaldırmaktadır.

Sulukule kent içinde birçok kişi tarafından girilmez bir yer olarak addedilen, oldukça kötü bir imaja sahip bir yerleşmeydi. Ne var ki, bir yere ait kötü imaj onu ortadan kaldırmayı meşrulaştırmamaktadır. Entegresyon ise salt fiziksel müdahaleler ile gerçekleştirilmesi mümkün olmayan, fiziksel olduğu kadar sosyal yönlere de referans veren bir kavrama karşılık gelmektedir. Sulukule’de yaşananlar, entegrasyondan çok ayrışma kavramıyla açıklanabilecek niteliktedir. Sulukule’de uygulanan fiziksel “entegrasyon” politikaları, mahallede yaşayanları kentin farklı yerlerine dağıtarak bir çok sakinin kentle olan ilişkisini zayıflatmış, mahalleyi “entegre etme” adına mahallenin fiziksel dokusunu ortadan kaldıran yıkımlar aynı zamanda onların geçinmelerine ve hayatta kalmalarına yardımcı olan mekanizmaları da büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Birçok sakin için ana geçim kaynağı olan serbest esnaflık mesleği (merkezi bölgelerde sokakta mal satmak –tekstil, parfüm vb.-) için merkeze yakın bir yerleşkede konumlanmak kritik bir öneme sahiptir. Sakinler, Sulukule’de yaşarken yürüyerek, kısa sürede ve ücretsiz olarak ulaşabildikleri satış yapacakları mekânlara, artık araçla, daha uzun sürede ve belli bir bedel ödeyerek erişebilmektedir. Ulaşım için ödenen ekstra bedel ise, sakinlerin günlük gelirleri dikkate alındığında, onlar için oldukça önemli bir masraf kalemidir.

⁵⁴ 28 Eylül 2008, Yıldız Teknik Üniversitesi Alpay Aşkun Salonunda Belediye Başkanı ile yapılan toplantıdan.

Sulukule sakinleri, yenileme projesi ile, aynı zamanda kamu hizmetlerine olan kolay erişim olanaklarını da kaybetmişlerdir. Hastane türü kamu hizmetlerine yakınlık Sulukule sakinleri için hayati bir önem taşımakta. Görece merkezi konumundan ötürü Sulukule'nin yakın çevresinde yürüme mesafesinde birçok büyük hastane yer almaktaydı. Mahalleden koparılıp çeperlerde yaşamaya zorlanmaları ile birçok sakin toplu taşıma sistemine daha fazla bağımlı hale getirilmiş. Bu da, aşağıdaki anlatıda da görülebileceği gibi, sakinler için ekstra zaman ve para kaybı anlamına gelmektedir.

Evet, çocuğumun yapılması gereken iğnesi var. Ama orada bunu yapmam çok zor. Özel arabam olsa tamam ama yok. Burada ise beş dakikada hastaneye gidebilirim. Oradakiler de zaten buraya nasıl gediniz diyorlar, siz merkezde oturuyordunuz. Ayten

Özetle, yenileme projesinin “bölgeyi” kentin geri kalanına “entegre” etmeyi hedeflemesi, orada yaşayan insanları otomatik olarak kente entegre etmemektedir. Tersine, mevcut durum entegrasyondan çok ayrılmaya doğru bir kayışın yaşandığının işaretlerini vermektedir.

9.5 “Katılımı Sağlamak”

Katılım:

Katılımın sağlanmasını bir hedef olarak ortaya koyan belediye projenin “[m]ülk sahipleri ve bölgede oturan halk ve toplum önderleri ile defalarca görüşülerek” geliştirildiğini iddia ederek bu hedefin gerçekleştiğini ima etmektedir. Belediye yetkililerinin genel olarak katılımdan anladığı alanda yaşayanları proje hakkında bilgilendirmektir. Örneğin belediye başkanı, kendilerine katılım konusu üzerinden getirilen eleştirilere çoğu zaman alanda yaşayan insanlarla düzenli toplantılar yaparak onlara projeyi anlattıklarını söyleyerek cevap vermektedir. Proje hazırlandıktan sonra mülk sahiplerinin istek ve talepleri doğrultusunda proje üzerinde birçok revizyonun yapıldığı, belediye yetkilileri tarafından çeşitli tarihlerde gerçekleştirdiğimiz toplantılarda dile getirmiştir. Bu durum, en azından alanda yaşayanların yaklaşık yarısını oluşturan mülk sahiplerinin bir bölümü ile projenin belli düzeyde paylaşıldığı ve onların ihtiyaçlarının gözetilmeye çalışıldığını göstermesi açısından olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

Diğer taraftan bu durum alanda proje geliştirmeye yönelik karar alma süreçlerinde yerel halkın bilgisine ve onayına hiçbir seviyede başvurulmadığı gerçeğini değiştirmemektedir. Sulukule’de yaşayan istisnasız herkes Sulukule Roman Derneği başkanı Şükrü Pündük’ün şu cümlelerine katılacaktır: “Biz projeyi görsel ve yazılı basından öğrendik. Yani bize hiçbir şey sorulmadan bunlar yapıldı.” (Şükrü 2007). Şükrü’nün mahallelerinin yenileme alanı ilan

edildiğini nasıl öğrendiğini anlattığı aşağıdaki anlatı ise katılımın boyutları hakkında fikir vermektedir:

Şimdi şöyle söyleyeyim benim bu derneği kurmandaki tek sebep tek bir kelime idi. Biz kentsel dönüşüm olayının, kentsel dönüşüm olayını görsel ve yazılı basından öğrendik. Anladın mı? Dediler Sulukule kentsel dönüşümde. Kentsel oluyor. Ya kentsel dönüşümün teriminin ne olduğunu bilmiyoruz ama biz. Kentsel dönüşüm ne demek? Ben açıkça söylüyorum bilmiyorum yani. **Şükrü 2009.**

Belediye'nin en başta mahallede yaşayanlara ve diğer hak sahiplerine alanda gerçekleştirmeyi planladığı proje hakkında bildirimde bulunmaması ve onlardan alacağı geri bildirim doğrultusunda proje geliştirme ya da geliştirmeme kararını almış olmaması, belediyenin proje sürecinde yerel halkın katılımına önem verdiği iddiasını zayıflatır niteliktedir. Burada söz konusu süreç, yerel halka ya da hak sahiplerine en başta projeye dâhil olup olmama yönüne bir tercih hakkı bırakmayıp, yalnızca halkın taleplerinden bağımsız bir şekilde hazırlanan proje üzerinde küçük revizyonlara (evlerin metrekairelerinin değişmesi örneğin) gidilmesine olanak sağlayan oldukça sınırlı bir katılım modeli şeklinde işletilmiştir.

9.6 Değerlendirme

Bir yenileme projesini değerlendirmek için izlenebilecek yollardan biri, Cameron ve Coaffee'nin (2005) de belirttiği gibi, projeyi gerçekleştirenlerin ilan ettikleri hedeflerin proje sürecinde ne ölçüde yerine getirildiğinin sorgulanmasıdır⁵⁵. Sulukule örneğinde, yenileme projesinin hedefleri ise ortaya çıkan sonuçlar arasında ciddi farklılıkların olduğu görülmektedir. Alanda yaşayan insanların yaşam koşullarını iyileştirme iddiası ile ortaya atılan proje, büyük ölçüde onları kent geneline dağıtma işlevi görmüştür. Bu sonuç projenin özel sektör ile temas edilmeden sadece kamu organları tarafından yürütülüyor ve projenin etkilerinin hafifletilmesi için büyük kamu kaynaklarını kullanılıyor olmasına rağmen gerçeklemiştir.

Sulukule Yenilme Projesi'nin temelde en büyük problemi tepeden inme ve farklılıklara saygı göstermeyen bir planlama anlayışına sahip olmasıdır. Sulukule Yenileme Projesi'nin prosedürel (procedural) planlama olarak adlandırılan bir yaklaşım doğrultusunda hazırlandığı görülmektedir. Fenster'e göre (1999, 1998) prosedürel planlama yaklaşımı (1) sosyal ve

⁵⁵ Başka bir yöntem de projenin hedeflerini ve/ya sonuçlarını genel kabul görmüş bir takım normların (insan hakları ya da barınma hakları gibi) süzgecinden geçirmek olabilir.

kültürel değerlerden çok fiziksel mekân ile ilgilenir. (2) Farklılıkları görmezden gelen ve toplumu homojen bir varlık olarak gören bir yaklaşıma sahiptir; (3) asimilasyonu normal ve olağan bir sonuç olarak görür. (4) Tepeden inmece bir yaklaşıma sahiptir; plan, (5) planlamayı gerçekleştiren ekibin dünya görüşü ve değerlerine uygun bir şekilde hazırlanır; (6) planlama sürecinin kendisi bir hedef olarak görülür ve (7) değişimin gerekliliği ve ne yönde olacağı konusunda en başta sabit bir fikir vardır.

Sulukule Yenileme Projesi yukarıda bahsi geçen özelliklerin tümünü içermektedir. Projenin ve projenin dayandığı yasanın (5366) merkezinde fiziksel yenileme vardır (1). Proje alanda yaşayan herkese, kentin herhangi bir yerinde de uygulanabilecek tek tip bir proje dayatmaktadır (2). Proje sürecinde görev alan görevlilerin söylemlerinden anlaşıldığı üzere (bkz bölüm X) asimilasyon bir olağan ve doğal bir sonuç olarak görülmektedir (3). Alana yönelik projeye geliştirme kararı orada yaşayanlara danışılmadan, ama onlar adına, yerel yönetim tarafından verilmiş ve yenileme projesi yerel yönetimin seçtiği planlama bürosu tarafından hazırlanmıştır ve adeta alanın yenilenmesi başlı başına bir hedef olarak sunulmuştur (4, 5, 6, 7).

Sulukule projesi, aynı zamanda, yılların birikimi ile oluşmuş sosyo-ekonomik sorunların, salt fiziksel müdahaleler ile çözülemeyeceğini göstermektedir. Bu tür fiziksel müdahaleler, mahallede yaşayanları güçlendirecek sosyal politikalar ile desteklenmedikçe, yerel halkın bu süreçten olumlu yönde etkilenmesi oldukça güçtür. Uitermark et. al. (2007) Hollanda’da Hoogvliet örneğinden yola çıkarak mevcut sosyal yapıyı güçlendirici politikalar yerine fiziksel yenileme ve evsahiplik oranını arttırmaya odaklanan yeniden yapılandırma projelerinin sonucunda oluşan çevrenin “[insanların uyum içinde yaşarak birbiriyle kaynaştığı değil, kendi hayatlarını yaşayarak birbiriyle karşılaşmaktan kaçındıkları bir yaşam alanı](#)” olduğunu aktarmaktadır (Uitermark et. al. 2007:137). Bu tür uygulamaların orta ve uzun vadede yerel halk üzerinde yıkıcı etkilerinin olduğu birçok kaynakta bildirilmektedir. Örneğin He’ye (2007) ait aşağıdaki alıntı Shanghai’da gerçekleşen kentsel yenileme merkezli devlet eksenli soylulaşma süreçlerinin sonuçlarını şöyle özetlemektedir:

“Her ne kadar kendilerine yeniden yerleşebilecekleri evler sunulmuş olsa da, sakinler kentin çeperlerine zorunlu bir şekilde göç ettirilmeleri sonucu ciddi anlamda az gelişmiş alt yapıdan ve donatılardan, artan ulaşım masraflarından ve azalan iş olanaklarından dolayı sıkıntı çekiyorlar... birkaç yıl içinde artan ulaşım masraflarından ve yok olan sosyal ağlardan ötürü birçok kişi kronik işsiz haline geldi” (He 2007: 177 , 181)

Yukarıdaki alıntıda anlatılanlar ile Sulukule’de yaşanan süreçler arasındaki benzerlikler

dikkat çekmektedir. Sulukule’de de sakinlerin büyük bir bölümü kentin çeperlerindeki bir bölgeye kendilerine başka bir tercih şansı bırakılmadan gönderilmiştir. Kentin 40 km. dışında kalan ve yeni bir yerleşme olan Taşoluk birçok altyapı ve ulaşım donatısından mahrumdur; bu durum sakinler için artan ulaşım masrafları ve yolda geçen zaman anlamına gelmektedir. Zorunlu yer değiştirme sakinler için aynı zamanda hayatlarını idame ettirmelerinde önemli bir yere sahip olan dayanışma ağlarından mahrum kalma sonucunu doğurmuştur. Bu ve benzeri nedenlerle, küçük bir azınlık dışında kalan sakinler Taşoluk’taki haklarını devrederek Sulukule ve yakın çevresindeki kiralık konutlara yerleşmeye başlamıştır. Sulukule’de yaşarken ödedikleri kira bedellerinin birkaç katını vermek durumunda kalan sakinler yenileme projesinin mülkiyet üzerinden kendilerine aktardığı kimi ekonomik kazanımların da desteğiyle kısa vadede artan masrafları karşılayabiliyor olsalar da, orta ve uzun vadede onları nasıl bir geleceğin beklediği konusu oldukça belirsizdir.

Yabancı yazında değinilen bir diğer konu, bu tür projelerin etkilerinin gerçekleştikleri alanlarla sınırlı kalmayıp, yakın çevrelerine siyaret ediyor oluşudur. Şu ana kadar kent içinde devlet eksenli soylulaşma süreçlerine karşı oluşan muhalefetin fazlaca dile getirmediği bu konu, orta ve uzun vadede ciddi sosyal problemlere zemin oluşturabilir. Davidson ve Lees, Londra’da Thames nehri kıyısındaki boş ya da terk edilmiş alanlara inşa edilen yeni binalar aracılığı ile gerçekleşmekte olan “yeni-yapı soylulaşması” sürecinin, yakın çevrede yarattığı etkileri şu cümleler ile anlatmaktadır:

“yeni-yapı yerleşmeleri, bir anda geniş bir soylulaştırıcı grubu mahalleye sokarak ve böylece soylulaşma uzuvlarının dışarıya açılıp, çevre mahallelere ulaşacakları bir mevzi vazifesi görerek, yerinden edilmeye yol açacaktır” (Davidson and Lees 2005: 1184)

Dolayısıyla, şu an şantiye görünümündeki Sulukule’de uygulamaya konulması planlanan proje gerçekleştikten ve alan yeni sakinlerine kavuştuktan sonra, yerinden edilme yakın çevredeki sakinler için güncel bir tehdit haline gelebilir. Soylulaşmanın bu şekilde ilerlemesi, sürecin orta ve uzun vadede etkilerinin mahalle ölçeğinin ötesine geçip kent bütününe yayılmasını gündeme getirir. Bu da, Davidson ve Lees’in uyardığı gibi, dar gelirlilerin kent merkezlerinden soyutlandığı ve merkezin yalnızca orta ve daha üst sınıfların kullanımına açık hale geldiği, dolayısıyla kentsel ayrışmanın açık bir şekilde hissedildiği bir kent modeline doğru kayışı beraberinde getirir.

10. SONUÇ

2005 sonrası ortaya çıkan ve devlet eksenli soylulaşma olarak adlandırdığımız yeni soylulaşma dinamiğinde Sulukule projesi öncü bir rol oynamaktadır. Sulukule’deki sürecin tamamlanarak somut bir örnek olarak ortaya çıkması, kent genelinde yenileme projeleri üzerinden gerçekleşmekte olan devlet eksenli soylulaşma projelerine yeni bir ivme kazandıracaktır. Bu nedenle Sulukule’deki sürecin artıları ve eksileri ile derinlemesine tartışılması önem arz etmektedir.

Bu çalışmada temel olarak 2005 sonrası ortaya çıkan yeni soylulaşma dinamiğinin ana yapısı ve buna yönelik yerel halk tarafından ortaya konulan algılama biçimleri tartışılmaktadır. Tezde cevap aranan başlıca sorular şöyle sıralanabilir:

- (1) İstanbul’da 2005 sonrası dönemde ortaya çıkan yeni yenileme dinamiği, yurt dışında 90 sonrasında ortaya çıkan ve üçüncü dalga ya da devlet eksenli soylulaşma olarak adlandırılan süreçler kapsamında değerlendirilebilir mi?
- (2) İstanbul’da 2005 sonrası devlet eksenli soylulaşmanın, onu önceki dönemlerden ayıran, temel karakteristikleri nelerdir?
- (3) 2005 sonrası devlet eksenli soylulaşma süreçlerinin etkilerinin belirgin şekilde görüldüğü tek örnek olan Sulukule’de yerel halkın yenileme sürecine karşı desteği nasıldır? Yerel halkın projeye yönelik destek eğilimlerinin oluşmasında belirleyici olan/olmayan etkenler hangileridir?
- (4) Yerel halk mahalleye ilişkin ne tür algılamalara sahiptir?
- (5) Sulukule’de yaşayan sakinler, mahallelerinde gerçekleşmekte olan yenileme sürecinin farklı aşamalarına (projenin işleyişine, proje geneline, projenin mevcut ve olası etkilerine) yönelik ne tür algılama biçimleri geliştirdiler?
- (6) Yenileme projesinin mahallede yaşamakta olan sakinler üzerinde ne tür etkileri oldu?
- (7) Yenileme projesi kapsamında başlangıçta ortaya konan hedefler ile mahallede yaşanan gerçeklik ne ölçüde örtüşmektedir?

Soylulaşma Sürecinin Evrimi

Soylulaşma zaman içerisinde, orta sınıfların işçi sınıflarının yaşadıkları mahalleye yerleşip bu mahalleyi kendi hayat tarzlarına uygun bir şekilde dönüştürdükleri süreçleri tanımlamak üzere 1963 yılında Ruth Glass tarafından ortaya atılan klasik ya da orijinal tanımından bir hayli uzaklaştı. Orijinal tanım özellikle 90 sonrası gerçekleşen süreçleri açıklamakta yetersiz kalmıştır. İkinci bölümde soylulaşma kavramının geçirdiği bu dönüşüm ya da “mutasyon” detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Çağdaş soylulaşma tanımları, orijinal tanıma göre, süreci çok daha geniş bir çerçevede ele almaktadır. Davidson ve Lees’in belirttiği gibi artık soylulaşma dar kapsamlı tanımlara sığmayacak bir içerik kazanmıştır; çünkü “birçok farklı yerde

gerçekleşmekte ve pek çok farklı form almaktadır” (2005: 1167).

Bir bölgedeki ya da yakın çevresindeki fiziksel dokuyu ve nüfuz kompozisyonunu temelden değiştiren kentsel yenileme ya da dönüşüm projeleri bu bağlamda soylulaşma süreci kapsamında değerlendirilmektedir. Soylulaşma çalışmalarındaki en önemli isimlerden biri olan Neil Smith’in 2002 yılında “New globalism, new urbanism: Gentrification as global urban strategy” başlığı ile Antipode dergisinde yayınladığı yazısında kentsel dönüşümün “bir sonraki soylulaşma dalgasını” temsil ettiğini belirtmesi, kentsel dönüşüm süreçlerinin soylulaşma olarak görülüp görülemeyeceği yönündeki tartışmaları büyük ölçüde ortadan kaldıracı bir işlev görmüştür. Yine yakın zamanda soylulaşma yazınındaki iki önemli isim, Loretta Lees ve David Ley, Urban Studies dergisindeki “Soylulaşma ve Kamu Politikaları” temalı sayıya beraber yazdıkları giriş yazısında, “devlet eksenli soylulaşmanın mahalle dönüşümü adı üzerinden pazarlandığını” dile getirmişlerdir (2008: 2382). Dolayısıyla geçmiş yıllarda birbirinden farklı süreçler olarak görülen soylulaşma ve kentsel yenileme/dönüşümü bir bütün olarak yorumlama yönündeki eğilimler artış göstermektedir.

Soylulaşma ve İstanbul

İstanbul’da 2000’li yıllara kadar birbirinden bağımsız bireyler tarafından kendiliğinden bir süreç olarak soylulaşma, 2000’li yıllarla birlikte giderek sermayenin ve kamu otoritesinin müdahaleleri ile ortaya çıkan bir sürece doğru evrilmeye başlamıştır. 2005 yılı ise, hiç şüphesiz, soylulaşma sürecinin İstanbul’daki evrimi içerisinde önemli bir kırılma noktasına karşılık gelir. Bu yıl içerisinde çıkarılan Belediyelere sit alanlarında ada ölçeğinde proje üretme imkânı sağlayan 5366 sayılı yenileme yasası İstanbul’daki soylulaşma dinamiğini kökünden değiştirmiştir. İstanbul’daki yeni soylulaşma dalgasının, onu önceki dönemlerden ayıran, beş temel özelliğinin olduğu gözlenmektedir: (i) yeni aktörler ii) ölçek atlaması iii) riskli alanlar iv) sosyal politikalar v) direniş hareketleri.

Yeni soylulaşma sürecinde daha önce görülmeyen ya da bu denli ön planda olmayan **yeni aktörlerin** sürecin tetikleyicileri olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Sürecin genel işleyişi ağırlıklı olarak kamu aktörleri tarafından planlanmakta birlikte, uygulama aşamasında kamu-kamu (Sulukule) ya da kamu-özel (Tarlabası) türü farklı ortaklık modelleri benimsenebilmektedir.

Yeni soylulaşma dalgasının ayırt edici özelliklerinden biri de sürecin önceki dalgalarda görülmedik bir **hız ve ölçekte** ilerleme potansiyeline sahip olmasıdır. Geçmişte gerçekleştiği

bölgelerde daire, bina ya da yakın zamanda ortaya çıkan bir örnekte görüldüğü gibi sokak ölçeğinde dönüşümlere neden olan soylulaşma süreci, bugün mahalle ölçeğinde dönüşümlerin tetikleyicisi olabilmektedir. Yine geçmiş soylulaşma dalgalarında onlarca yılda ortaya çıkan dönüşümler, kentsel yenileme merkezli yeni soylulaşma dalgaları ile birkaç yıl içerisinde gerçekleşebilmektedir.

Yine bu dönemde soylulaşmanın daha önce görülmesinin tasavvur bile edilemeyeceği bölgelere sıçramakta olduğunu görmekteyiz. Bu noktada iki dikkat çekici örnek Tarlabası ve Sulukule bölgeleridir. 90'lı yıllar boyunca yakın çevresindeki bölgeler yoğun bir soylulaşma baskısı altında olmasına karşın, bugüne kadar sermayenin kamu desteği olmadan soylulaşma sürecini tetiklemeyi başaramadığı Tarlabası bölgesi 2005 sonrası dönemde kamu-özel ortaklığı ile hazırlanan yenileme projesi ile yoğun bir soylulaşma baskısı altında kalmıştır. Yeni soylulaşma dalgasının en belirgin etkileri kentin merkezinden görece uzakta olmasından ötürü gözlerden ve dolayısıyla soylulaşma sürecinden uzak kalmayı yakın zamana kadar başarabilmiş olan Sulukule'de gözlenmiştir. Varolan fiziksel ve sosyal dokusu tamamen ortadan kaldırılan bölge bugün bir şantiye alanı görünümündedir ve yeni sakinler için inşa edilecek konutları beklemektedir.

Sürece dâhil olan yeni aktörlerin yapısı ve sürecin etki gücü, soylulaşmaya maruz kalan bölgelerde bir dizi **sosyal politikanın** uygulamaya konmasını gündeme getirmiştir. Soylulaşma sürecinin yıkıcı etkilerini azaltmaya yönelik sosyal politikalar yeni soylulaşma dalgasının izlerinin ve etkilerinin en açık bir şekilde görülmekte olduğu Sulukule örneğinde açık bir şekilde kendisini göstermektedir. Sulukule örneğinde kamu otoritesi tüm kiracılara kentin çeperinde peşinatsız ve aylık 200-300 TL'lik taksitlerle konut sahibi olma hakkı tanımıştır. Bu politikaların ne ölçüde yeterli ve burada yaşamakta olan insanların ihtiyaçları ile uyum içinde olduğu tartışılır olsa da, bu durum ciddi bir kamu kaynağının bölge için tahsis edildiği gerçeğini değiştirmemektedir.

2005 sonrası dönem aynı zamanda kent içinde ilk kez **soylulaşma karşıtı hareketlerin** ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Soylulaşma karşıtı hareketler ilk olarak ve en etkin şekliyle yeni soylulaşma sürecinin en ileri aşamada seyrettiği Sulukule örneğinde kendini göstermiştir. Yeni soylulaşma sürecinin nüfuz ettiği diğer bölgelerde de soylulaşma sürecine karşı örgütlenme çabaları gözlenmektedir.

Anket Sonuçları

Sulukule’de yaşayanlar ile yıkımlar henüz başlamadan yapılan anket sonuçlarının da açık bir şekilde ortaya koyduğu gibi, Sulukule sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan yakın çevresinden ve kentin geri kalanından oldukça farklı özellikler göstermektedir. Sulukule’deki yerel halkın başta eğitim ve gelir seviyeleri olmak üzere birçok açıdan dezavantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. Yerel halkın arasında yaşam standartları kent ortalamalarının bir hayli altında seyreden kesimlerin bulunmakta olduğu görülmektedir. Mahalledeki kira bedellerinin düşüklüğü, Sulukule’nin dar gelirli için bir tür ucuz kira stoku olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Sulukule’deki yenileme projesine karşı mahalle içerisindeki farklı türde tepkilerle karşılaşmaktadır. 2007 Eylül ayında gerçekleştirilen anket sonuçları üzerinde yapılan istatistiksel analizler neticesinde, mahalleye yönelik güvenlik algılamasının, **proje destek eğilimlerinde** en belirleyici değişken olduğu görülmektedir: mahallenin güvenliğinden duyulan memnuniyet azaldıkça, projeye olan destek belirgin bir şekilde artış göstermektedir. Proje destek eğilimlerinde ikinci belirleyici değişken mahallede kalış süreleridir. Mahallede kalış sürelerindeki artışa paralel olarak, projeye destek eğilimleri azalmaktadır: projeye karşı olan kesimin mahallede kalış süresi ortalaması 31 yıl iken, projeyi destekleyen kesimlerde kalış süresi 23 yıla düşmektedir. Mahallede kalış süresinin artması ile mahalle ile kurulan aidiyet ilişkisinin artacağı düşünülecek olursa, sakinlerin bu tavırlarının oldukça tahmin edilebilir olduğunu söylenebilir.

Yenileme alanı içerisinde yer alan iki mahalledeki sakinlerin proje sürecine yönelik tepkileri arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Her iki mahallede yaşayan sakinler ağırlıklı olarak projeyi desteklemiyor olsalar da, Hatice Sultan Mahallesi’nde yaşayanların, Roman nüfusun yoğun olduğu Neslişah Mahallesi’nde yaşayanlara göre daha yüksek oranda projeyi destekleme eğilimi içerisinde oldukları saptanmıştır.

Farklı Aktörler, Farklı Algılar

‘Eğer soylulaşma bir sinema karakteri olsaydı, o aynı zamanda hem kötü adam, hem de beyaz atlı prens olurdu, bazıları tarafından hoş karşılanır ve bazıları tarafından korkunç bulunur ve lanetlenirdi, hatta aynı anda aynı insanlar tarafından hem korkunç bulunup, hem de hoş karşılanırdı.’ (Freeman 2006:60)

Soylulaşma ile ilgili akademik yayınları ilk kez tarayan bir araştırmacı, en azından birkaç yıl öncesine kadar, mahallelerde yaşayanların tümünün soylulaşma sürecine karşı aynı tepkiyi

verdiği ve bu tepkinin de sürece karşı çıkmak şeklinde gerçekleştiğini düşünebilir. Yakın dönemde ortaya çıkan ve sakinler arasında soylulaşma sürecine karşı açığa çıkan farklı tepkilere yer veren bir dizi yayın, soylulaşma ile ilgili zihinlerde yerleşmiş kalıpların yeniden sorgulanmasına fırsat vermiştir (Freeman ve Braconi 2004; Freeman 2005; Freeman 2008).

Bu yeni çalışmalar ışığında, öncelikle soylulaşma sürecine karşı ‘yerel halkın tepkisi’ şeklinde tanımlayabileceğimiz yeknesak ve homojen bir tepkiden bahsedilemeyeceğinin farkında olunması gerekir. Böyle bir tanımlama ‘mahalleli’ olarak adlandırabileceğimiz yekpare bir bloğun var olması durumunda anlamlı olabilirdi. Soylulaşmaya konu olsun ya da olmasın mahalleler, çıkarları ve talepleri birbirleriyle çelişen farklı topluluklara ev sahipliği yapan mekânlardır. Dolayısıyla ‘yerel halkın’ ya da ‘mahalleli’nin tepkisinden ziyade, yerel halk içindeki farklı grupların tepkilerinden bahsedilebilir. Bu farklı tepkilerden birinin ya da birkaçının diğerlerine göre daha baskın olduğu durumlar olsa da, bu tür durumlar baskın olan görüş ya da görüşlerin baskın olmayanlara göre daha gerçek ve daha meşru (savunulabilir) olduğu şeklinde yorumlanamaz.

Şüphesiz yukarıda bahsedilen konular Sulukule örneği için de geçerliliğini korumaktadır. Bu çalışmanın ortaya koyduğu en önemli ve özgün sonuçlardan biri de mahalledeki bu çok parçalı yapının varlığına yönelik sunduğu tasvirlerdir. Derinlemesine mülakatlar, sakinlerin yenileme süreci hakkındaki düşüncelerinin birinci elden anlaşılabilmesine ve mahalle içerisinde dışarıdan gözlenemeyen farklılıkların okunabilmesine imkân tanımıştır. Mahallede projeye yönelik tek bir gerçeklikten bahsedilmesi mümkün değildir; farklı grupların mahalleye yönelik farklı talepleri ve beklentileri vardır. Mahallede yaşananları tüm yönleriyle anlamak ancak farklı gerçekliklerin bir arada değerlendirilmeleriyle (hiç birisini dışlamadan) mümkündür. Bu çalışma böyle bir kaygı doğrultusunda hazırlanmıştır.

Projeye Yönelik Algılar

Saha çalışması sırasında mahallede, mahalleli olarak tasvir edebileceğimiz homojen bir gruptan bahsedilmesinin mümkün olamayacağı görülmüştür. Mahalle içinde, proje sürecine yönelik farklı talep ve beklentileri ve algılamaları olan gruplar vardır. Sakinlerin bir kısmı projeye şiddetle karşı çıkarken, bir kısmı daha alt düzeyde itirazlar getirmekte, bir kısmı da projeyi desteklemektedir. Mahallede aynı zamanda proje sürecine yönelik karışık duygular içerisinde olan (bu süreçten hem mutlu olan, hem de üzüntü duyan) kesimler bulunmaktadır.

Projeye yönelik görüşlerinden bağımsız olarak, yerel halkın büyük bir bölümünün mahallede

gerçekleşmekte olan proje sürecinden, farklı oranlarda da olsa, üzüntü duyduğunu söylenebilir. Projeye karşı olan kesimler mevcut projenin mahallelerini ve mahalle ile olan bağlarını ortadan kaldıracığını ve onlara ödeyemeyecekleri yeni bir yaşam tarzını dayatacağını düşünmekte ve yaşamlarının tümünü ya da büyük bir bölümünü geçirdikleri mahallelerinden bir daha geri dönmek üzere ayrılmak zorunda olmaktan büyük bir üzüntü duymaktadır. Projeye karşı olanlar arasında bu duygunun daha açık ve vurgulu bir şekilde dışa vurulduğu görülse de, projeyi destekleyen ve kendileri için bir fırsat olarak gören kesimler arasında da tüm yaşamlarını geçirdikleri, iyi kötü birçok anılarının olduğu mahallelerinin ortadan kalkacak olmasından üzüntü duyanlar vardır.

Sakinlerin bir bölümünün projeye yönelik algılamalarının, akademik çevreler ve medya tarafından sürekli tekrarlanan projenin yerel halkın çıkarlarına ters olduğu ve yerel halkın projenin gerçekleşmesine karşı olduğu yönündeki iddialar ile örtüşmediği görülmektedir. Zira mahalle içinde, proje sürecine tümüyle karşı olanlar yanında, bu süreci destekleyen ve bunu mahalleden kurtulmak için bir fırsat olarak gören kesimler de yaşamaktadır. Mahalledeki yaşantının kimi zorluklarından (gürültü, kavga, uyuşturucu) yakınan, mahalledeki ortamı çocukları için uygun bulmayan ya da mahalleye yapışmış olan kötü etiketi üzerlerinde taşımaktan yorgun düşmüş olan bu kesimler için yenileme projesi mahalleden kurtulmaları için gerekli olan ekonomik koşulları hazırlamaktadır. Yenileme projesinin sakinlerin bir bölümünün hayatlarında, en azından kısa ve orta vadede, pozitif yönde değişimlere neden olduğu görülmektedir.

Kamu otoriteleri tarafından yıllarca her türlü yatırımdan mahrum bırakılmanın verdiği ihmal edilmişlik hissinin, beraberinde kamu otoritesine karşı bir güvensizliği getirdiği gözlenmektedir. Projenin ortaya çıkış sürecinde fikirlerine başvurulmamış olması da sakinlerin önemli bir bölümünün proje sürecinde dışlanmışlık hissinin artmasına zemin hazırlamıştır. Kamu otoritesine karşı duyulan güvensizliğin en uç noktası, mahallede bazı kesimler tarafından üretilen ve yenileme sürecini “dış güçlerin” kenti ele geçirmek için bir araç olarak gören komplo senaryolarında görülmektedir.

İç ve Dış Aktörler (Dernekler / Aktivistler ve Belediye)

Mahallede bu kadar farklı görüş/algılama varken, projeye ya da projenin yerel halk üzerindeki etkilerine yönelik siyah-beyaz kıvamında keskin yorumlar yapmak oldukça güçtür. Bu açıdan bakıldığında mahallede kurumsal ya da örgütsel bir kimliği arkasına alarak faaliyet gösteren tüm aktörlerin (belediye, aktivistler, Roman Derneği, Mahalle Derneği) ortak bir problemi

vardır: kendi doğruları ya da hayalleri dışında kalan farklı görüşleri ya da gerçeklikleri dışlayan bir üslup içerisinde olmaları. Belediye ve belediye yanlısı Mahalle Derneği, projenin mahallede yaşayanlara ve mülk sahiplerine getireceği ekonomik avantajları ve mahalle yaşantısındaki olumsuz yönleri sürekli vurgulayarak gündemde tutmaya çalışmaktadır. Aktivistler ve onlarla birlikte hareket eden Roman Derneği ise geçmişte var olduğuna inanılan bir “mutlu dönemi” o dönemde varolan problemleri, sürtüşmeleri ve gerilimleri hiç gündeme getirmeden günümüze projekte etmeye çalışmaktadır. İkinci grubun meşru ve savunulabilir gördüğü kimi talepler (eğlence evleri yeniden açılsın, eski Sulukule yeniden canlandırılınsın, proje sonrasında herkes mahallede kalmaya devam etsin gibi), birinci grup tarafından dikkate alınmaz iken; birinci grubun sözcülük ettiği kimi talepler (eğlence evleri tekrar açılmasın, Sulukule ismi bölgeye etiket olarak yapışmasın, proje gerçekleşsin, mahalle temizlensin) ikinci grup tarafından görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla her iki grup da birbirini dışlayıcı ve görmezden gelici bir dil ve üslup benimsemekte, bu nedenle mahallede yaşanan gerçekliğin yalnızca bir yönünü yansıtmaktadır.

Yenileme sürecinde mahalle içerisinde projeye yönelik değişik görüşleri temsil etme iddiasında olan iki farklı dernek kurulmuştur. Bu durum (tek bir dernek çatısı altında birleşememe) aslında ortada mahalleli olarak adlandırabileceğimiz homojen bir yapının olmadığını ve mahalle içerisinde var olan çeşitliliği gösteren önemli bir delildir. Bu anlamda tüm mahallenin temsilcisi olduğunu iddia ederek ortaya çıkan ve bu iddiayı sürdürerek faaliyetlerine devam eden iki derneğin de mahallenin bütünü yerine mahalle içindeki belli grupların temsilcileri olduklarını gözden kaçırmamak gerekir. Dernekler, projeye yönelik mahalle içerisindeki farklı algılamaları kurumsal bir çatı altında temsil eden ve mahalle içerisindeki ikili yapıyı görünür kılan mekanizmalar olarak işlev görmüştür. Her iki dernek de arkasına mahalle dışından iki farklı güç grubunu alarak hareket etmektedir. Roman derneği, aktivistlerin desteği ile kurulup, onlarla birlikte hareket ederken, Mahalle derneği Belediye’nin desteği ile kurulup, onun görüşleri doğrultusunda faaliyet göstermektedir.

İstanbul içindeki bir ilçedeki küçük bir mahallede gerçekleşmekte olan yenileme projesinin, kent, ülke ve hatta dünya gündeminde bu denli yer bulması şüphesiz **kentli aktivistlerin** yoğun çabaları sonucu gerçekleşmiştir. Yine kamuoyu genelinde oluşmuş olan Sulukulelilerin mevcut projeye karşı oldukları yönündeki yaygın toplumsal algı, aktivistlerin medyayı kullanma gücünün önemli bir göstergesidir. Aktivistlerin yenileme sürecinde bu kadar faal bir aktör olarak ön plana çıkmaları özellikle de kent genelinde bir aktivist geleneğin

olmadığı düşünülecek olursa başta belediye olmak üzere herkes için oldukça beklenmedik bir gelişmeydi. Aktivistlerin denkleme dâhil olması yenileme sürecini yavaşlatsa ve geciktirse de, süreci durduramamıştır. Sulukule'deki aktivist hareketin geçen süreç içerisindeki mücadelesinin etkileri şüphesiz mahalle sınırlarını aşan bir etkiye sahiptir ve bundan sonraki süreçte kent içindeki sosyal hareketlerin şekillenmesinde ve gelişiminde önemli bir rol oynayacaktır.

Belediye'nin mahalle için öngördüğü proje, zaman içerisinde tedrici olarak gerçekleşecek doğal bir değişim yerine, oldukça dramatik ve ani bir dönüşümü ifade etmektedir. Belediye proje sürecinde mahalleliye karşı iki tür strateji izlemiştir: teşvik (havauç) ve caydırma (havauç) stratejileri. Belediyenin kullandığı başlıca caydırma stratejileri kamulaştırma yetkisini sakinlere proje koşullarını kabul ettirmek için bir tehdit unsuru olarak kullanması ve mahallede yaşam sürerken gerçekleştirdikleri yıkımlarla sakinler üzerinde yılgınlık hissi uyandırmasıdır. Teşvik stratejileri bağlamında ise belediye kiracılara kentin çeperinde dahi olsa konut sahibi olma hakkı tanımış; mülk sahiplerine ise uzun vadeli ve düşük faizli krediler ile değeri mülklerinin mevcut değerlerinin kat kat üzerinde seyreden evlere sahip olma ya da mülklerini proje öncesine göre birkaç kat daha yüksek değerlere satma fırsatı tanımıştır. Belediye izlediği bu iki yönlü strateji ile, aktivistler tarafından medya üzerinden oluşturulan karşı yöndeki yoğun propagandalara rağmen, sakinlerin neredeyse tamamını proje sürecine ikna etmeyi başarmıştır.

Diğer taraftan belediyenin yenileme sürecinin genelinde sergilediği performansın başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Belediye tarafından projeye yönelik ortaya konan hedeflerin büyük bir bölümünün projenin bugün geldiği aşamada gerçekleşmemiş olduğu görülmektedir. Proje mahallede uzun yıllar bir arada yaşanarak oluşmuş olan özgün kültürel dokunun yaşamaya devam edebileceği bir zemin oluşturamamış, mahallelilerin kente entegre olmaları yönünde somut bir fayda sağlayamamıştır. Proje sakinlerin bir bölümüne mülk üzerinden ekonomik kazanç sağlasa da, bu kazanımların orta ve uzun vadede sakinlerin kayıplarını (dayanışma ağlarının yok olması, ucuz kira imkânının ortadan kalkması) karşılamakta ne ölçüde yeterli olacağı tereddüt konusudur. Projenin yaşam kalitesini arttırma yönündeki iddiası da mahallelinin yaşam kalitelerinden çok, mahallede yaşayanların büyük bir bölümünün yararlanamayacağı yapıları çevredeki standartların yükselmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Belediye tarafından dillendirilen katılım hedefinin ise yalnızca mülk sahipleri ile ve proje sürecinde tasarlanan konutların metrekareleri üzerinden yapılan pazarlık sürecinde

nispi olarak gerçekleştiği gözlenmiştir. Sakinlerin mahallelerinde bir yenileme projesinin gerçekleşmesi ile ilgili karar aşamasına hiçbir şekilde dâhil edilmedikleri görülmüştür.

Mahallede yaşayan yerel halkın yaşanan gerçekliğe dair düşüncelerinin yukarıda bahsi geçen aktörlere nazaran çok daha ılımlı ve yumuşak bir kıvamda olduğu görülmektedir. Her iki uçta yer alan görüşlerin, mahallede yaşayanların çoğunluğunun duygu ve düşüncelerini tam olarak temsil etmekten uzak olduğu söylenebilir. Mahalle ile bağları daha güçlü olan ve mahalledeki yaşantıdan ciddi bir rahatsızlık duymayan kesimlerin önemli bir bölümü karşı oldukları iki şey, yenileme projesi ile eğlence evleri, arasında adeta bir tercih yapmaya zorlanmıştır. Bu nedenle barınma hakkı ve kent hakkı gibi temel ve meşru hakları savunmalarına karşın, aktivistler ve Roman Derneği medya ya da ulusal ve uluslararası örgüt ve kurumlardan aldıkları desteği ve güveni, yerel halktan almayı başaramamıştır.

İronik bir şekilde, birbirini kıyasıya eleştiren ve zıt fikirleri savunan iki yapının, **Belediye ile Sulukule Platformu’nun**, yaklaşımları arasında **derin benzerlikler** olduğu görülmektedir: Her ikisi de mahallede yaşayanlardan bağımsız bir şekilde orası için **‘en iyi’ olana dair bir bilgiye** sahip olduğuna inanmaktadır. Her ikisi de eylemlerini mahalleye ilişkin önceden kurguladıkları ajandalarından taviz vermeden gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla ortada mahalleye ilişkin birbiriyle çatışmakta olan **iki farklı gelecek tahayyülünün** olduğunu görmekteyiz: Bir tarafta belediyenin suçtan, yoksulluktan ve “gayri ahlaki” unsurlardan arındırılmış bir fiziksel evre tahayyl, diğer tarafta aktivistlerin Sulukule’yi geçmişte var olduğuna inanılan ve ingene kültürünün egemen olduğu bir çevreyi yeniden kurgulama özlemi yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında her iki yapının da (şu ana kadar olageldiği gibi yalnızca belediyenin değil) eleştirilecek yönleri vardır. Belediyenin, kamu otoritesini kullanarak seçmenlerinin bir kısmına, razı olmadıkları bir projeyi zorla dayatmaya çalışması ne kadar karşı çıkılması gereken bir durumsa, sivil toplum örgütlerinin mahallelinin bir kısmını yok sayan tavırlarına karşı eleştirel bir dil geliştirmek de aynı derecede zorunludur.

Son sözler...

Sulukule, 2005 sonrası kentin birçok yerinde ortaya çıkan yenileme projeleri arasında en ileri safhada olan ve projenin sonuçlarının en belirgin şekilde gözlenebildiği alan olma özelliğini korumaktadır. Sürecin en temel aşamaları tamamlanmış olsa da (alanın deplase olması ve binaların yıkılması), yenileme projesinin alanda ve yakın çevresinde yol açacağı etkiler sürecin tüm safhalarıyla tamamlanmasının (yeni binaların inşa edilmesi ve sahiplerin bu binalara yerleşmesi) ardından ortaya çıkacaktır. Yabancı yazında bu tür uygulamaların orta ve

uzun vadede yerel halk üzerinde yıkıcı etkilerinin olduğu ve bu tür projelerin etkilerinin sadece gerçekleştikleri alanlarla sınırlı kalmayacağı, aynı zamanda yakın çevreleri üzerinde de ciddi etkilere yol açabileceği aktarılmaktadır. Davidson ve Lees'in (2005) belirttiği gibi soylulaşma sürecinin bu tür projeler üzerinden çevre bölgelere yayılması, uzun erimde düşük gelirli kesimleri kent merkezlerinden tamamen soyutlayan, kentsel ayrışmanın keskin bir şekilde yaşandığı bir kent modeline doğru bir kayışı beraberinde getirebilir. Kamu otoritesinin süreç içerisinde oynadığı rolün giderek artmaktan olacağından hareketle, önümüzdeki dönemde soylulaşma sürecine karşı mücadelenin tek başına aktivizm ya da mahalle hareketleri üzerinden anlamlı sonuçlar alması mümkün gözükmemektedir. Sulukule deneyimi bir anlamda bu tezi doğrular niteliktedir. İhtiyaç duyulan şey, kamu otoritesinin mevcut deneyimlerden ders çıkartarak, tepeden inmeci prosedürel planlama anlayışından, tabandaki sese kulak veren, mahallelerdeki farklı isteklere ve taleplere cevap vermeyi hedefleyen çoğulcu bir planlama anlayışına doğru bir zihniyet dönüşümü yaşamasıdır.

KAYNAKLAR

Ak (2002) ‘Strateji yokluğu, Narmalı Han ve diğerleri’, *İstanbul*, 41:136–138.

Alexander, Ishikawa ve Silverstein (1997) *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction* (New York: Oxford University Press),

Badyina ve Golubchikov (2005) Gentrification in Central Moscow - a market process or a deliberate policy? Money, power and people in housing regeneration in Ostozhenka. *Geografiska Annaler B: Human Geography*, 87(2): 113-129.

Bartu-Candan, A ve Kolluoğlu-Kırlı, B. (2008) Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in İstanbul, *New Perspectives on Turkey*, no. 39 (2008): 5-46.

Beauregard (1986) ‘The chaos and complexity of gentrification’, in N.Smith and P.Williams (eds.) *Gentrification of the City, London*: Unwin Hyman.

Beauregard (1990) ‘Trajectories of neighborhood change: the case of gentrification’, *Environment and Planning A*, 22:855–74.

Behar ve İslam (2006) *İstanbul’da soylulaştırma: Eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berköz (2001) ‘The interregional location of foreign investors in Turkey’, *European Planning Studies*, 9, 8: 979–994.

Bourne (1993a). The demise of gentrification? A commentary and prospective view. *Urban Geography* 14:95-107.

Bourne (1993b) The myth and reality of gentrification: A commentary on emerging urban forms. *Urban Studies* 30:183-89

Bridge (2003) ‘Time—Space trajectories in provincial gentrification’, *Urban Studies*, 40:2545–56.

Budak (2007) “Kentsel yenileşme süreci bağlamında ‘soylulaştırma’: Fener-balat örneği”, MSGSÜ, yayınlanmamış yüksek lisans tezi

Butler (1995) ‘Gentrification and the urban middle classes’, in T. Butler and M. Savage (eds.) *Social Change and the Middle Classes*, London: UCL Press, 188–204.

Cameron (2003) Gentrification, housing redifferentiation and urban regeneration: "Going for growth" in Newcastle upon Tyne. *Urban Studies* 40 (12): 2367-82.

Cameron ve Coaffee (2005) Art, Gentrification and Regeneration – from artist as pioneer to Public arts, *European Journal of Housing Studies*, 5 (1) 39-58.

Carpenter ve Lees (1995) ‘Gentrification in New York, London and Paris: an international comparison’, *International Journal of Urban and Regional Research*, 19, 2: 286–303.

Clark (2005) "The order and simplicity of gentrification—a political challenge", in *Gentrification in a Global Context: The New Urban Colonialism* Eds R Atkinson, G Bridge (Routledge, London) pp 256 – 264.

Cybriwsky, Ley ve Western (1986) 'The political and social construction of revitalized neighborhoods: Society Hill, Philadelphia, and False Creek, Vancouver', in N. Smith and P. Williams (eds.) *Gentrification of the City*, London: Unwin Hyman.

Çetingöz (2008) Neslişah Ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule) Kentsel Yenileme Projesi'nin Sürdürülebilirlik ve Katılım Bağlamlarında İncelenmesi, MSGSÜ, yayınlanmamış lisans bitirme ödevi

Davidson ve Lees (2005) "New-build 'gentrification' and London's riverside renaissance" *Environment and Planning A* 37 1165 – 1190.

DİE (1983) (Devlet İstatistik Enstitüsü) 1980 Nüfus Sayımı, Ankara.

DİE (1988) 1985 Nüfus Sayımı, Ankara.

DİE (1993) 1990 Nüfus Sayımı, Ankara.

DİE (2001) İstatistiksel Göstegeler 1923–1998, Ankara.

DİE (2002a) 2000 Nüfus Sayımı, Ankara.

DİE (2002b) Foreign Trade Statistics, 2001, Ankara

Dündar (2003) 'Kentsel dönüşüm politikaları üzerine kavramsal bir tartışma', TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, 11–13 June 2003, İstanbul: YTU Press, 159–172.

Enlil (2000) 'Bir sınıfsal proje olarak eski kent merkezlerinin ve tarihi konut dokusunun yeniden ele geçirilmesi: Yeniden işlevlendirme ve soylulaştırma', *Domus*, 8: 46–49.

Erden (2006) "Kentsel yenileşme projelerinin gentrification hedefleri ve etkileri", D. Behar ve T. İslam (eds.) *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ergün (2004) Gentrification in Istanbul, *Cities*, Vol. 21, No. 5, p. 391–405, 2004

Ergün(2006) " Gentrification kuramlarının İstanbul'da uygulanabilirliği" D. Behar ve T. İslam (eds.) *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Étude sur la réhabilitation des quartiers de Balat et Fener à Istanbul (1998), UNESCO–Commission européenne–Municipalité de Fatih.

Fenster (1998) 'Ethnicity Citizenship, Planning and Gender: The Case of Ethiopian Immigrant Women in Israel', *Gender, Place & Culture* 5/2 (1998) pp.177-189

Fenster (1999) "Space for gender: cultural roles of the forbidden and the permitted"

Environment and Planning D: Society and Space, volume 17, pages 227-246

Fenster (2005), 'Identity Issues and Local Governance: Women's Everyday Life in the City', *Social Identities* 11/1 (2005) pp. 21-36.

Foggo (2006) "Çingeneleri Dışlamak Irkçılık Sayılmıyor mu?" , Bianet, 08 Nisan 2006 (<http://bianet.org/bianet/bianet/77322-cingeneleri-dislamak-irkcilik-sayilmiyor-mu>)

Freeman (2005) "Displacement Or Succession?" Residential Mobility in Gentrifying Neighborhoods *Urban Affairs Review*, Vol. 40, No. 4, March 2005 463-491

Freeman (2006), *There Goes The Hood*, Temple University Press, Philadelphia

Freeman ve Braconi. (2004). *Gentrification and displacement: New York City in the 1990s. Journal of the American Planning Association* 70 (1): 39-52.

Glass (1963) *Introduction to London: Aspects of Change*, London: Centre for Urban Studies and MacGibbon and Kee.

Hackworth (2001) 'Inner-city real estate investment, gentrification, and economic recession in New York City', *Environment and Planning A*, 33:863-80.

Hackworth (2002b) 'Postrecession gentrification in New York City', *Urban Affairs Review*, 37(6): 815-43.

Hackworth (2007) *The neoliberal city: governance, ideology and development in American urbanism*, Cornell University Press, New York.

Hackworth ve Smith. (2001) 'The changing state of gentrification', *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 92(4): 464-77.

Hamnett (1973) 'Improvement grants as an indicator of gentrification in inner London', *Area*, 5(4): 252-61.

Hamnett (1991) 'The blind men and the elephant: the explanation of gentrification', *Transactions of the Institute of British Geographers*, 16, 2: 173-189.

He (2007) State-sponsored gentrification under market transition The case of Shanghai, *Urban Affairs Review*, 43:2 171-198

HMYSGM (2006) *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006*, Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

HMYSGM, (2007), *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2007*, Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

HMYSGM, (2008), *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2008*, Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

İlkuçan (2004) *Gentrification, Community AND Consumption: Constructing, Conquering and Contesting "The Republic of Cihangir"*, Bilkent Üniversitesi, yayınlanmamış yüksek lisans

tezi

İlyasoğlu ve Soytemel (2006) D. Behar ve T. İslam (eds.) *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İnce (2006) Asmalımescit'te Kültür Endüstri Destekli “Yer Değişim”, D. Behar ve T. İslam (eds.) *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İslam (2003a) ‘İstanbul’da Soylulaştırma: Galata Örneği’ (Gentrification in Istanbul: The Case of Galata), yayınlanmamış master tezi, YTÜ.

İslam (2003b) ‘Galata’da soylulaştırma: Soylulaştırıcıların demografik ve kültürel özellikleri üzerine bir çalışma’, TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, 11–13 June 2003, İstanbul: YTU Press, 159–172.

İslam (2004) ‘Gentrification in Fener and Balat’, International 14th Urban Design and Implementations Symposium, 28–30 May 2003, İstanbul: MSU.

İslam (2005) “Outside the core: gentrification in Istanbul”, in R. Atkinson and G. Bridge (eds.) *Gentrification in a Global Perspective*, Routledge.

İslam (2006a) “[birinci bölüme] Giriş”, D. Behar ve T. İslam (eds.) *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İslam (2006b) “Merkezin Dışında: İstanbul’da Soylulaştırma”, D. Behar ve T. İslam (eds.) *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları [İslam (2005) “Outside the core: gentrification in Istanbul”, in R. Atkinson and G. Bridge (eds.) *Gentrification in a Global Perspective*, Routledge’un çevirisi]

İslam (2009a), “Soylulaşma”, *İstanbullaşmak*, editörler: Pelin Derviş, Bülent Tanju ve Uğur Tanyeli, Garanti Galerisi, İstanbul: pp. 276-

İslam (2009b) “Implications Of An Urban Renewal Based State-Led Gentrification Process In A Roma Neighborhood In Istanbul”, 2009 ISA-RC21 Sao Paulo Conference “Inequality, Inclusion and the Sense of Belonging” in Sao Paulo, Brazil, August 23-25, 2009.

İslam (2009c) “The Sulukule Urban Renewal Project in Istanbul: Mismatch Between the Goals and Results of the Project” Proceedings, International IAPS-CSBE & HOUSING Network 2009

İslam (2009d) Der Block als innerstädtische Gated Community, *Arch+ Zeitschrift für Architektur und Stadtebau*, (dossier editors Pelin Tan / Sevin Yıldız) s.90-92;

İslam (2010a), ‘Critical Decisions – Change: Current Architectural And Urban Discourse, Proposals For Istanbul’, *Architectural Design*

İslam (2010b), “Soylulaşma’nın İstanbul’daki 30 yıllık serüveni”, *Intercity Istanbul – Berlin* (Almanca çeviri ve Türkçe olarak iki ayrı kitapta yayınlanacak), derleyen: Mario Pschera, Çağla İlk ve Çiçek Bacık.

İslam ve Enlil (2006) - Evaluating the Impact of Gentrification on Renter Local Residents:

The Dynamics Of Displacement In Galata, Istanbul 42nd ISoCaRP Congress (http://www.isocarp.net/Data/case_studies/900.pdf)

Jones Lang LaSalle, Turkey Retail Market Overview, April 2009

Jones ve Varley (1999) 'The reconquest of the historic center: urban conservation and gentrification in Puebla, Mexico', *Environment and Planning A*, 31: 1547–1566.

Karaman ve İslam, "Unbordering Through Urban Renewal in Istanbul", *Geopolitics* (review'de).

Keyder (1999a) 'The setting', in C. Keyder (ed.) *Istanbul: Between the Global and the Local*, Maryland: Rowman & Littlefield.

Keyder (1999b) 'The housing market from informal to global' in C. Keyder (ed.) *Istanbul: Between the Global and the Local*, Maryland: Rowman & Littlefield.

Keyder (1999c) 'A tale of two neighborhoods', in C. Keyder (ed.) *Istanbul: Between the Global and the Local*, Maryland: Rowman & Littlefield

Kloosterman ve Leun (1999) 'Just for starters: commercial gentrification by immigrant entrepreneurs in Amsterdam and Rotterdam neighborhoods', *Housing Studies*, 14, 5: 659–677.

Kütükoğlu (2006) Mimarlıkta seçkinleştirme: Cihangir örneği, İTÜ, yayınlanmamış yüksek lisans tezi

Lees (2000) 'A reappraisal of gentrification: towards a "geography of gentrification"', *Progress in Human Geography*, 24(3): 389–408.

Lees (2003) 'Super-gentrification: the case of Brooklyn Heights, New York City', *Urban Studies*, 40(12): 2487–510.

Lees (2003b) 'Visions of 'urban renaissance': the Urban Task Force Report and the UrbanWhite Paper", in *UrbanRenaissance?New Labour, Community and Urban Policy* Eds RImrie,MRaco (Policy Press, Bristol) pp 61-92

Lees ve Bondı (1995) De-gentrification and economic recession: the case of New York City, *Urban Geography*, 16,

Lees ve Ley (2008) Introduction to special issue on gentrification and public policy *Urban Studies*, 45

Lees, Slater ve Wyly (2008) *Gentrification* New York: Routledge.

Ley (1994) 'Gentrification and the politics of the new middle class', *Environment and Planning D: Society and Space*, 12: 53–74.

Ley (1996) *The New Middle Class and the Remaking of the Central City*, Oxford: Oxford University Press.

Lyons (1996) 'Employment, feminisation and gentrification in London, 1981–1993', *Environment and Planning A*, 28:341–56.

Marcuse (1986) 'Abandonment, gentrification and displacement: the linkages in New York City', in N.Smith and P.Williams (eds) *Gentrification of the City*, London: Allen and Unwin, pp. 153–77.

Marcuse ve van Kempen (2000) "Introduction", *Globalizing Cities: a new spatial order*, Peter Marcuse and Ronald van Kempen (eds), Blackwell

Mills (2006) D. Behar ve T. İslam (eds.) *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mol and Law (2005) 'Guest Editorial: Boundary variations: an introduction' *Environment and Planning D: Society and Space* 23 (2005)

Munt (1987) 'Economic restructuring, culture, and gentrification: a case study in Battersea, London', *Environment and Planning A*, 19: 1175–1197.

Neuman (2006) *Social Research Methods, Qualitative and Quantitative Approaches* (sixth edition), Pearson Education

Ortaylı (2006), "Sulukule", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları s. 70.

Ozdemir (2002) 'The distribution of foreign direct investments in the service sector in Istanbul', *Cities*, 19,4: 249–259.

Öğünç (2007) Beyoğlu Belediye Başkanı ile röportaj, *Radikal*, 25 Ağustos 2007.

Perouse ve Behar (2006) Giriş D. Behar ve T. İslam (eds.) *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sakızlıoğlu (2007) "Impacts of urban renewal policies: The case of Tarlabası-İstanbul", ODTÜ, yayınlanmamış yüksek lisans tezi,

Sassen (1991), *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Schlebusch (2008), *Bringing Development To Sulukule: An Anthropological Study Of Gentrification, Activism And Place-Making*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi

Shawshank Redemption (1994), yöneten Frank Darabont, Castle Rock Entertainment, <http://www.imdb.com/title/tt0111161/>

Sibley (1998) 'Problematizing Exclusion: Reflections on Space, Difference and Knowledge', *International Planning Studies* 3/1

Sibley, D. (1995) *Geographies of Exclusion*, London: Routledge.

Smith (1979) 'Toward a theory of gentrification: a back to the city movement of capital, not people', *Journal of the American Planning Association*, 45(4): 583–48.

Smith (1982) "Gentrification and uneven development", *Economic Geography* 58

Smith (1996) *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*, London and New York: Routledge.

Smith (2000): "Gentrification", in R. J. Johnston, D. Gregory, G. Pratt, and M. Watts (eds.) *The Dictionary of Human Geography* 4th ed., p. 292-294.

Smith (2002) 'New globalism, new urbanism: gentrification as global urban strategy', *Antipode*, 34(3): 428–50.

Smith, D.P. and Phillips (2001) 'Socio-cultural representations of greentrified Pennine rurality', *Journal of Rural Studies*, 17: 457–69.

Şalgamcıoğlu (2005) Cihangir'in kentsel sızma dinamiklerinin irdelenmesi, İTÜ, yayınlanmamış yüksek lisans tezi,

Şen (2006) Kentsel gerilemeyi aşmada çelişkili bir süreç olarak soylulaştırma: Galata Örneği, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, MSGSÜ

Thrift (1987) 'The geography of late twentieth-century class formation', in N. Thrift and P. Williams (eds.) *Class and Space*, Andover, Hants: Routledge and Kegan Paul.

UCL Development Planning Unit 2008, "Placing Sulukule: Towards An Alternative Proposal to Conserve The Living Heritage of Romani: <http://www.ucl.ac.uk/dpu/final%20report%20modified%20screen%202>

Uitermark, Duyvendak ve Kleinhans (2007) "Gentrification as a governmental strategy: social control and social cohesion in Hoogvliet, Rotterdam" *Environment and Planning A* 39:125–141.

Uslu (2004) Bir dönüşüm aracı olarak soylulaştırma kavramı, prag (londoynska) ve İstanbul (Kuzguncuk) örneklerinin karşılaştırılması, MSGSÜ, yayınlanmamış yüksek lisans tezi,

Uzun (2000), "Eski Kentte Yeni Konut Dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk'ta Sosyal ve Mekansal Yenilenme", *İstanbul*, 35: 55-61.

Uzun (2001) *Gentrification in Istanbul: A Diagnostic Study*, Utrecht: KNAG.

Uzun (2002), "Kentte Yeni Bir Dönüşüm Süreci ve Yasal Düzenlemeler", *Planlama*, 2002/1: 37-44

Uzun (2003) The Impact Of Urban Renewal And Gentrification On Urban Fabric: Three Cases In Turkey, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* – 2003, Vol. 94, No. 3, pp. 363–375

Uzun (2006) "İstanbul'da seçkinleştirme (Gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme kuramları çerçevesinde bir değerlendirme" D. Behar ve T. İslam (eds.) *İstanbul'da*

Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ward (1993) ‘The Latin American inner city: differences of degree or of kind?’, *Environment and Planning A*, 25: 1131–1160.

Williams. (2000) ‘Rehabilitation not gentrification’, Unesco Sources 10146989, 119: 22. Online. Available Academic Search Premier.

Wyly ve Hammel (1999) "Islands of decay in seas of renewal: urban policy and the resurgence of gentrification" *Housing Policy Debate* 10 711 – 771.

Wyly ve Hammel (200)1 Gentrification, housing policy, and the new context of urban redevelopment, *Critical Perspectives on Urban Redevelopment*, Volume 6, pages 211–276.

Wyly ve Hammel (2005) "Mapping neo-liberal American urbanism", in *Gentrification in a Global Context: The New Urban Colonialism* Eds R Atkinson, G Bridge, (Routledge, London) pp 18-38.

Yavuz (2006) “Gentrification kavramı Türkçeleştirmekte neden zorlanıyoruz?” D. Behar ve T. İşlam (eds.) *İstanbul’da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz (2009), Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Süreç ve Aktörler Sulukule Örneği, MSGSÜ, yayınlanmamış yüksek lisans tezi

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.haberturk.com/ekonomi/haber/192249-Sulukulede-insaat-basliyor.aspx>

http://www.fatih.bel.tr/kate_detay.asp?id=46&tur=387

<http://www.fenerbalat.org>

<http://www.mfa.gov.tr/grupc/ci/cie/07.htm>

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=230836>

<http://www.timeturk.com/TOKIden-65-bin-ucuz-konut-22924-haberi.html>

http://www.yapi.com.tr/Haberler/haber_Detay_46903.html

www.fatih.bel.tr

www.sulukulegunlugu.blogspot.com

www.toki.gov.tr

www.treasury.gov.tr

www.yapi.com.tr

<http://213.243.28.21/haber.php?haberno=209378> – erişim: 3 Mayıs 2007

www.arnavutkoyrehberi.com

www.dtm.gov.tr

<http://www.arkitera.com/h10263-sulukule-osmanli-mimarisiyle-yeniden-doguyor.html> (erişim 20 Aralık 2009)

http://www.arkitera.com/haber_13580_sulukule-tarihi-osmanli-evleriyle-yeniden-dogacak.html (erişim 20 Aralık 2009)

<http://www.mimarizm.com/KentinTozu/Makale.aspx?id=341&sid=328>

http://arsiv.ntvmsnbc.com/ntv/metinler/yakin_plan/kasim_2007/02.asp

<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/05/30/haber.0BEC1470AA224E72B19B8994873DA138.html>

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi: 01. 09.1976

Doğum yeri: İstanbul

Orta : F.M.V. Özel Işık Lisesi, 1991

Lise : Kadıköy Anadolu Lisesi, 1994

Lisans : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, 1999

Yüksek Lisans : Yıldız Teknik Üniversitesi Restorasyon Bölümü, 2003

Doktora : Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2009

Çalıştığı kurumlar

- **2005 –.....** Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, Türkiye (Araştırma Görevlisi)